



FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ PROGRAMI

KUR'AN-I KERİM IŞIĞINDA İFFET,
HAYÂ VE MÜSTEHCENLİK

DOKTORA TEZİ

MUSTAFA AYGEN

İSTANBUL, 2022



FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ PROGRAMI

**KUR'AN-I KERİM IŞIĞINDA İFFET,
HAYÂ VE MÜSTEHCENLİK**

DOKTORA TEZİ

**MUSTAFA AYGEN
(131111008)**

**Danışman
(Prof. Dr. Ali Bulut)**

İSTANBUL, 2022

03/06/2022

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı'nda 131111008 numaralı Mustafa Aygen'in hazırladığı "Kur'an-I Kerim Işığında İffet, Hayâ Ve Müstehcenlik" konulu Doktora tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, 03/06/2022 Cuma günü saat 15'de yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **Kabulüne Oy Çokluğu** ile karar verilmiştir.

Düzeltilme verilmesi halinde:

Adı geçen öğrencinin Tez Savunma Sınavı .../.../20... tarihinde, saat ...:... da yapılacaktır.

Tez adı değişikliği yapılması halinde: Tez adının

.....

.....

..... şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi

Karar

| | | |
|----|---------------------------------|-------|
| 1. | (Danışman) Prof. Dr. Ali BULUT | KABUL |
| 2. | Prof. Dr. Ali ÖZTÜRK | KABUL |
| 3. | Prof. Dr. Mustafa ÖZEL | RET |
| 4. | Doç. Dr. Halil İbrahim KUTLAY | KABUL |
| 5. | Dr. Öğr. Üyesi Abdullah TRABZON | KABUL |

ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlâk kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Mustafa Aygen

TEŞEKKÜR

Tez çalışmamızın hazırlanması sırasında katkı ve desteklerini esirgemeyen, ilgi ve alakasını eksik etmeyen değerli danışman hocam Prof. Dr. Ali Bulut'a, tez izleme sürecinde çalışmalarımı takip edip ilmî katkı ve tavsiyelerde bulunan değerli hocalarım Prof. Dr. Abdulhamit Birifık, Prof. Dr. Mustafa Özel, Prof. Dr. İsmail Yiğit, Prof. Dr. Sadrettin Gümüş, Doç. Dr. Ali Öztürk, Dr. Ahmet Efe ve tez jürisinde bulunup tenkit ve önerileriyle çalışmama katkılarda bulunan Doç. Dr. Halil İbrahim Kutlay ve Dr. Abdullah Tırabzon hocalarıma sonsuz Őükranlarımı sunarım. Ayrıca yetişmemde emekleri olan tüm değerli hocalarıma, çok yoğun bir çalışmayla geçen doktora sürecinde fedakârlık göstererek bana destek olan kıymetli zevceme, sevgili kızım Hatice'ye ve tez aşamasında kaynak temini gibi birçok konuda destek olan öğrenci ve dostlarıma, üniversitemizin öğrenci içlerinde bizlerle güler yüzle sürekli ilgilenen Durmuő Akyel ve Bülent Uçan beylere aynı Şekilde can u gönülden teőekkürü bir borç bilirim.

Mustafa Aygen

KUR'ÂN-I KERİM IŞIĞINDA İFFET HAYÂ VE MÜSTEHCENLİK

Mustafa Aygen

ÖZET

Bu tezde Kur'ân ışığında iffet, hayâ ve müstehcenlik kavramları incelenmiş, iffet ve hayânın Kur'ân'da nasıl belirtildiği ve ne anlama geldiği tespit edildikten sonra iffetsizliğin ve hayâsızlığın aynı zamanda müstehcen düşünce ve davranışların (fuhuş, zina ve eşcinsellik gibi haram kılınan yasaklı yollardan sakınmak gibi) nasıl anlatıldığı tespit edilmiştir. İffet ve hayâsızlığın yasaklanması ve bu hasletleri taşıyan yahut yaymak isteyenlerin akıbetleri ile müstehcenliğin insan ve toplum üzerindeki etkileri Kur'ân ayetleri ışığında ortaya konmaya çalışılmıştır. “Kur'ân Işığında İffet Hayâ ve Müstehcenlik” konusunu seçmemizdeki amaç Kur'ân ahlâk sisteminde geniş yer tutan bu konuyu Kur'ân bütünlüğü içinde anlamaya çalışıp konunun önemini ortaya koymaktır.

Anahtar kelimeler: Ahlâk, İffet, Edep, Hayâ, Etik, Müstehcen.

CHASTITY MODESTY AND OBSCENITY IN QUR'AN AL

KAREEM

Mustafa Aygen

ABSTRACT

This thesis investigates the concept of chastity modesty and obscenity in the light of Qur'an. After determining the meaning of chastity, modesty and obscenity according to Qur'an and how it is mentioned in it, this thesis determines how assertive and loathsome ideas and behaviours (like avoiding religiously forbidden acts like prostitution, unchastely and homosexuality) are identified in Qur'an. This aims to exhibit the effects of forbidding assertiveness and to exhibit the consequence for those who have these characteristics or those who are minded to spread it and the effect of loathsomeness on the individual and society. The objective of choosing the subject, chastity modesty and obscenity is to present the importance of the topic, which has a wide coverage in the ethics system of Qur'an and is investigated on in unity with the mentioned ethics system.

Keywords: Morality, Chastity, Propriety, Modesty, Obscenity.

ÖNSÖZ

Kur'ân-ı Kerîm'in indiği toplumun problemlerinden biri ahlâkî yozlaşma olarak görülmektedir. Başta Mâun sûresi olmak üzere pek çok sûrede Mekke ve civarındaki müşrik Arapların birçok alandaki ahlâkî yozlaşmalarından ve mala düşkünlüklerinden geniş bir biçimde söz edilir. Ahlâkî yozlaşma sadece Mekke ve civarı halkının problemi değildi, Bizans devleti sınırlarında, Pers diyarında ve başka bölgelerde de benzer problemler belki de daha ileri seviyede bulunmaktaydı. Ayrıca İslâm öncesi toplumlarda da ciddî ahlâkî zaafı yaşanmış ve bunlar tarihe mal olmuştu. Bu konuda inen Kur'ân ayetleri bir yandan Âd, Semûd, Medyen gibi toplumlarda var olan ticârî hayat ve toplumsal ilişkiler ile ilgili ahlâkî zaafı ve problemlerden bahsederken öte yandan da Lut peygamberin kavminin aile hayatı ve cinsellik ile ilgili bozuk davranışlarını gözler önüne serer. Kur'ân tüm bunları gerek indiği dönemdeki muhataplarına gerekse kıyamete kadar gelecek olan muhataplarına birer ibret levhası olarak aktarır. Kitapta bulunan ahlâkî uyarıların birkaç katı bizzat Resul-i Ekrem tarafından hem Mekke hem de Medine döneminde ortaya konulmuş ve Müslümanlar her alandaki ahlâkî çirkinlikler ve yanlışlıklar konusunda ciddî bir biçimde uyarılmıştır.

İslâm âlimlerinin erken dönemden itibaren ahlâkî konulara önem verdiğini ve hadis külliyyatında “Kitâbü'l-Edeb”, “Kitâbü'l-Birr”, “Kitâbü Hüsni'l-huluk” gibi başlıklar yer aldığını ayrıca Buhârî'nin el-Edebü'l-müfred'i, Abdullah b. Mübârek'in Kitâbü'z-Zühd ve'r-rekâ'ik'i gibi eserler telif ettiğini görmekteyiz. Belli bir zaman sonra ise ahlâk alanına dair müstakil eserler verilmeye başlanmış ve bunlarda insanın esiri olduğu ahlâkî bozukluklardan kurtulmanın yolları gösterilmiştir. Tasavvufun bir müessese hâline gelmesinde toplumu ahlâkî yozlaşmadan kurtarma çabasının da bir etkisi olsa gerektir. Ahlâkî yozlaşma içinde en önemli durumlardan biri şüphesiz iffet, hayâ ve müstehcenlik konularıdır. Hz. Peygamber'in (s.a.) “Utanmıyorsan dilediğini yap.” buyurması aslında iffet ve hayânın insan davranışlarındaki belirleyiciliğini göstermesi bakımından son derece dikkat çekicidir.

Uzun yıllar Almanya ve Belçika'da vaizlik, imam-hatiplik, sonrasında on yılı aşkın süredir Türkiye'de lise din kültürü ve ahlâk bilgisi öğretmenlik görevim esnasında karşılaştığım ahlâkî problemler zihnimde belli bir iz bırakmış ve “İffet, hayâ ve müstehcenlik konularına yönelik bir çalışma yapabilir miyim?” şeklinde düşünmeme sebep olmuştu. Bunun en temel nedeni de hem Avrupa'daki Müslümanlarda hem de Türkiye'de özellikle iffet, hayâ ve müstehcenlik konularında ciddî bir aymazlığın ortaya çıktığını ve ahlâkî bir yozlaşma ve erozyonun meydana geldiğini görmem olmuştur. Bu durum, İslâmî kimlik ve kişilik taşıyan kişilere dahi sirayet etmeye başlamış ve toplumun geniş bir kesimini kuşatmıştır. Kişide iffet ve hayânın pek çok göstergesi bulunmaktadır. İffet ve hayâ kişinin söz ve davranışlarına yansıdığı gibi giyimine de yansımaktadır. Ortaya çıkan yozlaşma Müslümanların egemen olduğu bir toplumda İslâm'ı gerçek anlamda temsilin önüne bir engel olarak

çıkarmakta ve yeni nesilleri daha fazla etkilemektedir. Pek çok kişide ortaya çıkan iffet-hayâ yoksunluğu ve müstehcenliğe meyil dikkat edilmediği ve iyice yaygınlaştığı takdirde bir âdetmiş gibi algılanabilmektedir.

Bireysel ve toplumsal bir problem olan bu güncel konunun bir akademik çalışmada ele alınmasının akademik dünyanın toplumsal değişimlere yabancı kalmadığı şeklinde de yorumlanacağı düşünülmektedir. Böylece bizzat yüce Allah'ın bu meseleleri kitabı Kur'ân-ı Kerîm'de nasıl ortaya koyduğunu, müfessirlerin ilgili ayetleri nasıl yorumladığını görmek için Kur'ân merkezli bir çalışma yapmanın uygun olacağına karar verdik. Klasik ve modern kaynaklar ışığında ele aldığımız çalışma bu düşünceler ile ortaya çıkmıştır. Çalışmamız bir giriş, üç bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Birinci bölümde iffet, ikinci bölümde hayâ ve üçüncü bölümde müstehcenlik konusu ele alınmıştır. Konular ele alırken ilgili konuların Kur'ân bütünlüğü içinde nasıl ele alındığına genişçe temas edildikten sonra belli tasnifler doğrultusunda ilgili konular, kaynaklar yardımıyla detaylı bir biçimde işlenmiştir. Konular ortaya konulurken hem klasik İslâm kaynaklarından hem de güncel eserlerden yararlanılmıştır. Çalışmamız sözlü olarak ifadesinde zorluk çekilen pek çok konu ve kavramı içerdiği için bu hususlarda akademik bir dil kullanılmaya özen gösterilmiş, mesele güncel polemikler vb. mecralara çekilmemeye çalışılmıştır. Bununla birlikte zaman zaman bu noktada bazı dil sürçmelerinin olmuş olabileceğini de ihtimal dâhilinde tutuyoruz.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında pek çok kimsenin rehberliğinden, bilgi ve görgüsünden yararlandım. Bu çerçevede emeği geçenlere gönülden teşekkür ederim.

21.Mayıs.2022

Mustafa Aygen

İÇİNDEKİLER

| | |
|---|-----|
| ÖZET..... | V |
| ABSTRACT | VI |
| ÖNSÖZ..... | VII |
| KISALTMALAR | XII |
| GİRİŞ | 1 |
| BİRİNCİ BÖLÜM..... | 10 |
| 1. İFFET KAVRAMININ ANLAMI VE KONUNUN KUR'AN'DA SUNULUŞU10 | |
| 1.1. İFFET KAVRAMININ ARAP DİLİNDEKİ VE KUR'AN'DAKİ KULLANIMI | 10 |
| 1.1.1. İffet Kavramının Sözlük ve İstilah Anlamı..... | 10 |
| 1.1.2. İffet Kavramının Kur'ân'daki Kullanımı..... | 17 |
| 1.1.3. İffet Kavramıyla Eş Anımlı Olan Kavramlar | 21 |
| 1.1.4. İffet Kavramıyla Zıt Anımlı Olan Kavramlar..... | 22 |
| 1.2. KUR'AN-I KERİM'DE İFFETİN SUNULUŞU | 24 |
| 1.2.1. Kur'ân-ı Kerim'de Geçen İffet ile İlgili Ayetler..... | 27 |
| 1.2.1.1. Allah'ın Hz. Yusuf'a Yönelik Beslenen Kötü Emellerden Onu Koruması..... | 27 |
| 1.2.1.2. Hz. İsa'yı Dünyaya Getiren Hz. Meryem'in Toplum Karşısındaki Durumu | 29 |
| 1.2.1.3. Mü'min Erkeklerin ve Kadınların İffeti ile İlgili Ayetler..... | 29 |
| 1.2.2. İffet Konusunu ve Lafzını Çağrıştıran Kelimelerin Geçtiği Ayetler | 32 |
| 1.3. KUR'AN'DA METHEDİLEN İFFETLİ DAVRANIŞLAR | 33 |
| 1.3.1. Mü'min Erkeklerin ve Kadınların İffeti | 34 |
| 1.3.1.1. Namuslarını ve Bedenlerini Koruma Konusunda İffet..... | 35 |
| 1.3.2. Özel Alana Saygıda İffet..... | 54 |
| 1.3.3. Ehl-i Kitap (Yahudi ve Hristiyan) Kadınlarla Evlenmede İffet | 58 |
| 1.3.4. Yetim Malına Karşı İffet | 61 |
| 1.3.5. İhtiyaç Sahibi Olduğu Halde İstememek Konusunda İffet | 64 |
| 1.3.6. Evlenmeye Gücü Yetmeyenlerde İffet..... | 68 |
| 1.4. BİR "İFFET" TİMSALİ OLARAK HZ. YUSUF | 72 |
| 1.4.1. Hz. Yûsuf'un Örnek Hayatı | 72 |
| 1.4.2. Hz. Yusuf'un İffeti Uğruna Zindanı Tercih Etmesi..... | 82 |
| İKİNCİ BÖLÜM | 87 |
| 2. HAYÂ KAVRAMININ ANLAMI VE KUR'AN'DA SUNULUŞU..... | 87 |
| 2.1. HAYÂ KAVRAMININ ARAP DİLİNDEKİ VE KUR'AN'DAKİ KULLANIMI | 87 |
| 2.1.1. Hayâ Kavramının Sözlük Ve İstilah Anlamı | 87 |

| | | |
|--------------------------|---|------------|
| 2.1.2. | Hayâ Kavramının Kur'ân'daki Kullanımı..... | 93 |
| 2.1.3. | Hayâ İle Eş Anlamlı Olan Kavramlar..... | 95 |
| 2.1.4. | Hayâ İle Zıt Anlamlı Olan Kavramlar..... | 97 |
| 2.2. | KUR'AN'I KERİM'DE HAYÂ AYETLERİNİN SUNULUŞU..... | 99 |
| 2.2.1. | Hayâ İle İlgili Ayetler..... | 99 |
| 2.2.2. | Hayâ ile Eş Anlamlı Ayetler..... | 100 |
| 2.2.3. | Hayâ Konusunu Ve Lafzını Çağrıştıran Kelimelerin Geçtiği Ayetler..... | 101 |
| 2.2.4. | Hz. Âdem ile Eşinin Cennetteki Durumu ve Karşılaştıkları Ahlaki Sıkıntı..... | 102 |
| 2.2.5. | Hayâ Açısından Hz. Peygamber'in Ailesinin Durumu ve Sahabenin Onlarla İlişkileri..... | 102 |
| 2.3. | KUR'AN-I KERİM'DE HAYÂ KAVRAMININ SUNULUŞU..... | 103 |
| 2.3.1. | Hz. Âdem ile Havva'nın Cennette Başına Gelen Durum Sonrası Hayâ Etmeleri..... | 104 |
| 2.3.2. | Takva Elbisesi Hayâ İlişkisi..... | 107 |
| 2.3.3. | Hz. Şuayb'ın Kızlarının Hayâsı..... | 111 |
| 2.3.4. | Kur'ân'da Geçen Allah'ın Hayâ Etmesi Kavramı..... | 119 |
| 2.3.5. | Hz. Peygamber ve Ailesinde Hayâ..... | 124 |
| 2.3.6. | Hz. Lût'un (a.s.) Kavminin Ahlaksız Teklifi Karşısında Hayâ Etmesi..... | 130 |
| 2.4. | BİR HAYÂ ÂBİDESİ OLARAK HZ. MERYEM..... | 133 |
| 2.4.1. | Hz. Meryem'in Nezih Hayatı ve Sıkıntıları..... | 133 |
| 2.4.2. | Hz. Meryem'in Hayâsı Uğruna Ölümü Tercih Etmesi..... | 140 |
| ÜÇÜNCÜ BÖLÜM..... | | 144 |
| 3.1. | MÜSTEHCENLİĞİN LUGAT VE ISTILAH ANLAMI..... | 144 |
| 3.2. | MÜSTEHCENLİK İLE İLGİLİ AYETLER..... | 146 |
| 3.2.1. | Fuhuş (Ahlaksızlık) ile İlgili Ayetler..... | 147 |
| 3.2.2. | Fuhuş Konusunu Ve Lafzını Çağrıştıran Kelimelerin Geçtiği Ayetler..... | 148 |
| 3.2.3. | Zina ile İlgili Ayetler..... | 149 |
| 3.2.4. | Ahlak Dışı Yasak Davranışların Dünyevi Cezasıyla İlgili Âyetler..... | 150 |
| 3.2.5. | Eşcinsellikle İlgili Ayetler..... | 151 |
| 3.2.5.1. | Kadın Kadına Yapılan Cinsel Sapkınlık: Lezbiyenlik..... | 151 |
| 3.2.5.2. | Erkek Erkeğe Yapılan Cinsel Sapkınlık: Lutîlik..... | 151 |
| 3.3. | KUR'AN'DA MÜSTEHCENLİĞİN SUNULUŞU..... | 152 |
| 3.3.1. | Sözde ve Yazıda Müstehcenlik..... | 154 |
| 3.3.2. | Davranışta ve Medyada Müstehcenlik..... | 156 |
| 3.4. | MÜSTEHCENLİĞİN SONUCU OLARAK ZİNA..... | 159 |
| 3.5. | MÜSTEHCENLİĞİN SONUCU OLARAK EŞCİNSELLİK..... | 162 |
| 3.5.1. | Lûtîlik (Homosexuellik)..... | 163 |

| | |
|---|------------|
| 3.5.2. Lezbiyenlik (Sihâk) | 167 |
| SONUÇ..... | 172 |
| KAYNAKÇA | 175 |



KISALTMALAR

| | |
|---------|---|
| a.g.e. | Adı geçen eser |
| a.s. | Aleyhisselâm |
| b. | Bin, ibn |
| bkz. | Bakınız |
| bs. | Baskı, baskısı |
| C. | Cilt |
| DİA | Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi |
| Hz. | Hazreti |
| İFAV | Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları |
| ö. | Ölüm tarihi, vefatı |
| s. | Sayfa |
| s.a. | Sallallahu aleyhi ve sellem |
| sy. | Sayı |
| thk. | Tahkik eden |
| trc. | Tercüme eden, mütercim, çeviren |
| ts. | Tarihsiz |
| TÜBİTAK | Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu |
| vb. | Ve benzeri |
| v.dğr. | Ve diğerleri |
| y.y. | Basım yeri yok |

GİRİŞ

1. Çalışmanın Konusu ve Amacı

Klasik çağın sona ermesinin ardından baş gösteren hızlı bir değişimle karşı karşıya kalan Müslümanlar bu değişimi anlamak hususunda zorluklar yaşamış, geçmiş ile gelecek, gelenek ile yeni -bir nevi bilinmeyen- arasında kalmıştır. Günümüz dünyasında Müslümanlar, Kur'ân-ı Kerîm'in muhataplara sunmuş olduğu ahlâkî öğretilerden uzaklaşmış vaziyettedir. Son yüzyıllarda dünyanın farklı coğrafyalarında vuku bulan olaylar Müslümanları içinden çıkılmaz bir durumda bırakmış, bu olaylar karşısında nasıl bir tavır sergileyecekleri hususunda ikileme düşmelerine sebep olmuştur. Klasik dönem İslâm bilim geleneğinin bıraktığı miras bu noktada istenilen düzeyde yeterli olamamış, bu hususta yapılacak yeni çalışmalara ihtiyaç duyulmuştur. İslâm coğrafyasının farklı bölgelerinde bazı düşünürlerin ortaya koyduğu çaba bunun göstergesidir. Son yüz elli yılda belirgin bir biçimde ortaya çıkan bu çabalar önemli bir yer tutsa da modern döneme karşı ikilem içindeki büyük halk kitleleri tarafından destek görmediği için ferdî (bireysel) çalışmalar olarak kalmıştır.¹

Kanaatimizce bugün akademi dünyasında yapılan birçok çalışma bulunmakla birlikte Kur'ân-ı Kerîm'in daha iyi anlaşılabilmesi için bu çalışmalar yeterli düzeyde değildir. Günümüzde Müslümanların hayatlarını anlamlandırabilmesi ve yaşadıkları kimlik bunalımından kurtulabilmesi için birinci ve ikinci dereceden İslâm kaynakları üzerine yapılan akademik araştırmalarının sayısı artırılmalıdır. Bu alanda yapılan monografik çalışmalar büyük önem arz etmektedir. Müslümanların hayatlarının her anında karşılaşılabilecekleri problemlere ana kaynaklardan referanslar alınarak günümüze uygun bir şekilde çözümler üretilebilmelidir. Günümüzde üniversiteler aracılığıyla standart bir disiplinde yapılması gereken bir ameliyedir. Kur'ân ayetlerinin ve İslâm dininin anlaşılmasına yönelik itikat veya muamelata dair veya

¹ bkz. Ülken, Hilmi Ziya, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarih**, Türkiye İş Bankası Kültür Y., s.133-141, İstanbul, 2019.

ahlâk konularını ele alan her bir akademik çalışma Müslümanların hayata bakış açısını olumlu yönde etkileyecek bir önem arz etmektedir.

İffet ve hayâ; fitratı hatırlatan, birbirine yakın iki kavram olarak öne çıkmaktadır. İffet ve hayâ, ahlâkın temel dinamiklerindedir. Müstehcenlik; iffet ve hayâsızlık anlamında görülebilecek her türlü fuhuş ve ahlâksız davranıştır. Meseleye Kur'ân ışığında bakıldığında müstehcenlik fert ve toplumdan izole edilmesi gereken düşünce ve davranışlar olarak karşımıza çıkmaktadır. İffet ve hayâ kelimesinin Kur'ân'da geçtiği yerleri ve ne anlama geldiğini, iffetli ve hayâlî olmanın zıddı olabilecek müstehcen düşünce ve davranışların nasıl anlatıldığını belirtmek faziletli bir toplumu oluşturmak açısından önemlidir.

Ahlâkî bir kavram olarak iffet ve hayâ sahibi olmanın ve müstehcenlikten uzak durmanın önemi vurgulanan bu tezde müstehcenlik anlamında iffet ve hayâsızlığın zararları, bu hasletleri yaymak isteyenlerin âkıbetleri, insan ve toplum üzerindeki olumsuz etkileri de Kur'ân ayetleri ışığında ortaya konmaya çalışılmıştır. Günümüz dünyasında ahlâkî değerlerin yavaş yavaş yok olmaya başladığı gerçeği konumuzun ne derece önemli olduğunu ortaya çıkarmaktadır. "Kur'ân Işığında İffet, Hayâ ve Müstehcenlik" konu başlığını seçmemizdeki amaç Kur'ân ahlâk sisteminde geniş yer tutan bu konuyu Kur'ân bütünlüğü içinde anlamaya çalışıp konunun önemini ortaya koymaktır.

İffetin Kur'ân'da ne şekilde geçtiği ve hangi anlamda kullanıldığı tespit edildikten sonra iffetsizliğin, hayâsızlığın, müstehcen düşünce ve davranışların (fuhuş, zina ve eşcinsellik gibi haram kılınan yasaklı yollardan sakınmak gibi) nasıl anlatıldığı tespit edilmiştir. İffet ve hayâsızlığın yasaklanması ve bu hasletleri taşıyan yahut yaymak isteyenlerin akıbetleri ile müstehcenliğin insan ve toplum üzerindeki olumsuz etkileri Kur'ân ayetleri ışığında ortaya konulmaya çalışılmıştır.

İffet, hayâ ve müstehcenlik kavramlarını konu edinen bu tez, ilgili kavramların Kur'ân'da nasıl işlendiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. İffet ve hayânın Kur'ân'da karşılığı ortaya konduktan sonra iffetsizlik, hayâsızlık ve müstehcen düşünce ve davranışlara yönelik ayetler tespit edilmiştir. İffetsizlik, hayâsızlık ve müstehcenliğin insan ve toplum üzerindeki olumsuz etkileri Kur'ân

ayetleri ışığında ortaya konmaya çalışılmıştır. Neticede ilgili kavramlar özelinde Kur'ân'ın öngördüğü ahlâk sisteminin önemine vurgu yapılmıştır.

Bu tezde Kur'ân ışığında iffet, hayâ ve müstehcenlik konusu incelenmiştir. “İffet”, “hayâ” ve “müstehcenlik” kavramları üzerinden Kur'ân'da bulunan ahlâkî öğretileri incelediğimiz çalışmanın benzeri ve müstakil olarak tez konumuzla ilgili, son dönemde yapılmış herhangi bir doktora tezi bulunmamaktadır

2. Çalışmanın Önemi

İslâm dininin dört ana unsuru itikat, ibâdet, ahlâk ve muamelât şeklinde belirlenmiştir. Genel manada inanç ile ilgili konuların adlandırılmasında kullanılan itikat kavramı, muhatapların daima kendilerinden üst mertebede bulunan, kendisine kulluk vazifesinde bulunulan ve inanma vazifesini onunla yerine getirdiği varlığa karşı olan inanca dayalı ilişkisidir. Kur'ân-ı Kerim'de geçen ayetlerin bir kısmı itikatla ilgilidir. Burada inanç olarak da ele alabileceğimiz bu kavram, Müslümanlığın en temel şartıdır. Kur'ân-ı Kerim'de geçen ayetlerin ana temasını oluşturan diğer bir kavram ise ibâdetdir. Kur'ân-ı Kerim'de değişik yerlerde kimi zaman birlikte yer yer dağınık bir şekilde sunulan bazı ayetlerde inananların yapmak zorunda olduğu görevleri belirten izahatlar bulunmaktadır. Biz bu açıklamalarda da yer alan içeriği “ibâdet” olarak adlandırmaktayız. Genel olarak muamelat dairesi içinde değerlendirdiğimiz ve önem sırasında “itikadî ayetler”den sonra yer verdiğimiz bu alan Müslümanların inancına bağlılığını gösterdiği kısımdır.

Bu iki bölümden başka Kur'ân'da geçen ve “ahlâk” dediğimiz bu bölüm, insanların özellikle Mü'minlerin diğer canlılara ve canlılar dışında kalan âleme ilişkin davranışlarını belirleyen alandır. Bu bölüm altında incelenen ayetlere bakıldığında Allah tarafından muhataplara bir kısım davranışların tavsiye edildiği, bir kısım davranışlardan uzak durmaları gerektiği tembihlenmektedir. “O (Muttakiler) ki; bollukta da darlıkta da infak ederler, öfkelerini yutar ve insanları affederler. Allah, kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışan muhsinleri sever.” (Âli-İmran 3/134) ayeti bu hususlara işaret eder. Allah'ın, kitabı ve elçisi Hz. Muhammed (s.a.) yoluyla bir kısım davranışları tavsiye ettiği hatta emrettiği açık bir şekilde görülmektedir. Allah (c.c.), burada muttakiler üzerinden güzel ahlâka dayalı bazı

davranışları örnek vermekte, bütün inananların bu hasletlere sahip olmasını istemektedir. Burada yer alan bazı ifadelerden de anlaşıldığı üzere öfke, kin tutma, cimrilik gibi bir kısım davranışlar inananlardan men edilmektedir. Kitapta geçen ahlâk ayetlerine verilebilecek diğer örnek farklı şekilde karşımıza çıkar: “*Şayet o (evlerde) kimseyi bulmazsanız, izin verilinceye kadar (evlere) girmeyin. (İzin istediğinizde izin verilmez ve) size: “Dönün!” denirse dönün. (Kapı önünde beklemeyin. Dönmeniz) sizin için en temiz (ve hayırlı) olanıdır. Allah, yaptıklarınızı bilir.*” (en-Nûr 24/28). Bu ayette yer alan ahlâkî mesajlar Müslümanlar için önemli bir eşiktir. Zira İslâm öncesi cahiliye dönemi insan ilişkilerinde bazı bozukluklar göze çarpmaktaydı. Bu davranışlardan biri de insanların birbirlerinin evlerine haber vermeden izinsiz girmeleridir. Bu durum oldukça rahatsız edici bir tutum hâline gelmiştir, bu nedenle Kur’ân-ı Kerim’de konu ile ilgili ayetler bulunmaktadır. Kur’ân-ı Kerim’in bu konunun üzerinde hassasiyetle durması Müslümanların davranışlarını düzeltmesini sağlamış ve ahlâka mugayir davranışları değiştirmiştir.

İnanç ve ibâdet esasları inananların ahlâklarını kemale erdirmek gayesine yöneliktir. Diğer tabirle ahlâk, itikat ve ibâdetin insanda hayat bulduğu bir gerçektir. Kur’ân’ın kendine has bir ahlâk sistemi vardır. İslâm, mükemmel bir varlık olan insanın meleklerden yüce bir seviyeye çıkabileceği gibi yapıp ettiklerinden dolayı hayvandan daha aşağı bir seviyeye düşebileceğini bildirmektedir (el-Furkân 25/44). Kur’ân-ı Kerim’de “بل هم أضل (hatta daha da aşağı)” tabiriyle zikredilen bu durum Âraf sûresinin 179. ayetinde şöyle geçmektedir: “*Ant olsun biz, cinlerden ve insanlardan birçoğunu cehennem için yarattık. Onların kalpleri vardır ama onlarla kavrayamazlar; gözleri vardır ama onlarla göremezler, kulakları vardır ama onlarla işitemezler. Onlar hayvanlar gibidir, hatta daha sapkındırlar. İşte asıl gafiller onlardır.*” Kur’ân-ı Kerim’in burada kullandığı sert üslup itikat ve ahlâk noktalarında emredilen tutumları sergilemeyen ve bu konuda itina göstermeyen insanlar içindir. Onların kalplerinde bulundukları kibir ve haset sebebiyle gerçeği görmemeleri Allah (c.c) tarafından sert bir benzetmeyle açıklanmıştır.

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere Kur’ân-ı Kerim muhatapların diğer canlılara ve tabiata karşı sergiledikleri ahlâkî tavra büyük önem vermiştir. Zira toplumlar, kendi yapısını oluşturan ahlâkî olgulara sahip olduğu müddetçe varlığını

devam ettirmektedir. Ahlâkî değerleri yaşamayanların yer aldığı toplumda bütün kötülükler ve fuhuş yayılmaktadır. İffetsizliğin, edepsizliğin olduğu bir toplum varlığını devam ettiremez. Ahlâkî değerlere sahip çıkmak denince tabii olarak akla ilk gelenler arasında iffet, hayâ ve müstehcenlik vardır.

Yukarıda bahsedilen hususlar doğrultusunda bu çalışmada incelenecek “iffet”, “hayâ”, “müstehcenlik” konusu Kur’ân-ı Kerim’in ahlâkî öğretisini anlama hususunda önem arz etmektedir. Kur’ân’da yer alan ahlâkî temsillerin ve kavramların geniş bir yelpaze oluşturması ve bu yekûnun tek bir çalışmada incelenmesi oldukça zordur. Bu nedenle çalışmamızı bu üç kavramdan hareketle bütüncül bir sonuca ulaşma gayesiyle tasarlamakta, nihayetinde bu kavramlar ışığında anlamaya çalıştığımız ahlâk içerikli ayetlerin günümüzde daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktayız.

Kur’ân, insanlığa fitratını hatırlatır ve korumak için örnekler sunar. Bunun yanında ahlâksızlığı ve fuhşu yasaklar. Bu anlamda Kur’ân’ın amacı “insanın insanca yaşaması için kurallar vazetmek” diye çerçevelenebilir. İnsanoğlu şerefli bir varlık olarak yaratılmıştır (en-Nahl 17/70). İnsan yaratılışla getirdiği birtakım niteliklere sahiptir (er-Rûm 30/30). Bu sıfatlar manevi ve sosyal davranışlarını şekillendirir (el-Bakara 2/138) ve kişiliğini oluşturur. İnsan, bu özelliği ile baş başa bırakılmamıştır. Günümüzde insan, “eşref-i mahlûkat” olmaktan beden felsefesi üzerinden çıkıp cinsel tatminlerin, bedensel hazların peşindeki bireye dönüşmeye başlamıştır. İnsan aklının ve bedeninin alabildiğine abartısına yaslanan bir medeniyetin insan fitratını zorlayan tercihleri evrensel değer olarak dayatması ile karşı karşıya kalınmıştır. Medya ve sanat çevrelerinde özendirilerek meşrulaştırılmaya, televizyon dizilerinde masum rollerle sempatik hâle getirilmeye çalışılan toplumsal ve kültürel olarak (hayâsızlık, fuhuş, eşcinsellik vb.) günümüz dünyasında karşı karşıya olduğumuz söylenebilir. Muhataplarının ev hayatından iş hayatına, toplumsal ilişkilerden özel hayata birçok noktada belirli esaslar belirleyen İslâm dini, gerçek hayattaki muamelelerde olduğu üzere medyada ve son çeyrek yüzyılda ortaya çıkan bir kavram olan “sanal dünya”da muhatapları sorumlu kılmaktadır.

3. Çalışmanın Muhtevası ve Kaynakları

Doktora tezi konumuzu Müslüman bireyin muhatap olduğu ahlâkî öğretiyle sınırladık. Bununla birlikte bu ahlâkî öğretinin tek bir çalışmada incelenmesinin zorluğu nedeniyle konumuzu sınırlayarak belirli kavramlar üzerinden bütüne ulaşmayı amaçladık. “İffet”, “hayâ” ve “müstehtenlik” kavramlarına yer verdiğimiz bu çalışmada muhatabın karşı karşıya kaldığı ahlâkî öğretinin yorumlanmasına gayret ettik. Çalışmamızın günümüzde Müslümanların karşı karşıya kaldığı birçok sorunun daha iyi anlaşılabilmesine katkıda bulunması en büyük temennimizdir. Tek bir çalışma ile böylesi büyük bir hedefi gerçekleştirmek mümkün değilse de tezimizin bu alanda daha sonra yapılacak çalışmalar için bir değer ifade edeceğini ve bir boşluğu dolduracağını düşünüyoruz.

Tez çalışması, giriş ve sonuç dışında üç bölümden oluşacak şekilde planlanmıştır. Girişte çalışmanın konu, amaç ve önemi, çalışmanın içeriği ve kaynaklarıyla birlikte metodundan bahsedilmiştir. Bu çalışma ağırlıklı olarak Kur’ân ayetleri üzerine oturmaktadır. Bununla birlikte bu ayetlerin nasıl anlaşılacağına ilişkin tefsir ve hadis kaynaklarından ve diğer eserlerden yararlanılmıştır. Konunun günümüze bakan yönü olduğu için modern dönem İslâm araştırmacılarının çalışmaları ve yorumları da yararlanılacak kaynaklar arasında yer almaktadır. Varmak istenen nihai nokta kitapta bulunan ahlâkî içeriklerin klasik dönemden ziyade modern dönemde hayata tatbikinin nasıl olacağı hususudur.

Çalışmada yararlanılan klasik ve modern dönem kaynaklarının tarafsız olarak okunmasına gayret gösterilmiştir. Çalışmada belirli bir çizgideki ilim adamlarından değil, birçok geleneğe mensup ilim adamlarından yararlanıldığı müşahede edilecektir. Bu durum ilmî çalışmalarda objektifliğin bir gereğidir.

Çalışmanın birinci ve ikinci bölümünde iffet ve hayâ konuları ele alınmıştır. Bu iki konu Müslümanlar arasında geçmişten bu yana önem atfedilen meselelerdir. Kur’ân’da kendisine ait bir dil ve üslup ile anlatılan iffet ve hayâ meselesi klasik İslâm ilim geleneği içinde yer alan ilim ve fikir adamlarının eserlerinde geniş bir biçimde işlenmiştir. Bu konuda Gazzalî’nin (ö. 505/1111) *İhyâ’u Ulûmi’-d-Din* adlı eserinde geçen bazı açıklamalar bu görüşü destekler mahiyettedir. Gazzalî, bu kitapta

iffeti özellikle dile getirmekte, bu terimin anlamına uygun düşecek şekilde şunları söylemektedir: "*Ahlâkın anası ve esası dört şeydir: Hikmet, şecaât, iffet ve adâlet. İffet, şehveti akıl ve şeriat kuvvetleri ile terbiye etmektir.*"²

Bu doğrultuda birinci ve ikinci bölümde öncelikle iffet ve hayâ kavramlarının tahlili yapılmıştır. Bunlar kitapta yer alan ahlâkî kavramlar olarak işlenmiş ve iki kavramın ortak yönleri üzerinde durulmuştur. İffet kavramı kitapta kullanıldığı şekilde ele alınıp incelenerek ve araştırılarak, daha sonrada çalışmamız örnek şahsiyetlerle tamamlanmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde ise ayetler ışığında müstehcenlik konusu incelenmiştir. "İffet" ve "hayâ"ya nazaran etimolojik açıdan olumsuz bir anlam (sakındırma, nehyetme gibi) yüklenebilecek bu kavram yukarıda bahsi geçen diğer kavramlar gibi Kur'ân'ın ahlâkî öğretisini anlama noktasında önem arz eden kavramlardandır. Kur'ân-ı Kerîm'de müstehcenlik kavramı geçmemekle birlikte onu çağrıştıran anlatımlar ve ifadeler yer alır. Çalışmamızda incelenecek son kavram olan "müstehcenlik" kavramı etimolojik ve semantik yönden örnekleriyle beraber analiz edilmiştir. Bu kavram diğer iki kavramın kullanımları ile bağdaştırılmaya, nihayetinde ise esas konu olan Kur'ân'daki ahlâkî öğretilerin incelenmesine farklı bir açıdan bakmaya çalışılmıştır.

Bununla birlikte üçüncü bölümde bir anlamda müstehcenliğin sonucu denebilecek zina ve eşcinsellik konusu kısaca sunulmuştur. İnsanlık kadar eski olan bu problemler, Kur'ân-ı Kerîm'in üzerinde ısrarla durduğu ve inananlardan hatta tüm insanlardan nehyettiği ahlâkî sorunların başında gelmektedir. Zina ile ilgili onlarca ayetle inananlar uyarıldıktan sonra eşcinsellik konusuna Allah (c.c.) tarafından Kur'ân-ı Kerîm'de birkaç yerde değinilmiş, Ankebut sûresinde (29/29) genişçe yer verilmiştir: "*Siz hâlâ erkeklere yaklaşacak, meşru yolu kapatacak, toplantılarınızda ahlâk dışı işler yapacak mısınız? Kavminin tek cevabı şu oldu: "Hadi doğru söyleyenlerden isen başımıza Allah'ın azabını getir de görelim."* Burada bahsedilen husus Lut kavminin başından geçenler ile ilgilidir. Kur'ân-ı Kerîm'in bildirdiği ve klasik tefsir kaynaklarında yorumlandığı üzere bu kavim kendisine gönderilen

² Gazzâlî, Huccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, **İhyâu Ulûmi'd-Din**, 1-5, Beyrut, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.

peygamberi dinlememiş, cinsellik hususunda karşı cinsi bırakarak topluca hemcinslerine ilgi göstermeye başlamıştır. Sonuç itibarıyla Allah tarafından gönderilen azaba müstahak olan bu kavim tarihte unutulmayacak bir sonla karşı karşıya kalmıştır. Bu bağlamda Lut kavmi gibi eşcinselliğe -Kur'ân'da geçen tabirle "livata"- yönelik diğer ayetlerden örneklendirmelerle çalışma daha faydalı hâle getirilmeye çalışılmıştır. Özetle "iffet", "hayâ" ve "müstehcenlik" kavramlarının etimolojik ve semantik olarak ele alınması ve bu kavramlar arasında bütüncül bir sonuca ulaşabilme gayretinden sonra Kur'ân-ı Kerim'deki ahlâk içerikli mesajların günümüze nasıl uygulanabileceği, bunun yansımaları hususunda eşcinsellik gibi güncel konuların yorumlanmasına gidilerek çalışmanın nihayete erdirilmesi amaçlanmıştır.

Bu amaçla öncelikle Kur'ân'da yer alan ayetler ele alınmıştır. Bu ayetlerin tefsirine katkıda bulunan hadisler ve daha sonra klasik kaynaklar ile günümüz dünyasında yazılmış modern kaynaklardan yararlanılmış olup konu büyük bir titizlik ile etimolojik ve semantik tahlillerin ışığında ele alınmıştır.

4. Çalışmanın Yöntemi

Çalışma, ilâhiyat araştırmalarında yaygın olarak görülen veri toplama ve bunları tasnif ederek tümevarım, analiz ve sentez yöntemlerinin karma olarak kullanılmasından ibarettir. Bu çerçevede öncelikle Kur'ân-ı Kerim dikkatle taranarak ilgili ayetler, konulu tefsir yönteminin bir parçası olarak özenle toplanmış ve belirlenen bölüm ve başlıklara göre tasnif edilmiştir. Burada en önemli problem ayetlerin bağlamlarından koparılması ve bu sebeple anlam kaymalarının meydana gelecek olmasıdır. Bunu gidermek için seçilen ayetin siyak ve sibakına bakılmış ve kendi bağlamında hangi anlamlara geldiği özellikle tetkik edilmeye çalışılmıştır. Bu yapılmadığı takdirde bağlamından koparılan her bir ayetin anlam kaymasına ve değişimine uğraması kaçınılmazdır. Ayetler belirlenirken sadece içinde iffet, hayâ ve müstehcenlik kelimeleri geçenler değil, konusu itibarı ile bu üç alanla veya bu üç alanı da içine alan ayetler tercih edilmiştir.

Bu çalışmada tümevarım, analiz ve sentez yöntemleri yanında istatistiki bir çalışma yapıp Kur'ân'da bu konuların ne kadar geçtiğini, Mekkî ve Medenî

sûrelerde hangi oranla yer aldığını, bu ayetlerde muhatapların kimler olduğu, geçmiş ümmetlerde olan ahlâk dışı durumların ne düzeyde olduğu gibi bir dizi çalışmanın da yapılmasının uygun olacağı düşünülmüştür. Ne var ki bu durum, çalışmaya başka bir çehre kazandıracığı ve konulu tefsir yönteminin sayısal analiz ve sentez yöntemine evrilmesi sakıncasını doğuracağı için bundan kaçınılmıştır. Bu husus, müstakil bir makale olarak değerlendirilir ise daha verimli sonuçların ortaya konulması mümkün olur.



BİRİNCİ BÖLÜM

1. İFFET KAVRAMININ ANLAMI VE KONUNUN KUR'AN'DA SUNULUŞU

Konulu tefsir yönteminin gereği olarak öncelikli olarak üzerinde durulan “ıffet” kavramının anlam alanını belirlemek ve bu kavramın Kur'ân-ı Kerîm içinde nasıl yer aldığını ortaya koymak gerekecektir. Bu konu açıklandıktan sonra ıffetin Kur'ân-ı Kerîm'de nasıl yer aldığı ve hangi konularla birlikte sunulduğu ele alınmıştır.

1.1. İFFET KAVRAMININ ARAP DİLİNDEKİ VE KUR'AN'DAKİ KULLANIMI

Kavram çalışmaları oldukça güçlük içeren alanlardan biridir. Zira kavram çalışması yapmak amacıyla yola çıkan araştırmacı ve yazarlar kimi zaman kavramı çalışmak yerine kelimeyi veya konuyu çalışmaktadır. Mefhum (kavram), mana, lafız, konu kelimeleri anlamca birbirinden farklıdır. Burada ıffet kelimesi ile anılın veya anılmasın ıffet mefhumu (kavramı) içine giren hususlara temas edilmiştir. Bu çerçevede hem eş anlamlıları hem de zıt anlamlıları söylemekte yarar vardır.

1.1.1. İffet Kavramının Sözlük ve İstılah Anlamı

Arap dili, yapı itibarıyla geniş kelime ve anlam hacmine sahip bir dildir. Kur'ân ayetlerinin anlaşılması hususunda bu dilde yapılan çalışmaların niceliği tartışılmaz boyutlara ulaşmıştır. İslâm âlimlerinin Kur'ân'da yer alan ayetlere ve bu ayetleri açıklama kabilinden hadislere önem vermesi, klasik dönemde gelenekselleşmiş olan bir tutumun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Aslında İslâm öncesi döneme bakıldığında her ne kadar Arap dili o zamanlarda meşhur ve köklü bir dil hüviyetini korusa da disiplinler bir çalışmaya konu olmamıştır. O zamanlarda genel manada şiir ve edebiyat çalışmalarıyla öne çıkan bu dil İslâm sonrası dönemde çok farklı bir şekle bürünmüştür. Bu dönemde daha disiplinler ve metodolojik çalışmalara konu olan Arap dili hakkında derin bir külliyat oluşturulmuştur. Bu

külliyatın oluşmasında Kur'ân-ı Kerim'in Arapça olarak indirilmesi, bu kitabın bir nevi tefsiri konumundaki hadislerin varlığı ve bu iki kaynağa yönelik ashap ve tabiun döneminde yazılan eserlerin ortaya çıkması önemli etkenler olmuştur. Bu çalışmalar olmadan vahyin ve peygamberin öğretisinin anlaşılması mümkün olmadığı için inananlar bu dille ilgili eserlere büyük önem vermiştir. Klasik İslâm ilim geleneğine bakıldığında Garîbu'l-Kur'ân, Me'âni'l-Kur'ân gibi etimolojik çalışmaların baskın rol oynadığı ve bu dönemi karakterize ettiği görülecektir.

Bu doğrultuda Kur'ân-ı Kerim'de yer alan ahlâk içerikli ayetleri daha iyi anlayabilmek amacıyla öncelikle kullanılan kelimelerin etimolojisinin ve bu kelimelerin semantik yapısının tahlil edilmesi gerekir. Bu tahliller yapılmadığı takdirde isabetli sonuçlara ulaşmak mümkün görünmemektedir.

Bu doğrultuda çalışmanın konusunu oluşturan kavramlardan biri olan iffeti incelemek yerinde olacaktır. Sözlük anlamında “bireyin haramdan, helal ve güzel olmayan davranışlardan uzak durması” olarak açıklanabilecek bu kavram, İbn Sînâ (ö. 478/1037) gibi İslâm filozoflarının eserlerinde ve Müslümanların meydana getirdiği klasik dönem ahlâk külliyatında arzu gücünün nefiste mutedil bir şekilde kontrol altına alınması ve bu kontrol altına alınma davranışının bir sonucu olarak insanın erdem sahibi olması şeklinde tanımlanabilmektedir.³

Bununla birlikte “*iffet*” kelimesi İslâm dünyasındaki ahlâk düşüncesi literatürüne İslâm dünyasındaki felsefi düşünce ameliyesinin kurucusu ve ilk İslâm filozofu kabul edilen Ya'küb b. İshak el-Kîndî (ö. 252/866) ile girmiştir, denilebilir. O, *Risâle fî hudûdi'l-eşyâ'* ve *rüsûmihâ* isimli eserinde iffeti, şehvet gücünün dengelenmesiyle elde edilen ahlâkî bir haslet olarak tanımlamıştır. İffetin psikolojik kaynağına da değinen düşünür, “beden için gerekli şeyi alıp gerekli olmayandan uzaklaşmak” şeklinde özetlenebilecek bir tarifte bulunmuştur.⁴ Kîndî'ye göre iffet kavramının tersi “*hırs*” olarak ifade edilebilmektedir. O, bunun açgözlülük, cinsel duygulara teslimiyet, kıskançlık gibi çeşitlerinin olduğunu belirtmektedir. Öte yandan İslâm dünyasının büyük filozoflarından ve felsefe dünyasında *muallimu's-*

³ Gazzalî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, **Mizânü'l-Amel** (nşr. M. Mustafa Ebü'l-Alâ), Kahire, Mektebetü'l-Cündî, ts., s. 79-81.

⁴ Kindî, Ya'küb b. İshak, **Resâil al-Kîndî al-Falsafîyya** (nşr. Muhammed. Abdülhâdî Ebû Rîde) Kahire, 1369/1950, C. 1, s. 177-179.

sâni olarak tanınan Fârâbî (ö. 339/950), iffet kelimesine çeşitli eserlerinde değinmiştir.⁵ Onun iffet ile ilgili “lezzet duyarsızlığı” olarak vuku bulmuş tanımı önem arz etmektedir.⁶

Bu çalışmada İslâm ahlâkçılarının iffete dair tespitleri temel hareket noktası olarak alınarak iffeti ayrıntılarıyla ortaya koymak hedeflenmiştir. Sosyal ilişkilere bakan yönü ağır basan iffetin doğru bir şekilde anlaşılması, yokluğunda ortaya çıkan sorunlar dikkate alındığında sağlıklı bir toplumun inşası açısından mühim bir yere sahiptir. Nitekim sosyal birçok sorunun shevî gücün ifrat ve tefridinden doğduğunu, iffetin yokluğundan kaynaklandığını söylemek mümkündür.

İslâm düşüncesi ve felsefesine büyük etkileri olan Yunan düşüncesinde filozoflar, “adalet” düşüncesini incelerken iffet kavramının göz önünde bulundurulup bu kavramın “adalet” olgusunun içine dâhil edilip edilmeyeceği hususunda değişik fikirler öne sürmüştür. Kanaatimize göre farklılık, “iffet” kavramına yüklenen manadan kaynaklanmaktadır. Mesela, Aristoteles (M.Ö.384-322) için “iffet” kişinin haz ve acı arasında orta yol üzere bulunmasıdır.⁷

Adalet kavramını tanımlayarak iffete vurgu yapmak isteyen Karakuş, şunları ifade eder: “Adalet, iki tarafın da durumunu bilmek ve doğru olanı, lazım geleni seçmek ve yapmaktır. Son yıllara kadar adaletin bu çağın en çok ihtiyaç duyduğu erdem olduğuna inanırdım ama artık inanmıyorum. Bana göre bugün modern insanın en çok ihtiyaç duyduğu adaleti önceleyen bir erdem var. O erdemi ikincil plana Aristoteles itmişse de Platon’da o erdem, adaletin içinde yer alıyor. Bugün ona biz darlaştırılmış haliyle İslâm dünyasında “iffet” diyoruz. İffet gerçekleşmeden, ölçülülük gerçekleşmeden adalet, sadece mekanik bir uğraş olur. Ahlâken lazım olan iffet, hukuken lazım olan adaletin zeminini oluşturmaktadır.”⁸

Kavramların analizine geçmeden önce İslâm dininde Mü’minlerin hayatlarını safiyane, fitratlarına uygun olarak sürdürmesi mevzusunun önemle vurgulandığına dikkat çekmek gerekmektedir. İslâm; Kur’ân’ı Kerim’deki ayetler aracılığıyla ve

⁵ Fârâbî, Ebû Nasr Muhammed b. Muhammed b. Tarhan, **Fusûl münteze‘a fi ‘ilmi’l-ahlak** (nşr., Fevzî Mitrî Neccâr), Beyrut, 1986, s. 34.

⁶ bkz. Çağrıçı, Mustafa, “İffet”, **DİA**, C. 21, s. 506-507.

⁷ Karakuş, Rahmi, **Felsefe Serüvenimiz**, İstanbul, Aktif Düşünce, 1995, s. 77-79.

⁸ Karakuş, Rahmi, **Felsefe Serüvenimiz**, s. 272-274.

peygamber örneğiyle diğer insanlarla olan beşerî ilişkilerdeki davranışlarda muhatapları hassas olmaları konusunda hem bilgilendirmekte hem de dikkatli olmaları konusunda uyarılmaktadır.

Ayet, önce Mü'min erkeklere hatırlatma yaptıktan sonra Mü'min kadınlara hitap etmektedir. İnanan erkek ve kadınların ahlâk konusunda dinin belirlemiş olduğu ölçülere göre hareket etmesi gerekmektedir. Zira İslâm dini gerek kadın gerekse erkek muhataplar için belirlediği ölçülerde insan fitratına en uygun ölçütleri koymuştur. Bu çizgilerin ötesine geçmek insan tabiatında yer alan ahlâk gerçeğiyle bağdaşmadığı gibi dinin getirmiş olduğu bu çizgiyi ileri boyutlara taşımakta -insana kaldıramayacağı sorumluluklar yükleyeceği için- İslâm dininin getirmiş olduğu ahlâkî öğretinin tam olarak anlaşılmadığını gösterecektir. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için ayetlerde yer alan içerik ve tefsirine ise ileriki bölümde değinilmiş Mü'minûn sûresinin ilk ayetleriyle (23/1-9) örnek verilmiştir:

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١﴾ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ﴿٢﴾ وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ ﴿٣﴾
وَالَّذِينَ هُمْ لِلرَّكَاةِ فَاعِلُونَ ﴿٤﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ ﴿٥﴾ إِلَّا عَلَىٰ أَرْوَاحِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ
أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ﴿٦﴾ فَمَنْ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ ﴿٧﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ
وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ ﴿٨﴾ وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩﴾

“Mü'minler, gerçekten kurtuluşa ermişlerdir. Onlar ki, namazlarında derin saygı içindedirler. Onlar ki, faydasız işlerden ve boş sözlerden yüz çevirirler. Onlar ki, zekâtı öderler. Onlar ki, ırzlarını korurlar. Ancak eşleri ve ellerinin altında bulunan cariyeleri bunun dışındadır. Onlarla ilişkilerinden dolayı kınanmazlar. Kim bunun ötesine geçmek isterse, işte onlar haddi aşanlardır. Yine onlar ki, emanetlerine ve verdikleri sözlere riayet ederler. Onlar ki, namazlarını kılmağa devam ederler.”

Bu ayette inananların Kur'ân'ın tarif ettiği şekilde temiz İslâm ahlâkına sahip olduğu belirtilmekte, bu ahlâkın bazı sınırları resmedilmektedir.

Bu bilgiler ışığında “iffet” kavramının öneminden bahsetmek gerekmektedir. Tarih boyunca Müslümanlar namus ve iffet konusunda hassasiyet göstermiştir. İslâm öncesi devirdeki ahlâkî bozuklukların aksine Kur'ân'da geçen ayetlerin bu ahlâksızlıkları yermesi, İslâm'ın gelişiyle yepyeni bir ahlâk öğretisini beraberinde getirmiştir. Bu noktada Müslümanlar için asırlar boyunca davranışlarını şekillendirmede belirleyici unsur, dinin sınırlarını çizdiği azimet ve ruhsat dairesi olmuştur. Bu noktada azimet diye adlandırılan kavram, inananların davranışlarını şekillendirirken gösterdiği gayret ve dikkat olarak ele alınabilir. Ruhsat; muhatapın bir davranış ortaya koyarken dinin belirlediği ahlâkî sınırlar çerçevesinde istediği

şekilde muamelatta bulunabilmesidir.⁹ Kişi bazen dînî vecibeleri yerine getirmede, diğer canlılar ve tabiatla olan ilişkisinde daha iyisini ortaya koyabilmek amacıyla gayret gösterirken (azimet) bazen hayatın getirdiği şartlar neticesinde ruhsat çerçevesi dâhilinde muamelata dair çeşitli davranışlar ortaya koyabilmektedir. İslâm dini buna toleransla yaklaşmıştır. Fakat inananların sahip olması gereken ahlâk konusunda bu müsamaha geçerli görülmemektedir. Kur'ân'ın ve peygamberin Müslümanlara sunduğu bir ahlâk perspektifi vardır. Bu perspektif dengede durması gereken bir alandır, herhangi bir müsamahada sunulan ahlâkî ideal zarar görebilecektir. Vahiy gibi önemli bir hususta -muhatapların yaşantısının bütününe nüfuz eden bir öğretiler- tutarlılık ve bütüncül bir mesaj verebilme tutumu bulunmaktadır. Bu tutum ise -müsâmağa gösterildiği takdirde ahlâkî alanda bozulmalara sebebiyet vereceği için- ahlâkî çizgide müsamaha göstermemektedir.

“İffet” kelime yapısı olarak Arapçada ve Kur'ân'da sıklıkla kullanılan " ع ف ف (A-f-f)" kökü “fi'let” kalıbında türetilmiş olup sözlükte “haramdan uzak olmak”¹⁰, “haram ve hoş olmayan şeylerden uzak durmak”, “haram olan şeylerden ve süfli davranışlardan uzak kalmak”¹¹ gibi anlamlara gelmektedir. İnsanın maddi hazlara aşırı meylinden kaçınmasını sağlayan erdem için kullanılan bu kelimenin “*aff*”, “*afâfe*” tarzında mastarları da vardır. “*İffet*” ve “*afâfe*” kelimelerinin sülâsî mazisi “*affe*”, müzarisi “*ye'iffu*” olup bunlar, “Sakındı, kaçındı, uzak durdu, namuslu oldu, erdemli oldu ve temiz oldu.” anlamlarına gelmektedir.

İffetin önemine ve etimolojik yapısına dair yukarıda bahsedilen teknik hususlardan sonra kelimenin analizi şöyledir: İffet kelimesinin türediği kök en geniş hâliyle namus, istikamet, ırz sahibi olmak; cinsel işlerde ahlâk kurallarına bağlılık; şehvetin nefse hâkim olmasına mani olan bir hâl; nefsin meşru olmayan arzularına

⁹ Baktır, Mustafa, “Azimet”, **DİA**, C. 4, s. 330 İstanbul, 1991; Dönmez, İbrahim Kâfî, “Ruhsat”, **DİA**, C. 35, s. 207-210, İstanbul 2008.

¹⁰ Halil b. Ahmed, Ebu Abdurrahman el-Ferâhidî, **Kitabu'l-'Ayn**, (nşr. Mehdi Mahzumi, İbrâhîm Samerrai), Beyrut, Müessesetü'l-Alemi li'l-Matbûât, 1988, I, 92.
İbn Manzur, Cemaluddîn Muhammed b. Mükrem, **Lisânu'l-'Arab**, Beyrut, 1990, C. 9, s. 253; Fîrûzâbâdî, Mecdüddin Muhammed b. Yakub, **el-Kâmûsu'l-Muhîd**, Beyrut, 1987, s. 1084. İbn Side, Ebü'l-Hasan Ali b. İsmail, **el-Muhassas**, Beyrut, Daru'l-Fikr, 1978, C. 1, cüz 4., s. 63.

boyun eğmeme¹², bedenın korunması için gerekli olan şeyleri almak, kullanmak ve gerekli olmayanlardan uzak durmak¹³ anlamlarına gelmektedir.

“A-f-f (ع ف ف)” kökünden if’âl bâbında *i’fâf* (عَفَافٌ) şeklinde türeyen kelimenin anlamı ise “Bir kimseyi iffetli kıldı.” şeklindedir. *Tefe’ul* (تَفَعَّلَ) bâbında gelen *te’affuf* (تَعَفَّفُ) mastarı “utanmak”, “çekinmek”, “eteği temiz olmak”, “kendini sakındırmak” anlamına gelmektedir. İstif’âl babındaki *isti’fâf* (اِسْتَعَفَّافٌ) mastarı “haramdan sakınmak ve çekinmek” demektir. Bu kökten türeyen bazı kelimelere bakıldığında *el-’ufâfe*, “sağıldıktan sonra memede kalan az süt” anlamına gelirken *el-’afif*’in iffetli hanım, *el-müte’affif*’in ise “namuslu”, “iffetli” anlamına gelmektedir.¹⁴ Arapçada iffetli olana da “afif”¹⁵ denmektedir.

İffet kelimesi türediği köke yakın anlamların terim anlamı içinde de şekil almaktadır. Bu bilgilere göre ahlâkî bir terim olarak bu kelime “yeme içme ve cinsî arzu meselelerinde ölçülü davranmak”, “nefsin arzularını bastırıp insan nefsinin dinin ve aklın kontrolü altına almak suretiyle kazanılmış olan ahlâk”¹⁶, “nefis kuvvesinde, bir şehvet hâlinin galip gelmesi ve bu hâli engelleyen bir halin meydana gelmesi”¹⁷ sıfat olarak ise şehvet kuvvesine engel olunmak suretiyle dirayette bulunmak ve nefsin zayıflık ve aşırılık durumlarına karşı orta hâlli olmak¹⁸ şeklinde tanımlanır. İffet, “İnsanoğlunun arzu kuvvesi ve şehvetini, inanç ve aklının kontrolünde tutma kabiliyetidir.” şeklinde de açıklanmıştır. Bu terimin diğer anlamları ile ilgili şunları söylemek mümkündür: Kişinin Allah ve insanların nezdinde küçük düşmesini engellemektedir.¹⁹ İnsanoğlunun maddi ve bedenî hazlara düşmesinden sakındırır.²⁰ Temizlik ve namustur.²¹ Şehvetin dengelenmiş hâlidir.²² Nefiste var olan ve şehvetin

¹² et-Tehânevî, **Fihrisu Keşşafu Istilahatil-Fünun**, İstanbul, Kahraman Y., 1996, s. 1010.

¹³ Sami, Şemseddin, **Kâmûs-i Türkî**, s. 941.

¹⁴ Fettahoğlu, Selahattin, **Nâmâhrem, İffet ve Namus Kavramlarının Semantiği**, Ankara, 2016.

¹⁵ İbn Manzur, **Lisânü’l-Arab**, C. 9, s. 253; Zebidî, **Tâcü’l-Arûs**, Beyrut, İhyau’t-Türasi’l-Arabî, 1999, C. 24, s. 393.

¹⁶ Çağrııcı, Mustafa, “İffet”, **DİA**, C. 21, s. 506.

¹⁷ Ebü’l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed Rağıb el-isfâhânî, **el-Müfredât fi garîbi’l-Kur’an**, el-Matbaatü’l-Fenniyyetü’l-Hadise, s.507, 1. B., Beyrut, ty.

¹⁸ et-Tehânevî, **Fihrisu Keşşafu Istilahatil-Fünun**, s. 1010.

¹⁹ Çağrııcı, Mustafa, **İslâm Ahlakı, İlmihâl**, Ankara, TDV Y., 2008, C. 2, s. 523.

²⁰ Çağrııcı, “iffet”, **DİA**, C. 21, s. 506.

²¹ Devellioğlu, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Lügat**, Ankara, Aydın Kitabevi Y., 1997, s. 411.

²² Kınalızâde Ali Efendi, **Ahlak**, İstanbul, Tercüman Gazetesi Yayınları, ts., s. 94.

galip gelmesini engelleyen özelliştir.²³ Hüseyin Kazım Kadri'nin (ö.1934) tabiriyle iffet kuvvesi, “insanın nefsinin şehvetten sakındırmak, menfi ve haram oladan uzak olmak”, taaffüf, “iffet ve namusu korumak” demektir; “ırzı rahatsız edecek şeylerden sakınmak” diye açıklanmıştır.²⁴ İffetli olan kişiler müteaffif diye sıfatlandırılmıştır.

O hâlde insanın aşırı zevklerden uzak durmasının iffet ve erdem sayılabilmesi için öncelikle bu tutumun bizzat kendi bilinçli tercihine dayanması ve iffetli olmayı güçlü bir iradi gayret ile gerçekleştirmesi gerekir. Psikolojik veya bedenî bir zafiyetten, acizlik, korkaklık ve bilgisizlikten yahut başka bir engelden dolayı zevklerini terk eden kişi hakiki anlamda iffetli ve erdemli sayılamaz.²⁵ İffet öyle bir niteliktir ki peygamberler, filozoflar ve doktorlar onu övmekte, aksi davranışı ise kötülemekte müttefiktirler.²⁶ Gazzalî iffetin terim anlamını şöyle açıklar: “*Ahlâkın anası ve esası dört şeydir: Hikmet, şecaât, iffet ve adâlet. İffet, şehveti akıl ve şeriat kuvvetleri ile terbiye etmektir.*”²⁷

Kur’ân-ı Kerim’de kullanılan “iffet” kavramı anlam yönünden “namus” kavramıyla ilişkilendirilebilmektedir. Özellikle Kur’ân ayetleri, muhatabın iffetli olmasını tembihlerken buradan bütüncül bir ahlâk murat etmektedir; bu da Mü’minlerin namus sıfatına sahip olması demektir. Bu bağlamda Mü’minlerin şehvet duygusuna karşı irade göstermeleri, davranışlarını İslâm dinince meşru kılınmış yollar çerçevesinde şekillendirmeleri, aksi davranışlardan uzak durmaları istenmektedir. Zira Kur’ân öğretisi dışında kalan her türlü aksi davranış İslâm dinince kınanmakta, günah tabiriyle vasıflandırılmaktadır. Burada Kur’ân-ı Kerim’in ve İslâm dininin bu tutumunun arkasında yer alan sebep incelendiği zaman muhataplara makul gerekçeler sunacaktır. Zira muhatapların sosyal ve toplumsal yaşantılarında sergileyecekleri her türlü davranışın belirli getirileri olacaktır. Mesela, bir Mü’min kişinin topluma veya kendi benliğine karşı sergilemiş olduğu her türlü olumsuz davranış aile, akraba, arkadaşlık gibi birçok alanda var olan dengeleri sarsacaktır. Bu noktada toplumun bütün fertlerinin İslâm dininin ortaya koyduğu

²³ İbn Sîde, **el-Muhassas**, C. 1, Cüz 4, s. 63 libas

²⁴ Kadri, Hüseyin Kazım, **Türk Lugatı**, İstanbul, 1943, C. 3, s. 518

²⁵ Gazzalî, Ebu Hâmid Muhammed bin Muhammed, **İhya ulûmi'd-dîn**, C. 3, s. 105, Erkam Y., Tercüme: Serdaroğlu, Ahmet, İstanbul, 2019.

²⁶ Rıfat, Ahmet, **Tasvîr-i Ahlak**, İstanbul, Tercüman Gazetesi Y., ts., s. 179.

²⁷ Gazzalî, **İhyâ**, C. 2, s. 127.

temel ahlâk kurallarına uyup Kur'ân'da Cenab-ı Hakkın buyurduğu gibi her türlü hayâsızlıktan, fenalıktan veya iffetsizlikten kaçınması zorunluluk arz etmektedir.

Bu izahatlardan sonra iffetli sayılabilecek davranışlara kısaca değinmek faydalı olacaktır. Eli açık olma, insanlara ve tabiata karşı duyarlı ve merhametli olma, bütün ilişkilerde sükûneti koruma, zorluklara sabır gösterme, iyiliklere aracı olma, uygunsuz davranışlardan utanç duygusunun etkisiyle daima uzak durma, aileyi, akrabayı ve dostları daima hatırlama ve onlara karşı izzetiikramda bulunma, her türlü münkerattan, fuhuştan, hayâsızlıktan kaçınma gibi durumlar bu kavram altında incelenebilmektedir. Bu bilgilerden sonra tezin bölümlerinden ilkinin oluşturan ve Kur'ân-ı Kerim'in ahlâkî öğretisini anlama hususunda yardımcı olacak "iffet" kavramının Kur'ân-ı Kerim'de kullanılan anlamı üzerindeki incelemeye geçilmiştir.

1.1.2. İffet Kavramının Kur'ân'daki Kullanımı

Kur'ân-ı Kerim'de geçen ahlâkî öğretileri anlama hususunda sunulan doktrini muhataplara aktarmada araç olarak kullanılan kelimeler önemlidir. Bunlardan biri olan "iffet" kavramı bu hususta önemli bir rol üstlenmektedir. Yukarıda bahsedildiği üzere sözlükte "haram olandan uzak olmak, haram söz ve davranışlarla amel etmemek, namuslu olmak, fenalıktan uzak durmak ve hayâsızlık" gibi manalara gelen iffetli olmak, Diyanet İslâm Ansiklopedisi'ndeki bilgiye göre ve Gazzalî'nin İhya adlı eserinde geçtiği üzere yeme, içme ve cinsel arzular hususunda dengeli bir yol izleme, aşırı isteklerin tesirinden kurtulup nefsin isteklerini dinin ve aklın belirlediği ahlâkî sınırlar çerçevesinde yönlendirme, bu yöntem ve gayret neticesinde erdem kazanmaktır.²⁸

Bununla birlikte "(ع ف ف) a-f-f" kökünden türeyen kelimeler Kur'ân-ı Kerim'de çeşitli yerlerde geçmektedir. Bu kelimeler aslında bire bir iffet kelimesi olmayıp a-f-f kökünden sadır olmuş isim ve fiillerdir. Birinci kelime (تَعَفُّفٌ) te'affüf şeklinde (تَفَعُّلٌ) tefe'ul kalıbında gelmiştir. Diğer üç kelime ise (يَسْتَعْفِفُ) yeste'fif şeklinde (اِسْتِفْعَالٌ) istif'âl kalıbında gelmiştir. Bunların sırası aşağıdaki gibidir:

Birinci örnek Bakara sûresinde yer almaktadır, "teaffüf" kalıbında gelen kavramdır. Allah yolunda cihada çıkmalarından dolayı uğraşmaları gereken işleri bir

²⁸ Çağrı, "İffet", DİA, C. 21, s. 506.

kenara bırakıp fakir kalan kişileri kapsamaktadır. Bunlar İslâm vakarını taşıdıklarından ötürü kimseye el açmamış kimseler olup yardım talebinde bulunmamışlardır. Aynı şekilde bunlar o kadar tok gözlüdürler ki onlara dışarıdan bakanlar onları zengin zannetmiştir. Bununla ilgili ayetler (el-Bakara 2/273) mevzuyu şu şekilde anlatmaktadır:

لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أُحْصِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي الْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَاقًا وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ.

Yapacağımız hayırlar, kendilerini Allah yoluna adanmış, bu sebeple yeryüzünde kazanç için dolaşamayan fakirler için olsun. Bilmeyen kimseler, iffetlerinden dolayı onları zengin zanneder. Sen onları simalarından tanırsın. Çünkü onlar yüzüzlük ederek istemezler. Yaptığımız her hayrı muhakkak Allah bilmektedir.

Bu ayetle ilgili tefsir kaynaklarında geçen yorumlar “iffet” vasfını daha iyi anlayabilmek açısından önemlidir. Bu yorumlara örnek olarak Fahreddin er-Razi'nin tefsirinde geçen açıklamalar dikkat çekicidir. O, bu ayetin muhacirlerin fakirleri hakkında indiğini bildirir. Bunlar dört yüz kişi kadar idiler ve ashab-ı suffa diye bilinirlerdi. Bu kimselerin meskeni bulunmadığı yahut aşiretleri Medine'de olmadığı için her zaman mescitte kalırlardı. Burada ibâdet eder ve efendimizden ilim öğrenirlerdi, gazvelere de en önde giderlerdi.²⁹

Kur'an Yolu tefsirinde bu gruba dair şöyle yorum yapılmaktadır: “Kendilerini Allah yoluna adayan, geçimlerini sağlamak üzere bir kazanç elde etmek için çalışma, ticaret ve seyahat etme imkânları bulunmayan yoksullar kimlerdir, sorusuna cevap olarak ayetin nuzül tarihini göz önünde bulunduran tefsir âlimleri, bu kimselerin suffa ehliyle (Peygamber Mescidi'nde barınan kimseler) Mekke'den hicret edenler olduğunu söylemişlerdir.”³⁰ Suffa ehlinin Medine'de bulunup iş güç sahibi olmaları için zamana ihtiyaçları bulunmaktaydı. Allah'ın rızasıyla hicret edip mesken ve işlerinden ayrı kalmışlardı. Ganimetlerden de gelirleri ilk zamanlarda mümkün olmamıştır. Bundan dolayı infak ve tasaddukta suffa ehline öncelik tanınırdı. Bu durum dışında Allah rızası için onun dinini korumak, öğrenmek ve öğretmek maksadıyla sürekli meşgul olduklarından iş ve ticaret yapma imkânı bulamayan kimselerin her zaman infak ve tasaddukta ön sırada olma hakları vardır. Bunlardan sonra sıra geçerli bir mazeret sebebiyle çalışıp kazanma imkânı bulamayan, bununla

²⁹ Fahreddin er-Razî, Muhammed b. Ömer el-Kureşî et-Teymî el-Bekrî, **et-Tefsîrü'l-Kebîr**, Beyrut, İhyâü't-Turâsî'l-Arabî, 2001, C. 3, s. 67.

³⁰ bkz. Karaman, Hayrettin v.dğr., **Kur'an Yolu**, Ankara, 2014, C. 1, s. 426-427.

beraber insanlara el açıp dilenmeyen ve istemeyen yoksullara gelir. Ayette belirtildiği gibi böyle iffetli ve insanlık şerefine düşkün kimseler, Mü'minler tarafından yüzlerinden tanınır ve gerekli yardım yapılır.³¹

Allah (c.c) bu ayette “iffetli” tabiriyle ayette geçen kimselerin durumunu gözler önüne sermektedir. Müfessirlerin görüşlerine ileride değinilecektir.

Benzeri bir ayet (en-Nisâ 4/6) yetimlerin veliliğini ve hamiliğini yapan kişilerle ilgilidir.

وَابْتَلُوا الْيَتَامَىٰ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَنْ يَكْبُرُوا وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهَدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا.

Yetimleri deneyin. Evlenme çağına (buluğa) erdiklerinde, eğer reşit olduklarını görürseniz, mallarını kendilerine verin. Büyüyecekler (ve mallarını geri alacaklar) diye israf ederek ve aceleyle getirerek mallarını yemeyin. (Velilerden) kim zengin ise (yetim malından yemeğe) tenezzül etmesin. Kim de fakir ise, aklın ve dinin gereklerine uygun bir biçimde (hizmetinin karşılığı kadar) yesin. Mallarını kendilerine geri verdiğiniz zaman da yanlarında şahit bulundurun. Hesap görücü olarak Allah yeter.

Ayette işaret edilmiş olduğu kadarıyla yetimin koruyucusu olan ve onun mallarına sahip çıkan kimselerin ihtiyaç duyduklarında belli oranlarda bu mallardan istifade edebildikleri belirtilmiştir. Durum bu şekilde olmadığı takdirde kimsenin yetimlere sahip çıkmayacağı apaçık ortadadır. Bu durum onların korumasız bir şekilde kalıp kötü insanların eline düşmelerine sebep olacaktır. Fakat insanların yetim mallarından faydalanacakları zaman çok dikkatli olmaları önemlidir. Kuran'ı Kerîm'de bu husus zenginlerin durumu göz önünde bulundurularak dile getirilir ve “Zengin olan ise tok gözlülük gösterebilir ve yetim malına yanaşmasın.” mealinde “yeste'fif” kelimesi kullanılır. Fakir kimselerin ise yetimlerin malını kullanırken ve işletirken örf kuralları çerçevesinde yararlanmasına izin verir. Burada “ye'kül/yesin” kelimesi kullanılarak bir bakımdan bu zikredilen maldan gıda cinsi yeme-içmeye dair ihtiyaçlar için kullanılmasını nasihat eder.

Her iki ayette teaffüf ve yesta'fif kelimeleri sabır gösterip açgözlülükte bulunmamak, kanaatkâr davranmak, tok gözlü olmak gibi anlamlarda kullanılmıştır. Verilen bu anlamlar iffet lafzı ile dolaylı biçimde ilgili olsa da aynı zamanda ahlâkî

³¹ bkz. Âlûsî, Ebü's-Senâ Şehâbeddin Mahmûd, *Rûhu'l-meânî*, Beyrut, Müessessetü'r-Risale Y., 2010. C. 2, s. 44.

bir erdem olan “hicap etme”, “utanma”, “hayâ duyma” anlamlarındaki iffet kelimesinden farklı kullanımlara sahiptir. Buna istinaden Semîn el-Halebî (ö. 756/1355) “Vücûh ve Nezâir”e dair kitabında bu iki kavramın aynı anlamı ifade ettiğini ve “kanaatkârlıkta sebat etmek ve sabır göstermek” anlamına geldiğini söyler. Kitabında naklettiği bir tanıma göre teaffûf ve isti’fâf, “Kişinin nefsinde ortaya çıkan ve kişiyi şehvetin (arzuların) kendisine üstün gelmesinden engelleyen hâldir.” anlamlarına gelmektedir.³² Râgıp el-İsfahânî (ö. 425/1036) ise Kur’an-ı Kerîm’deki iffetli olmayı isteme anlamındaki “isti’fâf” lafzını, bir çeşit alışkanlık kazanarak bir disiplin içinde ruhunda iffet erdemini geliştirmeye çalışma şeklinde izah eder.³³

Kur’an-ı Kerimde isti’fâf şeklinde geçtiği hâlde yukarıdaki iki kullanımından farklı olarak ar duyma, utanma, kendini ahlâkî olmayan davranışlardan koruma şeklindeki kelimeler Nur sûresinde bulunmaktadır. Bu sûrenin bekârları evlenmeye teşvik eden ayetinde (en-Nûr 24/33) evlenme fırsatı bulamayan kimselerin evlenme imkânına sahip oluncaya kadar iffetli davranmaları gerektiği bildirilir. İlgili ayet konuyu şu şekilde açıklar:

وَأَتَّكُوا الْآيَامِي مَنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُعْزِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ وَلَيْسَتَعْوِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّى يُعْزِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا وَأَتَوْهُمُ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي آتَيْكُمْ وَلَا تُكْرَهُوا قَتْلَاتِكُمْ عَلَى الْبِعَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِيَبْتِغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرِهِنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ.

Sizden bekâr olanları, kölelerinizden ve cariyelerinizden durumu uygun olanları evlendirin. Eğer bunlar yoksul iseler, Allah onları lütfuyla zenginleştirir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir. Evlenmeye güçleri yetmeyenler de Allah kendilerini lütfuyla zengin edinceye kadar iffetlerini korusunlar. Sahip olduğunuz kölelerden "mükâtebe" yapmak isteyenlere gelince, eğer onlarda bir hayır görürseniz onlarla mükâtebe yapın. Allah'ın size verdiği maldan onlara verin. Dünya hayatının geçici menfaatlerini elde etmek için iffetli olmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın. Kim onları buna zorlarsa bilinmelidir ki hiç şüphesiz onların zorlanmasından sonra Allah (onları) çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.

Bu sûrede yer alan diğer bir ayette isti’fâf kelimesi kimsenin kendisi ile evlenmeyi düşünmeyeceği kadar yaşlı olup cazibesini kaybetmiş olan kadınların örtünmesinin diğer kadınlar gibi olmayacağı, bu kimselerin isterlerse örtülerini diğer kadınlardan farklı örtüneceği, fakat örtülü olmalarının daha hayırlı olacağı

³² Semîn el-Halebî, Ebû'l-Abbas Şehabeddin Ahmed b. Yusuf b. Abdiddaim, *Umdetü'l-huffaz*, fi **Tefsîri eşrefi'l-elfaz**, Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996, C. 3, s. 97.

³³ Râgıp el-İsfahânî, **Müfredat**, s. 342.

belirtilmiştir. Bu ayette iffetli olmayı isteme açısından yaşlıların örtünüp diğer Müslüman kadınlar gibi davranması iffetli olarak nitelenmiştir. Buna göre kadının örtünmesi onun iffeti olarak vurgulanmaktadır. Bu durumda Allah'ın emri olduğu hâlde örtünmemek iffetsizliktir. İleride üzerinde duracağımız şekliyle iffet, hayâ, açıklık-saçıklık (müstehcenlik) gibi konuların her biri birbirleriyle ilişkilidir. Bu konuyla ilgili ayet (en-Nisâ 4/60) şu şekildedir:

وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ الَّتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَغْفِنَ خَيْرٌ لَّهُنَّ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ.

Bir nikâh ümidi kalmayan, çocuktan kesilmiş yaşlı kadınların ise, ziynetlerini (yabancı erkeklere) göstermeksizin dış elbiselerini çıkarmalarında kendilerine bir vebal yoktur. Yine de iffetli olmaları kendileri için daha hayırlıdır. Allah işitendir, bilendir.

Ayetlerin açıklaması ve detaylı içeriğine konu bütünlüğü içinde iffetli davranışlar bölümünde değinilmiştir.

1.1.3. İffet Kavramıyla Eş Anlamlı Kavramlar

İffet kavramıyla ilgili olarak Kur'ân-ı Kerim'de beş kelime bulunmaktadır. Bunların üçü yakın, ikisi ise zıt anlamli kelimelerdir. Birincisi “أَحْصَنَ”, “ahsane” fiili, “فَرَجَ”, “ferc” kelimesiyle gelir, bu fiil aynı zamanda ismi fail kalıbında gelir. Bu kavram Tahrim sûresinde (66/12) şöyle geçmektedir:

وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَتَ فِرْعَوْنَ إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَنَجِّنِي مِنَ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا وَصَدَقْتَ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُنْتِ مِنَ الْقَائِمِينَ.

Bir de İmran kızı Meryem'i (misal vermiştir): O iffetini çok iyi korumuştur, biz de ona ruhumuzdan üfledik; o, rabbinin sözlerini ve kitaplarını hep tasdik etti ve o içtenlikle itaat edenlerdendi.

Ayetteki “أَحْصَنَ”, “ahsane” fiili “فَرَجَ”, “ferc” kelimesiyle gelmiş ve “Çok iyi korundu.” anlamında kullanılmıştır.

İkinci kavram iffet anlamında gelmiştir ve “a-s-m” fiilinin “istifâl” kalıbındaki “اسْتَعْصَمَ”, biçimiyle kullanılmıştır. Sözlükte “sahip olmak, önlemek, korumak”³⁴ manalarına gelmekte ve “istifâl” kalıbındaki anlamıyla “günahtan kaçınmak” anlamındadır. Bu kelime Yusuf sûresinde, ayet 32’de şöyle geçer:

قَالَتْ فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَنِي فِيهِ وَوَقَدْ رَاودْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ وَلَئِن لَّمْ يَفْعَلْ مَا أَمَرَهُ لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُونًا مِنَ الصَّاغِرِينَ.

³⁴ el-Fîrûzâbâdî, el-Kâmûsu'l-Muhît, s. 1469.

Kadın dedi ki: "İşte hakkında beni kınadığımız şahıs budur. Ben onun nefsinden murat almak istedim. Fakat o, iffetini korudu, ant olsun, eğer kendisine emredeceğimi yapmazsa, mutlaka zindana atılacak ve elbette sürünenlerden olacaktır!"

Ayette geçtiği gibi istifâl kalıbındaki "اسْتَعْصَمَ" sözcüğü "a-s-m" fiilinden türemiştir. "Günahtan şiddetle sakınmak, uzak durmak" anlamında kullanılmıştır. Ayet tercüme edilirken "İffetini korudu." şeklinde ifade kullanılmıştır.

Üçüncü örnek ise "h-f-z" fiilinin "ferc" kavramıyla kullanılmasıdır. Tekil ve çoğul kalıplarda gelen "fercin muhafazası, korunması" anlamındaki ifadelerdir. İffet anlamının geçtiği birçok ayette geçmiştir.³⁵ Örnek vermek gerekirse Ahzab sûresinin 35. ayetinde şöyle buyrulmaktadır:

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّانِعِينَ وَالصَّانِعَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا.

Şüphe yok ki, İslâmiyet'i kabul eden erkekler ve İslâmiyet'i kabul eden kadınlar ve iman eden erkekler ve iman eden kadınlar ve itaate müdâvim, erkekler ve itaate devam eden kadınlar ve sadakatli erkekler ve sadakatli kadınlar ve sabırlı erkekler ve sabırlı kadınlar ve hak için mütevazı erkekler ve tevazuda bulunan kadınlar ve sadaka veren erkekler ve tasaddukta bulunan kadınlar ve oruç tutan erkekler ve oruçlu kadınlar ve namuslarını koruyan erkekler ile namuslarını muhafaza eyleyen kadınlar ve Allah Teâlâ'yı çokça zikreden erkekler ve zikreden kadınlar -var ya-onlar için Allah Teâlâ bir mağfîret ve pek büyük bir mükâfat hazırlamıştır.

Ayette geçen "وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ" kelime grubuna karşılık "iffetlerini koruyan kadınlar ve erkekler" lafzı kullanılmıştır. Buradaki "h-f-z" kavramı, "korumak ve kaydetmek" anlamlarına gelmektedir. "F-r-c" iki şey arasında bulunan yarıktır. Bu kelimedede edep yeri kastedilmiştir; çok kullanıldığından ötürü açık bir isim hâline gelmiştir.³⁶

Kur'an Yolu tefsirinde ise konumuzda olduğu gibi iffet tabiri ile tercüme yapılmıştır. "İffetlerini koruyan erkekler, iffetlerini koruyan kadınlar; Allah'ı çokça anan erkekler, çokça anan kadınlar; işte bunlar için Allah büyük bir ödül hazırlamıştır."³⁷

1.1.4. İffet Kavramıyla Zıt Anlamlı Olan Kavramlar

³⁵ el-Mü'minûn 23/5; en-Nûr 24/30, 31; el-Ahzâb 33/35; el-Mearic 70/29.

³⁶ Râgıb el-İsfehânî, **Müfredat**, II, 317.

³⁷ Karaman v.dğr., **Kur'an Yolu**, C. 4, s. 348-349.

Bir kavramın daha iyi algılanabilmesi amacıyla o kavramın yakın anlamlarını bilmek kadar karşıt anlamını da bilmek gerekir. “İffet” kavramına yüklenen değeri daha net anlamak için karşıt anlamlı diğer kavramların incelenmesi faydalı olacaktır. İffetin karşıtı olarak Kur’ân’da iki kavram yer almaktadır. Bu kavramlar şunlardır; “f-h-ş” kökünden çeşitli türevleriyle gelen kavramlar ve “f-h-ş” kavramı “çirkin olan fiillerdir.”³⁸ Kur’ân’da çirkin davranış,³⁹ suç⁴⁰, kötülük⁴¹, fuhuş⁴², zina⁴³ ve edepsizlik yapmak, iffetsizlik yapmak, hayâsızlık yapmak⁴⁴ anlamlarına gelmektedir. Nahl sûresinde yer alan 90. ayet şöyledir:

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُم لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ.

Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder, çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.

Ayette nehyedilmiş olan ve “hayâsızlık” anlamına gelen “فَحْشَاءٌ” (fahşâ) kavramı aynı kökten “فحش” (fuhuş) kelimesiyle yakın anlamlıdır, ayrıca bu kelime çirkin davranışlar için ifade edilmiştir. Genel bir ifadeyle fahşâ; zinayla birlikte edep, iffet gibi hayâyâ aykırı söz ve fiilleri ifade etmektedir.⁴⁵ Burada ayetten anlaşılan iffet erdeminin kendisidir. Fahşâyla ilgili başka bir ayette (en-Neml 27/54) şöyle buyrulmaktadır:

وَلَوْطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ.

Lût’u da hatırla! Hani o kavmine, “Göz göre göre hâlâ o hayâsızlığı yapacak mısınız?” demişti.

Burada ayette kullanılan fahişete kelimesi kavmin içinde bulunan iğrenç denebilecek gayriahlâkî durumu özetlemektedir.

³⁸ Râgıb el-İsfahânî, **Müfredat**, s.314; İbn Fâris, Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Zekeriyâ, **Mu'cemu mekâyîsi'l-luga**, (nşr. Abdusselâm Muhammed Hârun), 1-6, Beyrut, Dâru'l-Cil, 1392/1972, C. 4, s. 478; Fîrûzâbâdî, Mecduddîn Muhammed b. Yakûb, **el-Okyanûsu'l-basîf fi tercemeti'l-Kâmûsi'l-muhîf** (Çev. Mütercim Âsım Efendi), (1-4), Cemal Efendi Matbaası, İstanbul, 1305, C.2, s. 1109-1110.

³⁹ el-Bakara 2/169, 268; en-Nisâ 4/22; el-İsrâ 17/32; el-Ankebût 29/28; eş-Şûrâ 42/37.

⁴⁰ Âl-i İmrân 3/135.

⁴¹ el-En'âm 6/151; Yusuf, 12/24; en-Nûr, 24/21.

⁴² en-Nisâ 4/25.

⁴³ en-Nisâ 4/15, 19.

⁴⁴ el-A'râf, 7/28, 33; en-Nahl, 16/90; en-Nûr, 24/19; en-Neml, 27/54; el-Ankebût, 29/45; el-Ahzâb, 33/30; en-Necm, 53/32.

⁴⁵ Râgıb el-İsfahânî, **Müfredat**, s.562.

Şehvetin nikâhlı bir kadına gösterilmesi mümkün iken bunu nikâhı olmayan bir kadına hatta aynı cinsten olan bir erkeğe göstermek sapıklığın en uç seviyesidir. “Sapıklığı hayatlarının amacı hâline getiren, nefislerin ahlâk dışı istekleri uğrunda ahlâk, fazilet ve diğer edep sınırlarını aşma noktasında bir sakınca görmeyen, sapık bir milletin durumu burada ayrıntılarıyla açıklanmaktadır.”⁴⁶

Birçok kötülüğün yanında homoseksüellik gibi yasaklanmış bir ilişkiye alışmış olan ve peygamberin uyarılarına kulak vermeyen bir topluluğun nasıl helak edildiği anlatılarak insanların bu tür kötülüklerden sakınmaları istenmektedir.⁴⁷ Lut kavminin durumu ayetlerin tefsiri bölümünde detaylı işlenmiştir.

İffet kavramının zıt anlamlısı olarak olarak Kur’ân’da geçen diğer kavram “b-ğ-y” kökünden gelmiştir. İsmi fâil kalıbında kullanılmaktadır. İki ayet (Meryem 19/20, 28) şöyledir:

قَالَتْ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا.

Meryem: “Benim nasıl çocuğum olabilir? Bana hiçbir insan dokunmamıştır. Ben iffetsiz de değilim” dedi.

يَا أُخْتُ هَارُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُمُّكَ بَغِيًّا.

“Ey Harun’un kız kardeşi! Senin baban kötü bir adam değildi, annen de iffetsiz bir kadın değildi.”

Her iki ayette geçen “ب-غ-ى”, “b-ğ-y” fiili sözlükte genellikle “azgınlık etmek, haddi aşmak, zulmetmek”⁴⁸ anlamlarına gelir ancak ayetlerdeki kullanımı “iffetsiz” anlamına karşılık gelmektedir. Fuhuş ve haddi aşmak konuları tezimizin müstehcenlik bölümünde geniş olarak izah edilmiştir.

1.2. KUR'AN-I KERİM'DE İFFETİN SUNULUŞU

Önceki bölümlerde ifade edildiği üzere iffet Kur’ân-ı Kerîm’de master hâlinde bulunmamaktadır. Ancak “ع ف ف”, “a-f-f” kökünün türevleri üç yerde “yeste'fif” “tenezzül etmemek, çekinmek, sakınmak, kaçınmak ve korunmak” anlamında geçmektedir. Bir yerde de utangaçlık, “ta'affuf” anlamında zikredilmiştir. Dört yerde “affe” kökündeki bu kelimenin Kur’ân’da bulunduğunu görüyoruz. Bu kavramların geçtiği ayetlerde üç farklı anlam olduğu görülecektir:

⁴⁶ Yıldırım, Celâl, **İlmin Işığında Asrın Kur’an Tefsiri**, İzmir, Anadolu Yayınları, ts., C. 9, s. 4482.

⁴⁷ bkz. el-A'râf 7/80-84; Hüd 11/69-83; eş-Şuarâ 26/160-173.

⁴⁸ Karahisârî, Ahterî Mustafa b. Şemsüddin, **Ahterî Kebîr**, Meral Yayınevi, İstanbul, trs, s. 69.

Birincisi istiğna eksenli olarak “çekinme ve istemekten sakınma” anlamında Bakara sûresi 273. ayettedir. Bu durum onların ihtiyacı olduğu hâlde halktan istemekten geri durmaları sebebiyledir.⁴⁹

لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أُحْصِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي الْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ.

Sadakalar kendilerini Allah yoluna adayan, yeryüzünde dolaşmaya güç yetiremeyen fakirler içindir. İffetlerinden dolayı (dilenmedikleri için), bilmeyen onları zengin sanır. Sen onları yüzlerinden tanırsın. İnsanlardan arsızca (bir şey) istemezler. Siz hayır olarak ne verirsiniz, şüphesiz Allah onu bilir.

Bu ayetteki “التَّعَفُّفِ” “teaffüf” ifadesi iffet kavramından gelen “tefe'ul” kalıbında mastardır. Arapçada iffetin sözlük anlamı bölüm başında verilmişti, özet olarak ise bir şeyi bırakmak ve ondan vazgeçmektir. Allah “teaffüf” ile onların dilenmediklerini beyan etmiştir.⁵⁰ Bu, başkalarının elinde bulunana göz dikmeyip onurlu davranışla iffetlilik göstermektir.⁵¹ Yardım edilmeye en çok layık olan yoksulların özelliklerinden bahsedilirken “iffetli davranışları sebebiyle onların zengin zannedildiği” anlatılmaktadır. Onlar fakir olmalarına rağmen iffetli ve haysiyetli olmalarından yani kimseden bir şey istemeye tenezzül etmeyip yoksulluğa katlanmalarından, sıkıntılara seve seve göğüs germelerinden, izzet-i nefislerini korumalarından dolayı zengin sanılmaktadır. Böylece bu insanların muhtaç olmalarına rağmen yüzüsu dökererek dilenmedikleri belirtilmektedir.⁵² Aynı zamanda bu ayette iffetli davranmakla mal-mülk edinme ve yeme içme meselelerinde itidal üzere ve kanaatkâr davranan, şereflerini korunmak için dilenmeyi tercih etmeyen iffetli insanlar takdir edilmektedir.

Genel anlamda ayetin nüzul dönemi dikkate alındığında müfessirler, bu kişilerin hicret eden muhacir ashab ve ashab-ı suffa olduğunu söylemişlerdir. Bu ashabın, geçimlerini sağlayacakları gelirleri olmadığı hâlde iffetlerinden dolayı el açıp kimseden talep etmedikleri belirtilmektedir.⁵³ Her ne kadar onlar iffetlerini

⁴⁹ et-Tahâvî, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacri el-Mısri, **Ahkâmü'l Kur'ani'l-Kerîm**, thk. Sadettin Ünal, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1995 C. 2, s. 259-60.

⁵⁰ Fahreddin er-Râzî, **et-Tefsîrü'l-Kebîr**, C. 3, s. 67.

⁵¹ et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, **Câmiu'l-Beyân an Te'vîli'l-Kur'an**, C.3, s. 119, Lübnan-Beyrut, Daru İbu Hazm, 2002.

⁵² et-Tahâvî, **Ahkâmü'l Kur'ani'l-Kerîm**, C. 2, s. 259-60; Elmalılı **Hak Dini**, C. 2, s. 226.

⁵³ Bkz. Mukâtil, Ebü-l-Hasan Mukâtil b. Süleyman b. Beşir el-Ezdî el-Belhî, **Tefsîru Mukâtil bin Süleyman**, C.1, s.147, Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003; Âlûsî, **Rûhu'l-Meânî**,

muhafaza etmek isteseler de yüz hatları onların bu sıkıntılarını ele vermektedir. Kur'ân-ı Kerim'e göre iffetin bu boyutu şerefi muhafaza etmektir.⁵⁴

İkincisi Nisa sûresi 6. ayette "iffetli davranıp yetim malından uzak durma" anlamında geçmektedir:

وَابْتَلُوا الْيَتَامَىٰ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَنْ يَكْبَرُوا وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهَدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا

Yetimleri deneyin. Evlenme çağına (buluğa) erdiklerinde, eğer reşid olduklarını görürseniz, mallarını kendilerine verin. Büyüyecekler (ve mallarını geri alacaklar) diye israf ederek ve aceleye getirerek mallarını yemeyin. (Velilerden) kim zengin ise (yetim malından yemeğe) tenezzül etmesin. Kim de fakir ise, aklın ve dinin gereklerine uygun bir biçimde (hizmetinin karşılığı kadar) yesin. Mallarını kendilerine geri verdiğiniz zaman da yanlarında şahit bulundurun. Hesap görücü olarak Allah yeter.

Bu ayette Allah Teâlâ, yetimlerin velilerini zengin ve fakir olarak ikiye ayırmıştır. “Kim zengin ise kaçının (O mala tenezzül etmesin).” buyurmuştur. Ayette geçen “isteaaffe” fiili ile ilgili Zemahşerî şöyle demiştir: “İsteaaffe” fiili “affe” fiilinden daha belîğdir. Sanki Allah bunu kullanmakla daha fazla kaçınmayı istemektedir.”⁵⁵

Üçüncü olarak Nur sûresinin 33. ayetinde “şehvanî arzulara karşı günaha girmekten sakınma, namusu koruma” anlamında kullanılmıştır:

وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّىٰ يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَالَّذِينَ يَبْتِغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا وَأُوهُم مِّنْ مَّالِ اللَّهِ الَّذِي آتَيْكُمْ وَلَا تُكْرَهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِّتَبْتَلُوهُنَّ عَرِضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرِهُنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

Evlenemeyenler, Allah kendilerini lütfu ile zenginleştirene kadar iffetli davranınlar. Kölelerinizden hür olmak için bedel vermek isteyenlerin, onlarda bir iyilik görürseniz, bedel vermelerini kabul edin. Onlara Allah'ın size verdiği maldan verin. Dünya hayatının geçici menfaatini elde etmek için, iffetli olmak isteyen cariyelerinizi fuşşa zorlamayın. Kim onları buna zorlarsa bilsin ki Allah hiç şüphesiz onu değil zorlanan kadınları bağışlar ve merhamet eder.

Ayette “وَلْيَسْتَعْفِفِ” şeklinde “isteaaffe” fiili geçmektedir. “İffetli kalmaya çaba gösterebilirsiniz, Allah keremiyle onları zengin edinceye kadar nefislerini iffete cebretsinler ve şehvetin meşakkatine sabır göstererek iffetli olmaya çalışsınlar ki zinadan korunsunlar.” gibi anlamlar içermektedir.

C. 2, s. 44; Karaman v.dğr., Kur'ân Yolu, C. 1, s. 427.

54

Fahreddin er-Râzi, et-Tefsîrü'l-Kebîr, C. 3, s. 67.

55

ez-Zemahşerî, Ebu Kasım Cârallah Mahmud bin Ömer bin Muhammed, Tefsîru'l-Keşşaf an hakâiki gavâmidî't-tenzîl ve uyuni'l-ekâvîl fi vucûhi't-te'vîl, Beyrut, 2003, C. 1, s. 466.

Nur sûresinde (24/60) geçen bir başka ayette ise şöyle buyrulur:

وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ الَّتِي لَا يَرَجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ
غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ.

Evlenme ümidi kalmayan, ihtiyarlayıp oturmuş kadınlara, süslerini açığa vurmamak şartıyla, dış esvaplarını çıkarmaktan ötürü sorumluluk yoktur; ama sakınmaları kendileri için daha iyi olur. Allah işitir ve bilir.

Bu ayette de “يَسْتَعْفِفْنَ”, şeklinde “isteaffe” fiili kullanılmaktadır. Kastedilen mana iffetli davranmaları ve dış elbiselerini çıkarmamalarıdır. Zira kendileri için böyle davranmaları daha hayırlıdır. Çünkü örtülü bulunmak kişinin inançlı olduğunu bakanlara beyan ederek korunmasına yardımcı olur.⁵⁶ Bu anlamda Peygamber Efendimiz'in iffetli davranmayı, iffetli olmayı arzu eden kişileri teşviki hadis-i şerifte şöyle beyan edilmiştir:

وَمَنْ يَسْتَعْفِفْ يُعِفَّهُ اللَّهُ

“Kim iffetli olmayı arzu ederse, Allah onu iffetli kılar.”⁵⁷

Burada anlaşılması gereken temel mevzu dinde iffetli davranışlar ile ilgili herhangi bir emir yahut teşvik olmasa dahi kişinin içten gelerek iffetli ve erdemli davranışları tercih etmek istemesidir.

1.2.1. Kur’ân-ı Kerim’de Geçen İffet ile İlgili Ayetler

Tez çalışmasının bu bölümünde öncelikle iffet ile ilgili konu ve anlam olarak Kur’ân’da geçen ayetler bir araya toplanıp kısa bilgilerle sunulmuştur, ileriki bölümlerde ise farklı tefsir kaynaklarından konularına göre gruplara ayrılarak detaylı olarak incelenmiştir.

1.2.1.1. Allah'ın Hz. Yusuf'a Beslenen Kötü Emellerden Onu Koruması

Yusuf 12/23-28

وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾ وَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ كَذَلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ ﴿٢٤﴾ وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَا سَيِّدَهَا لَدَا الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٥﴾ قَالَ هِيَ رَاوَدْتَنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا إِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ

⁵⁶ bkz. Avcı, Hatice, **Kur’an’dan İffet Örnekleri Hz. Meryem ve Hz. Yusuf**, Y. Lisans Tezi (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ, 2012, s. 7.

⁵⁷ Buhârî, *Rikak* 20, (1469).

مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٥٠﴾ وَإِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدًّا مِنْ دُبُرٍ فَكَذَّبْتَ وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٥١﴾ فَلَمَّا رَأَى قَمِيصَهُ قُدًّا مِنْ دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ أَنْ كِيدُكُنَّ عَظِيمٌ ﴿٥٢﴾

23- Evinde bulunduğu kadın onu kendine çağırdı, kapıları sıkı sıkı kapadı ve "Gelsene." dedi. Yusuf: "Günah işlemekten Allah'a sığırım, doğrusu senin kocan benim efendimdir; bana iyi baktı. Haksızlık yapanlar şüphesiz başarıya ulaşamazlar." dedi. 24- Ant olsun ki kadın Yusuf'a karşı istekli idi; Rabbinden bir işaret görmeseydi Yusuf da onu isteyecekti. İşte ondan kötülüğü ve fenalığı böylece engelledik. Doğrusu o bizim çok samimi kullarımızdandır. 25- İkisi de kapıya koştu, kadın arkadan Yusuf'un gömleğini yırttı; kapının önünde kocasına rastladılar. Kadın kocasına "Ailene fenalık etmek isteyen bir kimsenin cezası ya hapis ya da can yakıcı bir azap olmalıdır." dedi. 26- (Yusuf): "(Hayır), dedi, (ben ona saldırmadım), o benden murat almak istedi." Kadının ailesinden bir şahit de şöyle şahitlik etti: "Eğer Yusuf'un gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğrudur (doğru söylüyordur); o yalancılardandır." 27- Ve eğer onun gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalancıdır, o doğrulardandır. 28- (Kadının kocası, Yusuf'un) gömleğinin arkadan yırtılmış olduğunu görünce (kadına): "Bu sizin düzenlerinizdendir (kurduğunuz tuzaklardan biridir) dedi. Gerçekten sizin düzeniniz (kurduğunuz tuzak) büyüktür.

Ayetlerden anlaşılacağı üzere hizmetinde bulunduğu kadın Yusuf'un iffetli biri olup olmadığını denemek ya da şaka amacıyla değildi. Gerçekten ona gönül vermiş ve onunla olmaya azmetmişti. Yusuf peygamber ona aynı şekilde karşılık vermedi bu aksi yönde davranış onun erkeklik yönünden bir eksiklik ya da gücünün zayıflığından kaynaklanmamaktadır. Durum kadının istediği yönde meydana gelmesi için müsaitti fakat Yusuf'un iffet, ismet, nezahet ve Allah korkusu o kadar büyüktü ki o anda bile Rabb'inin burhanını görüyordu.

Yusuf 12/50-53

وَقَالَ الْمَلِكُ انْتُونِي بِهٖ فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ إِلَىٰ رَبِّكَ فَسَأَلَهُ مَا بَالُ النَّسِوَةِ الَّتِي قَطَعْنَ أَيْدِيَهُنَّ إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ ﴿٥٠﴾ قَالَ مَا خَطْبُكُنَّ إِذْ رَاوَدْتُنَّ يُوسُفَ عَنِ نَفْسِهِ قُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوءٍ قَالَتِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ النَّحْصَ حَصْحَصَ الْحَقِّ أَنَا رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٥١﴾ ذَلِكَ لِيَعْلَمَ أَنِّي لَمْ أَخُنْهُ بِالْغَيْبِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي كَيْدَ الْخَائِنِينَ ﴿٥٢﴾ وَمَا أَبْرَأُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥٣﴾

50- Hükümdar: "Onu bana getirin" dedi. Yusuf'a elçi gelince, "Efendine dön, kadınlar niçin ellerini kesmişlerdi bir sor; doğrusu Rabbim onların hilesini bilir" dedi. 51- Hükümdar kadınlara: "Yusuf'un olmak istediğiniz zaman durumunuz neydi?" dedi. Kadınlar. "Haşa! Onun bir fenalığını görmedik" dediler. Vezirin karısı: "Şimdi gerçek ortaya çıktı; onun olmak isteyen bendim; doğrusu Yusuf doğrulardandır" dedi. 52- Yusuf, "Maksadım, vezire, gıyabında ihanet etmediğimi, hainlerin tuzaklarını Allah'ın başarıya erdirmediğini bilmesini sağlamaktı" dedi. 53- Ben nefsimi temize çıkarmam; çünkü nefis, Rabbimin merhameti olmadıkça, kötülüğü emreder. Doğrusu Rabbim bağışlayandır, merhamet edendir.

İşte Aziz'in hanımı böyle itiraf ve istiğfar ederek, gerçeği söyledi ve Allah'a olan imanını da açığa vurdu. Yusuf peygamber içinse Allah katında bilinen iffeti ve nezaheti halkın önünde böyle parlak bir şekilde ortaya çıkmış oldu.

1.2.1.2. Hz. İsa'yı Dünyaya Getiren Hz. Meryem'in Toplum Karşısındaki Durumu

Meryem 19/20, 23, 28

قَالَتْ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَلَمْ يَمَسِّنِي بَشَرٌ وَلَمْ أَكْ بَغِيًّا.

Meryem: “Benim nasıl çocuğum olabilir? Bana hiçbir insan dokunmamıştır. Ben iffetsiz de değilim” dedi.

فَاجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَى جِذْعِ النَّخْلَةِ قَالَتْ يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَذَا وَكُنْتُ نَسِيًّا مَنْسِيًّا.

Sonra doğum sancısı onu bir hurma ağacının dibine yöneltti. Meryem, "Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim!" dedi.

يَا أُخْتُ هَرُونَ مَا كَانَ أَبِيكَ امْرَأًا سَوَاءً وَمَا كَانَتْ أُمُّكَ بَغِيًّا.

Ey Harun'un kız kardeşi! Senin baban kötü bir adam değildi, annen de iffetsiz bir kadın değildi.

Hz. Meryem ana babası gibi iffetli ve salih bir kimse idi. Daha önce kavminin yanında takva sahibi ibadet ehli iken şimdi zina eden fasık bir kadın durumuna düşüyordu. İşte yukarıdaki ayetler bundan dolayı söylediklerini ifade eder. Bu yüzden işin iç yüzünü bilmeyenler, Meryem'e zina etmeyi asla yakıştıramadıklarını belirtmek istemişlerdir. Allah Meryem'i Kur'an'da adı anılan iffetli kadınlardan saymıştır.

1.2.1.3. Mü'min Erkeklerin ve Kadınların İffeti ile İlgili Ayetler

el-Mü'minûn 23/5-6-7

وَالَّذِينَ هُمْ لِأُزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ غَيْرُ مُلْتَمِسِينَ ﴿٥﴾
فَمَنْ ابْتَغَى وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْعَادُونَ ﴿٦﴾

5- Onlar mahrem yerlerini günahlardan korurlar. 6- Yalnız eşleri ve cariyeleri ile ilişki kurarlar. Çünkü bunu yapanlar ayıplanamazlar. 7- Ama bu sınırın ötesine geçmek peşinde olanlar, işte onlardır haddi aşanlar.

İffetin korunması, İslam'ın temel ahlâk ilkelerinden olup hem erkekleri hem de kadınları kapsamaktadır. İslam'da hayatın çeşitli alanlarına dair pek çok düzenleme, Kur'an ve sünnette ortaya konulmuş genel ilkeler, amaçlar çerçevesinde ihtiyaçlara, zaman ve şartlara göre İslam toplumunun takdirine bırakılırken evlenme ve aile ile ilgili belli başlı hukuki düzenlemelerin doğrudan Kur'an tarafından belirlenmiş olması, İslam dininin iffet konusundaki duyarlılığının bir ifadesidir. Bu duyarlılık zamanla İslam toplumlarının genel ahlâk ve iffet telakkilerine de yansımış; bu toplumların karakterini belirleyen aile, namus ve iffet anlayışının oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Kur'an'da ve diğer temel İslami kaynaklarda kadın olsun erkek olsun her Müslümanın, cinsel ihtiyacını karşılamada kendi eşiyle yetinmesi kesin bir hüküm olarak konulmuş; bu hükümlerle çelişen her türlü uygulama gayri meşru kabul edilmiş, aykırı davranışlar için ağır yaptırımlar getirilmiştir. Belirli kurallara uymak kaydıyla cariyelerden yararlanma da meşru kılınmıştır.

Aynı ayetler Mearic sûresinde (70/29-31) de tekrarlanmaktadır.

وَالَّذِينَ هُمْ لِأُزْوَاجِهِمْ حَافِظُونَ ﴿٣١﴾ إِلَّا عَلَىٰ أَرْوَاحِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ﴿٣٢﴾
فَمَنْ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ ﴿٣٣﴾

29-Onlar İffetlerini korurlar. 30- Ancak eşleri ve cariyeleri bunun dışında olup bundan dolayı kınanmazlar. 31-Fakat kim bunun ötesine geçmeye kalkıştırsa böyleleri sınırı aşanların ta kendileridir.

Onlar iffetli kimselerdir, haram işlemez ve günahlarla kirlenmezler. Kendilerini zina ve fuhuştan korumuşlardır. Onlar sadece, Allah'ın kendileri için helal kıldığı nikahlı eşlerine ve cariyelerine yaklaşır. Allah'ın mübah kıldığı yerlerde şehveti gidermek helal olup bunun için Müslümana sevap verilir. Çünkü bunda nesli ve aileyi helal yoldan korumak vardır.

en-Nur 24/27

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّىٰ تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَىٰ أَهْلِهَا ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تُذَكَّرُونَ.

Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere, geldiğinizi hissettirip (izin alıp) ev sahiplerine selâm vermeden girmeyin. Bu davranış sizin için daha hayırlıdır. Düşünüp anlayasınız diye size böyle öğüt veriliyor.

en-Nur, 24/30-33

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّونَ مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَٰلِكَ أَرَادَ اللَّهُ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٣٠﴾ وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلَا يَضْرِبْنَ بِحُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُنُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَائِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِهِنَّ أَوْ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَىٰ عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهُ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣١﴾ وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٢﴾ وَالَّذِينَ يَبْتِغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوا لَهُمْ إِنْ عِلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا وَأَثَرُهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي أَنْتُمْ وَلَا تُكْرَهُوا فَتَبَايَعُوا عَلَى الْإِعَاءِ إِنْ أَرَدْتُمْ تَحَصُّنًا لِنَبْتَعُوا عَرْضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرَهُنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٣﴾

30- (Resulüm!) Mü'min erkeklere, gözlerini (harama) dikmemelerini, ırzlarını da korumalarını söyle. Çünkü bu, kendileri için daha temiz bir davranıştır. Şüphesiz Allah, onların yapmakta olduklarından haberdardır. 31- Mü'min kadınlara da söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) korusunlar; namus ve iffetlerini esirgesinler. Görünen kısımları müstesna olmak üzere, ziynetlerini teşhir etmesinler. Başörtülerini, yakalarının üzerine (kadar) örtsünler. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları (Mü'min kadınlar), ellerinin altında bulunanlar (köleleri), erkeklerden, ailenin kadınına şehvet duymayan hizmetçi vb. tâbi kimseler yahut henüz kadınların gizli kadınlık hususiyetlerinin farkında olmayan çocuklardan başkasına ziynetlerini göstermesinler. Gizlemekte oldukları ziynetleri anlaşılımsın diye ayaklarını yere vurmasınlar (Dikkatleri üzerine çekecek tarzda yürümesinler). Ey Mü'minler! Hep birden Allah'a tövbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz. 32- Aranzdaki bekârları, kölelerinden ve cariyelerinizden elverişli olanları evlendirin. Eğer bunlar fakir iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir. Allah, (lütfu) geniş olan ve (her

şeyi) bilendir. 33- Evlenme imkânını bulamayanlar ise, Allah, lütfu ile kendilerini varlıklı kılıncaya kadar iffetlerini korusunlar. Ellerinizi altında bulunanlardan (köleler ve cariyelerden) mükâtebe yapmak isteyenlerle, eğer kendilerinde bir hayır (kabiliyet ve güvenilirlik) görüyorsanız, hemen mükâtebe yapın. Allah'ın size vermiş olduğu malından siz de onlara verin. Dünya hayatının geçici menfaatlerini elde edeceksiniz diye, namuslu kalmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın. Kim onları zor altında bırakırsa, bilinmelidir ki zorlanmalarından sonra Allah (onlar için) çok bağışlayıcı ve merhametlidir.

en-Nûr 24/60

وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ الَّتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

Artık evlenme ümidi beslemeyen, çocuktan kesilmiş yaşlı kadınların zinetlerini göstermeksizin dış elbiselerini çıkarmalarında kendileri için bir vebal yoktur. İffetli davranmaları kendileri için daha hayırlıdır. Allah, işitendir, bilendir.

Nûr suresinde konumuzun temelini oluşturan ayetler bizlere erkek olsun kadın olsun iffetin ve ahlaki tüm değerlerin temelinde harama karşı müslümanın duruşundan bahseder.

İffetli olmanın kendileri için daha hayırlı olduğu ifadesinden anlıyoruz ki süslü olmadıkları halde iffet ölçülerine uymaları, üst örtülerini bırakmamaları haklarında daha hayırlıdır. Çünkü bu iffetli davranış töhmetten daha uzaktır. Ayetler ileriki bölümlerde tefsir kaynaklarından yararlanılarak detaylı bir şekilde açıklanacaktır.

el-Ahzâp 33/35

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّانِعِينَ وَالصَّانِعَاتِ وَالْحَافِظِينَ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا

Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar, Mü'min erkekler ve Mü'min kadınlar, Taat'a devam eden erkekler ve Taat'a devam eden kadınlar, doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, mütevazı erkekler ve mütevazı kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve ırzlarını koruyan kadınlar, Allah'ı çok zikreden erkekler ve zikreden kadınlar var ya; işte Allah, bunlar için bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.

Kaynaklarımızda ayetin nüzul sebebinde kadınlar bizler için ayet inmiyor demeleri üzere inzal olmuştur. İman, ibadet ve ahlak kemaline sahip olmak için gayret eden Müslümanların kazanacağı mükafattan ve kadın-erkek Mü'min vasıflarının sıralanışında iffetin (ırz) korunmasını ve önemini görmekteyiz.

el-Ahzâp 33/59

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأَرْوَاجِكُمْ وَبَنَاتِكُمْ وَنِسَاءَ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا.

Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına (bir ihtiyaç için dışarı çıktıkları zaman) dış örtülerini üstlerine almalarını söyle. Onların tanınması ve incitilmemesi için en elverişli olan budur. Allah bağışlayandır, esirgeyendir.

İslam kadınının vasfını iffetle yüceltiyor, peygamber hanımları başta olmak üzere mümine kadınlara, elbiselerine ve dış kıyafetlerinde tesettürlü giyinmelerini emrediyor, cahiliye kadınlarının sıfatlarından ayıran geniş elbiselerini giysinler diye tarifte bulunuyor ve bu tarifin detaylı kısımları usul kitaplarında ifade edilmiş olup konu ile alakalı "cilbab" başta olmak üzere örtünmenin iffete olumlu etkileri incelenmiştir.

et-Tahrîm 66/11-12

وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَتَ فِرْعَوْنَ إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَنَجِّنِي مِنَ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿١١﴾ وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا وَصَدَّقْتَ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُنْتِ مِنَ الْفَائِزِينَ ﴿١٢﴾

11- Allah, iman edenlere ise, Firavun'un karısını örnek gösterdi. Hani o, "Rabbim! Bana katında, cennette bir ev yap. Beni Firavundan ve onun yaptığı işlerden koru ve beni zalimler topluluğundan kurtar!" demişti. 12- İffetini korumuş olan, İmran kızı Meryem'i de (Allah örnek gösterdi). Biz, ona ruhumuzdan üfledik ve Rabbinin sözlerini ve kitaplarını tasdik etti. O gönülden itaat edenlerdendi.

Bu ayetlerde yüce Allah, münkir ve zalim bir kişiye eş olduğu halde inancından ve Allah'a bağlılığından bir şey kaybetmeyen ve evlenmekle beraber iffetini koruma uğruna bütün zorlukları göğüsleyip ithamlara yine iffetli tavırlarıyla karşılık veren iki kadının davranışını Hz. Peygamber'in eşlerine, bütün mümin kadınlara ve erkeklere, örnek olarak göstermektedir.

İffet Konusunu ve Lafzını Çağrıştıran Kelimelerin Geçtiği Ayetler

el-Bakara 2/273

لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أُحْصِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي الْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ الْهَاقًا وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ.

Sadakalar kendilerini Allah yoluna adayan, yeryüzünde dolaşmaya güç yetiremeyen fakirler içindir. İffetlerinden dolayı dilenmedikleri için, bilmeyen onları zengin sanır. Sen onları yüzlerinden tanırsın. İnsanlardan arsızca bir şey istemezler. Siz hayır olarak ne verirsiniz, şüphesiz Allah onu bilir.

Sadakaların kimlere verileceğini bildiren bu ayet yapacağınız hayırları kendilerini Allah yolunda cihada ve ilme adayan fakirlere yapılması yönündedir. Onlar cihad ettikleri için ticaret ve kazanç maksadı ile yeryüzünde dolaşmaya imkan bulamazlar. Bu ayetler Ashab-ı Suffe adı verilen fakir muhacirler hakkında nazil olmuştur ki, sayıları dörtyüzü bulduğu zamanlar olmuştur. Çok iffetli davrandıkları için hallerini bilmeyenler onları zengin sanırlar. Bununla beraber onlar insanlardan asla bir şey istemez ve ısrarda bulunmazlar.

en-Nisâ 4/6

وَابْتَلُوا الْيَتَامَىٰ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَنْ يَكْبَرُوا وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهَدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا.

Yetimleri deneyin. Evlenme çağına (buluğa) erdiklerinde, eğer reşit olduklarını görürseniz, mallarını kendilerine verin. Büyüyecekler (ve mallarını geri alacaklar) diye israf ederek ve aceleye getirerek mallarını yemeyin. (Velilerden) kim zengin ise (yetim malından yemeğe) tenezzül etmesin. Kim de fakir ise, aklın ve dinin gereklerine uygun bir biçimde (hizmetinin karşılığı kadar) yesin. Mallarını kendilerine geri verdiğiniz zaman da yanlarında şahit bulundurun. Hesap görücü olarak Allah yeter.

1.3. KUR'AN'DA ÖVÜLEN İFFETLİ DAVRANIŞLAR

Kur'ân'da birbirine yakın anlamlı olarak iffet, hayâ, edep, ahlâk gibi tabirlerle ilgili onlarca ayet bulunmaktadır. Çalışmada iffet ile ilgili olanlar birinci bölümde, hayâ ve müstehcenlikle ilgili olanlar ise ileriki bölümlerde müstakil olarak verilmeye özen gösterilmiştir. İffete dair ayetler incelendiğinde örnek davranışlar olarak bu ayetlerin yedi gruba ayrılması uygun görülmüştür. Önce Mü'min erkekler ve kadınlarda ırzı koruma, sonra gözü haramdan sakındırma ile ilgili ikinci bölüm, daha sonra başlıklarda görüleceği şekilde diğer beş bölüm (Özel Alana Saygıda İffet, Ehl-i kitaptan İffetli Olan Kadınlar ve Hata (Zina) Edip Tövbe Edenlerle Evlenme, Yetim Malına Karşı İffet, Evlenmeye Gücü Yetmeyenlerin İffeti) ile devam edilmiştir. İlmî çalışma yapmak ve bu tezden faydalanmak isteyenlere kolaylık olması için ayetlerin tefsiri ve konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla hadislerin metinlerini de teze almayı uygun gördük. Aksi takdirde iffet, hayâ ve müstehcenlik konularını soyut olarak sadece ayetler üzerinden izah etmenin isabetli olmayacağı durumu söz konusudur.

Kur'ân ayetleri tek başına yoruma açık olduğu, zaman ve şartlara göre tevیل edilebileceği gibi Hz. Ali'nin “Kur'ân iki kapak arasında yazılmış bir metindir, o konuşmaz. Onu ancak insanlar konuşturur.” tabiri ile Abdullah b. Abbas'ı Hâricîlerle olan sıkıntılar için elçi olarak gönderirken söylediği “Onlarla münakaşa edeceğin zaman sadece Kur'ân üzerinden konuşma. Çünkü Kur'ân “zû vücuhur”, ondaki ayetler birden fazla anlama gelebilir. Sen bir ayet söylersin, onlarda bir diğerini söyler. Sen onlara hadis üzerinden delil getir. Zira bu durumda yapabilecekleri bir

şey kalmaz.”⁵⁸ ifadesi kastedilenin iyi anlaşılması için Kur’ân’ın öğretmeni olan peygamberin dilinden konuşmanın daha isabetli olacağını belirtir.

Basra kadısı Ubeydullah b. el-Hasen’in şu sözleri Hz. Ali’ye isnat edilen Kur’ân’ın “zû vücûh” olması ile ilgili rivayetlerin ne anlama gelebileceğini hem açıklamak hem de Kur’ân’ı sadece metin üzerinden anlamaya çalışmanın ne kadar problemlili olabileceğini göstermektedir:

“Kur’ân ayetlerinin farklı manalara delâlet etmesi muhtemeldir. Kader yoktur, diyenlerin görüşü doğrudur, çünkü Kur’ân’da buna işaret eden ayet mevcuttur. Cebriye’nin zorunlu kader anlayışı da doğrudur. Çünkü Kur’ân’da buna da işaret vardır. Bu nedenle bu görüşlerden birini benimseyen isabet etmiş olur. Çünkü bir ayet iki farklı anlam ifade edebilir, iki zıt anlama yorumlanabilir... Yine zina eden kişinin Mü’min olduğunu söyleyen de kâfir olduğunu söyleyen de isabet etmiştir, Mü’min de değildir kâfir de değildir, fâsıktır diyen de isabet etmiştir. Mü’min de değil, kâfir de değil münafıktır diyen de isabet etmiştir. Zinâkâr, müşrik değil kâfirdir diyen de isabet etmiştir. O, kâfir bir müşriktir diyen de isabet etmiştir. Çünkü Kur’ân bu manaların hepsine delâlet etmektedir.”⁵⁹

Sadece ayetler üzerinden doğru anlamda bir yorum çıkarabilmenin zorluğu ve isabet etmeme riskine karşı Kur’ân’dan anlamaya çalışılan bu üç kavramın (iffet, hayâ ve müstehcenlik) doğru tespit edilip yorumlanabilmesi için mevcut hadisleri de yerine göre metin ve anlamlarıyla almak gerekli görülmüştür. Zira insanlık tarihi boyunca kavramların farklı anlamlara kaydırıldığı yahut tahrif edildiği görülebilmektedir.

1.3.1. Mü’min Erkeklerin ve Kadınların İffeti

Çalışmanın buraya kadar olan başlıklarında iffetli davranışın ahlâkî bir kavram olarak imandan sonra en kıymetli erdemlerden olduğunu belirten müfessir, muhaddis ve fukahânın tespitlerine ve öğretilerine açıklık getirilmiştir. Bu anlamda methedilen iffetli davranışlar ile ilgili ayetlere geçmeden önce Peygamber Efendimiz’in iffet konusunda yaptığı duayı hatırlatmak isabetli olacaktır. İbni Mes’ud radiyallahu anh’dan rivayet edildiğine göre Resûlullah (a.s.) şöyle dua ederdi:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَىٰ وَالْتَّقَىٰ،
وَالْعَفَافَ وَالْغِنَىٰ

⁵⁸ Taberî, **Târih**, C. 7, s. 66.

⁵⁹ İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, **Te’vîlü Muhtelefi’l-Hadîs**, Beyrut, el-Mektebetü’l-İslâmiyye, 1999, s. 95-96.

“Allahım! Senden hidâyet, takvâ, iffet ve gönül zenginliği isterim.”⁶⁰

Resûlullah’ın Allah’tan hidayet ve takvadan hemen sonra iffet istemesi konunun önemini ve bu bölümde ele alınacak iffetli davranışlar ile ilgili ayetlerin kavranması gerektiğini ortaya koymaktadır.

1.3.1.1. Namuslarını ve Bedenlerini Koruma Konusunda İffet

Mü’minlerin (kadın-erkek) vasfı olarak görülen iffetli davranışlar Mü’minûn ve Mearic sûrelerinde aynı lafızla geçen iki ayette mevcuttur. Ahlâki durum olarak geçen “ırzı korumak” anlamında bu iki ayetin dışında Mü’minlerin ortak özelliği olarak konuyla ilgili farklı ayetler de mevcuttur. Farklı bölümlerde onlara da yer verilmiştir. Mü’minûn sûresindeki ayet (23/5),

وَالَّذِينَ هُمْ لِأَفْئُوتِهِمْ حَافِظُونَ

“O Mü’minler ki iffetlerini koruyanlardır.”

şeklindedir. Ayetin açıklamasında müfessirler tarafından genellikle iffet anlamında birbirine yakın manalar görülmektedir. Cinsel arzularını Allah’ın meşru kıldığı sınırı aşmadan her türlü aşırılık ve cinsel sapıklıktan uzak olarak giderirler, denilmiştir. Âlûsî de “Mü’minlerin kurtuluşa erme şartlarından biri de iffetlerini ve hayâlarını Allah’ın haram kıldığı şeyden korumalarıdır.”⁶¹ notunu düşmüştür. Allah’ın kendisine evlilik ile helâl kıldığı hanımlarından yahut köle ve cariyelerinden başkasına yaklaşmayarak iffetin muhafaza edilebileceği açık olarak ifade edilmiştir.

Zevcesinden başkasıyla biraraya gelip zina yapanlar, ferçlerini korumayan insanlar, onlar haddi aşanlardır, iffetsizlerdir.⁶² Mü’min zina, livata ve benzeri şeylerden uzak olmalıdır. Ancak Allah’ın kendilerine helal kıldığı hanımlarıyla veya sahibi bulunduğu Cariyeleriyle olan münasebetleri helaldir. Kim köle, cariyeye ve eşleri dışındakilerle münasebet kurmak isterse işte onlar Allah’ın koymuş olduğu sınırı aşmış olanlardır ve kurtuluşa eremezler.⁶³

⁶⁰ Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc, **el-Câmiu's-Sahîh bi Şerhi'l-Îmâm Muhyiddîn en- Nevevî**, “Zikir, Dua, Tevbe ve İstiğfar”, Bab. 18, (Hadis No: 2720), Beyrut, Dâru'l-Ma'rife, 1996, C. 14, s. 2087.

⁶¹ bkz. Âlûsî, **Rûhu'l-Meânî**, C. 18, s. 274.

⁶² Taberî, **Câmi' u'l-beyân**, C. 18, s. 9.

⁶³ Taberî, a.g.e., C. 18, s. 10.

Müfessirler bu ayeti aynı zamanda muta nikâhının (anlaşmalı/sürelî evlilik) yasaklandığına dair delil olarak göstermişlerdir. Zira muta nikâhı ile evlenen kadın, kendisi ile evlenen erkeğin ne eşidir ne de cariyesidir. Dolayısıyla böyle bir evlilik batıldır, haramdır,⁶⁴ demişlerdir.

Nesefî, “Mut’a nikâhının haram olduğuna bu ayet delildir.” şeklinde görüş belirttikten sonra erkeklerin kendi iradesi (elleri) ile şehvete gelip menisini getirmesinin de haram olduğuna delil olarak göstermiştir.⁶⁵ El ile meni getirmek (mastürbasyon) konusunda fıkıh âlimlerinin farklı değerlendirme ve fetvaları mevcuttur. Bu konuyla ilgili ilmihal kitaplarına bakılabilir.

Kurtubî ise ayetle ilgili değerlendirmesinde evlilik dışında ilişki yaşayanları haddi aşanlar olarak görmüş, livata yapanları da burada zikretmiş ve bu çirkin işi yapanlara had gerekeceğini belirterek Lut (a.s.) kavmi hakkında “Haddi aşanlarsınız.” denildiğini belirtmiştir. Evlilik dışında ilişki yaşayanlara had uygulanır, toplumun iffetini korumak için had cezası gereklidir,⁶⁶ demiştir. İffetlerini koruyamayıp haddi aşanlar kısmının bu ayette müfessirler tarafından zina, muta nikâhı, livata, el ile tatmin olma ve her türlü gayrimeşru ilişki şeklinde izahı yapılmıştır.

Mü’minlerin özelliği olan ırzı korumak anlamında iffet hemen hemen aynı anlamda Mearic sûresinde (70/29-31) geçmektedir:

وَالَّذِينَ هُمْ لِأُزْوَاجِهِمْ حَافِظُونَ ﴿٦٥﴾ إِلَّا عَلَىٰ أَرْوَاحِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ﴿٦٦﴾
فَمَنْ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ ﴿٦٧﴾

İffetlerini koruyanlar -ki eşleri ve cariyesi bunun dışında olup bundan dolayı kınanmazlar; ama kim bunun ötesine geçmeye kalkıştırsa böyleleri sınırı aşanların ta kendileridir.

Bu ayetler müfessirler tarafından “İffetlerini korurlar.” (el-Mü’minûn 23/5) ayeti ile ilişkilendirilmiştir. İnsanı iffetsizlik ve hayâsızlık gibi olumsuz meyillerden temizleme durumu veya onların etkisini kırma yolu gösterilmektedir. Bu, ahiret inancı ile desteklenmiş olan sorumluluk duygusunu pekiştirmek, ibâdet ile ahlâk sahalarda olumlu davranışlarda bulunmaktır. Buradaki davranışlar sırasıyla namaz

⁶⁴ Fahreddin er-Râzî, **et-Tefsîrû'l-Kebir**, C. 8, s. 262.

en-Nesefî, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, **Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't Te'vîl**, C. 2, s. 460, Beyrut, 1.Baskı, 2005.

⁶⁶ el-Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, **el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân**, C. 7, s. 4498., Kahire, Dâru'r-Reyyân, ts.

kılma, yoksulların malını ehline ödeme, ahiret kaygısıyla yaşama, hayâ ve iffet sahibi olma, emanete önem gösterme, yalan söylemekten sakınma gibi birçok davranıştır. Ayetlerin üslubundan anlaşıldığına göre güzel işlerle ilgili örnek durumlar, zaman ve mekân gibi birçok unsura ve şartlara göre sorumlulukların sayısı değişebilir. Önemli olan nokta iffetsizlik, hayâsızlık ve bencilliği yenebilmek, bununla birlikte ibâdetler ve iffetli tutumla beraber kişiliği zenginleştirilmektir.

Mü'minlerin kurtuluşa erme şartlarından birinin iffetlerini ve hayâlarını Allah'ın haram kıldığı şeyden korumaları olduğu belirtilmişti. Mü'min zina, livata ve benzeri şeylerden uzak olmalıdır. Ancak Allah'ın kendilerine helal kıldığı hanımlarıyla veya sahibi bulunduğu cariyeleriyle olan münasebetleri helaldir. Kim cariye ve eşleri dışındakilerle münasebet kurmak isterse onlar, Allah'ın koymuş olduğu sınırı aşmış olanlardır ve kurtuluşa eremezler. Mahrem yerlerini haramdan koruyan kimseler, hiçbir zaman Allah'ın yasaklamış olduğuna yaklaşmazlar. Allah'ın kendisine helâl kılmış olduğunu yapan ise ayıplanmaz ve onun için bir zorluk da yoktur. Bu sebeple “Doğrusu onlar, bunun için de kınanacak değillerdir.”, “Kim de bundan (eşler ve cariyelerden) başkasını ararsa; işte onlar haddi aşanlardır.” buyrulmuştur. Müfessirlerden birçoğu gibi İmam Şafiî ve onun görüşünde olanlar da “Ki onlar, ırzlarını korurlar. Sadece eşleri ve sağ ellerinin malik oldukları müstesnadır.” ayetini el ile meni getirmenin haram olduğuna delil getirirler. İmam Şafii “Bu iş, bu iki kısmın dışındadır. Allah Teâlâ: “Kim de hanımından başkasıyla zina yaparsa, fercini korumazsa işte onlar haddi aşanlardır, iffetsizlerdir.” buyurmuştur.⁶⁷

Ferçlerini haramdan korurlar ve sakınırlar, Allah'ın izni olmayan haram (zina) ilişkide bulunmazlar.⁶⁸

Müfessirler bu ayeti kerimeyi de muta nikâhının yasaklandığına dair delil göstermişlerdir. Muta nikâhı ile evlenen kadın, kendisi ile evlenen erkeğin ne eşidir ne de cariyesidir. Dolayısıyla böyle bir evlilik haramdır.⁶⁹ Muta nikâhının haram

⁶⁷ Taberî, **Câmi' u'l-beyân**, C. 29, s. 99-100.

⁶⁸ Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dimaşkî eş-Şâfiî, **Tefsîru'l-Kurâni'l-azîm**, er-Reyyan Y. Lübnan-Beyrut, 2006, 2.B., c.4, s.2407.

⁶⁹ Fahru'r-Razî, **et-Tefsîrü'l-Kebîr**, C. 10., s.646.

olduğuna bu ayet delildir. Erkeklerin kendi iradesi ile (elleri) şehvete gelip menisini getirmesinin haram olduğuna da delildir.⁷⁰ Neseфі’ye göre bu hususta ulema ittifak etmiştir. Fakat İbn Cerir şöyle demiştir: “Ata’ya bu hususu sordum, mekruh olduğunu söyledi.”⁷¹ Elle tatmin olmakta bedenî birtakım arızalar da meydana gelebilmektedir. Dinen yasak olduğu gibi tıbben de sakıncalı görülmektedir. Çünkü hem gelişme döneminde hem de ileriki dönemlerde birçok mahzurları vardır. Kurtuluşu, iki cihan saadetini, huzuru, felahı, rahmeti isteyen Mü’minler, Allah’ın yasaklarına riayet edip iffetli davranmalı, bu gibi amellerden mekruh olsa bile sakınmalıdırlar. Harama asla yaklaşmamalı, ilahi emir ve yasaklara sarılmalıdırlar.

İslâm gayrimeşru ilişki yaşayanları “Haddi aşanlardır (İffetsiz ve hayâsızlardır.)” diye tarif etmiştir. Taberî’ye göre bunlardan livata (erkek erkeğe ilişki) yapanlara had gerekir. Lut (a.s.) kavmi hakkında “Haddi aşanlarıdır.” denilmiştir. Evlilik dışında ilişki yaşayanlara had uygulanır, toplumun iffetini korumak ve haramlara meyli önlemek için had cezasının gerekli olduğu belirtilmiştir.⁷²

Genel anlamda haddi aşanları helalden harama gidenler olarak, haddi aşmayı ise ayet delil gösterilerek kendisine helal kılınan eşleri, cariyeleri dışında bir başkası ile zina yapan, hayvanlara tecavüz eden, erkek erkeğe ya da kadın kadına eşcinsel ilişki yaşayanların tümü haddi aşan, hayâsız ve iffetsiz olarak değerlendirmiştir.

Allah, insana helal olanlar ile meşru bir şekilde hayat sürebilmesi için her zaman alternatif olabilecek imkânlar sunmuştur. Bunun dışına çıkmak, diğer türlü harama meyletmek iffetsizliktir ve bu kişinin kendi iradesi ile tercih ettiği bir yoldur. Bu sebeple Mü’minler ferclerini harama götürmezler. Allah’ın haram kıldığını çiğnemez, kendilerine helal olanın dışına çıkmazlar.⁷³

İffetli davranışlardan namusu koruma konusundan bahsederken Ahzab sûresinin 35. ayeti de kadın ve erkekler açısından belirtildiği için buraya alınmıştır:

⁷⁰ Neseфі, **Medârik**, C.3., s.539.

⁷¹ Neseфі, **Medârik**, C.3., s.539.

⁷² Taberî, **Câmi’ u’l-beyân**, C.29., s.99; İbn Kesir, **Tefsîr**, C. 4., s.2407; Neseфі, **Medârik**, C.3., s.539.

⁷³ Taberî, **Câmi’ u’l-beyân**, C.29, s.99; İbn Kesir, **Tefsîr**, C.4, s.2407; Neseфі, **Medârik**, C.3., s.539.

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّانِعِينَ وَالصَّانِعَاتِ وَالْحَافِظِينَ وَالْحَافِظَاتِ فُرُوجَهُمْ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا.

Müslüman erkekler, Müslüman kadınlar; Mü'min erkekler, Mü'min kadınlar; ibâdet ve itaat eden erkekler, ibâdet ve itaat eden kadınlar; özü sözü doğru erkekler, özü sözü doğru kadınlar; sabreden erkekler, sabreden kadınlar; gönlünü ibâdete vermiş erkekler, gönlünü ibâdete vermiş kadınlar; (Allah için) yardım yapan erkekler, yardım yapan kadınlar; oruç tutan erkekler, oruç tutan kadınlar; iffetlerini koruyan erkekler, iffetlerini koruyan kadınlar; Allah'ı çokça anan erkekler, çokça anan kadınlar; işte bunlar için Allah büyük bir ödül hazırlamıştır.

Arap lugatinde kadın ve erkekler için genel hitap şeklinde müzekker olarak kullanıldığında cinsiyet ayrımı anlaşılmadan ortak hitap olarak algılanmasına rağmen bu ayette kadın ve erkek ayrı ayrı fiil ve sıfatların sunulmasının sebebi müfessirlerden aktarılmıştır. Ancak daha önce وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ (iffetlerini koruyan erkekler ve iffetlerini koruyan kadınlar) ifadesindeki namusu/iffeti koruma olarak tercüme edilmesinin izahı ele alınacaktır. Hafaza fiili ferc kelimesiyle beraber kullanıldığında bu anlamı ifade eder. İffet, erdemli bir davranış olduğuna göre her Müslüman'da görülmesi gerekir. Toplumsal ahlâkî yapının korunması noktasında her Müslüman bu konuda mesuliyet sahibi olduğunun bilinciyle iffetini muhafaza etmelidir. Namusu koruma konusundaki muhatabın kadın erkek fark etmeden her Müslümanın vazifesi olduğu önceki ayetlerde hatırlatılmıştı. Burada kadın erkek ayrı ayrı zikredilmesinin sebebini müfessirler şöyle açıklamaktadır:⁷⁴

Ayetin nüzul sebebi için Mukatil İbn Süleyman'ın tefsirinde şu izah bulunmaktadır: Kadınlar Efendimize “Kur'an'ı Kerim'de niçin kadınlar zikredilmiyor, önemsenmiyor ya da kadınlarda hayır yok da onun için mi zikredilmiyor?” diye sordular. Bunun üzerine yeni gelen vahiyde ayet Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar olarak başladı, “Mü'min erkekler ve Mü'min kadınlar” diye devam etti. Sebeb-i nüzulü bundandır.⁷⁵

Taberî, Ahzâb sûresi 35. ayetin tefsirinde nüzul sebebi olarak şöyle bir rivayette bulunmuştur: Ümmü Umare el- Ensariyye'den rivayetle Ümmü Seleme, Hz. Peygamber'e: Her şeyin erkekler için olduğunu görüyorum, kadınların herhangi

⁷⁴ bkz. Âlûsî, **Rûhu'l-Meânî**, C.22, s.243.

⁷⁵ Mukâtil b. Süleyman, **Tefsîr**, C.3, s.46.

bir hususta anıldıklarını görmüyorum, demiş ve varsa sebebini anlamak istemiştir. Bu soru üzerine Ahzab 35. ayeti nazil olmuştur.⁷⁶

İffetli erkekler ve iffetli kadınlar olarak iffetin kadın erkek her ameli makbul Müslümanın özelliği olduğu ayette açık bir şekilde belirtilmiştir.

Mü'min kadınların iffetli davranışları ile ilgili Ahzab sûresinin 59. ayetinde şöyle hitap edilmektedir:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأَزُوجِكُمْ وَبَنَاتِكُمْ وَنِسَاءَ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا.

Ey peygamber! Eşlerine, kızlarına ve Mü'minlerin kadınlarına söyle, dış giysilerini üzerlerine bürünsünler. Bu, tanınıp rahatsız edilmemeleri için en uygun olanıdır. Allah ziyadesiyle bağışlamakta ve çok esirgemektedir.

İffeti koruma gayesiyle mahrem yerlerin kapatılması yani örtünme emri daha önce Nur sûresinde yer alan ilgili ayetlerde geçmiştir. Özellikle rahatsızlık ve taciz durumlarının engellenmesi, inançlı iffetli bir kadın olduğunun insanlara verilmesi gayesiyle kapalı alanlarından dışarı çıkarken inançlı kadınların dış elbiselerini kullanmaları istenmektedir. Bütün tefsirlerin aktardığı müşterek bilgiye göre Medine'de yer alan meskenler dar ve tuvaletsiz durumdaydı. Kadınlar ihtiyaçlarını gidermek için evden çıkar, meskenden uzaklaşarak ihtiyaçlarını giderirler ve evlerine geri dönerlerdi. Bu durumları fırsat bilen kimseler (münafıklar), kendini bilmezler ve cahil kimseler, kadınları sözleriyle ve elleriyle taciz ederler, yakalandıkları vakit de "Biz onları cariye zannettik."⁷⁷ derlerdi. Bu mazeretlerini yok etmek üzere dışarı çıktıkları zaman "cilbap" adında dış giysiler ile örtünmeleri emredilmiş, bu duruma ayette de değinilmiştir. Konumuz olan iffet, hayâ ve müstehcenlik bu sûreden sonra inen sûrelerde de örtünme davranışı, süreklilik arz eden ve iffet hasletini korumaya yönelik bir usuldür. Ayette emredilen cilbap giyme ise kadınların korunmasını ve tacizi önlemeyi hedefleyen tedbirlerdendir. Dışarı çıktıkları zaman tarif edildiği şekilde tesettürlü (gerekli yerlerin örtülmesi) olarak iffetli bir Müslüman olduğunun gösterilmesi gerekmektedir. Ahlâkî davranışın yansıması olarak tesettürün elzem olduğuna dikkat çekmektedir.

⁷⁶ Taberî, *Câmi' u'l-beyân*, C. 22, s.15.

⁷⁷ Taberî, *Câmi' u'l-beyân*, C. 22, s.15.

Taberî, bu ayet için kendinden senetle İbn Abbas'tan şöyle rivayet eder: Hür olan kadınlar köle gibi giyiniyor ve birbirlerinden ayırt edilemeyince münafıklar tarafından hakarete maruz kalıyorlardı. Bu durum Peygamber'e (s.a.) şikâyet edilince Allah Teâla (c.c) "Kalbinde hastalık olan insanlar Mü'minlerin kadınlarına kötülük etmesinler diye tesettürlü giyinmelerini emretti."⁷⁸ diyerek ayetin nüzul sebebi hakkında bilgi verir. Bu ayeti kerimede kadınların dış örtüleriyle örtünmeleri de emredilmektedir. "Dış örtüsü" diye tercüme edilen "cilbap" kelimesi, Abdullah b. Mes'ud, Ubeyde es-Selmanî, Katade, Hasan-ı Basrî, Said b. Cübeyr, İbrahim en-Nehaî ve Ata el-Hurasanî'ye göre başörtüsünün üstünden örtülen "cübbe", "aba" demektir.

Kadınların dışarı çıkarken yüzlerini örtmesi hususunda iki farklı görüş zikredilmektedir: Abdullah b. Abbas: "Allah, Mü'minlerin kadınlarına, bir ihtiyaçları için dışarı çıktıklarında, başlarının üzerinden örtecekleri örtüleriyle yüzlerini örtmelerini ve sadece bir gözlerini açmalarını emretmektedir." Ancak yine Abdullah b. Abbas'tan nakledilen diğer bir görüşe göre kadınlar dış örtüleriyle kaşlarının üstüne kadar olan bölümü örterler.

Muhammed b. Sîrîn, "Ben, Ubeyde es- Selmânî'ye bu ayetten sordum. Ubeyde başını ve yüzünü örttü, sadece sol gözünü açık bıraktı ve işte ayet bu şekli ifade ediyor, dedi." İkrime ise kadınların başlarıyla beraber boyun ve boğazını da örtmek zorunda olduğunu söylemektedir. Cariyelerin ise sadece başörtüleriyle yetinmelerinin bir mahzuru yoktur.⁷⁹

Bu ayet için ihtilaflı olan cilbabın (dış örtüsü) tanımını İmam Kurtubî şöyle ifade eder: "*Cilbap tüm bedeni örten elbisedir.*"⁸⁰

Nesefî ise "*Kadının bütün vücudunu yorgan gibi kapatması gerekir.*"⁸¹ der. Kadınların dışarı çıkarken üzerlerine almaları gereken dışarı kıyafetini, örtüyü bu şekilde tarif etmiştir.

⁷⁸ Taberî, *Câmi' u'l-beyân*, C. 22, s. 56.

⁷⁹ Taberî, *Câmi' u'l-beyân*, C. 22, s.56-57.

⁸⁰ Kurtubî, *el-Câmi'*, C. 8, s. 5325.

⁸¹ Nesefî, *Medârik*, C. 3, s. 45.

Razi'nin tefsirinde "Ulema, fukahâ ve müfessirlerin görüşüne göre, Mü'mine kadınların kendilerine haram olan bir bireyle baş başa olması durumunda yüzlerini kapatması gerekir. Eğer bu şekilde kapanırlar ise erkekler onlara göz dikemezler, cürüm işlemeyi düşünemezler ve iffetsiz bir durum sadır olmaz."⁸² şeklinde açıklama bulunur. Razi'nin görüşünü burada "fitneye sebep olacak durumlar oluştuğunda" şeklinde yorumlamak mümkündür.

Mü'min kadınların dışarı çıkarken takımları gereken iffetli tutumun yanı sıra yaşlı kadınların tesettür konusundaki konumunda değinilmiştir. Tesettür konusunda serbest bırakıldıkları hâlde tercih edilen takvaya uygun davranışı belirten Nur sûresinin 60. ayeti şöyledir:

وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ الَّتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

Evlenmekten umudunu kesmiş yaşlı kadınların, cinsel cazibelerini sergilemeksizin giysilerini çıkarmalarında onlar için bir sakınca yoktur, bununla beraber iffetlerini korumaya özen göstermeleri kendileri için daha hayırlıdır.

Önceki bölümlerde (30-31. ayetlerde) iffetin korunması ile ilgili örtünme mevzusu ele alınmıştı. Örtünme hususuyla ilgili istisna durumlar içinde çocuklar, yaşlı insanlar, hane halkı ile içli dışlı bir şekilde yaşamak durumunda olan hizmetçi kimseler vardı. Bu ayette kendilerine müsaade edildiği hâlde sadece cinsiyetlerinden ötürü herhangi bir tehlike olmasa dahi diğer kadınlar ve erkekler açısından iffetli görünen ve tesettür olarak bilinen davranışın yaşlı kadınlar tarafından da gönüllü olarak uygulanması iffetli bir davranış olarak görülmektedir.

Kurtubî ve Zemahşerî tefsirlerinde yaşlanmış, âdet görmez hâle gelmiş, cinsel cazibesini kaybetmiş, normal şartlarda kendisine izdivaç teklifi yapılmaz olmuş kadınlar, gençlere nispetle daha az örtünebilecekler, bir başka ifadeyle bazı giysilerini (cilbap) çıkarabileceklerdir.⁸³ Bununla beraber Mukatil b. Süleyman ve Taberî tefsirinde takvaya uygun örtünürler ise bu kadınlar için daha hayırlıdır⁸⁴, ibareleri mevcuttur.

Ayetten anlaşılacağı üzere toplumun ifsada doğru gitmesi ihtimalinin yanı sıra avam tabakasından kendini bilmez insanlar tarafından farklı yerlere çekilmemesi

⁸² Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîrü'l-Kebîr*, C. 9, s.184; bkz. Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, C.22, s. 330.

⁸³ Kurtubî, *el-Câmi'*, C.7, s.4701; Zemahşerî, *el-Keşşaf*, C.4, s.289.

⁸⁴ Taberî, *Câmi' u'l-beyân*, C.18, s.197; Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr*, C.2, s.426.

sebebi veya yalnızca iffetli davranış olması için olabilir. Yaşlı kadınların rızası ile örtülerini bırakmamaları takva ve iffet açısından övülmüştür.

Resûlüllah'ın hanımlarının peygambere karşı daha hassas ve iffetli yaklaşımları hususunda Allah Teâlâ Tahrîm sûresinde (66/11) şöyle seslenmektedir:

وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَتَ فِرْعَوْنَ إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَنَجِّنِي
مِن فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ.

Allah iman edenlere de Firavun 'un karısını misal vermektedir: O, "Rabbim!" demişti, yüce katında, cennette benim için bir ev yap; beni Firavundan ve yaptıklarından kurtar ve beni bu zalimler topluluğundan da selâmete çıkar!

Sûrenin nüzul sebebi olarak gösterilen Hz. Peygamber'in eşleri razı olsun diye helal olanı kendine yasaklamasının altında yatan olay, eşlerinin onu üzecek bir davranışta bulunmaları ve eşlerinden birinin Resûlüllah'ın (s.a.) sırrını koruyamamasıydı. Mü'minlerin annesi olan iki kadına yani Peygamber'in (s.a.) hanımlarından olan Hz. Hafsa ve Hz. Aişe'ye kendilerinden sadır olan ve sûrenin başında anlatılan kusurdan ötürü bir tariz vardır ve bunlar için bu misalde kâfirlere yer verilip Firavun'un hanımı olan Âsiye bint Muzâhim'in misal olarak getirilmesinden ötürü sert biçimde bir sakındırma vardır.

“Resûlüllah'a karşı daha hassas olun, iffetli davranışları tercih edin yoksa peygamber hanımı olmanızın anlamı yoktur.” diyerek uyarı yapılmıştır. Bu ayetlerde Allah, peygamber eşi olarak bunun bilincinde olmadıklarını, inanç ve davalarına zarar verdiklerinden dolayı ahiret saadetini yitiren iki kadın ile günahkâr ve zalim kişiyle evli olduğu hâlde inancından ve inancına bağlılığından bir şey yitirmeyen ve evlenmemekle birlikte (Meryem validemiz) iffetini muhafaza etmek için birçok zorluğa dayanıp çeşitli ithamlara iffetli duruşuyla karşı duran iki kadının davranışını zıt davranışlar olarak örnek göstermektedir.⁸⁵ Taberî ayetin tefsirinde “Âsiye Allah'a ve Musa'ya iman etti. Âsiye annemiz Mü'mine bir kadın olduğundan eşi kâfir olmasına rağmen imanına bir zararı olmadı.”⁸⁶ der. İbn Kesir tefsirinde şöyle ifade eder: Firavun, Âsiye annemize çok işkence etti ve bütün çocuklarını öldürdü.⁸⁷ Firavun'un kâfir olması ve bu denli ağır işkenceler yapması eşinin imanındaki iffetine zarar vermediği bilinen bir gerçek iken peygamber eşlerinden de aynı hassas

⁸⁵ bkz. Âlûsî, **Rûhu'l-Meânî**, C.28, s. 470.

⁸⁶ Taberî, **Câmi' u'l-beyân**, C.28, s.192.

⁸⁷ İbn Kesir, **Tefsîr**, C.4, s. 2375-76.

davranış beklenmiştir. Gerek Taberî gerek İbn Kesir bu ayeti zikrederken özellikle Firavun'un eşinin iffetine vurgu yapmaları nüzul sebebi olarak gösterilen peygamberin birkaç hanımının ona sadece şaka amaçlı denecek şekilde plan kurmaları bile iffet sınırlarını aşar gibi algılandığı için ima ile rencide etmeden Peygamber Efendimiz'e daha hassas yaklaşımları gerektiği içindir.

Mukatil b. Süleyman, tefsirinden edinilen bilgiye göre Hz. Hafsa'ya şöyle denilir: Lut (a.s.) eşi gibi olmayın yoksa Resûlullah'ın (s.a.) size faydası olmaz. Hz. Meryem'e ise kendi kavmi zina ile iftira attılar, o kendini iffetsizlikten ve zinadan korudu.⁸⁸ Böylece Hz. Peygamber'in hanımlarına, ayrıca tüm Mü'min kadınlara ve Mü'min erkeklere her bir kulun kendi imanları ve amellerine göre karşılık alacağı mesajı verilmişti. Önceki ayetlere bakıldığında Hz. Nuh'un karısıyla Hz. Lut'un karısı eşlerine ihanet ettiklerinden peygamber olmalarına rağmen kocaları onlar için ebedî azaba karşı bir koruma sağlayamayacağı görülmektedir. Firavun gibi inkârcılıkta direnen ve zulmüyle şöhret yapmış bir kimsenin hanımı, her şeye rağmen imanını koruyabilmiş, imanı uğruna dünyada Firavun'un kötülüklerine boyun eğmemiştir. Allah'ın varlığıyla birlikte Hz. Mûsâ'nın peygamberliğine iman etmiş olan, bu yolda birçok işkenceye katlanan Hz. Âsiye imanda iffetin örneğini göstermiştir. İmran'ın kızı Hz. Meryem, kendisini Allah'a kulluğa adanmış olup iffetini korumuştur. Allah Teâlâ onu babasız bir şekilde dünyaya getirmeyi istediği Hz. İsa'ya anne yapmıştır. Meryem açıklanması zor olan bu durumdan ötürü çevresinden gördüğü ağır hakaret karşısında inancından ve iffetinden bir şey kaybetmemiştir. Tahrim sûresindeki ayetler Peygamber Efendimiz'in hayatını canlı bir örnek gibi açıklamaktadır. Peygamber Efendimiz'in hayatında yer alan olaylar Kur'ân-ı Kerim'in eşsiz ifadesi ile canlanmakta, Peygamber Efendimiz'in hanesinde ortaya çıkan ve sûrenin ilk kısmında ele alınan olayın ışığında verilmek istenen mesaj anlaşılmaktadır. Allah'ın onları inananların anneleri⁸⁹ şeklinde vasıflandırıp Müslümanların saygı göstermelerini istediği peygamber hanımları, bazı tavırlarından dolayı uyarılmışlardır. Bu uyarı Hz. Peygamber'e (s.a.) ve hanımlarına gizli değil,

⁸⁸ Mukâtil b. Süleyman, **Tefsîr**, C.3 s.379.

⁸⁹ Ahzab 33/6. "Peygamber Mü'minlere kendilerinden daha yakındır, eşleri de onların anneleridir. Aralarında kan bağı bulunanlar Allah'ın kitabında (mirasçılık bakımından) birbirlerine, diğer Mü'minlerden ve muhacirlerden daha yakındırlar; dostlarınıza lutufta bulunmanız başkadır. Bu hüküm kitapta kayıt altına alınmıştır."

açık bir şekilde yapılmıştır. Burada Allah Teâlâ'nın maksadının Hz. Peygamber'i ve hanımlarını Müslümanların gözünde küçük düşürmek olmadığı aşikârdır. Kur'ân'da yer alan bu sûreyi okumalarının Müslümanların gönlünde onlara karşı var olan saygı ve hürmeti daha az hâle getireceği düşünülemez. Bu olayın Kur'ân-ı Kerim'de geçmesinin nedeni, Allah'ın Mü'minlere liderleri ve büyüklerine saygının çerçevesini göstermek istemesidir. Hz. Peygamber'e (s.a.) gösterilen saygı, kendisinden hiçbir zafiyet ve eksikliğin olmaması sebebiyle değil, Allah'ın insanlara gönderdiği güzel ahlâk üzere olduğu için örneklik teşkil etmektedir.

Bu bölümde aktarılan ayetlerde namaz ve zekâtta hemen sonra namus ve iffetli davranışın değerine yer verilmekte ve iffetli davranışlar Mü'minlerin en seçkin özelliği olarak gösterilmektedir.

Kur'ân'daki iffetli olmakla ilgili ayetler incelendiğinde harama bakmamak konusu da önem arz etmektedir. Bundan sonraki ayetler, Mü'minlerin özelliği olan iffetin farklı davranışlarda mahiyetini açıklar niteliktedir. İffetli olma konusunda Mü'minlere düşen davranış nasıl olmalıdır? Bununla ilgili Nur sûresinde 30. ayette şöyle denir:

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ.

Mü'min erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Bu onlar için daha arındırıcıdır. Allah onların bütün yaptıklarından haberdardır.

Allah'a ve Peygambere iman eden Mü'minlere söyle ferçlerini korusunlar ve harama yaklaşmasınlar. Bu iffete daha uygundur çünkü sizin için en doğruyu bilen Allah'tır. Diğer bir ifade gözünü haramdan sakınanı Allah en iyi bilendir.

Ayette geçen “ğadda” “غَضٌّ” fiili “azaltmak, indirmek ya da kısmak” anlamına gelmektedir. “Ğaddı basar” ise “bakışı indirme, başka yöne çevirme” olarak çevrilebilir.⁹⁰ Bundan kastedilen helal olmayan şeylerde gözü indirmek ve bakmamaktır.⁹¹ Allah, Mü'minlere meşru olmayan şehvet verebilecek olana bakmalarını yasaklamıştır.⁹² Bakış, kalbe şehvet tohumları eker.⁹³ Bakışa hakim

⁹⁰ Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî (1903-1979, **Tefhîmu'l-Kur'an**, C.3, s.518 İnsan yay., İstanbul, 1997.

⁹¹ Zemahşerî, **el-Keşşaf**, C. 3, s. 223.

⁹² Taberî, **Câmi' u'l-beyân**, C.10, s., 147.

⁹³ Sabûnî, Muhammed Ali, **Safvetü't-Tefasîr**, C. 2., s. 335, Darul Hadis, Kahire, ts.

olmakla kişiyi zinaya götürme ihtimali olan bir duruma baştan müsaade edilmemiş olur.

Ayette geçen furuc, ferc kelimesinin çoğuludur. “H-f-z” fiiliyle birlikte gelmiştir ve “İffetlerini korusunlar.” anlamına gelmektedir. Avret mahallinin sınırlarını belirtir ve bu mahallin örtülmesini emreder. Erkeklerin koruması ve örtmesi gereken mahallinin miktarı en az göbük altından dizlere kadar olan bölgedir.⁹⁴ Erkeğin diğerk erkeklerle karşı ve erkeğin kadınlara karşı belirlenmiş avret sınırları bu bölgelerdir.⁹⁵

Ayetteki gözü yummaktan maksat gözü kısmak yahut kapatmak değil, bilakis hayâ sebebiyle gözleri yere indirmek, bakışı başka yere çevirmek, harama bakmamak demektir. Allah Teâlâ inanan kullarına, gözlerini haramdan sakınmalarını ancak kendisine bakmayı mübah kıldıklarına bakmalarını, gözlerini mahrem yerlerden sakınmalarını emreder. Göz baktığından mesuldür. Zinaya yaklaşmama hassasiyeti noktasında bakış hassasiyeti gerekir. Sahih hadislerde bakışın etkisi ve zararları farklı şekillerde anlatılmıştır. Bakışın etkisi ile ilgili bir hadis şu şekildedir:

إِنَّ النَّظْرَةَ سَهْمٌ مِنْ سِهَامِ إِبْلِيسَ مَسْمُومٌ، مَنْ تَرَكَهَا مِنْ مَخَافَتِي أَبَدَلْتُهُ إِيمَانًا يَجِدُ حَلَاوَتَهُ فِي قَلْبِهِ

“Şüphesiz ki bakış İblis’in zehirli oklarından bir oktur. (Allah Teâlâ buyurur ki:) Kim bunu Benim korkumla bırakırsa, onu kalbinde tadını bulacağı bir imanla değiştirim.”⁹⁶

Ayette Mü’min kadın ve erkeklerin harama bakmaktan nehyedilmesi farklı şekillerde değerlendirilmedi. Hadislerde sadece bir masumane bakıştan ve göz zinasından ziyade ileriki aşamalarında âdeta şeytanın bir tuzağı hâline geldiği anlaşılmaktadır. Allah (c.c)’ın haram bakışı terk edenlere “Onu kalbinde tadını bulacağı bir imanla değiştirim.”⁹⁷ vaadi meselenin önemini izah eder.

Sahih-i Müslim’deki bir hadiste Peygamber Efendimiz (s.a.), gözleri haramdan sakındırmak için ümmetini yollarda oturmaktan dahi sakındırmıştır:

⁹⁴ Elmalılı, **Hak Dini**, C.10, s.12.

⁹⁵ Sabûnî, Muhammed Ali, **Ahkâm Tefsîri**, (çev. Mazhar Taşkesenlioğlu), Şamil Y., C.2, s. 167-168. İstanbul, trsz.

⁹⁶ Taberanî, Ebu'l-Kasım Müsnidü'd-Dünya Süleyman b. Ahmed b. Eyyub, **el-Mu’cemü'l-Kebîr**, Bab. 21/9, (Hadis No:10.362), Hadis Zayıf derecesindedir, thk. Hamdi b. Abdülmecid es-Selefi, Kahire, Mektebetü İbn Teymiyye, 2. Bask. 1415/1995.

⁹⁷ Taberanî, **el-Mu’cemü'l-Kebîr**, Bab. 21/9, (Hadis No:10.362), Hadis Zayıf derecesindedir.

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِيَّاكُمْ وَالْجُلُوسَ بِالطَّرِيقَاتِ".
قَالُوا: "يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا لَنَا بُدٌّ مِنْ مَجَالِسِنَا نَتَحَدَّثُ فِيهَا". قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
"إِذَا أُبْيِئْتُمْ إِلَّا الْمَجْلِسَ، فَأَعْطُوا الطَّرِيقَ حَقَّهُ" قَالُوا: وَمَا حَقُّهُ؟ قَالَ: "غَضُّ الْبَصَرِ، وَكَفُّ
الْأَذَى، وَرَدُّ السَّلَامِ، وَالْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ، وَالنَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ"

Ebu Saîd el-Hudrî'den rivayet edilen Hadis-i şerifte Allah Resulü (s.a.):
"Yollarda oturmaktan sakının!" buyurmuştur. Onlar: "Ey Allah'ın elçisi!
Yollarda oturmamız bizim için bir ihtiyaçtır, oralarda konuşuruz" dediler de
Allah Resulü (s.a.): "Eğer mutlaka oturacaksınız yolun hakkını verin" buyurdu.
Onlar: "Ey Allah'ın elçisi, yolun hakkı nedir?" diye sordular cevaben şöyle
buyurdu: "Gözünü sakınmak, eziyeti defetmek, selama karşılık vermek, iyilikle
emredip kötülükten menetmektir."⁹⁸

Bir Müslüman harama bakmazsa, kadının avretine bakmazsa Allah o kişinin
kalbine iman lezzeti verir. Gözlerinizi haramdan, zinadan koruyun yoksa Allah
yüzlerinizdeki nuru alır, denmiştir. Buhârî'nin *Sahih*'inde geçen bir Hadis-i şerifte
göz zinası ile ilgili Allah Resulü (s.a.) şöyle buyurmaktadır:

عن ابن عباس رضي الله عنه قال: عن النبي صلى الله عليه وسلم: ان الله كتب على ابن ادم
حظه من الزنا ادرك ذلك لا محالة. فزنا العين النظر وزنا اللسان المنطق والنفس تتمنى
وتشتهي والفرج يصدق ذلك كله ويكذبه.

Efendimiz (s.a.) şöyle buyurdu; "Âdemoğluna zinadan bir pay yazılmıştır.
Gözünün zinası bakmaktır, dilin zinası nutuk etmek, kulakların zinası haramı
işitmek, elin zinası haram işler yapmak, ayakların zinası harama gitmek, nefiste
temenni eder haramı ister ve insanın hayâsı bunu yalanlar ya da doğrular."⁹⁹

Anlaşıldığı kadarıyla içinde bulunulan her zaman ve mekânda zina olabilecek
davranışlardan kaçış zor olacaktır. Mü'min erkek ve kadına düşen vazife haram
bakıştan ve zinadan kaçmaya çalışmaktır. Tarih boyunca kamu alanlarında
müstehcen ve haram giyim tarzı vs. olagelmıştır. Gözün bunları görmemesi mümkün
değildir. Bu konu ile ilgili Peygamber'in (s.a) Ali'ye (r.a.) bir tavsiyesi vardır: "يا
علي! لا تتبع النظرة النظرة فان الاولى لك وليست لك الآخرة" (*Ya Ali! Peş peşe bakma! Zira
birinci bakma senindir ikinci bakmak ise senin değildir.*)¹⁰⁰ Şayet kasıtsız olarak göz
tesadüfen bir harama ilişirse hemen ondan çevrilmelidir. Müslim'in *Sahih*'inde Yunus
İbn Ubeyd kanalıyla Cerîr ibn Abdullah el-Becelî'den rivayetine göre o, şöyle
demiştir: "Hz. Peygamber'e (s.a.) bir kasıt olmadan ansızın bakmayı sordum. Bana
gözümü çevirmemi emretti." Tirmizî ise hadisin sahih olduğunu söyler. Bazılarının
rivayetinde ise Allah Resulü "Gözünü yere indir, yere bak." buyurmuştur. Gözü

⁹⁸ Müslim, "Selam", Bab.2, (Hadis No: 2161), C. 4, s.1704; İbn Kesir, *Tefsîr*, C. 3, s. 1634.

⁹⁹ İbn Kesir, *Tefsîr*, C. 3, s. 1634; el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim, el-

¹⁰⁰ Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistanî el-Ezdî, *Sünenü Ebî Dâvud*, "Nikah", Bab. 44,
Hadis No: 2148), Hadis Hasen derecesindedir. Riyad, Dâru'l Maarif, ts., s. 326.

çevirmek ifadesi daha geneldir: Yere doğru bakma; gözlerini yere çevirme olabileceği gibi başka bir yöne de olabilir.¹⁰¹

Taberânî'nin, Ahmed b. Züheyr et-Tüsterî kanalıyla Abdullah İbn Mes'ûd'dan (r.a.) rivayetinde Allah Resulü (s.a.) şu şekilde buyurmuştur:

Allah Teâlâ'nın "Allah yaptıklarından şüphesiz haberdardır." kavli şu ayeti gibidir: "O, gözlerin hainliğini ve göğüslerin gizlediğini bilir."¹⁰²

Göz, birçok şeyi kalplere ulaştıran kapıdır. İnsanoğlu gözleri yüzünden günahlara düşmektedir. Çünkü burada bakış tebessüm eylemine, tebessüm eylemi selama, selam eylemi ise konuşmaya, konuşma ise anlaşmaya, anlaşma durumu da gayrimeşru bir araya gelmelere sebep olur.¹⁰³ Şehvete sebep olan ilk etken gözdür. Gözleri kötü yerlere bakmaktan korumak gönlü de kötü düşüncelerden korumak demektir.¹⁰⁴ Seleften birçoğu şöyle der: Onlar, kişinin tüysüz (parlak) gençlere gözlerini dikerek bakmasını yasaklardı. Sûfî imamlardan birçoğu daha da katı davranmış, ilim ehlinde bir grup ise bunda fitneye düşme olduğu için haram saymıştır.¹⁰⁵

Ayete bakıldığı zaman ırzlarını korusunlar ifadesiyle öncelikle gözlerin haram davranışlardan sakındırılması emredilmektedir. Buna dayanarak denebilir ki namusu korumanın ve iffetli olmanın yolu harama bakmamaktır. Harama bakmak zina gibi büyük sarsıntılara sebep olacak bir depremin öncü hareketidir. Harama bakıp sarsılan zihin dünyası zina fiiliyle yıkılacaktır. Bu yüzden Allah "*Zinaya yaklaşmayın.*"¹⁰⁶ buyurarak bu davranışa götürececek yollara gitmeyi yasaklamaktadır. Haram olana bakmak bu yolların başında gelmektedir. Bu yüzden inananlar, harama girmeme hususunda teyakkuz hâlinde yaşmalıdır. Bediüzzaman Said Nursî bunu şöyle ifade eder: "*Hazer et, dikkatle bas, batmaktan kork. Bir lokma, bir kelime, bir dane, bir lem'a, bir işarette, bir öpmekte batma.*"¹⁰⁷ Dolayısıyla gözlerin haramdan

¹⁰¹ Taberî, **Câmi' u'l-beyân**, C.18, s.140-144.

¹⁰² el-Mü'min 40/19.

¹⁰³ bkz. Âlûsî, **Rûhu'l-Meânî**, C. 18, s. 428, 542.

¹⁰⁴ Ateş, Süleyman, **Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, ts., C. 6, s. 177.

¹⁰⁵ Âlûsî, **Rûhu'l-Meânî**, C. 18, s. 140.

¹⁰⁶ el-İsrâ 17/32.

¹⁰⁷ Bediüzzaman, Said Nursî, **Lem'âlar**, İstanbul, Şahdamar Yayınları, 2011, s. 215.

sakinilmesi nispetinde iffetin korunması daha kolay olacaktır. Harama bakmaktan sakınmanın faydalarını Sabûnî şöyle sıralamaktadır:

Allah'ın emri tutulmuş olur. Bir ok gibi kalbi yaralayan manzaralardan korunmuş olur. Kalp kuvvetlenir. Kalp kötü şeylerle meşgul olmaz, Allah ile meşgul olmaya alışkanlık peyda eder. Kalbe nur kazandırır. Kalbe feraset verir. Şeytanın giriş yollarını kapatmış olur.¹⁰⁸

Bakmaktan sakınmanın bazı istisnaları elbette vardır. Bir erkeğin evlenmek istediği kadını görmek istemesinde, bir suç hakkında araştırma yapıldığı zaman şüpheli kadına bakmakta, hâkimin şahit olan kadına bakmasında ya da doktorun hasta olan kadına bakmasında bir sakınca yoktur. Bunun gibi zorunlu hâller ve istisnaî durumlar dışında harama bakmaktan sakınmak Mü'min erkek ve kadınlar için iffetlilik olarak algılanmıştır.

Mü'minler, gözlerini haramdan sakınma, iffetlerini koruma emrinin muhatabıdır. Davranışlarını ona göre şekillendirmeleri ahlâkî bir vazife olarak görülmektedir. Gözlerin harama bakması ile ilgili Enes b. Mâlik'ten (r.a.) gelen rivayet şöyledir: Enes (r.a.) bir gün Hz. Osman'ı (r.a.) ziyarete giderken yolda bir kadın görür ve kadının güzelliği aklına takılır. Bu düşünceler ile Hz. Osman'ın (r.a.) yanına gelir. Hz. Osman (r.a.) ile karşılaşınca o bana: “*Ey Enes! Gözlerinde zina izi görüyorum.*” dedi. Ben de çok şaşırđım ve ona “*Allâh'ın Rasûl'ünden sonra sana vahiy mi geliyor?*” diye sordum. Hz. Osman (r.a.) ise bana “*Hayır, vahiy gelmiyor ancak bu basiret ve doğru bir ferasettir.*” diye cevap verdi.¹⁰⁹ Enes'in aktardığı kendi başından geçen olay ve “*O, gözlerin hainliğini ve göğüslerin gizlediğini bilir.*”¹¹⁰ ayeti birlikte düşünöldüğünde bakışın sıradan bir duyuşal durum olmadığı, insanda farklı tesirler bıraktığı anlaşılır.

Mü'min erkeklere iffetlerini korumaları konusunda Allah tarafından gereken uyarı yapıldıktan sonra Mü'min kadınlara da gözlerini haramdan sakınarak namuslarını korumaları gerektiği belirtilmiştir. Ayetin devamında Mü'min kadınlar için bu konudaki diğeri uyarılar şöyledir:

en-Nûr 24/31

¹⁰⁸ Sabûnî, a.g.e., s. 791.

¹⁰⁹ Bkz. Kuşeyrî, Abdülkerîm b. Hevâzin, **er-Risâletü'l-Kuşeyriyye**, Beyrut, 1990, s. 238.

¹¹⁰ el-Mü'min 40/19.

وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا
وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ
أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ
أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرَ أُولِي الإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَىٰ عَوْرَاتِ
النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهُ الْمُؤْمِنُونَ
لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ.

Mü'min kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Açıkta kalanlardan başka süslerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üzerinden bağlasınlar. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kadınları, hizmetlerinde bulunan köleleri ve cariyeleri, cinsel arzusu bulunmayan erkek hizmetçiler, kadınların cinselliklerinin farkında olmayan çocuklar dışında kimseye süslerini göstermesinler. Yürürken, gizledikleri süsleri bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey Mü'minler! Hepiniz Allah'a tövbe edin, umulur ki kurtuluşa erersiniz!

Mukatil b. Süleyman tefsirinde bu ayet için “*Esma bt. Mürşit hakkında nazil oldu.*” demiştir.¹¹¹ Sahabeden olan bu kadının bir hurma bahçesi vardı, bu bahçede kadınlar başlarını, göğüs kısımlarını, ayaklarını açarlardı. Kadınların mahrem olan yerlerini açmamaları gerektiği ayeti delil olarak geldi.¹¹² Ayette Mü'min kadınların harama bakmaktan sakınıp ırzlarını korumaları istenmiştir.

“*Mü'min kadınlar gözlerini yumsunlar.*” ibaresinden maksat, kendilerine bakılması haram olan şeylere bakmasınlar, demektir. Mesela, erkeklerin avret mahallerine bakmasınlar. Kadınların da kadınlara karşı avret mahalli sayılan diz kapaklarıyla göbekleri arasına bakmasınlar.

“Erkeğin kadına bakması haram olduğu gibi kadının da erkeğe, şehvetsiz ve fitne korkusu olmasa dahi, bakması haramdır. Kadınların da erkeklerin avret yerlerine bakmaları bu ayet delili ile yasaklanmıştır.¹¹³”

Aralarında soydan veya süttten veya evlilik yoluyla gelen bir mahremiyet varsa o zaman birbirlerinin diz kapaklarıyla göbekleri arası hariç bedenlerine bakabilirler.”¹¹⁴

Kadının kadına diz kapaklarıyla göbek arası hariç diğer beden bölümlerine şehvetle bakması haramdır. Böyle bir şehvet bahis konusu olabilir çünkü lezbiyenlik

¹¹¹ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr*, C.2, s.416-17.

¹¹² bkz. Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, C.18, s.428-542.

¹¹³ İbn Kesir, *Tefsîr*, C.3, s.1635.

¹¹⁴ Arslan, *Büyük Kur'an Tefsîri*, C. 12, s. 139-142.

(kadın kadına ilişki) kadınlar arasında çoğalmaktadır. Bu maksatla şehvetle bakan bir kadın haram işlemiş olur.

“İrzlerini korusunlar.” ifadesi namuslu olsunlar yani zinadan ve lezbiyenlikten veya örtünmemekten veya bunların hepsini ifade eden diğer haramlardan uzak dursunlar, anlamına gelmektedir.

Bu ayet ile ilgili müfessirler; kendisine haram olan insanlara ziynetlerini göstermesinler, süs eşyalarından ancak gelenekte ve zaruret hâlinde beliren yerleri müstesna diğer yerlerini açığa vurmasınlar, demektedir. Mesela, yüzük, göze çekilen sürme, ele yakılan kına yabancılara gösterildiği takdirde muaheze yoktur. Müfessirler ziynetleri halhal, küpe, bilezikler, boyuna takılan takılar vb.; güzel elbiseler olarak iki kısma ayırmıştır. “Güzel elbise, süslü elbiseyi göstermesinler.” derler. Ayette “Ziynetlerini göstermesinler.” denir ancak ziynet yerlerinden bahsetmez.

Taberî kendi senedi ile İbn Mesud’dan ve İbn Abbas’tan rivayetle bu ayette gizli olanları açıklar ve dört kısma ayırır; en üstte giyilen kıyafet, bilezik, sürme ve yüz olarak gizlenmesi gereken yerleri ifade eder.

Peygamber Efendimiz bir gün Hz. Aişe’nin yanına geldi, yanında genç bir cariye (kız çocuğu manasında) gördü ve yüzünü çevirdi. Hz. Aişe’nin yanındakinin annesinden olan kardeşinin kızı (Müzeyne) ve henüz ufak olduğunu belirtti. Bunun üzerine efendimiz “Kadın hayıza erdiği zaman sadece yüzünü gösterebilir, kollarından da dirseklerin yarısına kadar gösterebilir.” dedi. Resûlüllah’ın bu izahı kadının giyim ölçüsü için delil niteliği taşımıştır.¹¹⁵

Müfessirler gibi fıkıh âlimleri de genel anlamda kadınların örtünme ölçüsü ile alakalı olarak başörtüleri ile saçlarını, boyunlarını, kulaklarını ve göğüslerini örtmelidir, derken aynı ayeti delil kabul etmişlerdir.

Muaheze olarak ise bileziklerin, halhalların, gerdanlıkların ve küpelerin takıldığı yerleri göstermek vardır. Mübalağa ifade etmesi için Cenab-ı Hak böyle

¹¹⁵ Taberî, *Câmi’ u’l-beyân*, C.18, s.141-144

söyemektedir. Çünkü zinetler mutlaka bazı yerlere takılmıştır. O yerlere bakmak da haramdır. Ancak ayette istisna edilen yerler hariçtir.¹¹⁶

Burada Fahreddin er-Razî, kadına bakmanın yahut kadının erkeğe bakmasının caiz olduğu durumları boğulma, yangın vb. felaket anlarında zaruret varsa bakabileceği, yardım edebileceği şeklinde ifade etmiştir. Çocuklar ise kadınlar ile alakalı avret vb. kısımları bilmiyorsa, akılları yetmiyorsa yanlarında durabilir. Fakat çocuklar cinsel yetiyi kazandıklarında küçük yaştan itibaren bu hususta yetiştirilmelidir¹¹⁷, şeklinde istisnaî durum açıklamasında bulunmuştur.

Gözleri haramdan sakınma ve karşıdaki kişi tarafından görülme bile iffete yakışan davranış olarak Ümmü Seleme'nin rivayet ettiği hadis manidardır:

عن ام سلمه رضي الله عنها قالت كنت عند رسول الله صلى الله عليه وسلم وعنده ميمونه فاقبل ابن ام مكتوم وذلك بعد ان امرنا بالحجاب فقال النبي احتجبا منه فقلنا يا رسول الله ليس هو اعمى لا يبصرونا فقال رسول الله افعمياوان انتم

İbn Kesir, Ebu Davud ve Tirmizî'den rivayetle Ümmü Seleme annemiz şöyle demiştir. "Meymune ile Resûlullah'ın (s.a.) yanındaydım. İbn Ümmü Mektum geldi. Bu örtünme ile emredildiğimizden sonraydı. Hz. Peygamber (s.a.), 'Ondan sakınarak örtünün' buyurdu. Dedim ki: 'Ya Resûlullah o âmâ değil mi? Bizi görmüyor ve tanımıyor değil mi?' Peygamber (s.a.), "Siz ikiniz de âmâ mısınız? Siz onu görmüyor musunuz?" dedi."¹¹⁸

Aşağıda sunulacak Hadis-i şeriflerden anlaşıldığı kadarıyla bazı mevzular fikhen caiz görülse de iffetli davranış ve hayâ sahibi olan kimselerde farklı algılamalar olabilmektedir. Görme engelli olan birinin yanında dahi iffet ve hayâlarından dolayı aynı ortamda bulunmamak veya tesettürüne riayet ederek bulunmak erdemli davranıştır.

Hz. Ömer'in halifeliği zamanında yaşanan bir hadisede Ebu Ubeyde b. Cerrah Şam valisiyken ehl-i kitaptan olan kadınların kadın-erkek karışık olan çarşı hamamlarına gittiklerini haber verdiğinde Hz. Ömer bunu engellemesini söyler. Bunun üzerine Ebu Ubeyde b. Cerrah yasakladıktan sonra "*Kim bir zaruret (hastalık) olmaksızın, sadece güzelliği ve yüzü aydınlanması için hamama gidiyorsa o kadınları yüzlerin ak olduğu günde yüzlerini siyah eyle Allah'ım.*"¹¹⁹ diye beddua ederek bu davranışın bir çeşit iffetsizlik olduğunu vurgulamıştır. O dönemlerde ehl-i

¹¹⁶ bkz. Âlûsî, **Rûhu'l-Meânî**, C.,18, s.140

¹¹⁷ Fahreddin er-Râzî, **et-Tefsîrü'l-Kebîr**, C.8, s.367.

¹¹⁸ İbn Kesir, **Tefsîr**, C.3, s.1635; Ebu Davud, Libas, 34, Hadis No: 4012, s.614.

¹¹⁹ Taberî, **Câmi' u'l-beyân**, C.18, s.145.

kitap kadınlar da tesettürlüdür. Zamanla bu durum asimilasyona uğramış, sadece rahibelere mahsus kılınmıştır.

Sosyal hayatta ise erkeklerden kadınlarla işi ve ilgisi olmayan, akli kıt olan, kadınların da o kimseden çekinmediği, kadınlara ihtiyacı olmayan erkeğin yanında kadınların küpelerinin, boynunun, halhalın, çok az saçının görünmesinde sakınca görülmemiştir. Taberî'nin rivayetine göre bir adam Peygamber Efendimiz'in eşlerinin yanına gider ve eşleri "Bu adam da yaşlıdır." deyip sakınca görülmez, diye yanlarına uğramasına izin verirlerdi. Bir gün bu adamı Efendimiz (s.a.) kadınlardan konuşurken duydu ve eşlerine şöyle dedi. "Bu adam artık size gelmesin, evlerinize gir çık yapmasın." Peygamber Efendimiz'in zevceleri de o adamı hücrelerine (odalarına) almadılar.¹²⁰

Yaratılış itibarıyla insan olarak kadın erkek bir tarağın dişleri gibi eşit olsa da cinsiyetler noktasında farklı ve birbirine meyyal yaratılmıştır. Buna göre meşru olmayan kadın erkek yaklaşmasında dikkatli olmak da iffetli bir davranış olarak gösterilmektedir. Hayâ ve iffet noktasında insanlar arası davranışın yanında gözle görülmeyen canlı (cin, şeytan, melek) ve Allah'a (c.c.) karşı mesul olduğu ayet¹²¹ ve aşağıdaki hadislerde görülmektedir:

عن بهز بن حكيم عن ابيه عن جده قال قلت يا رسول الله عوراتنا ما نأتي منها وما نذر قال
احفظ عورتك الا من زوجتك او ما ملكت يمينك فقال الرجل يكون مع الرجل قال ان
استطعت ان لا يراها احد فافعل قلت والرجل يكون خاليا قال الله احق ان يستحيا منه

Peygamber efendimize sahabelerden bazıları avretlerimizin kapatılması nasıl olmalıdır diye sordular. Efendimiz (s.a.) şöyle buyurdu. Avretlerinizi sadece eşiniz ve cariyeleriniz görebilir. Tekrar sorunca erkek ile erkek yanyana olunca görebilir mi? Efendimiz (s.a.) yine göremez diyerek yasak olduğunu belirttiğinde ise tekrar sahabe efendimiz yalnız kaldığımızda avretimizi örtmemiz gerekir mi diye sorduklarında Efendimiz (s.a.): Yalnız kaldığımızda hayâ edilmeye Allah daha layıktır buyurdu.¹²²

Bu ayet ve hadislerden şunlar ifade edilebilir: Allah (c.c.), insanları hertürlü haramlara bakmaktan, fitneye sebep olacak bakışlardan sakındırmıştır. Çünkü görmek kalbin en büyük kapısıdır, hissetmeye yarayan organların da en uzun süre sağlıklı kalanı gözdür. Göz ile işlenebilecek bütün haramlara karşı Allah ve Resülü insanları uyarır. Daha önce geçen "Yollarda oturmayın, oturursanız da harama

¹²⁰ Taberî, **Câmi' u'l-beyân**, C.18, s.145-148.

¹²¹ bkz. el-Araf, 7/26-27.

¹²² Tirmizî, Muhammed b. İsa b. Sevra, **Sünenü't-Tirmizî**, "Edep", Bab.22, (Hadis No.2777), Hadis Hasen derecesindedir, s.621-22, Maarif Y., Riyad, ty.

bakmamak konusunda üzerinize düşeni yapınız.” anlamındaki Hadis-i şerif, gözlere hakim olma konusu ile ilgili gerekli mesajı vermiştir.¹²³ Ayetlerden anlaşıldığı kadarıyla hem kadın ve erkeğin avret mahalli hem de avrete bakmakla ilgili kesin çizgileri görülmesi de hadis-i şeriflerinde ışığında genel bir kanaat hasıl olmaktadır.

1.3.2. Özel Alana Saygıda İffet

İnsanların her zaman kendilerine ait özel alanları vardır. Bu alan ev, iş yeri, araba, bahçe, okuldaki, evdeki dolap, evdeki yatağa kadar tarif edilebilecek kişisel, ailevi, mahalle ve köy halkı olarak özel alanlar mevcuttur. Her birey, özel alanına sahip çıkmak ve onu korumak ister. Özel alanına saygı gösterilmesini arzular ve izinsiz olarak müdahale edildiğinde rahatsız olur. Özel alanların başında ailenin barındırıldığı evlerin geldiği muhakkaktır. Halk arasında evlere izinsiz yahut zorla girilirse “haneye tecavüz” tabiri meşhurdur. Tam bu noktada Allah (c.c), Kur’ân-ı Kerim’de Nur sûresi 27. ayeti indirerek özel alanlarla ilgili dikkatli olunması, selam vermeden ve izinsiz girilmemesi konusunda bizleri uyarmıştır. Özel alana göz ile bakış konusunda bile kurallar getirmiş, iffetli davranılmasını istemiştir. Konuyla ilgili ayet şu şekildedir:

en-Nur 24/27

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكَ خَيْرٌ
لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُذَكَّرُونَ

Ey iman edenler! Kendinizi tanıtıp izin almadan ve içinde oturanlara selâm vermeden kendi evlerinizden başka evlere girmeyin. Sizin için daha iyi olanı budur; umulur ki düşünüp anlarsınız.

Ayetin zahirinde görüldüğü şekilde başkalarına ait özel alanlara girmeden önce kişinin kendini tanıtmaması, sonra girmek için müsaade istemesi, eğer müsaade edilirse de mutlaka selam vermesi Allah tarafından iffetli davranış olarak öğütlenmektedir.¹²⁴

Müfessirler, ayet hakkında aydınlatıcı farklı bilgiler vermektedir. Taberi tefsirinde kendi rivayetiyle bir gün Efendimiz (s.a.) evindeyken kapıya bir adam geldi ve “Girebilir miyim?” diye sordu. Peygamber Efendimiz, cariyesine şöyle dedi: Bu adam izin almayı bilmiyor. Ona söyle, önce selam versin, sonra girmek için izin

¹²³ Kurtubî, *el-Câmi*, C.7, s. 4615

¹²⁴ bkz. Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, C. 18, s. 428.

istesin. Bu edebe ve hayâya daha uygundur.¹²⁵ İbn Mesud'dan gelen “Bir evin odasında anne ve kız kardeşlerimiz de olsa izin almamız gerekir.”¹²⁶ şeklindeki rivayet ile kişinin kendi ailesi bile olsa kişisel alanlara girerken müsaade almasının gerekliliğini belirtmiştir.

Özel alana izinle girmekle ilgili bir diğer emir Nur sûresinin 58. ve 59. ayetlerinde yer almaktadır:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنَكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهْرِ وَمِنَ الْبُحْرِ وَمِنَ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٨﴾ وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٩﴾

58- Ey iman edenler! Köle ve cariyeleriniz ve sizden olup da henüz bülüğ çağına ermemiş çocuklarınız, yanınıza girmek için şu üç vakitte sizden izin istesinler: Sabah namazı öncesi, öğle vakti elbiselerinizi çıkardığınız zaman ve yatsı namazı sonrası sizin için üç mahrem vakittir. Bu vakitlerin haricinde yanınıza izinsiz girmelerinde ne size ne de onlara bir günah yoktur. Çünkü onlar sizin yanınıza sık sık girmek zorunda kalırlar, siz de birbirinizi sıkça dolaşırsınız. Ayetlerini Allah size böyle açıklıyor. Allah her şeyi hakkıyla bilen, her işi hikmetle yapandır. 59- Çocuklarınız bülüğ çağına erdiklerinde, kendilerinden önceki büyüklerin izin istemeleri gibi, bu üç vakitte yanınıza girmek için izin istesinler. Ayetlerini Allah size böyle açıklıyor. Allah her şeyi hakkıyla bilen, her işi hikmetle yapandır.

Ayeti kerimede belirtilen üç vakitten kasıt sabah namazı öncesi, yataktan kalkıp giyinme zamanıdır; öğle vakti, sıcak memleketlerde kaylule adı verilen gündüz uykusu vaktidir; yatsı namazı sonrası ise yatmak için soyunulduğu zamandır.

Anne, babalar eş münasebetlerine akıllı erebilecek yaşa gelen çocuklarından ayrı bir odada yatarlar. Çocuklar da belirtilen üç vakitte odaya müsaadelerini almadan giremezler. Özel alana saygının yanı sıra iffet ve hayâya gölge düşürebilecek hareketlere karşı ayetlerin uyarısından sonra İbn Abdülberr hadisini de burada zikretmeyi uygun gördük.

Resûlüllah'ın (a.s.) vefatından sonra Hz. Ömer ile Ebu Musa el-Eş'ari arasında yaşanan bir olaydır:

أبو موسى الأشعريّ جاء يستأذنُ على عمرَ بن الخطابِ فاستأذِنَ ثلاثاً ثم رجع فأرسلَ عمرُ بن الخطابِ في أثره فقال ما لك لم تدخلْ؟ فقال أبو موسى سمعتُ رسولَ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يقولُ: الاستئذانُ ثلاثٌ فإن أذنَ لك فادخلْ، وإلا فارجعْ، فقال عمرُ بنُ الخطابِ: ومن يعلمُ هذا؟ لئن لم تأتِ بمن يعلمُ ذلك لأفعلنَّ بك كذا وكذا، فخرج أبو موسى حتى جاء مجلساً

¹²⁵ Taberî, *Câmi' u'l-beyân*, C.18 s.132.

¹²⁶ Taberî, *Câmi' u'l-beyân*, C.18 s.133.

في المسجد يُقال له مجلسُ الأنصار فقال : إني أخبرتُ عمرَ بنَ الخطابِ أني سمعتُ رسولَ الله صلَّى اللهُ عليه وسلَّم يقولُ : الاستئذانُ ثلاثٌ فإن أذِنَ لك فادخلْ، وإلا فارجعْ فقال : لئن لم تأتَ بمن يعلمُ هذا لأفعلنَّ بك كذا وكذا فإن كان سمعَ ذلكَ أحدٌ منكم فليقمْ معي ، فقالوا لأبي سعيدٍ الخدريِّ : قم معه ، وكان أبو سعيدٍ أصغرهم فقام معه ، فأخبر ذلكَ عمرَ بنَ الخطابِ ، فقال عمرُ لأبي موسى أما أني لم أنهَمكَ ولكني خشيتُ أن يتَقَوَّلَ الناسُ على رسولِ اللهِ صلَّى اللهُ عليه وسلَّم

Ebu Musa el-Eş'ari Hz. Ömer'in kapısına gelerek kendisi ile görüşmek için üç defa izin isteyip görüşme için izin alamayınca kapısından ayrılır. Aradan biraz zaman geçip kendisi çağırılınca kapıda olmadığı görülür. Daha sonra Hz. Ömer Ebu Musa ile dışarıda karşılaştığında bu davranışının delilini sorar. Ebu Musa ben Efendimizden şöyle işittim; bir kapıdan üç defa girmek için izin isteyin, izin çıkmaz ise o kapıdan dönün dedi. Hz. Ömer dünya bizi aldattı, ben bu hadisi işitmedim dedi.¹²⁷

Hz. Ömer'in hilafetinde kendisi ile görüşmek isteyen Ebu Musa el-Eş'ari Efendimiz'den öğrendiği iffetli davranışla geri dönerek bir gerçeği tekrar hatırlatmıştır.

İbn Kesir de özel alana izinsiz bakışı dahi nehyeden ve nasıl davranılması gerektiğini belirten kavminin davranışı ile ilgili Peygamber Efendimiz'den “Kavmim bir kavme gittiğinde kapının karşısında durmaz, sağında ya da solunda durur ve selam verir.” dedikten sonra Peygamber Efendimiz, kapısı çalındığında kendisine kim olduğu sorulan kişi “Ben, ben.” diyerek cevap vermesi üzerine bu şekilde cevap vermeyi yasaklamıştır. Bu iffetli davranışı bize Peygamber Efendimiz, miraçta Cebrail (a.s.) semavatın kapısını çaldığında من هذا / Bu kim? sorularına cevaben kendi isimleri ile cevap vermişlerdir. Bu edebe ve hayâya daha uygundur¹²⁸, şeklinde bize ait olmayan ve mahrem sayılabilecek şekildeki yerlere yani özel alana giriş kurallarını sıralamıştır.

Özel alan konusunda İslâm âlimleri ciddî kurallar olduğunu izah ettikten sonra “Bir kimsenin senden izinsiz evini gözetlediğini görürsen o kişinin gözünü çıkaracak derecede taş atmanda bir sakınca yoktur.”¹²⁹ demişlerdir. Bu işten maksat izinsiz gözetlemenin hayâsızlığa dalalet etmesi ve bu iffetsiz davranışın önüne geçilmesidir.

Burada ziyaret esnasında selam verme, izin isteme gibi kurallardan önce bugünkü tabirle zile basmanın da adabını zikreden Fahu'r er-Râzî kapının sert bir

¹²⁷ İbn Kesir, **Tefsîr**, C.3 s.1630; İbn Abdülberr, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabî, C.3 s.190, Beyrut, 1992, ty.

¹²⁸ İbn Kesir, **Tefsîr**, C. 3, s. 1631.

¹²⁹ İbn Kesir, **Tefsîr**, C. 3, s. 1631-1632.

şekilde vurulmasında eziyet olduğunu, bu durmunun içerideki kimseyi rahatsız ettiği gibi hayâya aykırı olduğunu belirtmiş, bu davranışı yasaklamıştır. Bir evin kapısını çalıp izin isterken yapılması uygun olan iffetli davranış kapının yan tarafında beklemektir. Kapı açıldığında içerisi görülmeyecek şekilde durmaktır. Dış kapı doğrudan evin içi görülecek şekilde de açılabilir. Ev içinde başkasının görmesi uygun olmayan bir durum olabilir. Bu kuralların konmasının gayesi ev sahibinin arzu etmediği bir gizliliğin evin dışına çıkmasını önlemek, gözü korumak ve özel alanın korunmasını sağlamaktır.

Bu anlamda Hz. Peygamber bir yere girmek için izin istemenin “görmek ve bakmak”la ilgili bulunduğunu açıkça ifade buyurmuştur. Bir Hadis-i şerifte Hz. Peygamber’in evine pencereden izinsiz bakmış olan bir adamı elindeki demir çubuğu göstererek “Bilseydim ki içeri bakıyordun, şu demir çubuğu gözüne sokardım. Zira bakmadan önce izin istemek vardır.” diyerek içeri bakan kişiyi şiddetle uyarmıştır.¹³⁰

Hz. Peygamber’in “*Gözünü çıkarırdım.*” şeklindeki sözü, aslında bakışlarla haneye tecavüz ederek kişinin mahremiyetini ihlal gibi bir suçtan insanları sakındırmak, suçun büyüklüğünü ve böyle bir davranışın ne kadar çirkin olduğunu göstermek sebebiyle uyarma ve korkutma ifadesi olarak yorumlanabilir. Asıl mesele bilmeden yanlış yapan suçluyu cezalandırmak değil, yanlış öğretmek ve suça engel olmaktır. Bununla birlikte sünnet, bütün ikazlara rağmen mesken mahremiyetini ihlal edenlere karşı birtakım maddi cezalar uygulanacağını hükme bağlamaktadır. Ahlâkî değerlerimizin bir bir yok olmaya yüz tuttuğu zamanımızda bu tür suçları sadece manevî müeyyidelerle engellemek zor olabilmektedir. Buna istinaden konuyla ilgili hadisleri değerlendiren İslâm hukukçuları, mesken dokunulmazlığını ihlal etmenin suç olduğunu kabul etmiş ve failin ta’zir, meşru müdafaa ve manevi tazminat yollarıyla cezalandırılabilmesine hükmetmiştir.¹³¹ Ülkemizde de evlere yahut kişiye özel mekânlara izinsiz bakmak (röntgencilik yapmak), içeri girmek, istemediği

¹³⁰ Buharî, “Diyat”, Bab. 23, (Hadis No: 6901) s. 1107.

¹³¹ Kahraman, Abdullah, **İslâm Hukuk ve Ahlak İlkeleri Bağlamında Özel Hayatın Gizliliği**, Ebabil Yay., s.213-221 Ankara, 2008.

şekilde kapı çalarak yahut gürültü yaparak kişileri rahatsız etmek kanunlar nezdinde suç sayılmaktadır.¹³²

Anlaşıldığı kadarıyla bütün amellerde Kur'ân ve sünnetin öğütlediği erdemli davranışlar aslında önce Allah'a iyi bir kul, sonrasında diğer insanların huzurunu sağlamak ve iffetli kalmak için olsa gerektir.

1.3.3. Ehl-i kitap (Yahudi ve Hristiyan) Kadınlarla Evlenmede İffet

İslâm dini Hz. Âdem'den beri Allah tarafından gönderilen dinlerin sonuncusu olarak daha önce gönderilen dinlere, peygamberlere ve kitaplara inanmayı zorunlu kılmış ancak hükümlerini ve uygulanmasını iptal edilmiştir. Her ne kadar Semavî dinlerin geçersizliği söz konusu ise de Allah (c.c.) daha önce bu dinlere inanan insanlar ile tamamen insanların kendi uydurdukları dinlere inananları veya hiç inanmayanları birbirinden ayrı tutmuştur. İslâm dini inanç noktasında kâfirler ve müşrikler ile Semavî dinlere inananlar arasında farklı uygulamalar yapmıştır. Bu kısım, Kur'ân'da ehl-i kitap olarak adlandırılmıştır. Kendilerine İslâm'dan önce kitap indirilenler olarak da adlandırılan bu grubun durumundan iffet ile ilgili bölümden kısaca söz edilecektir. Ehl-i kitap ifadesiyle Hz. Musa ve Tevrat'a inanan Yahudiler ile Hz. İsa ve İncil'e inanan Hristiyanlar kastedilmektedir. Kur'ân'da ehl-i kitap olarak sadece Yahudi ve Hristiyanların muhatap alınması, bu iki din mensubunun birtakım eksiklik ve yanlışlıklarının yanında Allah, peygamber, ahiret ve kitap inançlarının bulunması yani ilahi kaynağa dayanmaları sebebiyledir.¹³³ Ancak inanışları bakımdan âlimler arasında ehl-i kitabın tarifi noktasında bugünkü Yahudi ve Hristiyanların inanç şekilleri yüzünden ihtilaflar oluşmuştur. Bu grupta bulunan insanların dinleri her ne kadar geçersiz kılınmışsa da ileride görülecek Maide sûresi 5/5 ayetteki şekli ile diğer dinlere inananlara yahut inançsızlara nazaran ehl-i kitabın yemeğinin Müslümanlara helal kılınması, kestiği hayvanların etinin yenilmesi ve kadınlarından iffetli olanlar ile evlenmesi gibi farklı istisnalar verilmiştir. Müslümanların gayrimüslimlerle evlenmelerine böylece sınırlamalar getirilmiş ve Müslüman bir kadın veya erkeğin müşriklerle evlenemeyeceği vurgulanmıştır.

¹³² Kocasakal, Ümit, Kişilerin Huzur ve Sükûnunu Bozma Suçu (TCK 123), yayınlanmış makale, erişim, 17 Ocak 2021, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/398257>

¹³³ Kaya, Remzi, "Ehl-i Kitap", **DİA**, C. 2, s. 389-391.

Ayette (el-Bakara 2/ 221) “İman etmedikleri sürece, Allah’a ortak koşan kadınlarla evlenmeyin. Allah’a ortak koşan kadın hoşunuza gitse de Mü’min bir cariye ondan daha hayırlıdır. İman etmedikleri sürece, Allah’a ortak koşan erkeklerle, kadınlarınızı evlendirmeyin. Allah’a ortak koşan hür erkek hoşunuza gitse de iman eden bir köle ondan daha hayırlıdır.” buyrulurken konuya açıklık getirilmiştir.

Bunların dışında kalan ehl-i kitap kimselerle evlenme konusunda ise erkek ile kadın ayrı mütalaa edilmiştir. Müslüman kadının ehl-i kitap olan erkeklerle evliliğine izin verilmezken Mâide sûresinin 5. ayeti ile Müslüman olan erkeğin ehl-i kitap kadınlarla evliliğine müsaade edilmiştir.

Tezin konusu olması sebebi ile ayette belirtilen iffetli olan ehl-i kitap kadınları ile evlenme konusunu kısa bir bölüm olarak incelenmiştir. Konuyla ilgili ayet aşağıdaki şekildedir:

الْيَوْمَ أَجَلٌ لَكُمْ الطَّيِّبَاتِ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ جَلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ جَلٌّ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرِ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ.

Bugün size iyi ve temiz nimetler helâl kılınmıştır. Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği size helâldir; sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir. Gayri meşru ilişkide bulunmak veya gizli dost tutmak şeklinde değil de meşru bir nikâhla evlenmek şartıyla Mü’min kadınlardan iffetli olanlar ile sizden önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar mehirlerini verdiğiniz takdirde- size helâldir. Kim inanmayı reddederse ameli kesinlikle boşa gider. O, ahirette de hüsrana uğrayanlardandır.¹³⁴

Ayette geçen “مُحْصَنَاتُ” “muhsanet” kelimesinin iki anlamı vardır: Bir görüşe göre köle olmayan kadınlar, bir görüşe göre iffetli kadınlardır. Burada kastedilen mananın ise iffetli kadınlar anlamında olduğu aşikârdır. Yahudi ve Hristiyanlardan olan bir kadın iffetli değilse o kadın ile evlenilmez. Bir Müslüman; Yahudi yahut Hristiyan bir kadınla evlenme durumunda iffetli bir kadın tercih etmelidir.¹³⁵ İffetli olan erkek ve kadınlar için kullanılan “مُحْصَن” “muhsan” kelimesi, kaleyi siper hâline getirerek kendini korumak ve koruması altına alınan kimseyi içermektedir. Aslında burada iffet kelimesi aşırılıklardan, dengesizliklerden ve ölçsüzlüklerden uzak durmak, aynı zamanda özellikle cinsel arzuyu şeri sınırlar çerçevesinde ahlâkî ilkeler açısından kontrolde tutmak demektir. Buradaki yönüyle

¹³⁴ Mâide 5/5.

¹³⁵ Fahreddin er-Râzî, et-Tefsîrü'l-Kebîr, C.4, s.294.

iffet, karakter eğitiminde denge unsurudur. Bir dengenin süreklilik arz edip karaktere dönüşmesine erdem denir. İbn Hacer Askalânî'nin işaret ettiği gibi bu yüzden iffetli cahil, fasık âlimden evla görülür. Zira afif insanın vera ve takva anlayışı, bilgisizce hüküm vermesini engelleyerek onu araştırmaya ve soruşturmaya sevk eder.¹³⁶

İbn Kesir' in anlatımı ile cumhura göre ehli kitaptan olan iffetli kadınlar ile evlenilebilir. Ancak Abdullah b. Ömer'e göre "Rabbim İsa." diyen bir kadınla evlenmekten daha büyük şirk olmaz. Müfessir İbn Kesir bu konuda bir kısım sahabeler Hristiyan kadınlarla evlenmişlerdir, bunda bir sakınca görmemişlerdir ancak iffetli olmaları, temiz olmaları şartı ile¹³⁷ izahını getirmiştir.

Müfessirler bu ayette iffetli Yahudi ve Hristiyan kadınlarla evlenilebileceğini aktarır. Ayette aynı zamanda evlilikte iffetin önemi üzerine durulmuştur. Yahudi ve Hristiyan kadının ihsan olunması (evlenilmesi) için cünüplükten temizlenmesi, fercini koruması ve zina yapmamış olması gerektiği vurgulanarak evlilikte iffetli insanları tercih etmenin önemi belirtilmiştir.¹³⁸

Burada belirtilmesi gereken bir başka mevzu nefesine ve şeytana uyup cürüm işleyen, daha sonra günahından tövbe edenlerin muhsanet dâhilinde sayılacağıdır. İffetsizlik kalıcı bir karakter olarak görülmemiş, bilakis tövbe edip pişman olanlar bağışlanmıştır.

Konuyla ilgili hadis Taberî'nin kendi rivayetiyle şöyledir: Hz. Ömer'den rivayetle bir adamın kız kardeşi hata (zina) yaptı, bu zat Hz. Ömer'e gelerek, kardeşinin tövbe ettiğini belirterek ona talip olanların olduğunu belirtip bu meselenin durumu hakkında (kardeşinin evliliğinden) sordu. Hz. Ömer "Onda ne gördün?" diye adama sorunca "Samimi bir tövbe ve iyi olduğunu gördüm." dedi. Hz. Ömer de "Onu evlendir ve kimseye bilgi verme." dedi.¹³⁹

Efendimiz zamanında hata (zina) eden bir kadına had cezası uygulanmış olup Hz. Ömer döneminde ondan sual edilince yani zaman geçince bu hata (zina) yapan kadının evlenebilmesi hakkında fetva istenilince Hz. Ömer "Kadının evliliğini yapın

¹³⁶ bkz. Âlûsî, **Rûhu'l-Meânî**, C.6, s.316; Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî, **Fethu'l-bârî**, C.13, s.287, Dar'ul Hadis, Kahire.

¹³⁷ İbn Kesir, **Tefsîr**, C.2, s.689.

¹³⁸ bkz. Âlûsî, **Rûhu'l-Meânî**, C.6, s.316.

¹³⁹ Taberî, **Câmi'u'l-beyân**, C. 6, s.125.

ve sakın ola bu kadının hatasını herhangi bir yerde konuşmayın ve yüzüne vurmayın, eğer böyle bir konuşma yaparsanız size şiddetli bir ceza uygulayım.” dedi.

Yine bir adam Hz. Ömer’e geldi ve kardeşinin hata (zina) ettiğini ifade ederek “Eğer kardeşimi evlendirsem başıma sıkıntı almaktan çekiniyorum.” dedi. Hz. Ömer kadının tövbe edip etmediğini sordu. Bu kişi “Evet, tövbe etti.” diyerek yanıtlayınca Hz. Ömer “Onun tövbesi evliliğinin önündeki engeli kaldırdı, iffetli kadın gibi onu evlendirin.” dedi.¹⁴⁰

Burada kadın olsun erkek olsun tövbe edenlerin iffetli kadın ve erkek gibi görülmesine atıf vardır. Peygamberler dışında kimse masum değildir. Herkes günah işleyebilir ve tövbe edip dönmüşse artık aleyhine yol aranmamalıdır.

1.3.4. Yetim Malına Karşı İffet

Allah ve Rasûlünün (a.s.) özellikle üzerinde durduğu konulardan biri yetimlere sahip çıkmak ve onları topluma teslim edilmiş bireyler olarak görmektir. Ebeveyni olmadığı için aslında yetimler buldukları topluma emanet edilmiştir. Peygamberimiz (a.s.) de yetimlerin babası olarak görülmüştür. Yetimler konusunda ümmetini ısrarla duyarlı olmaya davet etmiştir. Konunun ayrıntısı verilmeden önce yetimleri sahiplenen ve onlara kol kanat geren kimselerin daha önceki bölümlerde iffetli davranışlar olarak gösterilen, yapabileceği hâlde takvasından dolayı terk edilen ameller babında yetimin malına helal olsa dahi iffetli davranıp yaklaşmamak gereğine binaen alt başlık açma uygun görülmüştür. Buluğa erinceye kadar yetimin malına sahip çıkmak bir ibâdet olmakla beraber yetim malına el uzatmakta büyük günahlar arasında sayılmıştır. Bu durum inanç farkı gözetmeksizin tüm toplumların sosyal sorumluluklarındandır. Nisa sûresi 6. ayette bu mevzu açık bir şekilde ifade edilmiştir:

وَابْتَلُوا الْيَتَامَىٰ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَنْ يَكْبَرُوا وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهِدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا.

Evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri deneyin; eğer onlarda akılcı bir olgunlaşma görürseniz hemen mallarını kendilerine verin, büyüyecekler de mallarını alacaklar diye o malları israf ile ve tez elden yiyip tüketmeyin. Zengin olan (veli) yetim malına tenezzül etmesin, yoksul olan da kararınca yesin.

¹⁴⁰

Taberî, *Câmi' u'l-beyân*, C. 6, s.126.

Mallarını kendilerine verdiğiniz zaman yanlarında şahit bulundurun; hesap sorucu olarak da Allah yeter.

Yetimlere sahip çıkmak durumunda kalan, bakımlarını üstlenen kimselerin nasıl davranması gerektiğinin ana sınırları ayette çizilmiştir: Eğer bir insan yetime bakıyorsa yetimin malından yemesin, eğer kendisi ihtiyaç sahibi ise o zaman o maldan maruf ile istifade edebilir.¹⁴¹ “Burada anlatılan “بِالْمَعْرُوفِ” “bil maru’fi” kelimesinden kastedilen amaç ise iffetli davranmaktır.”¹⁴²

Yetimin sorumluluğunu üzerine alan kişiye aslında yetim ve onun malı emanet edilmiştir. Yetimin malını istediği gibi tasarruf etme imkânı ve boşluğu da olabilir. Fakat iffetli davranıp el çekmesi övülmüştür. Bu konuda Ömer b. Hattab: “Şu Beytülmal var ya Müslümanların parasıdır ve ben o paraya yetim malı gibi davranırım, eğer param olursa ona hiç dokunmam, param olmazsa ise marufla yerim, ihtiyacımı gideririm, ne zaman param olursa onu tekrar geri öderim.”¹⁴³ sözüyle yetim malına atıfla Beytülmal’e yaklaşmayacağını ifade ederek yetim malı yemenin ne derece iffetsiz bir davranış olduğunu ima etmiştir.

Buradaki istisnaî durum varsa ayette belirtildiği şekilde bakıcının da fakir olup yetime yedirecek malının olmamasıdır. Bu durumda Taberî’nin rivayet ettiği aşğıdaki hadis meseleye açıklık getirmektedir.

İbn Abbas’a bir adam geldi ve “Geçimimde yanımdaki yetimlerin mallarından yiyebilir miyim?” diye sordu. İbn Abbas; “Sen o yetimlerin kaybolan hayvanlarını arıyor musun, onların ihtiyaçları ile ilgileniyor musun, hasta olunca onlara sahip çıkıyor musun?” diye sordu, adam tüm bunlara “Evet.” diye cevap verince “O zaman o yetimlerin hayvanlarının sütünden yararlanabilirsin.” dedi.¹⁴⁴ Burada ölçü yine ihtiyacımız kadar olandan faydalanmaktır ve yetimin malına karşı iffetli davranmaktır.

İbn Kesir tefsirinde de bir uyarı ve izah olarak şöyle bir ibare mevcuttur “Yetimin malını yemek, leş yemek gibidir, kan gibidir, domuz eti gibidir. İşte bu

¹⁴¹ Bkz. Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, C.4, s.579.

¹⁴² Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, C.4, s.316.

¹⁴³ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, C.4, s.317.

¹⁴⁴ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, C.4, s.321.

kadar sakıncalı pis bir iştir."¹⁴⁵ Burada yetim malının hangi durumlarda yenileceğine kısa bir izah getirecek olur isek gerçekten geçinemeyecek durumda olduğunda ayetin belirttiği üzere marufla yenilebilir. Maruf ile yemek ise israf etmeden, ihtiyacı kadar ve herkes tarafından yenildiği bilininp daha sonra imkân bulursa o yemenin yerine tekrar koyulmasıdır. Burada yediğinin tekrar iade edilmesinde ve ücretinin verilmesinde iki farklı görüş vardır. İmam Şafî'ye göre yediğini iade etmesi gerekmez çünkü o kimse yetiminin ihtiyaçlarını giderip yardımcı olmuştur.¹⁴⁶ Takvayı tercih edenler için iade vardır. Konumuzu aydınlatacak bir Hadis-i şerif şu şekildedir:

عن عمرو بن شعيب عن ابيه عن جده قال جاء رجلٌ إلى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فقال: لا أجدُ شيئاً وليس لي مالٌ، ولي يتيمٌ له مالٌ، قالَ كُلُّ من مالٍ يتيمك، غيرَ مُسرفٍ ولا متأثِّلٍ مالاً
Bir zat efendimizin yanına bir yetim ile gelerek şöyle dedi, benim param yok yanımda yetim var, ben bu yetimin malından yiyebilir miyim diye efendimize sordu. Efendimiz' de israf etmeden yiyebilirsin demiştir. ¹⁴⁷

Peygamberimiz (a.s.) yetimin malı yense bile israf etmeden dikkat ederek yaklaşmak gerektiğine vurgu yapmıştır. Burada Razi de yetimlerin hayvanlarının sütlerinden faydalanmakta, bineklerini taşıt olarak kullanmakta sakınca yoktur. Ancak zarar vermemek, israf etmemek üzere maruf ile kullanılabilir¹⁴⁸, ifadesini kullanmıştır.

Aksi durumda ise yetim malına karşı hassasiyet kaybedilirse, bir yanlışlık yapılırsa ayetlerde şiddetli bir şekilde uyarılmıştır. *Haksızlıkla yetimlerin mallarını yiyenler hiç şüphesiz karınlarına ancak ateş doldurmuş olurlar. Zaten onlar alevlenmiş ateşe gireceklerdir*¹⁴⁹, örneğinde olduğu gibi onlarca ayet mevcuttur.

Yetim malına yaklaşma konusunda takvayı tercih edip mümkünse hiç yememek lazımdır. Allah, *"Yetimin malına ancak en güzel ve faydalı şekilde yaklaşın."*¹⁵⁰ buyurarak erdemli davranışın bu olduğunu göstermiştir. Bu davranış

¹⁴⁵ İbn Kesir, **Tefsîr**, C.1, s.508.

¹⁴⁶ Bkz. ez- Zühaylî, Vehbe, **İslâm Fıkhi Ansiklopedisi**, C.5, s.113-15, Risale Y., İstanbul, 2018

¹⁴⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el Kâzvinî, **Sünen-i İbn Mâce**, "Vasiyetler", Bab. 9 (Hadis No: 2215), Hadis Hasen derecesindedir, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, 1989, C.1, s. 560; İbn Kesir, **Tefsîr**, C.1, s.508.

¹⁴⁸ Fahreddin er-Râzî, **et-Tefsîrü'l-Kebir**, C.3, s.500.

¹⁴⁹ en-Nisâ 4/10.

¹⁵⁰ el-En'âm 6/152.

aşağıda görüldüğü şekilde utancından dolayı isteyemeyen fakirlerdeki misal gibi iffetli davranış olarak görülmüştür.

1.3.5. İhtiyaç Sahibi Olduğu Hâlde İstememek Konusunda İffet

Kur'ân'ın iffetli davranışlara örnek gösterdiği bir grup ihtiyaç sahibi ve fakir olduğu hâlde iffet ve hayâsından dolayı dilenemeyen Müslümanlardır. Bu kimselerin durumu dikkat çekicidir ve Allah (c.c.) bu grubu kitabında özellikle övmüştür. İnsanlık âleminde fakir duruma düşmeyi kimse arzulamaz. Bu sebeple tüm dinlerde, toplumlarda ve devletlerde insanlar arası dayanışma ve yardımlaşma, ihtiyaç sahibi kimselere yardım etme erdemli bir davranış olarak görülmüştür. Bu durumla alakalı olarak Kur'ân'da yüz on ayetten fazla infak, zekât, sadaka anlamında ayet mevcuttur. İslâm inancına göre aslında zenginlik de fakirlik de bir imtihan sebebidir.¹⁵¹ İmtihan sonucu olarak şükreden zengin, sabreden fakir daima övülmüştür. Gayet tabii olarak fakirlikteki durum, özellikle eş ve çocukları olan bir insan için oldukça ağır bir imtihandır. Açlık, susuzluk ve yokluk durumu, insan bedeni için de sıkıntılı bir hâldir. Bunun ne derece zorlu bir durum olduğunu izah edip inananları duyarlı kılmaya çalışan rahmet peygamberinin “*Fakirlik neredeyse küfür olacaktı.*”¹⁵² buyurduğu malumdur. Aç ve açıkta kalan imanı zayıf bir insan kendisi yahut hanımı ve çocuklarının iâşesi için tüm inanç ve değerlerini dahi yitirebilir, demektir. Açlık ve yokluğu sonuna kadar tatmış, fakir kalmış, ailesi ve kendisi bir lokma ekmeğe muhtaç kalmışken utancından ve iffetinden dolayı “Ben aç kaldım, beni doyuracak yok mu?” deyip el açamayan (isteyemeyen) iffetli fakirlerin bu özelliği Bakara sûresinde (2/273) methedilerek şöyle sunulmuştur:

لِّلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أَحْصَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي الْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ
مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ.

Kendilerini Allah yoluna adayan (bu yüzden) seyahat ve ticarete imkân bulamayan yoksullara verin. Yoksulluklarını gizli tuttıkları için bilmeyen onları zengin sanır. Kendilerini simalarından tanırsın. Onlar insanlara asla el açmazlar. Hayır için yaptığımız her harcamayı Allah hakkıyla bilmektedir.

Geçmişteki ilim ehli, dört temel ahlâkî faziletten birinin iffet olduğunu kabul eder. Bununla ilgili Râgıp el-İsfahânî özetle şöyle der: Mekârim-i şeriatın esası,

¹⁵¹ bkz. el-Bakara 2/155-157.

¹⁵² Ebubekir Ahmed b. el Hüseyin b. Ali, el-Beyhakî, **Sünen**, (Hadis No:6188), C.9, s.12. Hadis Zayıf derecesindedir.

nefsin ilim öğrenmek suretiyle temizlenmesi, iffet, sabır ve adaletin tatbik edilmesidir. Onun nihayeti ise insanın hikmet, cömertlik, hilm ve ihsan ile donanmasıdır. İffetin kuvvet bulması kanaati doğurur. Kanaat ise insanı başkasının malına tamah etmekten uzak tutar. İffet, açgözlülük demek olan ifrat ile neslin sürdürülmesine kayıtsız kalmak demek olan tefrit arasında orta bir durumdur. İffetin şartları vardır.¹⁵³ Kuvvetli iffet sahibi Mü'minlerin istemekten hayâ edeceklerinin tespitinden sonra ayetle ilgili aşağıdaki açıklamalara ulaşılır:

İlk dönem müfessirlerinden Mukatil b. Süleyman tefsirinde (ö.157/767) bu ayetin suffa ehlinden olan yardıma muhtaç Medineli Müslümanlar hakkında inmiştir¹⁵⁴, şeklinde beyanı mevcuttur.

Fahreddin er-Razî ise “*Bu ayet muhacirlerin fakirleri hakkında indi.*”¹⁵⁵ Onlar dört yüz kişi kadardılar. Ashab-ı suffe diye bilinirlerdi. Bu kimselerin meskeni yahut aşiretleri Medine’de olmadığı için her zaman mescitte kalırlardı. İbadet eder ve Efendimiz’den ilim öğrenirlerdi, gazvelere en önde giderlerdi. Ashap bu güzel davranışı hasebiyle Resûlullah’ın duasını almıştır:

عن ابن عباس رضي الله عنهما وقف رسول الله صلى الله عليه وسلم يوماً على أصحاب الصُّفَّة فرأى جُهدَهم وفقرَهم فطَيَّبَ قلوبَهم فقالَ أبشروا يا أصحاب الصُّفَّة فمن بقي من أمتي على النَّعْتِ الَّذِي أَنْتُمْ عَلَيْهِ راضياً بما هو فيه فإنَّه من رفائلي في الجنَّة

İbn Abbas’tan rivayetle; Efendimiz bir gün suffa ehlini ziyaret etti. Onların fakirliklerinin yanında ibâdetlerine ne kadar düşkün olduğunu gördüğünde Efendimiz: müjdeler olsun dedi, ümmetinden kim bana Suffa Ehli gibi gelirse, işte onlar benim arkadaşlarımdır.¹⁵⁶

Ashab-ı suffe geceleri namaza kalkarlar, gündüz de geçimleri için odun toplar, satar. Efendimiz şöyle buyurur: Bir insan kendisine bir şey isteme kapısı açarsa Allah da ona fakirlik kapısı açar. Kim de utanır, hayâ ederse Allah da hayâ verir. İhtiyaç sahibi olan illa bir iş yapmak istiyorsa yahut bir ihtiyacı varsa odun toplayıp satsın. Geçimini bu şekilde üstlenmesi iffetine daha uygundur.¹⁵⁷

¹⁵³ Râgıb el-İsfahanî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal, **ez-Zeria ila Mekarimi's-Şeria**, s. 79, 218-219. Şam. 2001.

¹⁵⁴ Mukâtil b. Süleyman, **Tefsîr**, C. 1, s.147.

¹⁵⁵ Mukâtil b. Süleyman, **Tefsîr**, C. 1, s.147.

¹⁵⁶ Deylemi, Ebü Şücâ Şîrûye b. Şehredâr b. Şîrûye, **Müsnedü'l-Firdevs**, C.1, s. 24, El Hadis Y., Riyad.,1990.

¹⁵⁷ Fahreddin er-Râzî, **et-Tefsîrü'l-Kebir**, C.3, s.69.

Ayetteki yoksulların tanınması “üstte başta görülen eksiklik yoksulluğun verdiği solgunluk, yüzlerindeki nur” gibi farklı durumlarda yorumlanmıştır.¹⁵⁸

Taberî bu ayette muhtaç olmalarına rağmen iffetli davranarak insanlardan bir şey istememelerini sahabenin hayatından örnekle şöyle ifade eder: Ebu Said el Hudri diyor ki “Bir gün çok muhtaç oldum, Resûlullah’a gitmiş olsaydım, yardım isteseydin sana yardım ederdi.” dediler. Ben de bir şeyler istemek için Efendimiz’in yanına gittim. Efendimiz beni görür görmez şöyle dedi: “*Kim iffetli davranırsa, istemezse Allah onu zenginleştirir, ihtiyaçlarını giderir. Kim başkasından istemekten uzak durursa Allah o kimseyi müstağni kılar.*” Bizden bir şey istenilirse, elimizde varsa ondan o kimseye yardım ederiz. Ebu Said el-Hudrî diyor ki “Hemen kendime döndüm, ben iffetli davranacağım, Allah da bizi gözetecektir.” dedim de Efendimiz’den bir şey istemedim. Kimseye el açıp istemediğimiz hâlde daha sonra bize dünya çok açıldı da Allah’ın korudukları dışındakiler battı.¹⁵⁹

Bu olayda anlatılmak istenen aslında rızık konusunda tıpkı ecel gibi Allah’a tevekkül edilip orta yoldan ayrılmadan, Müslümanın onuruna leke düşürecek davranışta bulunmadan hayatı devam ettirmektir.

Taberî’nin kendi senedi ile “Muhakkak ki Allah halim, müstağni, gözü dışarıda olmayanı, iffetli olanı sever. Zenginin kötüsünü, çok sual eden, dili kötü olanı ise Allah sevmez.”¹⁶⁰ şeklindeki bir Hadis-i şerifle iffetli davranma konusunu vurgulamıştır. Her Müslüman, Allah (c.c) tarafından seilmeyi arzular. Bu sebeple gözlerine hakim olup iffetli davranması gerektiğini bilir. Bu konuda Ebu Hureyre’den rivayetle şu hadis önemlidir:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «لَيْسَ الْمِسْكِينُ بِالَّذِي تَرُدُّهُ التَّمْرَةُ وَالتَّمْرَتَانِ، وَلَا اللَّفْمَةُ وَاللَّقَمَتَانِ، إِنَّمَا الْمِسْكِينُ الْمُتَعَفِّفُ»، أَقْرَعُوا إِنْ شِئْتُمْ: { لَا يَسْأَلُونَ الْجَافَا }
Dolaşıp duran, bir şeyler isteyen eden miskin değildir. Bir iki hurma isteyen ve onu verdiğimizde giden kimseye fakir denilmez. Kendisine yetecek kadar yemek bulamayan, para bulamayan ve el açıp dilenmediği içinde insanlarda bunu anlamaz işte o kimse miskindir.¹⁶¹

Kurtubî tefsirinde aynı ayetle ilgili şunları belirtir: “İnsanlara sual etme (Onlardan bir şey isteme.)! Allah ile arana perde çekmiş olursun. İsteyecek olursan

¹⁵⁸ Bkz.Hayrettin Karaman vd., **Kur'an Yolu**, C.1, s.426-27, Âlûsî, **Rûhu'l-Meânî**, C.2, s.244.

¹⁵⁹ Taberî, **Câmi' u'l-beyân**, C.3, s.119.

¹⁶⁰ Taberî, **Câmi' u'l-beyân**, C. 3, s.120.

¹⁶¹ **Müslim**, “Zekat”, Bab. 34, (Hadis No: 1039) C.2, s.719, İbn Kesir, **Tefsîr**, Cilt.1, s.367.

zarara ve faydaya malik olan Allah'tan iste."¹⁶² Burada asıl istenmesi gerekenin Allah olduğunu bilip de insanlardan istenirse Allah'tan uzaklaşılacağı belirtilmektedir. Burada sürekli el açıp istemenin hayâya olumsuz etkisi görülebilir.

عن عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: قَدْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعْطِينِي الْعَطَاءَ، فَأَقُولُ: أَعْطِهِ أَفْقَرَ إِلَيَّ مِنِّي، حَتَّى أَعْطَانِي مَرَّةً مَالًا، فَقُلْتُ: أَعْطِهِ أَفْقَرَ إِلَيَّ مِنِّي، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «خُذْهُ، وَمَا جَاءَكَ مِنْ هَذَا الْمَالِ وَأَنْتَ غَيْرُ مُشْرِفٍ وَلَا سَائِلٍ فَخُذْهُ، وَمَا لَا، فَلَا تُنْبِعُهُ نَفْسَكَ»

Hiz. Ömer'den rivayetle; bir gün peygamber efendimiz bir miktar para gönderdi ve ben bunu kabul etmedim. Bunun üzerine peygamber efendimiz niçin kabul etmediğimi sordu. Ben de ya Resûlullah siz hiçbir kimseden ücret ve yardım istemeyin demediniz mi? Peygamber efendimiz (a.s.) da sen talep etmeden (sualsiz) gelirse, bu senin rızkıdır, bunu kabul et buyurdu¹⁶³.

Burada ana konu olan edep ve hayânın önemine atıf vardır. Buraya kadarki bilgilerde dilenmemenin ne kadar iffetli bir davranış olduğu anlatılmıştır. Allah (c.c) aynı ayette aslında ilk mesaj olarak eğer muhtaçlara yardım edecekseniz iffetinden dilencilik yapamayan, isteyemeyen kullarına yardım edilmesini ister, Buradan şu çıkarım da yapılabilir: İnsanlar sokaklarda dilenci durumuna düşmeden onlara yardım ulaştırılmalıdır ki dilenen insanlar toplumda baş göstermesin. Zira akıl, vicdan ve insaf sahibi her insan, etrafında dilenen insanları görünce ya hemen yardım eder ya da vicdanen yardım edemediği için rahatsızlık, huzursuzluk duyar. Sokaklarında dilencilerin dolaştığı toplumun fertlerinin aslında iç huzuru içinde yaşadığı söylenemez. Dilencilik yapan insanların da zamanla utanma ve vakarlı duruş özelliklerinin kaybolduğu söylenebilir. İşte bu sebeple çok zor durumda kalınmadıkça İslâm dininde dilencilik makul bir davranış değildir. Dilenmenin meslek hâline getirilmesinin cehennemden ateş toplamak olarak öğretildiği ve nehyedildiği bilinir. Konuyu açıklığa kavuşturacak Hadis-i şerifler, müfessirlerin görüşleri ile sunulmuştur:

وعن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: " مَنْ سَأَلَ النَّاسَ تَكَثْرًا فَإِنَّمَا يَسْأَلُ جَمْرًا ، فَلْيَسْتَقِلَّ أَوْ لِيَسْتَكْتِرْ

Mal biriktirmek için dilenen, gerçekte kor (cehennemden ateş) topluyor demektir. Artık ister az ister çok dilensin.¹⁶⁴

Bu hadiste özellikle dilencililiği meslek hâline getirenler için ağır bir uyarı vardır. Hadisteki mal çoğaltmak ibaresi ile fıkıh âlimleri, zorunlu yiyeceği veya diğer

¹⁶² Kurtubî, *el-Câmi*, C.2, s.1153.

¹⁶³ Kurtubî, *el-Câmi*, C.2, s.1153, Müslim, a.g.e., "Zekat", Bab. 37, (Hadis No: 1045) C. 2 s.,723.

¹⁶⁴ Müslim, "Zikir, Dua, Tevbeve İstiğfar", Bab. 18, (Hadis No:2721), C. 4, s. 2087.

asli ihtiyaçlardan biri kalmadıysa bir başkasına el açmada beis görmemek yönünde fetva vermiştir. Bir başka uyarıcı hadis şu şekildedir:

و عن ابن عمر رضي الله عنهما أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "لَا تَزَالُ الْمَسْأَلَةُ بِأَحَدِكُمْ حَتَّى يَلْقَى اللهُ تَعَالَى وَلَيْسَ فِي وَجْهِهِ مَرْعَةٌ لَحْمٌ"

İbn Ömer' den (r.a.) rivayet edildiğine göre Nebi sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "İçinizden birilerinin, yüzünde bir parça et bile kalmamış olduğu halde Allah'ın huzuruna çıkacağı güne kadar dilencilik aranızda sürüp gidecektir."¹⁶⁵

Nebi (a.s.), el açıp dilencilik yapanların yüzüzlük ve iffetsizlik yaptığını, bu sebeple ahirette yüzlerinde et ve deri olmadan iskelet kafası gibi Allah'ın huzuruna çıkacaklarını belirterek uyarıcı bir şekilde bu işten vazgeçilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Allah katında övülen davranış denilebilecek, Allaha tevekkül edip iffetli davranış sergileyerek dilenmemek, istemek zorunda kaldıysa da ihtiyacı kadar olanı alır almaz dilencilik bırakılıp sabredilmesi gerektir.

1.3.6. Evlenmeye Gücü Yetmeyenlerde İffet

Evliliğe imkân bulamayan bekârların iffetli davranış sergilemeleri ve Allah'ın (c.c.) onlara nimet verip evlenecek, düğün yapacak, aile kuracak imkânları oluncaya kadar sabretmeleri Kur'ân-ı Kerim'de övülen davranışlar arasındadır. Fıtrat itibarıyla yemek, içmek, giyinmek insan için ne kadar elzem bir durum ise ergenlik döneminden sonra karşı cinsle beraber olma arzusu da o derece gereklidir. Daha önceki bölümlerde imkân bulanların evlilikte iffeti korumak ve aile kurmak için acele edip evlenmeleri gerektiği ve evliliğin İslâm dininde bir ibâdet olduğu anlatılmıştır. Evliliğe imkân bulamayan bekârlar için oruç tutmak gibi çareler tavsiye edilmiş, sonuç olarak şeytan; nefis ve insanı cinsel arzuya teşvik edici sosyal ortamlar vb. durumlar karşısında nefse hakim olup evleninceye kadar iffetli kalınması zor ve erdemli bir davranış olarak görülmektedir. Meselenin önemine binaen Nur sûresi 33. ayet kısa bir bölüm olarak sunulmuştur:

وَلَيْسَتَعْفُفَ الدِّينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّى يُغْنِيَهُمُ اللهُ مِنْ فَضْلِهِ وَالَّذِينَ يَبْتِغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوا لَهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا وَأَنْتُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي أَنْتُمْ وَلَا تُكْرَهُوا فَتِنَاكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْتُمْ تَحَصُّنًا لِنَبِيِّكُمْ أَلَمْ تُبْغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرَهُهُنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ عَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٣﴾

¹⁶⁵ Müslim, "Zekat", Bab. 35, (Hadis No: 1040).

Evlenme imkânı bulamayanlar, Allah lütfundan ihtiyaçlarını giderinceye kadar iffetlerini korusunlar. Bedelini ödeyerek hür olmak isteyen köle ve cariyelerinizin -kendilerinde hayır görürseniz- tekliflerini kabul edin. Allah'ın size verdiği maldan da onlara verin. Namuslu yaşamak isterlerse, dünya hayatının geçici menfaatini elde etmek için cariyelerinizi fuhuş yapmaya zorlamayın. Kim onları zorlarsa bilinsin ki Allah, onların zorlanmaları sebebiyle bağışlayıcıdır, esirgeyicidir.

“Sabretsinler, iffetli davransınlar.” anlamında Mü'min kimselerin bekârlıkta sabır göstermeleri ve iffetsizliğe, hayâsızlığa meyletmeleri yasaklanmış olmaktadır.

Ayette birbirine yakın üç farklı konu bulunmaktadır. Birincisi evlenmeye gücü yetmeyenlerin sabredip iffetlerini korumaları ki esas konu budur. İkinci olarak kölelik yahut cariyelikten sahibi ile anlaşarak kurtulmak isteyenlerin teklifinin kabul edilmesi ve serbest bırakılmaları dilenirse o kişilerle iffeti korumak için evlenilebilmesidir. Üçüncü olarak fuhuşla gelir elde edilmemesi, köle bile olsa fuhşa zorlanmamasının kesin yasaklanmış olmasıdır.

Ayetin nüzul sebebi olarak bildirilen olay Kurtubî tefsirinde şu şekilde geçmektedir: Münafıkların başında olan Abdullah b. Übey b. Selül'ün Museyke, Umeyme isiminde cariyeleri vardı. Onları para kazanmaları için zinaya zorluyordu.¹⁶⁶ Cariye de olsa köle de olsa iffetli davranışın önemine burada atıf vardır. Bu cariyelerin daha sonra Müslüman olduğuna dair bilgiler mevcuttur. Âlusî ise ibni Selül'ün altı cariyesine fuhuş yaptırıp para kazandırdığını, bu fuhuştan çocuk yapan cariye olur ise babası olarak belirlenen kişiden para talep edip bebek karşılığında diyet aldığı¹⁶⁷ belirtmiştir. Ahlâksızlığın yaygın olduğu toplumlarda kadın ticaretinin önüne geçilememiştir. Ülkemiz de dâhil dünya genelinde bu konu insanlığın problemi olarak devam etmektedir.

Tefsirlerde geçen bilgilere göre “*fuhşa zorlanan cariyenin Muaze*” isiminde olduğu, Mukatil b. Süleyman tefsirinde ise “*Umeyme ve Museyke isiminde anne ve kız*” olarak geçmektedir.¹⁶⁸ Bu cariyelerin istemedikleri hâlde fuhşa zorlandıkları fakat cariyelerin bu işi yapmaktan hoşlanmadıkları aşikâr olunca Mü'minlerin köle ve cariyelerine böyle bir muamele yapmamaları için bu davranış yasaklanmış, iffetli kalmak isteyen her kim olursa olsun saygı gösterilip iffetli kalmalarına yardım

¹⁶⁶ Kurtubî, *el-Câmi'*, C.7, s.4646.

¹⁶⁷ Âlusî, *Rûhu'l-Meânî*, a.g.e., C.18, s. 542.

¹⁶⁸ Bkz. Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr*, C.2, s.418, Taberî, C.18, s.159.

edilmesi istenmiştir. İslâm dini başından beri köleliğin karşısında olmuş ve köle azat etmeyi bir ibâdet olarak görmüştür. Dinde bunu destekler mahiyette birçok ibâdetin terkinde veya haramın işlenmesinde ceza olarak önce köle azat edilmesi, köle yoksa yemin kefareti, zihar vb. diğer cezai müeyyidelerin uygulanması kural olarak konmuştur.

İffetli davranış İslâm'da imandan sonra denebilecek bir noktada görülmüş, insanlık âleminde de Hz. Âdem'den beri süregelen bir erdem olarak bilinmiştir. Bekârların iffetli davranarak sabretmesi karşılığında Allah'ın kişilere yardım edeceğine vaadi olduğunu daha önceki ayetlerde ifade edilmişti. Konuyu destekler mahiyette peygamberden iki hadis-i şerifi ek bilgi olarak sunabiliriz:

Aşağıdaki Hadis-i şerifte evliliği teşvik, ikincisinde ise evlenenlere Allah'ın yardımını (vaadi) ile ilgili bilgiler mevcuttur.

عن عبد الله رضي الله عنه كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَبَابًا لَا نَجِدُ شَيْئًا، فَقَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَا مَعْشَرَ السَّبَابِ، مَنْ اسْتَطَاعَ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ، فَإِنَّهُ أَغْضُ لِلْبَصَرِ وَأَحْصَنُ لِلْفَرْجِ، وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ فَإِنَّهُ لَهُ وَجَاءٌ»

Abdullah'ın (r.a) rivayetine göre biz evlenme imkânı bulamayan gençler olarak Resûlullah ile beraberdik. Resûlullah (a.s.) bize şöyle buyurdu: Ey gençler topluluğu! Sizden evlenmeye gücü yeten ve imkânı olan kimse hemen evlensin. Çünkü evlilik, gözü ve iffeti (namusu) korumada en etkili yoldur. Evlenmeye gücü yetmeyen ve imkânı olmayanlar ise oruç tutsunlar. Çünkü oruç, kişinin şehvetini kıran bir kalkandır.¹⁶⁹

Bahsi geçen Hadis-i şerifte öncelikle evliliğe teşvik, imkân bulamayanlara ise sonrasında sabır vardır. Fakat en büyük sabır iffeti korumaktır. Bu anlamda iffetlerini korumak isteyen cariyelerin ve kölelerin ahlâksızlığa zorlanmaları yasaklanmıştır. Sizin cariyeleriniz veya köleleriniz iffetli davranmak istiyorlarsa onları zinaya zorlamayın, emri verilmiştir. İslâm'ın evliliğe ve iffete verdiği önemi gayrimüslim de olsa insanların iffetsiz yaşamaktansa evlendirilmesinde görmekteyiz. Evlilik dışı yaşamın hayâsızlığa, iffetsizliğe yol açtığı burada ortaya çıkmaktadır. İkinci Hadis-i şerifte şöyle bahsedilmektedir:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ثَلَاثَةٌ حَقُّ عَلَى اللَّهِ عَوْنُهُمُ: الْمَجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَالْمَكَاتِبُ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْأَدَاءَ، وَالتَّائِبُونَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْعَفَاةَ

Ebu Hureyre'den rivayetle Peygamber efendimiz şöyle buyurdu; Allah üç kişiye kesin yardım edecektir. (Bu husus hakkında Allah katında kendi zatına vaciptir denildi). Allah yolunda cihat eden kişi, bedelini verip hürriyetine kavuşmak

¹⁶⁹ Buharî, "Nikah" Bab. 3, (Hadis No: 5066).

isteyen köle ve iffetini korumak için evlenmek isteyen kişiye Allah yardım edecektir.¹⁷⁰

Hadis-i şerifte görüldüğü üzere iffetinden dolayı evlenmek isteyen kişiye Allah tarafından yardım edileceği belirtilmiştir. Bununla ilgili Mukatil b. Süleyman tefsirinden Hz. Ömer'den (r.a) “Zenginliği evlenmekte göremeyen insandan daha acizini görmedim, zira Allah evleneni zenginleştirir.”¹⁷¹ sözünü nakletmiştir.

Ahlâksızlığa düşme korkusu ile iffeti için evlenmek istemek övülmüş, erdemli bir davranış olarak yardım vadedilmiştir. İffetsizlik yoluna düşülür ise toplumun ifsat olacağı aşikârdır. Aksi hâlde toplum fuhşa sürüklenecek, aile yapısı, sosyal hayat ve evlilik müessesesi gibi toplumsal değerlerin kıymeti kalmayacaktır. Dinin kutsal saydığı değerler de çiğnenmiş olacak, günahkâr bir toplum meydana gelecektir. Böyle bir durum ortaya çıkınca hem dünyada ailenin çöküşünün başlaması ile Allah'ın arzuladığı toplumsal hayat ifsada uğrayacak hem de işlenen amellerin suç ve günah olması ile ahirette cezaya çarptırılması söz konusu olacaktır. Günümüzde bir kısım evlenmeyen bekârların iffetini yitirmesi sebebiyle toplumda taciz, tecavüz, zina ve bunun gibi istenmeyen olaylar artmıştır. Toplumsal çözülmenin önüne geçebilmek için iffet ve hayâ duygularının güçlendirilmesi, toplumda yeniden layık olduğu yere oturtulması gerekmektedir. Zira fuhuş ve ahlâksızlık sadece aileyi değil, aile ile çevreyi, toplumu ve sonunda devletleri sıkıntılı duruma düşürecektir.

Sûrelerde geçen ayetlerde bir ahlâkî duruş olarak belirtilen iffetli davranışın Mü'minlerde olması gereken temel özelliklerdendir diyebiliriz. Ayetlerden anlaşıldığı gibi iman eden her mü'min aynı zamanda iffetin kendisinden bir parça olduğu güzel ahlâk ile sorumludur.

¹⁷⁰ Kurtubî, **el-Câmi**, C.7, s.4635, (Tirmizî: Fezailü'l-Cihad, 20; **Nesâî**: Nikâh 5, Cihad 12; İbn Hibban, **Sahih**: 6/135; Hakim, **Müstedrek**: 2/117). Hadis Hasen derecesindedir.

¹⁷¹ Mukâtil b. Süleyman, **Tefsîr**, a.g.e, C..2, s.418.

1.4. BİR “İFFET” TİMSALİ OLARAK HZ. YUSUF

1.4.1. Hz. Yusuf'un Örnek Hayatı

Kur'ân-ı Kerim'deki kıssalarda anlatılan peygamberler, yaşadıkları dönemin şartlarına göre farklı özellikleriyle ön plana çıkmışlardır. Allah'ın vazifelendirdiği peygamberlerin her biri ait oldukları toplumun durumuna göre o toplumu ıslah etmek üzere belli vasıflara ve olgunluğa sahiptir. Sözelimi, Lut (a.s.) kavmindeki gibi toplumun sapıklık ve ahlâksızlık konusunda haddi aşır isyana düşmesi, İbrahim (a.s.) kavmindeki gibi birçok puta tapılması, Musa'nın (a.s.) kavmi gibi halkın sözlerinden dönmesi gibi birçok hususta ve birçok dönemde peygamberlerin öne çıkan özellikleri bulunmakta ve bu özelliklerle tebliğ vazifelerini yerine getirmektedirler. Örneğin; Hz. Musa, ümmetinde ortaya çıkan büyücülük ve zalim Firavun diktasının getirmiş olduğu kölelik düzenine karşı sihirbazları dahi ikna eden delilleri ile bilinmektedir (meşhur âsâ olayı). Nemrut'a karşı büyük mücadele veren Hz. İbrahim (a.s.) de putperestlik düzenini sarsan tutumun sahibi olmuş ve delilleriyle bu düzeni çürütmüştür. Bu konuda Kur'ân-ı Kerim'deki kıssalarda hakkında birçok ayrıntıya yer verilen ve üzerinde genişçe durulan bir diğer peygamber Hz. Yusuf'tur. Aşağıdaki satırlarda inceleneceği üzere Hz. Yusuf iffetiyle ön plana çıkmış bir şahsiyettir. Aslında bütün peygamberler iffet sahibidir. Fakat başından geçen birçok olay sebebiyle bu vasfın Hz. Yusuf ile özdeşleştiği ve kendisinin bununla ön plana çıktığı görülmektedir.

Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Yusuf'un başından geçen olayların çoğunlukla Yusuf sûresinde geçtiği görülmektedir. İffet konusunda referans alınabilecek en önemli kıssalardan biri Hz. Yusuf'un kıssasıdır. Mekke döneminde nazil olan Yusuf sûresinin genel temasına göz atıldığında Hz. Yusuf'un başından geçen olayların ve bu olaylar neticesinde onun ahlâk, iffet, sabır gibi tutumlarının didaktik bir üslupla muhataplara aktarıldığı görülmektedir. Yusuf Peygamber'in yaşadığı olaylar ve bu olaylar karşısındaki tavırları iffetin en önemli örneklerinden birini teşkil etmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de bu olaylar oldukça ayrıntılı bir anlatımla verilmiştir. Allah Teâlâ bu kıssada Hz. Yusuf'un başından geçen olayları Peygamberimiz ve ümmeti için bir nevi teselli mahiyetinde aktarmıştır. Nübüvvetin 8-10. yıllarında nazil olan bu sûrede kardeşlerinin Yusuf'a nasıl eziyet ettiği anlatılarak Hz. Muhammed'i (s.a.) teselli

etme amacı da bulunmaktadır. Vahyi tebliğ etme sürecinde karşılaştığı bütün zorluklara rağmen peygamberimizin de Hz. Yusuf gibi inanmayanlara karşı üstünlük sağlayacağına işaret edilmiştir.¹⁷² Bu sûre Yusuf Peygamber'in hayatına dair birçok olay ve hikmeti gözler önüne sermektedir.

Kurân'da geçen peygamberlerden biri olan Yusuf (a.s.) MÖ 1700-1600 yıllarında yaşamıştır. Yukarıda değinildiği üzere Yusuf sûresi Kurân-ı Kerim'deki uzun sûrelerinden olup Hz. Yusuf, bir sûrede hayatı baştan sona ayrıntılarıyla anlatılan tek peygamberdir. "Hüzün Yılı" olarak da adlandırılan ve Peygamberimiz'in eşini ve amcasını kaybettiği dönemde Allah diğer peygamberlerin kıssalarının yer aldığı ayetleri teselli mahiyetinde inananlara indirmektedir. Hz. Yusuf'un iffetini ve babası Hz. Yakup ile gösterdiği sabrı konu edinen bu sûrede Peygamberimiz'e ve inananlara yönelik bir teselli amacı taşımaktaydı.¹⁷³ Kıssanın içeriğini peygamberlerin insanlar ve diğer varlıklarla olan ilişkileri siyasi, sosyolojik ve ahlâkî unsurlar ve bu ilişkilerde ortaya çıkan bazı bozukluklar (hile, iftira, tuzak gibi) oluşturmaktaydı. Anlatılan kıssanın nihayetinde Yusuf'un (a.s.) ahlâk ve iffet başta olmak üzere her konuda örnek şahsiyet teşkil ettiği görülmektedir.¹⁷⁴

Kur'ân-ı Kerim'de anlatılan kıssalara göre Hz. Yusuf'un hayatı çeşitli zorluklarla ve ibretlik olaylarla geçmiştir. Küçükken gördüğü rüyası, güneş ve ayın kendisine secde etmesi gibi birçok olay onun hayatındaki gizemi yansıtır niteliktedir. Bu hususta babasından uyarı alan Hz. Yusuf'un bu olayları kardeşlerine anlatmaması gerekecektir. Hz. Yusuf seçilmiş bir kuldur ve bu hususta kardeşlerinin hasım olma olasılığı yüksektir. Babası Hz. Yakub'un Yusuf'u diğerlerinden daha çok sevmesi kardeşlerindeki kıskançlık duygusunun uyanmasına çoktan yol açmıştır:

إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ ﴿١٧٢﴾
قَالَ يَا بُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُؤْيَاكَ عَلَى إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿١٧٣﴾
"Yusuf (a.s.), babasına şöyle demişti: "Babacığım, gerçekten ben on bir yıldız, güneş ve ay gördüm. Onları bana secde eder (vaziyette, durumda) gördüm. (Babası) şöyle dedi: "Ey oğulcuğum, rüyanı kardeşlerine anlatma! O zaman

¹⁷² bkz. Topaloğlu, Bekir, "İffet", **DİA**, C. 44, s. 28-30; Taberî, **Câmi'u'l-beyân**, C. 22, s.220-229; Âlûsî, **Rûhu'l-Meânî**, C.12, s.500-501.

¹⁷³ Elmalılı, **Hak Dini**, C.7, s. 24-34.

¹⁷⁴ Daha fazla bilgi için bkz Karakaş, Fatih, **İlahi Geleneğin İdealindeki Gençlik İçin Rol Model Olarak Hz. Yusuf** (Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

(anlattığın takdirde) sana tuzak kurarlar. Muhakkak ki; şeytan, insana apaçık düşmandır.” (Yusuf 12/4-5)

Müfessirlerden Mevdûdi’ye göre durum şöyledir:

Burada Hz. Yâkub, rüyayı işittiklerinde on üvey kardeşinin Hz. Yusuf’a kıskançlıklarından ötürü daha da hasmane tavır sergileyeceklerinden korkmuştu; bu yüzden Hz. Yusuf’a rüyasını diğer kardeşlerine anlatmamasını tenbihledi. Çünkü biliyordu ki kardeşleri bir peygamberin oğluna yakışmayacak karakterdeydiler ve bu yüzden Hz. Yusuf’a karşı her türlü kötülüğü rahatça yapabilirlerdi.”¹⁷⁵

Durum böyle olunca kardeşleri Yusuf’u ortadan kaldırmak için planlar yapmaya başladılar. Önce onu öldürmeyi düşünüp, daha sonra bunun doğru bir plan olmadığına karar verip onu kuyuya atmaya karar verdiler. Bu noktada kardeşlerinin onu öldürmek istemese de duydukları kin yüzünden ondan kurtulmak gayesiyle onu kuyuya atmalarına Kurân-ı Kerim atıfta bulunmuştur:

قَالَ قَائِلٌ مِّنْهُمْ لَا تَقْتُلُوا يُوسُفَ وَأَلْفُوهُ فِي غِيَابَةِ الْجُبِّ يَلْتَقِطُهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ إِن كُنْتُمْ فَاعِلِينَ ﴿١٠﴾
“İçlerinden biri: ‘Yusuf’u öldürmeyin, onu bir kuyunun derinliklerine bırakın. Böyle yaparsanız yolculardan onu bulup alan olur’ dedi.” (Yusuf 12/10)

Babalarının gönülsüz olmasına rağmen izin almayı başarabilen kardeşler Yusuf’u da yanlarına alarak yola koyulmuşlardır. Babalarının bu konuda gönülsüz olmasının sebebi, daha önce Yusuf’ta var olan manayı sezmesi ve bu konuda kardeşlerinin ona zarar vereceğinden korkmasıdır.

قَالَ إِنِّي لَيَحْزُنُنِي أَنْ تَضْهَبُوا بِهِ وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَأَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ
“(Babası) şöyle dedi: “Onunla gitmeniz muhakkak ki; gerçekten beni mahzun eder. Ve ben, siz ondan gâfilken, onu bir kurdun yemesinden korkarım.” (Yusuf 12/13)

Daha sonra kardeşler Yusuf’u götürüp kuyuya atmış, dönüşte delil olabilmesi için sahte bir kan ile gelip babalarına durumu izah etmeye çalışmışlardır:

قَالُوا يَا أَبَانَا إِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَأَكَلَهُ الذِّئْبُ وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ
“Ey babamız! Biz, yarış yapmak için gittik ve Yusuf’u eşyamızın yanına bıraktık. O zaman (o esnada) onu kurt yedi. Biz doğru söylesek bile, sen bize inanacak değilsin, dediler.” (Yusuf 12/17)

Ya’kup bu yalana inanmadı fakat yapacak bir şeyin olmadığını gördüğünden Allah’tan sabır diledi. Burada kullanılan “*Zaten sen bize inanmazsın.*” ifadesi, onların suikaste bulunma ihtimalinin kuvvetli olduğuna delalet etmektedir. Hz. Yakup delillerinin söylediklerinin aksine olması nedeniyle onların sözlerine

¹⁷⁵ Mevdûdi, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, C. 2. s. 441.

inanmamıştı. Nitekim “Biz doğru söyleyenler olsak bile sen yine bizi doğrulamayacaksın. Çünkü bizi itham etmektesin. Yusuf’a sevgin buna sebebiyet vermektedir.” anlamına gelmektedir. Taberî, Zeccâc ve bazı âlimler buna yakın açıklamalarda bulunmuşlardır.¹⁷⁶ Bu konuda başka görüşler de vardır. Kardeşleri sürüyü otlattıkları esnada babası Yusuf’u yanlarına göndermiş, kardeşleri de haset sebebiyle onu kuyuya atmayı düşünmüşlerdir. Kardeşlerden biri olan Ruben, onu kurtarmak için onun öldürülmemesini, kuyuya atılmasını teklif etmiştir. Kaynaklarda yemek yedikleri sırada İsmailî bir kervanın geldiğini gördükleri ve Yahuda’nın teklifiyle onu çıkararak 20 gümüş karşılığında sattıkları da geçmektedir.¹⁷⁷

Burada Hz. Yusuf’un ve babası Yakub’un yaşadığı olaylar ve onun tecrübeleri çalışmamın konusu bağlamında değerlendirilmiştir. Babasının, oğlunun başına gelen olaylara rağmen Allah’tan sabır dilemesi ve ona dayanması ve Hz. Yusuf’un kuyuda geçirdiği zaman dilimi ile daha sonra yaşayacağı olaylar iffet kapsamında değerlendirilmiştir.

وَجَاؤُوا عَلَى قَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ
عَلَى مَا تَصِفُونَ.

Bir de üzerine, sahte bir kan bulaştırılmış gömleğini getirdiler. Ya’kub dedi ki: “Hayır! Nefisleriniz sizi aldatıp böyle bir işe sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Anlattıklarınıza karşı yardımı istenilecek de ancak Allah’tır.” (Yusuf 12/18)

Âlimler “sahte kan bulaştırılmış gömlek” hakkında çeşitli görüşler dile getirmişlerdir. Abdurrezzâk, İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim’in İbn Abbâs’tan bildirdiği şekilde gömleğe oğlak kanı bulaştırmışlardı. İbn Cerîr’in Mücâhid’den bildirdiğine göre ise kan, Hazret-i Yûsuf’un kanı değil, bir oğlağın kanıydı. İbn Ebî Hâtim ve Ebu’s-Şeyh’in bildirdiğine göre Katâde ayete “Bir ceylan alıp kestiler ve kanını gömleğe buladılar.” şeklinde yorum getirmişlerdir.¹⁷⁸

Yukarıdaki ayetlerde geçen kıssalar, Hz. Yusuf’un karşılaştığı olayları göz önüne sermektedir. Özellikle kardeşleri tarafından kuyuya atılması onun için imtihan niteliğindedir. Babası Hz. Yakup da oğlunun başına gelen bu olaylardan ötürü sabır göstermiş ve Allah’a tevekkül etmiştir. Burada Hz. Yusuf’un ve Hz. Yakub’un bu

¹⁷⁶ Kurtubî, *el-Câmi*, C.6, s.256.

¹⁷⁷ bkz. Harman, Ömer Faruk, “Yûsuf”, *DİA*, C. 44, s. 1-2.

¹⁷⁸ Ebu’l Fazl Celâleddin Suyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr fi et-tefsîr bi'l-mesûr*, Beyrut, Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2015, C. 2, s. 286.

olaylara karşı sergilediği tutum iffet dairesi içinde değerlendirilmeye müsaittir. Allah'tan geleni kabul etmek, sabır göstermek, umudunu kaybetmemek gibi hususlar iffet kavramının içinde incelenecektir.

Aşağıda verilecek birçok örnekten anlaşılacağı üzere Hz. Yusuf için sınav bitmemiştir. Kuyuya atıldığı esnada umutla kurtarılmayı bekleyen Hz. Yusuf'u, o civardan geçen bir kervanın sakinleri kurtardılar. Burada Yusuf'u alıp köle olarak satmak gayesi göze çarpmaktadır. Kurân'ı Kerim'de (Yusuf 12/19) bu hususa şöyle değinilmektedir:

وَجَاءَتْ سَيَّارَةٌ فَأَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَأَدْلَى دَلْوَهُ قَالَ يَا بُشْرَى هَذَا غُلَامٌ وَأَسْرُوهُ بِضَاعَةً وَاللَّهُ عَلِيمٌ
بِمَا يَعْمَلُونَ

“Ve bir yolcu kafilesi (kervan) geldi. Sonra da sucularını (kuyuya) gönderdiler. Böylece kovasını sarkıttı. “Müjde! Bu bir (erkek) çocuk.” dedi. Onu ticaret malı olarak sakladılar. Ve Allah yapmakta olduklarını en iyi bilendir.”

İbn Abbas'a göre bu kervan Medyen'den gelmektedir ve yolunu şaşırmıştır. Bu sebeple yolu kuyunun olduğu güzergâha düşmektedir. Normal zamanda bu kuyu sadece çobanların güzergâhındadır. Ayrıca Yusuf (a.s.) kuyuya atıldıktan sonra kuyu suyunun tatlılaştığı ifade edilmektedir. Kervan sahipleri su ihtiyacı dolayısıyla Malik b. Za'r el-Huzâî isminde birini kuyuya göndermişlerdir.¹⁷⁹

Hz. Yusuf daha sonra kendisini bulan kervanın sahipleri tarafından ucuz bir fiyata köle olarak satılmış ve satıldığı kişinin evinde büyümüştür. Bu konuya Kur'an-ı Kerim'de (Yusuf 12/20-21) şöyle değinilmiştir:

وَسَرَّوْهُ بِبَيْتٍ بَحْسِ دَرَاهِمٍ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ ﴿٢٠﴾ وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مِصْرَ
لَأَمْرَأَةٍ أُكْرِمِي مَثْوَاهُ عَسَىٰ أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَكَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ وَلِنُعَلِّمَهُ
مِن تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَىٰ أَمْرِهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢١﴾

20- “Ve onu (Yusuf'u), az bir fiyatla, birkaç dirheme sattılar. Çünkü; ona karşı zahidlerden idiler. 21- Mısır'da onu satın alan kişi, hanımına şöyle dedi: “Onun yerleşeceği yeri, özenle hazırla (ona karşı kerim ol). Belki bize faydası olur veya (belki de) onu evlât ediniriz. Ve işte böylece ona hadîslerin (olayların, sözlerin) tevîlini (yorumunu) öğretelim diye Yusuf'u yeryüzünde yerleştirdik. Ve Allah, emrinde gâlip olandır. Ve lâkin insanların çoğu bilmezler.”

Bu ayette Yusufun (a.s.) görevini ifa ettiği makama ait faaliyetler için eğitimden geçirildiği işaret edilmektedir. O zamana kadar Hz. Yusuf çoban gibi yarı göçebe çöl hayatı yaşamaktaydı. Kuzey Arabistan ile Kenan bölgesinde yerleşim merkezi yoktu. Kültür ve medeniyette önemli bir ilerleme olmamıştı. Bu bölgeleri

¹⁷⁹ Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîrü'l-Kebîr*, C.6, s.443.

yerleşim kültürüne sahip olmayan küçük kabileler kullanmaktaydı. Anlaşılan o ki Hz. Yusuf temiz karakterini bu bölgede edinmiş olup bu karakterin üstün iman ve ahlâkla donanmış olması gerekirdi.¹⁸⁰

Başına gelen bu olaylardan sonra Yusuf, yılların geçmesiyle gelişimini tamamlamış, yakışıklı bir hâl almıştır. Daha sonra başına gelecek olaylar onun iffet, adalet ve sabır hasletlerine bağlı olduğunu göstermektedir. Bu olayların neticesinde gösterdiği tutumlar ve sadece Allah'a sığınması, onun iffet sıfatına sahip önemli insanlardan biri olmasını ve günümüzde de bu sıfatla anılmasını sağlamıştır. Bu noktada Kur'ân-ı Kerim'de geçen kıssaya göre onun yaşadığı olayların ikinci veçhesi denilebilecek, kendisinde var olan iffeti ve ahlâkı ön plana çıkaran olaylar incelenecektir. Bu olaylardan ilki Kur'ân-ı Kerim'de bahsedildiği üzere Hz. Yusuf'un köle olarak geldiği evin hanımının Yusuf'un güzelliğinden etkilenmesi ve ona sahip olma arzusuna kapılmasıdır. Mevzu ayetlerde şöyle bildirilmektedir: (Yusuf 12/23-24)

وَرَأَوْدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾ وَلَقَدْ هَمَمْتُ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا أَن رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ كَذَلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ ﴿٢٤﴾

23- (Yusuf'un) evinde kaldığı kadın, ondan murat almak istedi. Kapıları sınıksıkı kapatıp: "Hadi gel, senin için..." dedi. O (Yusuf da) şöyle dedi: "Allah'a sığınırım. O benim Rabbimdir. Benim yerleşme yerimi en güzel şekilde yaptı. Muhakkak ki; zalimler felâha (kurtuluşa) ermezler." 24- Ve andolsun ki (kadın) onu arzuladı. Eğer Rabbinin delilini görmeseydi, o (Yusuf a.s) da onu arzulamıştı. İşte böylece onu kötülükten ve fuhuştan uzaklaştırırız. Muhakkak ki; o muhlis kullarımızdandır. Ve ikisi de kapıya koşular. (Kadın) onun gömleğini arkadan (çekerek) yırttı. Ve kapının yanında onun (kadının) efendisi ile karşılaştılar.

Bu ayet hakkında Fahreddin er-Râzî şu yorumu getirmekte ve farklı bir detaya değinmektedir: "Yusuf peygamber kendisini zinaya davet eden kadının evinde bulunan putun üzerini örtmüş olduğunu gördü ve örtünün sebebini sordu. Kadın; *'Benim ilahım olan bu putun yapacağım bu işte beni görmesini istemiyorum utanıyorum.'* dedi. Yusuf Peygamber de *'Sen akıl etmez, işitmez bir puttan utanıyorsun, ben her nefisi yaratan ve ona rızık veren, yaşatan Allah'tan utanıyorum.'*

¹⁸⁰ Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, C. 2, s. 449.

Ona yemin olsun ki ben bu işi yapamam.’ dedi.” Bu konuda müfessirler bunun Allah tarafından Yusuf’a gösterilen bir burhan olduğunu söylediler.¹⁸¹

Buradaki burhan kavramı hakkında çeşitli yorumlar geliştirilmiştir. Bir rivayete göre Yusuf (a.s.) başını göğe kaldırdı ve “*Allah’ın haram kıldığı zinaya yaklaşmayın.*” uyarısını gördü. İşte bu uyarı Allah katından Yusuf Peygamber’e bir burhandır. Sonrasında Yusuf, “*Zina zaten kötü bir işken nasıl olur da bana iyilik yapan efendime karşı daha büyük kötülük yaparım, şüphesiz bu daha kötü bir şeydir.*” dedi.¹⁸²

Taberî de bu hususta şöyle yorum getirmiştir: Yusuf (a.s.), Allah’ın burhanını görmemiş olsaydı zina yapardı. Yusuf Peygamber aynı zamanda rüyasında babasının parmağını ısırırken görmüştü. Bu rüya zinanın hayâya, edebe aykırı olduğuna işaret etmektedir. “*Biz böylece, kötülüğü, hayâsızlığı ve fuhşiyatı kendinden uzaklaştırdık ve onu temiz kıldık. Çünkü muhlis (halis) kullarımızdandı.*”¹⁸³ Ayette onu methedilmesi, seçilmiş kullardan olmasını göstermekte, ayrıca hayâya ve iffete verilen öneme işaret etmektedir.

Mevdûdî bu ayeti şöyle yorumlamaktadır:

"Kendisinden kötülük ve fuhşu uzaklaştıralım diye" ifadesi iki şeyi tazammun eder. Birincisi şudur: "Lütfumuzun nedeni, burhanımızı idrak etsin ve kendisini günahattan sakındırsın diye idi. Çünkü biz kötülük ve fuhşu bu seçilmiş kulunuzdan uzaklaştırmak istedik." İkinci anlamı daha da derindir; zira bu olay ruhi eğitime bir temel hazırlaması bakımından Yusuf’un hayatında önemli bir yere sahiptir: "Kötülük ve fuhşa karşı bağışıklık kazansın diye onu böyle bir imtihandan geçirmeyi biz istedik. Çünkü bu kışkırtma karşısında takvasının kazandırdığı tüm güçleri kullanarak böyle şeylerin gelecekte kendisine hiçbir kazanç getirmeyeceğini anlayacak ve bu bilinç onda güçlü bir karakter oluşturacaktı." Böyle sıkı bir imtihanın önem ve gerekliliği o dönem Mısır toplumunun manevî-Ahlaki şartları gözönünde bulundurulursa, apaçık ortaya çıkmaktadır.¹⁸⁴

Mevdûdî’nin yorumlarında bu ayette Hz. Yusuf’un karşılaştığı olaylar analiz edilmiş ve bu olayların her birinin bir murada binaen gerçekleşmiş olduğu vurgulanmıştır. Bu ayetler ışığında ahlâka dair bu sûreden çıkarılabilecek birçok sonuç vardır. Bu çıkarımlar iffet konusuna ışık tutacaktır. İnsanın amacının iffetini korumak olması noktasında Yusuf sûresinde 23. ayette geçen “*Allah’a sığınırım.*”

¹⁸¹ Fahreddin er-Râzî, **et-Tefsîrü'l-Kebir**, C. 6, s.443.

¹⁸² bkz. Âlûsî, **Rûhu'l-Meânî**, C.12, s. 542; İbn Kesir, **Tefsîr**, C.2, s.1189,1190.

¹⁸³ Taberî, **Câmi' u'l-beyân**, C.22, s.227.

¹⁸⁴ Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, C. 2, s. 452.

ifadesi Hz. Yusuf'un teslimiyetini göstermektedir. Pazarda az bir değere satılmış olması, uğradığı iftira gibi birçok olay onun tavrını etkilememiş, bilakis teslimiyetini daha da güçlendirmiştir. Bu noktada Yusuf karşılaştığı başka insanların dünyevi isteklerine karşı duruşunu bozmamış, iffetinden ödün vermemiştir. O kendine bir kötülük dokunduğunda “*Ben nefsimi temize çıkarmıyorum, şüphesiz nefis kötülüğü ister. Ancak rabbimin merhamet ettiği hariç; şüphesiz Rabbim, çok bağışlayan çok merhamet edendir.*” (Yusuf 12/53) şeklinde bir tutum sergilemiş, Allah'tan ümidini kesmemiştir. Karşısındaki Züleyha gibi insanlar onun iffetinden etkilenecek dönüşüm yaşamışlardır.

Bu noktada değinmek istenilen bir diğer husus Yusuf'un (a.s.) yırtılan gömleği meselesidir. Konu ayette (Yusuf 12/29) şöyle geçer:

وَأَسْتَبْقَا الْبَابَ وَفَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَى الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ.

“Ve ikisi de kapıya koştular. (Kadın) onun gömleğini arkadan (çekerek) yırttı. Ve kapının yanında onun (kadının) efendisi ile karşılaştılar. Ve (kadın) şöyle dedi: “Senin ehline (ailene) kötülük yapmak isteyen kimsenin cezası zindana atılmak veya acı (bir) azaptan başka nedir?”

Beydâvi'ye göre ayetin tefsiri şöyledir: Yusuf kaçarken kadın onun kaçmaması için arkasından hızlıca koştı ve gömleğini arkadan yırttı. Daha sonra ikisi evin efendisiyle (kadının eşi) karşılaştılar. Kapının yanında sahabe “Ailene kötülük edenin karşılığı, zindana atılmak veya acıklı bir azaptır.” dedi. Böylece kendisini temize çıkarıp kocasını kıskandırmak ve Yusuf'tan intikam almasına sebep olmak istedi.¹⁸⁵

قَالَ هِيَ رَأَوْتَنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ أَهْلِهَا إِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ.

“(Yusuf şöyle) dedi: “O beni elde etmek istedi.” Onun (kadının) ailesinden bir şahit, şahitlik etti. “Eğer onun gömleği önden yırtılmış ise o takdirde, o (bayan) doğru söylemiştir ve o (erkek) yalancılardandır.” (Yusuf 12/26)

Fahreddin er-Râzî'ye göre kadın bu sözü söyleyince Yusuf (a.s.) bu töhmeti giderme ihtiyacını hissetti ve “*O, kendisi benden murad almak istedi.*” dedi. Yusuf, kadının sırrını açığa vurmamak istemedi ancak kendisinden, kendi namusunun lekelenmesinden korkunca iş çıktı.¹⁸⁶

¹⁸⁵ Beydâvî, Nâsiruddîn Abdullah b. Ömer, **Tefsîr** C.2, s.185, (1-2), Beyrut, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1406/1988.

¹⁸⁶ Fahreddin er-Râzî, **et-Tefsîrü'l-Kebîr**, C.6, s. 445.

Yusuf başından geçen olayları ifade ettikten sonra olayın çözüme kavuşturabilmesi için şahitlere başvuruldu ve şahitlerden biri gerçeği ortaya çıkararak güçlü bir delil sundu:

قَالَ هِيَ رَاوَدْتَنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ أَهْلِهَا إِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ
مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿١٨٧﴾
وَإِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿١٨٨﴾ فَلَمَّا رَأَى قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ
مِنَ كَيْدِكُمْ إِنَّ كَيْدَكُمْ عَظِيمٌ ﴿١٨٩﴾

“(Yusuf şöyle) dedi: “O beni elde etmek istedi.” Onun (kadının) ailesinden bir şahit, şahitlik etti. “Eğer onun gömleği önden yırtılmış ise o takdirde, o (bayan) doğru söylemiştir ve o (erkek) yalancılardandır. Ve eğer onun gömleği arkadan yırtılmışsa, o takdirde o (kadın) yalan söyledi ve o (erkek) doğru söyleyenlerdendir. Böylece onun gömleğinin arkadan yırtılmış olduğunu gördüğü zaman, (kadının eşi) şöyle dedi: “Muhakkak ki o sizin tuzağınız. Sizin tuzağınız geçekten büyüktür.” (Yusuf 12/26-28)

Beydâvi şahit hakkındaki farklı görüşleri bir araya getirmiştir. “*Kadının ailesinden bir şahit vardır. Amcasının oğlu olduğu hakkında görüşler vardır. Dayısının oğlu olduğu hakkında da görüşler vardır.*”¹⁸⁷

Yusuf’un (a.s.) yanında bulunan diğer kimseler onun teklifi reddetmesine ve iffetini muhafaza etmek istemesine değinerek bunun hiçbir fayda getirmeyeceği hususunda kendisini uyardılar. Çünkü sahibe güçlüydü ve Yusuf bu işin sonunda zindana düşme tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Fahreddin er-Râzî konuya şöyle değinmiştir: “*Bil ki o kadın, ‘Yemin ederim, eğer o kendisine emredeceğimi yapmazsa mutlaka zindana atılacak ve muhakkak zillete uğrayanlardan olacak.’ deyip, diğer Mısırlı kadınlar bu tehdidi duyunca, anlaşılıyor ki onlar da Yusuf’a yüklenmiş ve ‘Onun emrine karşı direktimde bir fayda yok, aksi halde hapse düşer, zillete uğrarsın.’ demişlerdir.*”¹⁸⁸ Yusuf (a.s.) tutumundan taviz vermeyerek Allah’tan yardım diledi. Güçsüz ve yalnızdı; haklılığını kanıtlayabilecek bir delili yoktu.

Bu olaydan sonra kadınların Yusuf’u ikna etmeye çalıştıkları görülmektedir. Yusuf (a.s.) bu çirkin teklifte bulunan kadının iftirasını kabul etmediği takdirde zindana atılmakla tehdit edildi fakat iffetini korumak için zina yapmak yerine hapsi tercih etti. Allah’ın azameti ile Yusuf Peygamber’in iffeti korunduğu için genç ve delikanlı olmasına, cemalinin güzelliğine, kadınlar tarafından takdir görmesine

¹⁸⁷ Beydâvî, **Tefsir**, C.2, s.188.

¹⁸⁸ Fahreddin er-Râzî, **et-Tefsîrü'l-Kebir**, C.16, s.447.

rağmen zindanı tercih etti. Bu çirkin işi teklif eden kadın ise azizlerden, soylu ve dönemin ileri gelenlerinden biriydi. Yusuf (a.s.) buna rağmen bu teklifi kabul etmemiştir.¹⁸⁹

Burada Nesefî şu yorumu getirmiştir: O kadın, Yusuf Peygamber zina teklifini kabul etmeyince “Kalbimi çalıp beni mutsuz ettiği için artık sen de alçaklarla, hırsızlık yapan, adam öldüren suçlularla birlikte sen de mutsuz ol. Artık yeme ve içmenin tadını unutacaksın, uykusuz kalacaksın benim yatağıma gelmedin orada hasırda yatacaksın.” dedi.¹⁹⁰ Beydâvi başka bir hususa da değinmektedir: Yusuf Peygamber Katfir isimli efendisi için “*Bana iyilik yaptı, bu iyiliğe karşılık iffetsizlik olan zinayı yapamam.*” dedi. Bir başka rivayette “*Allah bana iyilik yaptı, burhan ihsan etti, ben bu iyiliğe karşılık bu iffetsizliği yapamam.*” dedi.¹⁹¹

Bu olaydan sonra Yusuf’un (a.s.) yaşadığı sarayın sahibesi hakkında söylentiler yayıldı. Herkes onun Yusuf’ta gözü olduğunu biliyordu. Bu sebeple o, bazı kadınları çağırarak onlara Yusuf’un güzelliğini göstermek istemiştir. Amacı kadınların Yusuf’u gördüklerinde hayran kalmalarını sağlayıp kendini haklı çıkarmaktı. Kur’ân-ı Kerim’de kadınların onun yakışıklılığı karşısında acziyete düştükleri ayetlerde şöyle bildirilmektedir.

لَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَأً وَآتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِّنْهُنَّ سِكِّينًا وَقَالَتْ
اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هَذَا بَشَرًا إِنْ هَذَا إِلَّا مَلَكٌ
كَرِيمٌ

(Kadınların) onu çekiştirdiklerini işittiği zaman, onlara (davetçi) gönderdi. Ve onlara karşılıklı oturacak yer hazırladı. Onlardan herbirine (meyve soymaları için) bir bıçak verdi. Ve (Yusuf’a): “Onlara (kadınlara), çık!” dedi. Böylece onu gördükleri zaman ona hayran kaldılar ve ellerini kestiler. Ve: “Hâşâ! Allah için, bu bir beşer değil, ancak kerim (bir) melektir.” dediler.” (Yusuf 12/31)

Kurtûbî bu konuya şöyle bir yorum getirmiştir: “*Kendilerine haber gönderdi.*” ifadesi vardır. Burada sahibe kendi durumunu onlara göstermek için onların da aynı duruma düşmesi için böyle bir yemek düzenlemiştir. Mücahid de bu konuya İbn Abbas’tan örnek getirmiştir: “*Sahibe eşine “Ben bir yemek hazırlamak ve şu kadınları davet etmek istiyorum” dedi. Kocasından onayı alınca, yemeği*

¹⁸⁹ İbn Kesir, **Tefsîr**, C.2, s.1189-1190.

¹⁹⁰ Nesefî, **Medârik**, C. 2, s. 108.

¹⁹¹ Beydâvî, **Tefsîr**, C. 1, s.612.

hazırlamış, odaları süslemiş sonra da davet göndermiştir. Özellikle zikrettiğim kadınlardan kimse gelmemelik yapmasın diye özen göstermiştir.”

İbnü'l-Cevzî ise ayet hakkında biraz daha açıklık getirmiştir. Züleyha adındaki sahibe, Kenanlı köleye âşık oldu, şeklindeki dedikoduları duyunca onları ziyafete çağırmişti (Asıl amacı onları tuzağa düşürüp içinde bulunduğu durumu diğer kadınların da anlamasını sağlamaktı.). Onun yaklaşık kırk kadını eve davet ettiği söylenmektedir. Bir yandan da onların rahat olabilmeleri için yastıklar hazırlatmıştı. Kadınlar yastıklara yaslandıktan sonra et ve meyve gibi yiyecekleri kesmek için onlara bıçaklar verildi. Yusuf birden karşılına çıkınca güzelliği sebebiyle şaşırıp ellerini kesmelerini istiyordu. Kadınlar meyveleri kesmek için uğraştığı sırada Züleyha “*Ey Yusuf!*” diye seslendi. Bunun üzerine Yusuf salona geldi. Kadınlar onu görünce şaşırıldılar ve ne yaptıklarını anlamayarak bıçaklarla ellerini kestiler. Allah’ı tenzih ederiz ki o asla bizim gibi beşer değildir. Çünkü böyle bir güzellik insanoğlunda bulunmaz, dediler. Bu konu hakkında Kâşânî “*Yusuf (a.s.) kadınların karşısına ansızın çıkınca, kadınlar güzellik ve yakışıklılık karşısında hayret ederek ellerini kestiler.*” “*Bu melektir.*” diyerek İnsan olduğunu bile bile böyle söylediler çünkü tıpkı şeytandan daha çirkin bir varlığın bulunmaması gibi yaratılış açısından melekten daha güzel ve daha olgun bir varlığın bulunmadığını biliyorlardı. Kadınlar sözleriyle Yusuf’un güzelliğini anlatıyorlardı. Âlimlerden biri şöyle der: “*Melekleri yaratıldıkları biçimde görmememiz, Allah’ın bize olan lütfudur. Onlar en güzel şekilde yaratılmışlardır. Melekleri görseydik, gözlerimiz ve ruhlarımız uçardı. İşte bu yüzden Peygamberimiz (s.a.v.) meleği görmeye rüya ile almıştır. İnsan meleği aniden görmeyi kaldıramaz. Zaten Peygamberimiz, risaletinin ilk dönemlerinde Cibriili gerçek şekliyle görünce dayanamayıp, kendinden geçerek yere düşmüştür.*”¹⁹²

1.4.2. Hz. Yusuf’un İffeti Uğruna Zindanı Tercih Etmesi

Hz. Yusuf’un iffeti, ahlâkı ve sabrı incelenen bölümün son kısmı, onun zindana atılmak uğruna sahibesinin ve diğer kadınların isteklerini yerine getirmemesi ve bu uğurda Allah’a sığınarak zindana düşmeyi göze almasıdır. Bu noktada benzeri görülmemiş bir tutum sergileyen Yusuf (a.s.) kendisinin suçsuz olduğunu,

¹⁹² bkz. Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî **Zâdü'l-mesir fi ilmi't-tefsîr**, C. 1, s. 586-587, Daru İbn Hazm, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 2015.

sahibesinin onu kötü olan bir şeye davet ettiğini ve zorladığını, iffetinden taviz vermeyeceğini ortaya koymuş ama bu uğurda zindana düşmekten kurtulamamıştır. Onun için zindana düşmek, iffetinden ve ahlâkından vazgeçmekten daha kolaydır. O dönemin bozuk toplumsal yapısında bir köle olduğu için haklı olsa dahi kendini aklayamaması tabii bir durumdur. Bu hususta şu ayet (Yusuf 12/33-35) önem arz etmektedir:

قَالَ رَبِّ السِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ وَإِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْنُبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُن مِّنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٣٣﴾ فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٤﴾ ثُمَّ بَدَأَ لَهُمْ مِّنْ بَعْدِ مَا رَأَوْا الْآيَاتِ لَيْسَجْنُهُ حَتَّىٰ جِيءَ ﴿٣٥﴾

33- (Yusuf a.s) şöyle dedi: “Rabbim, zindan bana, beni ona davet ettikleri şeyden daha sevimli. Onların (kadınların) tuzaklarından beni uzaklaştırmazsan (uzaklaştırmam hariç) onlara meylederim ve cahillerden olurum. 34- Bunun üzerine Rabbi duasını kabul buyurdu ve ondan onların tuzaklarını defetti. Gerçekten O her şeyi işitendir, her şeyi bilendir. 35- Sonra onlara, bu kadar delilleri gördükleri halde derhal onu bir süre zindana atma fikri uygun geldi.”

Yukarıda ifade edildiği üzere Yusuf (a.s.) iffetsizliği ve fenalığı kendisine yakıştıramadığı için kötülüğün yerine zindana düşmeyi tercih etmektedir. Zira iftira atıldığı esnada orada bulunan kadınlar, onu iftirayı veya kadınla birlikte olmayı kabul etmesi hususunda ikaz etmişlerdi. Kabul etmediği takdirde düşkünlerin, hırsızların cezalandırıldığı yer olan zindana düşecekti. Fakat Yusuf (a.s.) tıpkı kadının onu düşürdüğü tuzak esnasında Allah’ın burhanını görmesi, ona sığınması gibi burada da zor olanı tercih etmiştir. O, iffetin, ahlâkın ve sabrın vücut bulduğu güzel şahıslardan biridir. Azizin karısının yaptığı ahlâksız teklif karşısında iffetini koruma amacıyla zindanı göze almıştır. Ayrıca “*Onlara meylederim ve cahillerden olurum.*” ifadesiyle Yusuf’un (a.s.) onların dünyalık ilişkilerine ve zevklerine muhabbet beslemeyi kerih gördüğü ve bu uğurda iffetsizliğe düşmekten sakındığı anlaşılmaktadır.

Bu konuda Taberî, Yusuf’un (a.s.) zindana atılması konusunda Suddî’nin “*Azîzin, Yusuf’u hapsetmek istemelerinin sebebinin, karısı hakkında çıkan söylentileri susturmak olduğu*” şeklindeki görüşünü nakletmiştir.¹⁹³

Burada Allah’ın Yusuf’un (a.s.) duasını kabul etmesi önemlidir. Bu sözü Fahreddin er-Râzî şöyle açıklamaktadır: Hz. Yusuf’un günaha meyletmesi açısından bütün sebepler mevcuttu. Örneğin; malından ve makamından istifade etmek, kendisinden ve yiyeceğinden yararlanmak için kadına yaklaşabilirdi. Fakat daha

¹⁹³ Taberî, *Câmi’ u’l-beyân*, C.22 s.234.

sonra onu bu niyetlerden uzak tutacak ve nefret ettirecek durumlar (sebepler) ortaya çıkmıştır. Durum böyle olduğunda yapma hususunda meyli gittikçe artar, yapmama meyli azalır. O esnada Yusuf (a.s.), Allah'tan günaha meylettiren sebepleri yok eden hatta bunlara zıt olan sebepler yaratması için dua etmiştir. Bu sebepler kalbe sirayet etmezse teklife karşı koyacak sebepler de olmazdı. Bu da fiilin mutlaka yapılması neticesini verirdi. İşte bu yüzden Yusuf (a.s.) duasında *“Belki ona meyleder ve cahillerden olurum.”* ifadesini kullanmıştır.¹⁹⁴

Yukarıda anlatılanlara paralel olarak Taberî'den gelen bir rivayete göre Peygamberimiz (s.a.) de Yusuf'un zindanda kalması hususuna değinmiştir: *“Allah'ın rahmeti Yusuf'un üzerine olsun. O ağırbaşlı ve sabırlı bir kimse idi. Yusuf'un hapiste kaldığı süre kadar ben hapiste kalsaydım, oradan çıkma emrini getiren kişiye hemen icabet ederdim.”* Peygamberimiz bu sözünün ardından şu ayeti (Yûsuf 12/50) okudu: *“Elçi Yusuf'a gelince o dedi ki, 'Efendine dön ve ona ellerini kesen kadınların zoru neydi?' diye sor.”*¹⁹⁵

Bu hadiste görüldüğü üzere Yusuf'un (a.s.) başına gelenler olağan işler değildir ve her insanın bu olaylar karşısında halim, ahlâklı ve iffetli tavrını sürdürmesi mümkün değildir. O, dünyalık, maddi bir fırsata, insanı hoşnut eden bir zevke yönelmek yerine bundan korunmak isteyerek Allah'a sığınmıştır. Kendisine atılan ahlâksız iftirayı kabul etmeyerek zindan cezası almıştır ve aklanıncaya kadar oradan çıkmak istememiştir. Bu durum, şahsiyetin Rabbani bir eğitim sürecinden geçmesi veya kişiliğinde ilahi olana bağlılığın boyutuyla ölçülebilir bir durumdur.

Yusuf'un (a.s.) zindanda kaldığı sürece ilişkin başka rivayetler bulunmaktadır. Fahreddin er-Râzî'nin tefsirinde geçen bir rivayete göre Yusuf Peygamber on iki yıl kaldığı zindanda rüya tabirinden sonra kral tarafından çıkarılmak istenir. Yusuf Peygamber haklılığı ispatlanmış bir şekilde çıkmak istediğini ifade eder. Suçsuz olduğunu, iftiraya maruz kaldığını, hayâsı, iffeti ve onurundan dolayı bir başkası söylediği için değil, suçsuzluğu kanıtlanmış bir şekilde

¹⁹⁴ Bkz. Âlûsî, **Rûhu'l-Meânî**, C.12, s. 547; Fahreddin er-Râzî, **et-Tefsîrû'l-Kebîr**, C. 6, s. 440.

¹⁹⁵ Taberî, **Câmi' u'l-beyân**, C.22, s. 279, 280.

çıkılmak istediğini belirtir. O, burada iffeti korunmuş ve olaylar açıklanmış şekilde beraatini talep etmiş ve konuyla ilgili araştırma yapılmasını istemiştir.¹⁹⁶

İncelenen bu bölümde Hz. Yusuf'un yaşamı bölümlere ayrılmış, iffet konusu işlenirken atıf yapılabilecek bazı örneklere değinilmiştir. Günümüz dünyasında yaşanan ahlâksızlık ve davranışlardaki iffet yoksunluğuna karşı örnek gösterilecek önemli şahsiyetlerden biri Hz. Yusuf'tur. Onun hayatı çeşitli bölümlere ayrılrsa hayatının bütün aşamalarında sabır, ahlâk ve iffetin ön plana çıktığı görülecektir. Daha küçük yaşta kuyuda yalnız başına kalması, ailesinden uzakta bir köle olarak satılması, sahibesinin kötü niyetine ve iftirasına maruz kalması gibi değişik olaylar karşısında şahsiyetini her zaman korumuş ve Allah'a dayanmıştır. Karşılaştığı bütün olaylar Rabbani bir eğitimidir. Bu olaylar karşısında kazandığı olgunluk ileride yaşayacağı birçok olaya hazırlanma amacı taşımaktadır. Kendisinden sonra gelecek nesillere "iffetli" tutumuyla örnek olmaya çalışan Yusuf (a.s.) yukarıda anlatılan olaylardan sonra da hayatını etkileyen birçok olayla karşılaşmıştır.

Yukarıda incelenen kıssa neticesinde Hz. Yusuf'un genç bir insan olmasına rağmen dünyalık ve cezbedici tekliflere yüz çevirdiği görülmektedir. Oysa gerek hayatın ilk dönemlerinde gerekse daha sonraki güçlü dönemlerinde bu teklifleri kabul etmesi için hiçbir engel bulunmamaktaydı. Fakat o Allah'a sığınarak haram ve çirkin işlerden uzak durmaya çalışmış, Allah'ın her an kendisiyle olduğunun bilerek tutumundan taviz vermemiştir. O, fiziksel güzelliğiyle ön plana çıkmış ve bununla sınanmıştır. Onun yaşadığı iman güzelliği ve sahip olduğu teslimiyet duygusu Allah'ın yardımını beraberinde getirmiştir. Bu konuda ayette geçen "*Rabbini burhanı olmasaydı Yusuf da ona istek duyacaktı.*" (Yusuf 12/24) ifadesi bunu göstermektedir.

Bu konuda son olarak Hz. Yusuf'un (a.s.) iffeti ile ilgili Peygamberimiz'in (s.a.) bir hadisine değinmek yerinde olacaktır. Ebu Hureyre'den nakledilen bir rivayete göre Resûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur:

سُبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللَّهُ فِي ظِلِّهِ، يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ: الإِمَامُ الْعَادِلُ، وَشَابٌّ نَشَأَ فِي عِبَادَةِ رَبِّهِ،
وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُعَلَّقٌ فِي الْمَسَاجِدِ، وَرَجُلَانِ تَحَابَّا فِي اللَّهِ اجْتَمَعَا عَلَيْهِ وَتَفَرَّقَا عَلَيْهِ، وَرَجُلٌ طَلَبَتْهُ

¹⁹⁶

Fahredden er-Razî, *et-Tefsîru'l-Kebir*, C. 6., s.446.

أَمْرًا ذَاتَ مَنْصِبٍ وَجَمَالٍ، فَقَالَ: إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ، وَرَجُلٌ تَصَدَّقَ، أَخْفَى حَتَّى لَا تَعْلَمَ شِمَالَهُ مَا تُنْفِقُ يَمِينَهُ، وَرَجُلٌ ذَكَرَ اللَّهَ خَالِيًا فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ.

Başka hiç bir gölgenin bulunmadığı Kıyamet gününde Allah Teala, yedi insanı, arşının gölgesinde barındıracaktır: Adil devlet başkanı, rabbine kulluk ederek temiz bir hayat içinde serpilip büyüyen genç, kalbi mecitlere bağlı Müslüman, birbirlerini Allah için sevip buluşmaları da ayrılmaları da Allah için olan iki insan, güzel ve mevki sahibi bir kadının beraber olma isteğine "Ben Allah'tan korkarım" diye yaklaşmayan yiğit, sağ elinin verdiğini sol elinin bilemeyeceği kadar gizli sadaka veren kimse, tenhada Allah'ı anıp göz yaşları döken kişi¹⁹⁷

Görüldüğü üzere burada “*güzel ve mevki sahibi bir kadının beraber olma isteğine, ben Allah'tan korkarım diye yaklaşmayan yiğit*” ifadesiyle Hz. Yusuf'a ve onun yaşadığı olaya işaret edilmektedir. O, iffet ve ahlâkını korumak amacıyla zindanı tercih edebilecek kişisel bir altyapıya sahipti. Allah, onu yalnız bırakmamış, ona burhanıyla yol göstermiştir. Onu çağlar boyu iffetiyle ön plana çıkan örnek bir şahsiyet kılmıştır. Peygamber Efendimiz onun güzel ahlâkını başka hadislerinde de övmüş ve onu iffetinden, ahlâkından ve sabrından ötürü daima güzel anmıştır.

¹⁹⁷

Buharî, “Ezan”, Bab. 36, (Hadis No: 660).

İKİNCİ BÖLÜM

2. HAYÂ KAVRAMININ ANLAMI VE KUR'AN'DA SUNULUŞU

2.1. HAYÂ KAVRAMININ ARAP DİLİNDEKİ VE KUR'AN'DAKİ KULLANIMI

Hayâ ile yakın anlamdaki iffet konusu işlenirken Kur'ân-ı Kerim'in iman sahibi olduktan sonra ahlâklı bir toplum oluşturmak üzere gönderildiği ifade edilmişti. Bu gaye doğrultusunda Kur'ân'ı Kerim'de farklı ahlâkî terimler sıkça bulunmaktadır. Bu ahlâkî terimlerden biride hayâdır.

İnsanın davranışlarını etkileyen ve belirleyen önemli etkenlerden biri utanma duygusudur. İnsanı gayriahlâkî davranışlardan ve kötülüklerden uzaklaştıran, iyiye ve güzele yönlendiren hayâ duygusunun doğru anlaşılması için Kur'ân merkezli olarak irdelenmesi ve açığa çıkarılması önemlidir. Bugün toplumlarda görülen birtakım sıkıntıların arkasında insanlardaki utanma duygusunun zayıflaması yatmaktadır. Hayâ duygusunun insanı çirkin davranışlardan alıkoyduğu Kur'ân ayetlerinde ve geçmiş toplumlardaki farklı örneklerde görülmektedir. Hayâsız insanların toplumlarda her türlü gayriahlâkî davranışları sergilediğine şahit olunur.

Tezin bu bölümünde ahlâkî bir tavır denilebilecek hayâ kavramının anlaşılmasını sağlamak ve önemini Kur'ân ışığında ortaya koyabilmek için dört ana başlık ve konularına göre farklı alt başlıklar oluşturulmuştur. İlk başlıkta hayâ kavramının sözlük ve ıstılah anlamı tespit edilmiş ve Kur'ân-ı Kerim'deki kullanımı araştırılmıştır. İkinci bölümde Kur'ân'ı Kerim'de hayâ ayetlerinin sunuluşu tespit edilmiş, hayâ ile ilgili ayetler bu başlık altında sıralanmıştır. Üçüncü başlık altında Kur'ân-ı Kerim'de hayâ kavramının farklı konular ışığında sunuluşu verilmiş ve dördüncü başlıkta hayâ kavramının önemli örneklerinden Hz. Meryem'in hayatından kesitler sunulmuştur.

2.1.1. Hayâ Kavramının Sözlük ve İstılah Anlamı

Arap dilinde " ح-ى-ى " harflerinden meydana gelen "ha-yi-ye" kökünden türeyen fiil, sözlükte utanma, edep, ar, sıkılma, utanç, tevazu, namus vb. farklı manalarda kullanılmaktadır.¹⁹⁸ Allah korkusu ile birlikte çirkin, ahlâka mugayir, günah olan durumlardan sakınma¹⁹⁹, bunun yanı sıra canlı, gelişir olma (ölümün zıddı) manasına gelmektedir.²⁰⁰ حي "hayy" fiili; toplum durumunun, geçimlerinin güzel bir seviyede olması, kavmin otunun bol, sulak bir alana yerleşmesi anlamına da gelmektedir.²⁰¹ Hayâ, içten ahlâktır, utanma duygusu ise diğer insanlardan ve Allah'tan korkmaktır.²⁰²

Kavram olarak hayâyı belirli bir kalıp cümleyle tarif etmek isabetli olmasa da hayâ için "Allah Teâlâ'nın razı olmadığı kötü şeylerden sakınma, başka insanların kötülüklerinden uzak durma ve korkma, ahlâkî olmayan iş yapınca sıkılma"dır, denilebilir. Lugatçıların, müfessir, muhaddis ve fukahânın tarifleri genel olarak aynı anlam çerçevesinde bulunmaktadır. Hayâ duygusu kötü olan duyguları yıkmakla birlikte mahcubiyet duygusundan doğan bir özelliktir.²⁰³

Tefsir âlimi Beydâvî, hayâ kavramını çirkin şeylerden kınanma korkusuyla gelen ruh darlığı²⁰⁴ olarak tanımlarken Râğıb el-İsfahânî insanların kötülüklerden uzak durması ve terketmesi diye açıklamıştır.²⁰⁵ Cürcânî, ayıplanmaktan korktuğunda nefsin kötü şeylerden uzak durması ve onu bırakması diye tarif ettikten sonra insanî ve nefsanî iki çeşitten bahseder.²⁰⁶ Fîrûzâbâdî, Takva sahibi olanların çirkefliklerden çekinmesi olarak açıklamıştır.²⁰⁷ Kadı İyâz bu kavramı insanlar tarafından kınanan ve terk edilmesi gereken bir işi yaptığında insanın utancının yüzüne vurması şeklinde

¹⁹⁸ İbn Fâris, **Mu'cemu mekâyîsi'l-luga**, C. 2, s. 122; Zemahşerî, **Esâsü'l-belâga**, Ebu'l-Kâsım Cârullah, Mahmûd b. Ömer, 1-2, Mısır, Dâru'l-Fikr, 1406/1985, 3. bs., I, 211; İbn Manzûr, **Lisânu'l-Arab**, C. 14, s. 218; Âsım Efendi, **el-Okyanûsu'l-basît**, C. 4, s. 936; Zebîdî, **Tâcu'l-arûs**, C. 9, s. 359.

¹⁹⁹ Âsım Efendi, **el-Okyanûsu'l-basît**, C. 4, s. 936.

²⁰⁰ İbn Fâris, **Mu'cemu Mekâyîsi'l-Luga**, II, 122; İbn Manzûr, **Lisânu'l-Arab**, 14, 212; el-Âsım Efendi, **el-Okyanûsu'l-basît**, C. 4, s. 934; **Tâcu'l-Arûs**, Zebîdî, C. 9, s. 357.

²⁰¹ İbn Manzûr, **Lisânu'l-Arab**, 14, 213; Âsım Efendi, **el-Okyanûsu'l-basît**, c. 4, s. 935.

²⁰² İbn Side, **el-Muhassas**, C. 1, s. 721.

²⁰³ Tehânevî, **Fihrisu Keşşâfu istlahâtî'l-fünûn**, Kahraman Y., s.398, İstanbul, 1996

²⁰⁴ Beydâvî, **Tefsîru'l Beydâvî**, C. 1, s. 56.

²⁰⁵ el-İsfahânî, s. 199.

²⁰⁶ Cürcânî, es-Seyyid eş-Şerîf Ali b. Muhammed, **Kitabu't-Ta'rifât**, (nşr. Abdulmun'im el-Hufnâ), Kahire, Dâru'r-Reşâd, 1991, s. 65.

²⁰⁷ Fîrûzâbâdî, Mecduddin Muhammed b. Ya'kûb, **Besâir Zevi't-Temyîz fi Letâifi'l-Kitâbi'l-Azîz** (nşr. Muhammed Ali en-Neccâr), 1-6, Beyrut, el-Mektebetü'l-İlmiyye, ts., C. 2, s. 515.

izah etmiştir.²⁰⁸ Bu kelime hayvan ferici, dişilik uzvu gibi anlamları da ihtiva etmektedir.²⁰⁹ Bununla birlikte tövbe ve haşmet manasını barındırdığını söyleyenlerde vardır.²¹⁰ Beydâvî bu kavramı, çirkin şeylerden sakınma korkusu ile gelen ruh darlığı şeklinde açıklamıştır.²¹¹

Uludağ, "*Bilerek yahut bilmeden günah işleyen veya hata yapan yahut da edep ve ahlâka aykırı davranış sergileyen yüzünün kızarıp üzülmeye sebep olan bir histir.*"²¹² Canbulat, "*kınanma korkusuyla kurallara aykırı davranmaktan kaçınma ve duygu*"²¹³ Çağrıcı ise, "*Kınanma korkusuyla kurallara aykırı hareketlerden kaçınma duygusu*"²¹⁴ şeklinde açıklamaktadır. Hayâ kavramına utanmak, yüzün kızarması, çekinmek, sıkılmak gibi birbirine yakın anlamların yanında pişmanlık, tövbe ve rücû mânâları da verilmiştir.²¹⁵

Bu tanımlarda hayâ duygusunun ahlâkî bir kavram olarak ele alındığı ve insanda ortaya çıkardığı birtakım etkilere değinilerek tanımlandığı anlaşılmaktadır.

Bayraklı, cinsel ahlâk meselesinde hayâ kavramını haram lokma ile irtibatlandırmıştır. Allah (c.c.), Âdem ve Havva'ya yasak olan meyveye yaklaşmamasını buyurmuştur. Fakat şeytanın Âdem'i melek olup ebedî olma vesvesesi ile kandırmasıyla ikisinin de ayıp yerleri birbirlerine görünmüştür²¹⁶, şeklinde izahat getirmektedir. Burada hayâ ile haram lokma, birbiriyle ilişkili bir şekilde kullanılmıştır. Bayraklı, burada cinsel hayatı koruyan hayâ kavramının üç farklı boyutundan bahsetmektedir. Birincisi Allah'tan hayâ etme durumu, ikincisi

²⁰⁸ Kadı İyâz, *eş-Şifâ bi Ta'rîfi Hukûki'l-Mustafâ*, (Tercüme ve Notlar: Suat Cebeci), s.93, Ankara, Rehber Y., ts.,

²⁰⁹ İbn Fâris, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luga*, C. 2, s. 122; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, C. 14, s. 218; Cevherî, a.y.; Zebîdî, C. 9, s.358.

²¹⁰ İbn Manzûr, C. 14, s.217; *el-Okyanûsu'l-basît*, Fîrûzâbâdî, C. 4, s. 936; *Tâcu'l-Arûs*, Zebîdî, C. 9, s. 359.

²¹¹ Beydâvî, *Tefsîru'l Beydâvî*, C. 1, s. 56.

²¹² "Ahlak, Maneviyat ve Gündelik Hayat" *İslâm'a Giriş: Temel Esaslar* (ed. Süleyman Uludağ), Uludağ, Süleyman, Ankara, DİB Yay, 2008, s. 375.

²¹³ Canbulat, Mehmet, "Haya", *Dini Kavramlar Sözlüğü* (haz. Fikret Karaman v.dğr.), Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Y., 2006. s. 246.

²¹⁴ Mustafa Çağrıcı, "Haya", *DİA*, C. 16, s. 554.

²¹⁵ bkz. Nâci, Muallim, *Lûgat-ı Nâci*, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1987, s. 364; Fîrûzâbâdî, *el-Okyanûsu'l-basît*, C. 4, s. 936.

²¹⁶ Bayraklı, Bayraktar, *Kur'an Ahlakı*, İstanbul, Bayraklı Yay, 2011, s. 475.

insanın kendisinden hayâ etmesi durumu ve üçüncüsü ise insanın diğer insanlardan hayâ etmesi durumudur.²¹⁷

Allah'tan hayâ etmek hayânın başıdır, denilebilir. Bununla ilgili Resûlullah'tan (s.a.) *“Kendisine karşı hayâ edilmeye Allah daha layıktır.”*²¹⁸, *“Hayâ ve îman bir aradadır, biri gittiğinde diğeri de gider.”*²¹⁹ hadisleri nakledilmiştir. İnsanoğlunun hayâ edeceği makamın Allah olması, doğru davranış olacaktır. Bir gün Resûlullah *“Allah'tan hakkıyla hayâ edin!”* buyurmuş, sahabeler de *“Ey Allâh'ın Resulü! Elhamdülillah biz Allah'tan hayâ ediyoruz.”* dediklerinde bunun üzerine Efendimiz *“Söylemek istediğim, sizin anladığınız hayâ değildir. Allah'tan hakkıyla hayâ etmek, başı ve üzerindeki âzâları, bedeni ve ondaki azaları muhafaza etmeniz, ölümü ve toprakta çürümeyi hatırlamanızdır. Ahireti dileyen, dünyânın zînetini terkedip ahireti bu hayata tercih etmelidir. İşte kim bu söylenenleri yerine getirirse, Allah'tan hakkıyla hayâ etmiş olur.”*²²⁰ buyurarak erdemli davranışlar, salih ameller işleyerek, hayâsız davranışlardan uzaklaşarak Allah'tan hayâ edileceğini öğretmiştir. Kişiyi koruması bakımından insanda harama bakma, zina yapma duygusu, çıplaklık gibi gayriahlâkî davranışlarda bulunmayı durduran bir unsurun olması gerekir. O otoritenin Allah olması en uygun durumdur. Bu mesele aynı zamanda iffet ve hayâ eğitimi bakımından kolaylaştırıcı bir durum olmaktadır. İnananları günah işlememeye ve hayâ etmeye alışkın duruma getirmek gerekmektedir. İnananlarda iffetli davranışlar görmek umuluyorsa Allah'tan utanma duygusunu göstermek önemlidir. Bu, iman bakımından da önemlidir çünkü bilindiği üzere hayâ imandandır.²²¹ Allah (c.c.), hayâ duygusunu insana kuvvetli bir bağ olarak vermiştir, böylece insan o bağ (hayâ) ile imanını, İslâm'ını ve ahlâkını sıkıca tutup muhafaza edebilir. Bir insanın hayâ perdesi yırtıldığında diğer değerlerinin hepsi boşa kalabilir, bağ koptuğu zaman her birinin bir tarafa gitmesi söz konusu olabilir.

Üsve-i Hasene olma açısından iffete götüren hayâ duygusunun Hz. Peygamber'de (s.a.) görülmesi ile ilgili Ebu Saîd el-Hudrî (r.a.) şöyle rivayet etmiştir: Resûlullah çadırdaki bakire kızıdan daha çok hayâ sahibi idi. Hoşlanmadığı

²¹⁷ Bayraklı, **Kur'an Ahlakı**, s. 476.

²¹⁸ Tirmizî, “Edeb”, Bab. 22, (Hadis No: 2769), Hadis Hasen derecesindedir.

²¹⁹ Buhârî, “Edeb”, Bab. 77 (Hadis No: 1313); Taberânî, “Evsat”, C. 8, s. 174.

²²⁰ Tirmizî, “Kıyâmet”, Bab. 24, (Hadis No: 2458). Hadis Zayıf derecesindedir.

²²¹ Buhârî, “İman”, Bab. 16, (Hadis No: 24).

bir şey görmüşse biz bunu yüzünden hemen anlardık. Diğer rivayette Allah Resulü'nün kendisi de örtüsüne bürünmüş bakire bir kızdan daha hayâlı ve edepli idi. Hoşlanmadığı bir şey gördüğünde bu durum, mübarek yüzünden anlaşılırdı²²², şeklindedir. Bu özelliği Hz. Peygamber'in hayâ sahibi olmasındandır. Ancak onun bu özelliği hak ve doğru olanı söylemekten çekindiği veya sustuğu anlamına gelmemektir. Peygamberlerin sıfatlarından biri olan tebliğ sıfatı ve beyan vazifeleri her zaman ve her yerde hakikati ortaya çıkarmayı ve doğruyu söylemeyi gerektirmektedir. Bununla ilgili Buhârî'nin kitabında geçen zina itirafı ile alakalı bir olayda Resûlullah (a.s.) itirafçıya “Sen kadına temasta bulundun mu? Kinayesiz söyle!” diye sorması²²³ mahkemede ya da ilim öğrenmede utanmanın doğru bir davranış olmadığını göstermektedir. Hayâ duygusu, her şeyden önce bir erdem ve fitratın gereği bir olgudur, kişilik zaafı değildir. Hayâ duygusu, insanın hareketlerini şekillendirmede ve onun kişiliğini ortaya koymada önemlidir. İnsanoğlunun fitratında var olan bu durumun ilerlemesi ve davranışlara sirayet etmesinde din önemli bir yer teşkil etmektedir.

Dünyanın farklı coğrafyalarında yaşayan Müslümanların, özellikle Türk milletinin, büyükleri aralarına gelince ayağa kalkmalarının, kilometrelerce uzakta olsalar bile Beytullah'a doğru ayak uzatmayı çirkin kabul etmelerinin, kibleye doğru abdest bozmamanın temelinde hayâ duygusu yatmaktadır, denilebilir.

Hayânın daha iyi anlaşılması açısından Kur'ân'da bahsedilen hayâsızlık ile ilgili iki ayet ve bir hadisle örneklendirilerek hayâ kavramının ıstılahtaki anlamı sonlandırmış olalım. Ayetlerde şöyle buyrulmaktadır:

İnananlar arasında hayâsızlığın (fuhşun) yayılmasını arzu eden kimseler var ya; onlar için dünya ve ahirette elem dolu bir azap vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz. (en-Nûr 24/19)

O sizi hep çirkin işler ve hayâsızlık yapmaya, bir de Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri iddia etmeye teşvik eder. (el-Bakara 2/169)

Her iki ayet Mü'minlere hayâsızlığın Allah katında kabul görmeyen çirkin bir davranış olduğunu belirtmektedir. Hayâ duygusu, her türlü kötülük ve çirkinliğin zıddıdır. Hayânın imandan bir şube olduğunu, bütün hayırların temeli davranışlarda

²²² Buhârî, “Edep”, Bab. 77, (Hadis No: 6119), s. 995; Müslim, “Faziletler”, Bab. 16, (Hadis No: 2320).

²²³ Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, C. 6, s. 337-338. Akçağ Y., Ankara 1989.

ölçülü olmak, çirkin sayılan şeylerden uzak durmak, herhangi bir işte haddi aşmamaktır. Ayetlerin izahı olarak Buharî’de geçen hayâ ile ilgili Hadis-i şerifte Resûlullah (a.s.) daha önceki milletlerden ve peygamberlerden haber vererek ümmetini şöyle uyarmıştır:

ان مما ادرك الناس من كلام النبوه الأولى: اذا لم تستحي فاصنع ما شئت

(*İnsanların Peygamberlerden öğrenegeldikleri ilk sözlerden biri de: “Utanmadıktan sonra dilediğini yap!” sözüdür.*)²²⁴

Burada hayâ duygusunun canlı tutulması ve toplumda erdemli davranışların muhafazası için İbrahim Kafi Dönmez’in ahlâka aykırı davranışlara karşı alınacak tavırla ilgili “*kınama yolu ile ruha acı verme*” yöntemi ile insanı birtakım ahlâkî olmayan davranış ve kötülüklerden uzaklaştırmak, en azından açıktan kötülük işlenmesini önlemek mümkündür. Vurmak bedene acı verdiği gibi kınama da ruha acı verir. Bu sebeple Hz. Peygamber (a.s.) hayâ perdesini yırtan kişilerin aleyhinde konuşmanın gıybet sayılmayacağını ifade etmiştir.²²⁸ Burada fıkıh âlimleri nelerin gıybet sayılmayacağı konuları arasında “*Fasık (hayâsız) olan kimsenin gıybeti yoktur.*”²²⁵ anlamındaki hadis ile istidlal ederek hayâsız kişiyi yaptığıyla teşhir edip anlatmanın gıybet olmayacağı kanaatine varmışlardır. Kınandığını hayâsızlık yapanların bilmesiyle uygun olmayan davranışlarından vazgeçmesi mümkün olabilir. Oysa gıybet, İslâm’da şiddetle yasaklanmış ve ölü kardeşinin etini yemeye benzetilmiştir. Ayette “*Birbirinizin kusurunu araştırmayın, arkasından çekiştirmeyin, gıybet etmeyin. Kim ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır? Bu tiksindiricidir. O halde Allah’tan korkun.*” (el-Hucurat 49/12) buyrulmuş ve gıybetin ne derece gayriahlâkî bir davranış olduğu görülür. Yapılan hayâsız davranışlar, gıybetten daha kötü algılandığı için gayriahlâkî davranış gösteren insanları bu davranışlarından vazgeçirme ve önleme noktasında bu ayetin ölçü alınmadığı, toplumda kabul görmeyen bu durumları anlatma konusunda cevaz verildiği görülmektedir.

²²⁴ Buharî, “Edep”, Bab. 78, (Hadis No: 6120).

²²⁵ bkz. el-Heysemî, Ebü’l-Hasen Nüreddîn Alî b. Ebî Bekr, **Buğyetü’r-râid fi tahkiki Mecmaü’z-zevâid ve menbaü’l-fevâid** (thk. Abdullah Muhammed ed-Derviş), Beyrut, Dârü’l-Fikr, 1414/1994, C. 1, s. 149.

Millî şair M. Akif Ersoy'un (Ö. 1936) hayâ ile ilgili şu mısraları kavramın anlaşılmasında faydalı olacaktır:

Hayâ sıyrılmış inmiş, öyle yüzsüzlük ki her yerde
Ne çirkin yüzleri örtermiş, meğer o incecik perde
Vefa yok, ahde hürmet hiç, lafe-i bi medlul
Yalan raîç, hiyanet mültezem, heryerde hak meçhul
Ne tüyler ürperir ya rab ne korkunç inkılab olmuş
Ne din kalmış ne iman, din harab, iman türab olmuş.²²⁶

İncecik perdenin fizikî olarak yüzü kapatan peçe olabileceği gibi kimi zaman yanakta ya da yüzde kişinin utancından oluşan kızarma şeklinde gerçekleşen bu duygu olduğu da söylenebilir, bu durumun çoğu insan tarafından değerli olduğu bilinir.

2.1.2. Hayâ Kavramının Kur'ân'daki Kullanımı

Kur'ân'da “ح-ى-ى” “Ha-Yi-Ye” kökünden türeyen kelimelerin büyük çoğunluğu yaşamak, diri, hayat ve canlı olmak anlamlarında kullanılmıştır. Bununla birlikte diğer anlamlarda öldürmeyi terk etmek, sağ bırakmak, diriltmek, yaşatmak, selamlamak, selam, esenlik dileği; sıfat anlamında ise Allah'a (c.c) atfedilerek Hayy ve özel bir isim olarak Hz. Yahya (a.s.) tabiriyle kullanılmıştır. Tezimizin konusu olan utanmak, sıkılmak, çekinmek, anlamındaki hayâ etmek kavramının dışında olduğu için bu kullanımlara yalnızca anlam olarak değinilmiştir.

Konuyla ilgili olmakla birlikte hayâ şeklinde ifade edilmesine rağmen hayâ (utanmak anlamında) konusu ile aynı anlamda kullanılmayan ayetler de vardır. Bu ayetlerde hayâ etmek kavramı kullanılmıştır ancak Allah'ın (c.c) hayâ etmesi örneğinde olduğu gibi içerdiği anlam farklıdır. Hayâ eylemi söz konusu olduğunda kişinin bedenindeki bir farklılıktan bahsedilmektedir. Böyle bir hususun Allâh'a atfedilmesi mümkün değildir. Bedensel bir durum Allah için imkânsızdır. Bu sebeple müfessirler, bedendeki bir farklılığı belirttiği için hayâ durumunun Allah hakkında mümkün olmayacağı görüşündedirler. Böyle bir değişiklik ancak beden taşıyan maddeler için düşünülebilir, demektedirler.²²⁷ Allah'ın hayâsı ile ayetler şu şekildedir:

²²⁶ Ersoy, M. Akif, **Safahât**, İstanbul, 1984, s. 455.

²²⁷ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, C.1, s. 233; Fahreddin er-Râzî, **et-Tefsîrü'l-Kebir**, C.1, s.361; Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, C.1, s.35-36.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَّا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا

"Şüphesiz ki Allah Teâlâ bir sivrisineği ve onun üstünde olanı misal vermekten çekinmez (hayâ etmez)." (el-Bakara 2/26)

وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ

Oysa Allah gerçeği açıklamaktan çekinmez (hayâ etmez). (el-Ahzâb 33/53)

Ayetlerin açıklaması ileriki bölümde sunulmuştur.

Allah Teâlâ'nın istemediği çirkin durumları yapmaktan kaçınma, başka kişilerin kötülüklerinden çekinme, bununla birlikte korkma, kötü iş yaptığında utanma gibi anlamlar hem hayâ kökünden müştak hem de eş anlamlı diğer kavramlar ile methedilen bir erdemli davranış olarak karşımıza çıkmaktadır. Kesin ifade ise müfessirlerin çoğuna göre Hz. Şuayp'ın kızları olduğu kabul edilen kıssada (el-Kasas 28/25) görülür: فَجَاءَتْهُ إِحْدَاهُمَا تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَاءٍ (Nihayet kızlardan biri utana utana yürüyerek ona geldi.). Ayette geçen "اسْتِحْيَاءٍ" "istihya" kelimesi, "hayiye" kökünden türemiş olup utanmak, çekinmek anlamında kullanılmıştır. Kelime nekre olarak gelmiştir. Nekre gelmesinin sebebi hayânın daha şiddetli olduğuna atıftır. Taberî'nin naklettiğine göre Musa (a.s.) kızlara yardım ettikten sonra onlardan biri edep ile yanına gelirken yüzünü kolları ile kapatarak yaklaşmış ve o şekilde konuşmuştur.²²⁸

Ayetteki istihya kelimesi aynı şekilde Ahzâb sûresi'nde (33/53) geçmektedir:

...إِنَّ دَلِكُمْ كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ فَيَسْتَحْيِي مِنْكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ

(... Bu davranışınız Peygamberi rahatsız ediyor, size söylemeye çekiniyor, oysa Allah hak olanı açıklamaktan çekinmez). Müfessirlere göre ayette geçen فَيَسْتَحْيِي fiili Efendimiz'in hayâ ettiğini gösterir. Burada İbn Kesir, Efendimiz'in çok hayâlı olduğundan dolayı ashabından onları incitmek için çekinirdi ve rahatsız olduğunu söylemezdi²²⁹, ifadesiyle Peygamberimiz'in hayâsına mecazi anlam yüklemiştir. Kur'an-ı Kerim'de hayâ ile eş anlamlı başka kavramlar da geçmektedir. Hayâ ile eş anlamlı kavramlar konuyla ilgisinden dolayı alt başlıklarda incelenmiştir.

²²⁸ Taberî, *Câmi 'u'l-beyân*, C.11, s.77

²²⁹ İbn Kesir, *Tefsîr*, C. 4, s.454

2.1.3. Hayâ ile Eş Anlamlı Olan Kavramlar

Kur'ân-ı Kerim'de hayâ ile ilgili eş anlamlı olarak dört kelime, Kur'an'da kullanılmayıp Arap dilinde bulunan iki kelime olmak üzere toplam altı kavram bulunmaktadır.

Bunlardan ilki tezin birinci bölümünde izahı detaylı olarak belirtilen iffet kavramıdır. “(ع ف ف) a-fe-fe” kökünden ortaya çıkan kelimeler dört farklı yerde bulunmaktadır. Bunlar bire bir iffet kelimesi değildir, a-fe-fe kökünden ortaya çıkmış olan isim ve fiil kalıplarıdır. Bunlardan ilki (تَعَفُّفٌ) te'affüf kalıbında (تَفَعُّلٌ) tefe'ul babıyla gelmektedir. Diğer üçü ise (يَسْتَعْفِفُ) yeste'fif şeklinde (إِسْتِفْعَالٌ) istif'âl bâbında gelmektedir. İffet aslında anlamdan ziyade davranış bakımından hayâ kavramıyla teradüf etmektedir. İffet, davranışlardaki erdemlilik olarak algılanırken hayâ, içten gelen duygular sebebiyle ortaya çıkan davranışın iffetli olarak görülmesidir.

Kur'an'da geçen ikinci kavram (ح - ز - ي) ha-zi-ye kelimesidir, hayâ ile eş anlamlı olarak utanmak anlamına gelmekle beraber daha ziyade Kur'ân'da rezil olmak, belaya uğramak, helak olmak manasında kullanılmıştır. Sözlükte kelimenin hayâ anlamına geldiği de zikredilmiştir.²³⁰ Ancak İbn Fâris, haziye kelimesi ile hayâ kelimesi arasındaki utanma anlamının farklı olduğunu belirterek ha-zi-ye fiilindeki utanma durumu çirkin bir fiilden sonra gelen utanma duygusudur. Utanmak ve çirkin davranışı terketmektir. Burada hayâ ile haziye arasında ince bir nokta vardır. Hayâ duygusuna kötü bir şeye meyletmeden önce gelen ve bundan ötürü nefse sakınma duygusu veren utanmadır, şeklinde açıklık getirmiştir.²³¹ Ha-zi-ye kavramı, Kur'ân'ın 25 ayetinde farklı türevlerde zikredilmektedir.²³² Bu ayetlerde genel manada rezil etmek, utandırmak mânâları çıkmaktadır. Örnek olarak Âl-i İmrân sûresinin bir ayetinde şöyle geçmektedir:

رَبَّنَا وَإِنَّا مَا وَعَدْتَنَا عَلَىٰ رُسُلِكَ وَلَا نُحْزِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ.

Rabbimiz! Peygamberlerin aracılığı ile bize va'dettiklerini ver. Kıyâmet günü bizi rezil etme. Şüphesiz sen, vaadinden dönmezsün.²³³

²³⁰ Âsım Efendi, C.4, s.941. Cevherî, C. 6, s.2326-2327.

²³¹ İbn Fâris, C.2, s.179.

²³² el-Bakara 2/85,114; Âl-i İmrân 3/192,194; Mâide 5/33,41; et-Tevbe 9/2,14,23; Yûnus 10/98; Hûd 11/39, 66, 78, 93; el-Hicr 15/69; en-Nahl 16/ 27,28; Tâhâ 20/134; el-Hac 22/9; eş-Şuarâ 26/87; ez-Zümer 39/26,40; Fussilet 41/16; el-Haşr 59/5; et-Tahrîm 66/8.

²³³ Âl-i İmrân 3/194

Bu kavram farklı yerlerde geçmesine rağmen hayâ konusu ile doğrudan alakalı olarak alınabilecek herhangi bir ayet bulunmamaktadır.

Kur'ân'da geçen bir diğer kavram (ع-ي-ر), a-ye-ra kelimesidir. Arapçada yerme, kınama, onur kırıcı davranış anlamındaki ar kelimesi de²³⁴ Türkçede genellikle hayâ ile yakın anlamda kullanılmaktadır.²³⁵ Dilimizde kullanılan “ar perdesi yırtılmak” veya “arsız kişi” ifadeleri bu kullanımın sebebiyledir. Aynı kökten türeyen بَعِير kelimesi Kur'ân'da Yusuf sûresinin 3 ayetinde geçmekle birlikte utanma anlamından uzak bir kullanımda “kervan” manasında kullanılmıştır.²³⁶

Kur'ân-ı Kerîm'de sadece Hicr sûresinde geçen (ف-ض-ح) fe-da-ha kelimesi de çirkin davranışların ortaya çıkmasıyla oluşan utanma veya rezil rüsva olmak anlamlarına gelmektedir.²³⁷ Örnek verilen aşağıdaki ayette hayâ ile aynı anlamda olan fe-da-ha ile ha-zi-ye kelimeleri beraber kullanılmıştır. Yukarıda ele alınan ha-zi-ye kavramında utanma ve rezil olma anlamları bulunmaktadır.

قَالَ إِنَّ هَؤُلَاءِ ضَيْفِي فَلَا تَفْضَحُونِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ

Lût şüphesiz bunlar benim misafirlerimdir. Sakın beni rezil etmeyin. Allâh'a karşı gelmekten sakının, beni utandırmayın, dedi.”²³⁸

Utanma ve hayâ anlamlarına gelen fakat Kur'ân'da zikredilmeyen bir diğer kelime (خ-ج-ل) ha-ci-le kelimesidir. Bu kavram hayâ ile yakın anlamlı olarak kullanılmıştır.²³⁹ ha-ci-le hayrete düşmek, dehşet içinde kalmak ve hayâdan dolayı şaşkınlık demektir. Kişinin utanma duygusundan dolayı dehşete kapılarak sessiz ve donuk bir şekilde kalması ve konuşamaması anlamlarına geldiği gibi utanmış olma, utanç duygusundan yüzü kızarmış hâle gelme manasına da gelir.²⁴⁰ Bu kelime hayâ kelimesinin içeriğiyle aynı anlama gelmektedir. Çünkü her ikisinde de utanmaktan dolayı yüzün kızarması, durgunlaşmak, donakalmak, yavaşlamak gibi insan bedeninde görülen birtakım etkiler söz konusudur. Beydâvî tefsirinde hayânın ilişkili

²³⁴ İbn Manzûr, C.4, s.620-626; Fîrûzâbâdî, C.2, s.570.

²³⁵ bkz. Çağrıçı, Mustafa, “Haya”, *DİA*, C. 16, s.554

²³⁶ Bkz. Yusuf, 12/70,82,94.

²³⁷ Cevherî, c.4, s.390-391; İbn Fâris, c.4, s.509; el Okyanûsu'l-Basît, Fîruzabadî, c.1, s.941-942.

²³⁸ Hicr, 15/68.

²³⁹ Cevherî, c.4, s.1682-1683, el-Okyanûsu'l-Basît, Fîruzabadî c.3, s.1265.

²⁴⁰ Cevherî, age., c.4, s.1682-1683, el-Okyanûsu'l-Basît, Fîrûzâbâdî, C.3, s.1265.

olduğu kelimelerle ilgili şöyle demiştir: Hayâ, çirkin şeylerden kınanma korkusuyla ortaya çıkan ruh darlığıdır, aynı şekilde utanmazlık durumu ile utangaçlık durumu arasında bir denge durumudur. Bununla birlikte kişi utanmazlık hâlinde çirkin işleri yapar ve bu durumdan dolayı hissedeceği şeylere önem vermez. Utanma hâlinde o fiili yapmaktan uzak durur, kötü davranışı terkeder.²⁴¹

Yakın anlamlı lafızlardan biri (ح-ش-م) ha-şe-me olup bu lafız sözlükte “çok utanma” ve “hayâ” manasında kullanılmakla beraber aynı zamanda gazap, öfke manalarına da gelmektedir. Ancak Cevherî, dilcilerden bazılarının bu kelimeyi hayâ manasıyla değil de sadece gazap ve öfke manalarıyla kullandığını belirtir.²⁴² Bu kelimedeki ve türevlerinde Kur’ân’da hayâ etmek anlamında kullanılmamıştır.

Diğer bir kelime (خ-ف-ر) ha-fi-ra olup bu kelime Kur’ân-ı Kerîm’de geçmemekle beraber “hayâsı çok olmak”, “pek utanmak” manalarına gelmektedir.²⁴³ Sözlükte hayânın yakın anlamlısı olarak pek çok kelime vardır. Ancak bu kelimelerin içinde bazı anlam değişiklikleri olduğundan dolayı eş anlamlısı olarak teze almak uygun görülmemiştir. Hayâ, hoş görülmeyen bir işe yönelmede önce hissedilen ve bundan ötürü nefsin sakınmasını sağlayan bir duygudur. Fe-da-ha kökündeki utanmak kötülüklerin ortaya çıkmasıyla oluşan utanmadır. Utancından rezil rüsva olmak anlamındadır. Ha-zi-ye fiilindeki utanma ise çirkin bir davranışın yapılmasından sonra kişide oluşan utanmaktır. Hayâ konusuna ışık tutması açısından yakın ve eş anlamlı kelimeler sunulduktan sonra önemine binaen zıt anlamlılarını da vermek uygun bulunmuştur.

2.1.4. Hayâ ile Zıt Anlamlı Olan Kavramlar

Birinci bölümde değinildiği üzere kelimenin daha iyi anlaşılabilmesi için o kavramın yakın anlamını bilmek kadar karşıtını da bilmek gerekir. Hayâ kavramına yüklenen anlamı daha açık anlayabilmek için onunla zıt anlama gelen diğer kavramların da incelenmesi faydalı olacaktır. Hayânın zıt anlamlısı olarak biri Kur’ân’da olmak üzere farklı iki kelime bulunmaktadır.

²⁴¹ Beydâvî, C.1, s.56.

²⁴² Cevherî, c.5, s.1900; İbn Fâris, c.4, s.132; el-Okyanûsu’l Basît, Firûzâbâdî, c.4, s.238-239; Zebidî, c.9, s.359.

²⁴³ Cevherî, c.2, s.648-649; İbn Manzûr, c.4, s.253-254; el Okyanûsu’l-Basît, Firûzâbâdî, c.2, s.302-303.

(ف-ح-ش) Fe-hu-şe: Kur'ân'da hayâsızlık olarak farklı ayetlerde geçmekte olup detayı iffet bölümünde izah edilmişti. İşin kötü ve çirkin olagelmesi, haddi aşan davranışlar, ameliye manalarına gelmektedir. Cürcânî, dünya hayatında had cezasını, ahiret hayatında ise azabı gerekli kılan çirkin davranışlar diye tanımlarken Şartûnî ise kötü ahlâklı, haddi aşan sözlerde ve davranışlarda taşkınlık yapma, zina, Allah'ın yasaklamış olduğu çirkin davranış, ayrıca konuştuğu zaman haddi aşan kişi tanımlamasını yapmıştır. el-İsfahânî, fuhşu aşırı çirkin söz ve fiiller olarak tanımlanmıştır. Fahşâ genellikle zina anlamına gelmektedir.²⁴⁴ Gerçeğe ve bilinen ölçülerle uyuşmayan her ameliyeye fâhiş veya fahişe denilmektedir. Sözlükte ise “çirkin olmak ve aşırı” manasında olan fuhuş kelimesi, İslâm külliyatında sözlük anlamıyla da ilişkili olarak aşırı çirkin söz ve davranış, büyük olan günahlar, ahlâka ve edebe mugayir olan ve dînî olarak da yasaklanmış bulunan çirkinlik ve kötülük manasında kullanılmaktadır.²⁴⁵ Kur'ân'da ise çirkin olan iş,²⁴⁶ suç²⁴⁷, kötü olan, kötülük²⁴⁸, haddi aşmak²⁴⁹, fuhuş²⁵⁰, zina²⁵¹ ve edepsizlik, iffetsizlik, hayâsızlık²⁵² anlamlarında kullanılmıştır. Konuya Nahl sûresinin 90. ayetiyle örnek verebiliriz:

Muhakkak ki Allah, adâleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder; çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.

Ayette nehyedilen ve “hayâsızlık” olarak tercüme edilen “فَحْشَاءٌ”, “fahşâ”, kelimesi aynı kökten gelen “fuhuş” kelimesiyle eş anlamlıdır ve çirkin sözler ve fiiller için kullanılmıştır. Daha genel bir ifadeyle fahşâ, başta zina olmak üzere edep, iffet ve hayâya aykırı her türlü söz ve fiilleri ifade etmektedir.²⁵³

Ve-ga-ha (و-ق-ح) kelimesi de hayâ kavramının zıt anlamlısı olarak zikredilmekle beraber bu kelime de Kur'ân'da geçmemektedir. Ömer Nasuhi Bilmen,

²⁴⁴ bkz. Cevheri, age., c. 3, s. 1014; İbn Fâris, age., C. 4, s. 478., El-Okyanûsu'lbasît, Fîrûzâbâdî, c. 2, s. 1109-1110; Cürcânî, s. 110; Akrâbu'l-Mevârid Fî Fusahî'l-Arabîyyeti'l-Şevârid, Şartûnî, Saîd El-Huvrî El-Lübnânî, C.1.s.905 Mektebetü Lübnan, Beyrut 1992; Râgıb El-İsfahânî, s. 387.

²⁴⁵ Canbulat, **Dinî Kavramlar Sözlüğü**, s. 169.

²⁴⁶ el-Bakara 2/169, 268; en-Nisâ 4/22; el-İsrâ 17/32; el-Ankebût 29/28; eş-Şûrâ 42/37.

²⁴⁷ Âl-i İmrân 3/135.

²⁴⁸ el-En'âm 6/151; Yusuf 12/24; en-Nûr 24/21.

²⁴⁹ el-A'râf 7/28, 80.

²⁵⁰ en-Nisâ 4/25.

²⁵¹ en-Nisâ 4/15, 19.

²⁵² A'râf,7/28, 33, Nahl, 16/90, Nûr, 24/19, Neml, 27/54, Ankebût, 29/45, Ahzâb, 33/30, Necm, 53/32

²⁵³ Râgıb El-İsfahânî, s.562

utanmazlıktan, bâtılı hak suretinde görüp çekinmeksizin işlemekten ibaret olarak tarif ettiği “vekahat”i hayânın zıddı olarak yorumlamıştır.²⁵⁴ Ve-ga-ha kelimesi genellikle katı kalpli kişi, hayâsı az, gayriahlâkî davranış gibi anlamlarda kullanılmıştır. Sonuç olarak hayânın zıt anlamlısı sayılabilecek iki kelime bulunmakla beraber sözlüklerde hayânın zıt anlamlısı olarak sadece ve-ga-ha kelimesini kullanılmıştır.²⁵⁵

2.2. KUR’AN’I KERİM’DE HAYÂ AYETLERİNİN SUNULUŞU

Bu bölümde hayâ kavramının ve eş anlamlı diğer kelimelerin geçtiği ayetlerin sırasıyla bir arada verilmesi mealiyle birlikte ayetler için kısa açıklamalar uygun gördük. Daha sonra ayetler konularına göre ayrılıp klasik dönem ve muasır dönem müfessirlerinin tefsirlerinden ve hadislere müracaat edilerek hayâ kavramının anlaşılmasını amaçladık.

2.2.1. Hayâ ile İlgili Ayetler

el-Kasas, 28/25-26

فَجَاءَتْهُ إِحْدَاهُمَا تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَاءٍ قَالَتْ إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا فَلَمَّا جَاءَهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقِصَصَ قَالَ لَا تَخَفْ نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢٥﴾ قَالَتْ إِحْدَاهُمَا يَا أَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ ﴿٢٦﴾

25- Derken, o iki kadından biri utana utana yürüyerek ona geldi: Babam, dedi, bizim yerimize (hayvanları) sulamanın karşılığını ödemek için seni çağırıyor. Musa, ona (Hz. Şuayb'a) gelip başından geçeni anlatınca o: Korkma, o zalim kavimden kurtuldun" dedi. 26- (Şuayb peygamber olduğu tercih edilen) iki kızından biri: "Babacığım! Onu ücretle (çoban) tut. Çünkü ücretle istihdam edeceğin en iyi kimse, güçlü ve güvenilir olandır" dedi.

Tam o esnada kızlardan biri, iffeti yerinde, hayası yerinde, utana, utana Musa (a.s)’a geldi ve dedi ki; Babam seni davet ediyor. Bizim koyunlarımızı suladığın için, bize bu konuda yardımcı olduğun için sana ücretini vermek üzere babam seni istiyor. Musa (a.s) elbette bu işi ücretle yapmamıştı. O ücret peşinde koşan, yaptığı bir iyiliğin karşılığını almak için yapan birisi değildi. O şerefli, iffetli ve hayâlı Allah elçilerinden biriydi ve yaptığı her şeyi sadece Allah için yapanlardandı.

Doğup büyüdüğü topraklardan uzakta kalmak zorunda olan Musa peygamber ve kavminin hakları, hukukları, özgürlükleri, hayâları, iffetleri, her şeyleri ellerinden alınıp köle durumuna düşürülmüş bir toplumu, peygamber çocuklarını, İsrail oğullarını huzura kavuşturmada, Firavun ’un sisteminden kurtarmada önderlik ve rehberlik görevini üstlenecek kişi yine Hz. Musa olacaktır.

²⁵⁴

Bilmen, Ömer Nasûhi, Büyük İslâm İlmihali, s.570., Kitap Y., İstanbul 2003,

²⁵⁵

Cevherî, C.1, s. 416, İbn Fâris, C.4, s. 132, Firûzâbâdî, El-Okyanûsu’l basit, C.1, s.1002-1003.

Şuayb (a.s)'ın kızlarından birisinin teklifi ve baba tarafından değerlendirilmesine şahit oluyoruz. Kızcağızın babacığım onu ücretli tut. Çünkü O hem güvenilir hem de emindir diyordu. Peki acaba bu kızcağız Musa (a.s)'ın bu özelliğini nereden bilmiştir? Hani Musa (a.s) kuyunun kenarında insanlar koyunlarını sularlarken iffet ve hayaları yönünden kenarda bekleyen, erkeklerin içine karışmayan o kızları gördüğü zaman onlara ne işiniz var da buradasınız? ifadesine karşılık o kızcağızlar hayâlarından ötürü şöyle cevap vermişlerdi: Biz erkeklerin arasına karışmıyoruz. Koyunlarımızı sulayacak, bizim rızkımızı bize ulaştıracak başka kimsemiz yoktur. Babamız da ihtiyardır şeklindeki haklı mazeretlerine binaen onların koyunlarını sulamaya yardım etmek istemiş ve onlarla konuşurken yüzlerine bile bakmamış, onlara onların iffet ve hayâlarını zedeleyecek bir davranışta bulunmamış, kendisinin de iffetli ve hayâlı olduğunu göstermişti ya işte kızcağız onun emin ve güvenilir bir kimse olduğunu buradan çıkarmıştır.

2.2.2. Hayâ ile Eş Anlamlı Ayetler

Hûd 11/78

وَجَاءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ قَالَ يَا قَوْمِ هَؤُلَاءِ بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ فِي ضَيْفِي أَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ ﴿٧٨﴾

Esasen kötü işler yapagelen halkı, kötü niyetle koşa koşa Lut'a geldiler, Lut: "Ey halkım!" dedi, "işte kızlarım!" Onlar sizin için nikâh akdi ile daha temiz, şaibeden daha uzaktır. Öyle ise Allah'tan korkun, emirlerini, çiğnemekten sakının da, bari misafirlerimin yanında beni rüsva etmeyin! "Yok mu içinde aklı başında bir adam?"

Kavimi koşarak Onun yanına geldiler, ki onlar o kötü işi yapıyorlardı. O pisliğin içindelerdi. Dediler ki ey Lut o evindekileri bize teslim et. Biz onlara sahip olmak istiyoruz. Lut (a.s) dedi ki: Ey kavmim, işte kızlarım. (Ya kendi kızları ya da ümmetin kızları kastedilmiştir). İşte bunlar tertemizdir sizin için dedi. Misafirlerini kendi elleriyle bu ahlâksızlara teslim etmek durumunda kalmak onu çok üzdü de onlara: Ey kavmim işte kızlarım! Gerçekten evlenmek istiyorsanız onları alın ve bu misafirlerime dokunmayın dedi. Allah'tan korkun ve misafirlerin konusunda beni rezil rüsva etmeyin dedi. Onlar dediler ki: Ey Lût, kızlarında bir hakkımız yoktur. Biz kızları değil erkekleri istiyoruz ve onları almadan da buradan bir adım bile atmayacağız. Evet kavminin kızlardan, kadınlardan yana bir arzuları kalmamış, onların gözleri erkeklerde. Bizim ne istediğimizi biliyorsun, bize nasihat edip durma demişlerdir.

Hicr 15/68-69

قَالَ إِنَّ هَؤُلَاءِ ضَيْفِي فَلَا تَفْضَحُونِ ﴿٦٨﴾ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ ﴿٦٩﴾

(Lut) onlara "Bunlar benim misafirimdir. Sakın beni utandırmayın; Allah'tan korkun, beni rezil etmeyin!" dedi.

2.2.3. Hayâ Konusunu ve Lafzını Çağrıştıran Kelimelerin Geçtiği Ayetler

el-Bakara 2/26

إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَّا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ

Şüphesiz Allah (hakkı açıklamak için) sivrisinek ve onun da ötesinde bir varlığı misal getirmekten çekinmez (hayâ etmez). İman etmişlere gelince, onlar böyle misallerin Rablerinden gelen hak ve gerçek olduğunu bilirler. Kâfir olanlara gelince: “Allah böyle misal vermekle ne murat eder?” derler. Allah onunla birçok kimseyi saptırır, birçoklarını da doğru yola yöneltir. Verdiği misallerle Allah ancak fasıkları saptırır (çünkü bunlar birer imtilandır).

Allah Teala bu ayette sinekten misal verince bunlar insanlara tuhaf geldi. Diyorlar ki olacak şey midir bu? Allah sinekten bahsediyor, örümcekten söz ediyor, yakışır mı bu Allah’ın şanına? diye yaygara yapan Yahudi ve münafıklar için Allah’ın darb-ı mesel getirdiği sivrinek olsun ya da ondan daha aşağı bir varlık olsun Allah darb-ı meselinde haya etmez çünkü darb-ı mesel getirdiği mahlukatı yoktan var edende Allah’tır. Bu şekilde kafirlerin dalaleti mü’minlerin inançlarını artırır.

el-Ahzab 33/53

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرَ نَاظِرِينَ إِنِّي وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثٍ إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ يُؤْذَى النَّبِيَّ فَيَسْتَحْيِي مِنْكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تُنْكِرُوا آرْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا

Ey iman edenler! Siz, bir yemeğe çağırılmadıkça, zamanını gözetmeksizin, Peygamber’in evlerine girmeyin. Ancak davet edildiğiniz vakit girin. Yemeği yediğinizde hemen dağılın, sohbe dalmayın. Çünkü bu hareketiniz Peygamber’i üzmemektedir, fakat o (size bunu söylemekten) utanmaktadır. Ama Allah, hakkı söylemekten çekinmez. Peygamber’in hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Bu hem sizin kalpleriniz hem de onların kalpleri için daha temiz bir davranıştır. Sizin Allah’ın Resulünü üzmemiz ve kendisinden sonra onun hanımlarını nikâhlamanız asla caiz olamaz. Çünkü bu, Allah katında büyük (bir günah)tır.

Mü’minlerin peygamberin hanımlarının haklarına riayet etmeleri ve ona eziyet etmemeye ve onu üzmemeye dikkat etmeleri için, onlara izin verildiği haller hariç peygamberin evlerine girilmemesi gerektiği belirtilen Müslümanlar için uyarı mahiyetinde gelen bu ayet şefkat ve merhamet peygamberinin nikahlandığı özel günde dahi mü’minleri ikaz etmekten haya ettiğini ve Peygamberimizin rehberliğinde Müslümanlarında ahlâkî, âdabları yüceltilmiştir.

2.2.4. Hz. Âdem ile Eşinin Cennetteki Durumu ve Karşılaştıkları Ahlâkî Sıkıntı

el-A'râf, 7/20-23

فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوَاتِمِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَتَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ ﴿٢٠﴾ وَقَاسَمَهُمَا إِيَّيَّيْ لَكُمَا مِنَ النَّاصِحِينَ ﴿٢١﴾ فَدَلَّيَهُمَا بِعُرْوَةٍ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوَاتِمُهُمَا وَطَفَعَا خِصْفَانَ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَنَادِيَهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكَ الشَّجَرَةِ وَأَقُلَّ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٢٢﴾ قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾

20- Derken şeytan, kapalı olan avret yerlerini birbirine göstermek için onlara fısıldayıp kafalarını karıştırdı ve "Rabbiniz size bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedî yaşayanlardan olursunuz diye yasakladı" dedi. 21- Onlara, "Ben gerçekten sizin iyiliğinizi isteyenlerdenim" diye de yemin etti. 22- Böylece ikisini de ayartmış oldu. Ağacın meyvesini tattıklarında ayıp yerleri kendilerine göründü. Ve cennet yapraklarından üzerlerini örtmeye başladılar. Rableri onlara, "Ben size o ağacı yasaklamadım mı ve şeytanın size apaçık bir düşman olduğunu söylemedim mi?" diye seslendi. 23- Dediler ki: "Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz, bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz!"

İnsanda mahrem yerlerin açılmasıyla yukarıdaki ayetlerden anlaşıldığı üzere herhangi bir telkin altında kalmadan hemen örtmeye teşebbüslerinde görüyoruz ki hayâ duygusunun fitrattan geldiğini, çıplaklığın ve vücudun belli yerlerini teşhir etmenin insandaki doğal ahlâk duygusuna aykırı olduğunu anlatmaktadır.

Taha 20/120-121

فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَا آدَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَا يَبْلَى ﴿١٢٠﴾ فَأَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتْ لَهُمَا سَوَاتِمُهُمَا وَطَفَعَا خِصْفَانَ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَعَصَى آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَى ﴿١٢١﴾

120- Nihayet şeytan ona vesvese verip şöyle dedi: "Ey Âdem! Sana ebedilik ağacını ve yok olmayan bir saltanatı göstereyim mi?" 121- Bunun üzerine onlar (Âdem ve eşi Havva) o ağacın meyvesinden yediler. Bu sebeple ayıp yerleri kendilerine göründü ve cennet yaprağından üzerlerine örtmeye başladılar. Âdem, Rabbine isyan etti ve yolunu şaşırdı.

2.2.5. Hayâ Açısından Hz. Peygamber'in Ailesinin Durumu ve Sahabenin Onlarla İlişkileri

el-Ahzab 33/32-33

يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ إِنْ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٣٢﴾ وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ﴿٣٣﴾

32- Ey peygamberin hanımları! Sizler herhangi bir kadın gibi değilsiniz. Allah'tan sakınıyorsanız edalı konuşmayın, yoksa kalbi bozuk olan kimse kötü şeyler ümit eder; daima ciddî ve ağırbaşlı söz söyleyin. 33- Evlerinizde oturun; eski Cahiliyede olduğu gibi açılıp saçılmayın, namazı kılın; zekâtı verin; Allah'a ve peygamberine itaat edin. Ey peygamberin ev halkı! Şüphesiz Allah sizden kusuru giderip sizi tertemiz yapmak ister.

el-Ahzab 33/53

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرٍ نَاظِرِينَ إِنِّي وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَأْنَبِينَ لِحَدِيثٍ إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ فَيَسْتَحْيِي مِنْكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْخَفَاءِ إِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تُنْكَحُوا أَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا.

Ey iman edenler! Siz, bir yemeğe çağırılmadıkça, zamanını gözetmeksizin, Peygamber'in evlerine girmeyin. Ancak davet edildiğiniz vakit girin. Yemeği yediğinizde hemen dağılın, sohbeta dalmayın. Çünkü bu hareketiniz Peygamber'i üzmemekte, fakat o (size bunu söylemekten) utanmaktadır. Ama Allah, hakkı söylemekten çekinmez. Peygamber'in hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Bu hem sizin kalpleriniz hem de onların kalpleri için daha temiz bir davranıştır. Sizin Allah'ın Resulünü üzmeniz ve kendisinden sonra onun hanımlarını nikâhlamanız asla caiz olamaz. Çünkü bu, Allah katında büyük (bir günah)tır.

2.3. KUR'AN-I KERİM'DE HAYÂ KAVRAMININ SUNULUŞU

Hayâ kavramının insanlık tarihi kadar eski olduğunu söylemek mümkündür. A'raf sûresinin 22. ayeti ve konuyla ilgili diğer ayetler bunu teyit eder niteliktedir. Hz. Âdem ve Hz. Havva daha yeryüzüne indirilmeden cennette iken utanma (hayâ) duygusunu yaşamıştır. Müfessirler, iffet konusunu imandan hemen sonra gelen temel ahlâkî davranış olarak algılamış, hayâ tabirini iffet kavramından ayrı tutmamıştır. Erdemli bir davranış olan iffete sahip olan kişi aynı zamanda hayâlıdır; iffetin olmadığı yerde hayâ da yoktur. Âdem (a.s.), iffetli bir davranış gösteremeyerek şeytana uyması, ardından da yaptığı işin neticesinde çirkin bir durumun ortaya çıkmasından dolayı hayâ etmiş, eşiyile beraber cennet yapraklarıyla örtünmeye çalışmıştır.

Konunun daha iyi anlaşılması açısından hayâ ile ilgili ayetler konularına ve olaylara göre bölümlere ayrılmıştır. Hayâ meselesinin anlaşılmasında daha yeryüzüne indirilmeden cennette yaşanan, hayâ ile ilgili bir olay olan ve Hz. Âdem ile Havva'nın cennetten indirilmesine neden olan, yasak ağaçtan yediklerinde çıplak olmalarıyla başlayan ve devam eden hayâ süreci bilinmelidir. O günden bugüne hayâ kavramı bütün peygamberler tarafından hatırlatılmalı gelmiştir. İnsanlığın varoluş süreci

ile başlayan hayâ meselesine farklı zaman dilimleri ve peygamber örnekleriyle açıklık getirilmiştir.

2.3.1. Hz. Âdem ile Havva'nın Cennette Başına Gelen Durum Sonrası Hayâ Etmeleri

Kur'an'da Âdem (a.s.) ile Havva'nın cennetteki durumlarıyla ilgili farklı sûre ve ayetlerde bilgiler mevcuttur. Ancak burada meselenin sadece iffet, hayâ ve müstehcenliğe değinen kısımları alınmıştır. Âdem (a.s.) ile Havva'nın cennette başından geçen olayın anlatıldığı ayetlerde hayâ kelimesi geçmemektedir. Ayetlerde bahsedilen kıssanın sonucu olarak hayâ edilecek durumun sözden ziyade fiilî olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Konunun geçtiği ayetler şu şekildedir:

فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوَاتِمِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ ﴿٢٠﴾ وَقَاسَمَهُمَا إِيَّيَ كَمَا لَمَنِ النَّاصِحِينَ ﴿٢١﴾ فَدَلَّيَهُمَا بِعُرْوَةٍ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوَاتِمُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَنَادَيْتُهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكَ الشَّجَرَةِ وَأَقُلَّ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٢٢﴾

20- Derken şeytan, kendilerinden gizlenmiş olan avret yerlerini onlara açmak için kendilerine vesvese verdi ve dedi ki: "Rabbiniz size bu ağacı ancak, melek olmayasınız, ya da (cennette) ebedî kalacaklardan olmayasınız diye yasakladı." 21- "Şüphesiz ben size öğüt verenlerdenim" diye de onlara yemin etti. 22- u suretle onları kandırarak yasağa sürükledi. Ağaçtan tattıklarında kendilerine avret yerleri göründü. Derhal üzerlerini cennet yapraklarıyla örtmeye başladılar. Rab'leri onlara, "Ben size bu ağacı yasaklamadım mı? Şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi?" diye seslendi. (el-A'râf, 7/20-22)

فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَا آدَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَا يَبْلَى ﴿١٢٠﴾ فَأَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتْ لَهُمَا سَوَاتِمُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَعَصَى آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَى ﴿١٢١﴾

120- Nihayet şeytan ona vesvese verip şöyle dedi: "Ey Âdem! Sana ebedilik ağacını ve yok olmayan bir saltanatı göstereyim mi?" 121- Bunun üzerine onlar (Âdem ve eşi Havva) o ağacın meyvesinden yediler. Bu sebeple ayıp yerleri kendilerine göründü ve cennet yaprağından üzerlerine örtmeye başladılar. Âdem, Rabbine isyan etti ve yolunu şaşırdı. (Taha 20/120-121)

Yukarıdaki her iki ayet grubunda açıkça görülür ki şeytanın hedefi Âdem (a.s.) ile Havva'yı kandırarak ayıp yerlerini ortaya çıkarmak ve onları utandırmaktır. Onların yasak olanı yapmaları ve akabinde çıplak kalıvermeleri Allah'ı (c.c) gazaplandırarak, böylece şeytan kendince cennetten kovulmasına sebep olan Âdem'den (a.s.) intikam almış olacaktır. Kendisinin üstün yaratılıp Âdem'in aciz olduğunu da göstermiş olacaktır.

İbn Kesir tefsirinde bahsi geçen ayetler açıklanırken şöyle bir izahatta bulunulmuştur: Âdem (a.s.) hurma ağacı gibi uzun boylu ve sık saçlı idi. Allah'ın onlara yasak ettiği ağaca yaklaşıp hataya düştükten sonra avreti açığa çıktı, daha

önce avretleri bir nur ile örtülü idi, avreti açığa çıkınca Hz. Âdem cennette telaş, endişe ve utanma ile sağa sola koşmaya başladı, bir ağaca takıldı, o ağaç da kaçışını önlemek için onu bırakmadı. Âdem (a.s.) ağaca kendisini bırakmasını söylediye de ağaç yine de bırakmadı. O esnada Allah (c.c.) şöyle nida etti: “*Ey Âdem neden sağa sola koşuyorsun?*” Âdem (a.s.) de: “*Ya Rabbi! Halimden dolayı senden hayâ ettiğim için kaçıyorum*” diye cevap verdi. “*Peki sana yasakladığım halde nasıl oldu da o ağaca yaklaştın?*” Âdem (a.s.) de “*Ya Rabbi! Senin adına kimsenin yalan yere yemin edebileceğini düşünemedim ve bundan dolayı hata edip şeytana inandım.*” dedi. Allah (c.c.) şöyle buyurdu: “*Yaptığına karşılık olarak bundan sonra bolluktan darlığa, kolaylıktan zorluğa gidiyorsun.*”²⁵⁶ Böylece yeryüzüne iniş serüveni başlamış oldu. İbn Kesir, İbn Abbas’tan şu rivayeti aktarır: Allah, Âdem’e “*Sen bu ağaçtan niçin yedin?*” diye sual ettiğinde Âdem (a.s.) cevap olarak Havva annemizin ona telkinde bulunduğunu belirtir. Bunun üzerine Allah, Havva annemize yaptığına karşılık olarak hamilelik ve doğumun acısını vermiştir.²⁵⁷ Tefsir kaynaklarında geçen bu kıssalar ve olayların izahı yapılırken bir kısmının kaynak yetersizliği İsrailiyat olma ihtimalini de getirir. Zira Yahudi ve Hristiyan inancında önce Havva’nın yasak elmadan yediği, sonra da Âdem’e (a.s.) elmayı uzattığı rivayet edilir.²⁵⁸ Oysa Kur’ân’da bahsedilen ağaçtan kastedilen nedir? Nasıl bir ağaçtır? Yedikleri yasak madde nedir? Buğday olduğuna dair rivayetler olsa da konuyla ilgili açık bir delil görünmemektedir.

Tefsir kaynakları ayetlerin açıklamalarını müfessirlerin A'râf ile Taha sûrelerindeki konuyla ilgili ayetlerin tefsirlerini birleştirerek vermişlerdir.²⁵⁹ Tekrardan kaçınmak maksadıyla tezde aynı metotla devam edilmiştir. Âdem (a.s.) ile Havva’nın avret yerlerinin açılıp hayâ etmelerinden sonra Âdem (a.s.) ve Havva’nın avret yerlerini incir ve muz ağacının yaprağı ile kapattığı belirtilir. Avret yerlerinin açığa çıkıvermesi karşısında derhal örtünmeye çalışmaları ve cennet yapraklarına

²⁵⁶ İbn Kesir, *Tefsîru'l Kur'ani'l-Azim*, C.2, s.213.

²⁵⁷ İbn Kesir, *Tefsîru'l Kur'ani'l-Azim*, C.2, s.124.

²⁵⁸ *Kitâb-ı Mukaddes (Eski ve Yeni Ahid)*, Tekvin, Bab.3/1-6, s.3., Kitâb-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1995.

²⁵⁹ Alûsî, *Rûhu'l Meâni*, C.16, s.796.

koşmaları sebebiyle İbn Kesir rivayet ve yorumları aktarılan tefsirinde hayâ duygusunun Âdemoğullarının fitratından olduğu kanaatine varmıştır.²⁶⁰

Kıssanın teferruatında tefsirlerde birbirine yakın bilgilere ulaşılmıştır. Cennette örtünme meselesini açılan avret yerlerinin muz ya da incir ağacının yaprağı ile kapattıkları tespit edilmiştir.²⁶¹

Âdem (a.s.) ile Havva bu cürmü işledikten sonra hiçbir ağacın örtünmeleri için onlara yaprağından vermek istemediğini belirten Kurtubî tefsirinde devamlı sadece incir ağacı yaprağından verdiğini, bu sebeple Allah'ın incir ağacının meyvelerinin lezzetini artırdığını ve verimli kıldığını söyler. Bu kıssada avret yerinin açılmasının ne kadar çirkin bir iş olduğunun delili vardır. Bu ayetlerden hareketle avret yerinin açılmasının hayâsız bir durum olduğu ve İmam Şafii'nin örtünecek hiçbir örtü bulunmazsa ağaç yaprağı ile örtünmenin farz olduğuna hüküm getirdiği belirtilir.²⁶²

Seyit Kutup ise Âdem (a.s.) ile Havva'nın avret yerlerini cennet yapraklarıyla örtünmeleri meselesini anlatırken kişinin iç aleminin de örtüsü olduğuna vurgu yapar. Açılan avret yerleri bedene ait olduğu için kapatılması da yine fiziksel olmalıdır, dedikten sonra manevi olan iç alem örtüsünü "*Ey Âdem oğulları! Size mahrem yerlerinizi örtecek giysi, süsleneceğiniz elbise yarattık. Takva elbisesi, işte o daha hayırlıdır. Bunlar Allah'ın ayetlerindedir. Umulur ki düşünüp öğüt alırlar.*"²⁶³ ayetini örnek gösterir ve bu elbisenin takva elbisesi olduğunu belirtir.²⁶⁴ Temiz bir ruh hâli, zihinsel bakış, kalp temizliği gibi görünmez, zahiri olmayan duyguların aslında takva elbisesi ile korunması ve güzelleştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Âdem (a.s.) ve Havva'nın yasak olanı ihlal ettiklerinde avret yerlerinin görünmesi ile hayâ duygularının harekete geçip cennet yaprakları ile örtünmeye başlamaları hayâ duygusunun aslında yaratılıştan olabileceği düşüncesini

²⁶⁰ İbn Kesir, *Tefsîru'l Kur'ani'l-Azim*, C.2, s.214.

²⁶¹ bkz. Bilmen, Ömer Nasûhî. *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsîri*, C.2., s.1003-1004; Tefsîri Neseî, C.1, s.561, Şam/Beyrut 2005.

²⁶² Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, C. 4, s.2617.

²⁶³ A'râf, 7/26.

²⁶⁴ Seyyid b. Kutb b. İbrâhîm b. Hüseyin eş-Şâzilî, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, C. 3, s.1268, Dar'us Şüruk y., Beyrut 1987.

pekiştirmektedir. İleride değinilecek Şuayp'ın (a.s.) kızları ile ilgili kıssada konunun farklı örnekleri bulunabilir.

2.3.2. Takva Elbisesi ile Hayâ İlişkisi

Kur'ân ayetlerine ve Hadis-i şeriflere bakıldığında hayânın takvadan bir bölüm veya takvanın kapısı gibi algılandığı görülür. Aşağıda Araf sûresinde belirtildiği şekilde adetâ hayâ perdesi gibi takva elbisesinden bahsedilmiştir. Takva ile hayâ arasındaki münasebeti müfessirlere müracaat edilerek ortaya konulmuştur. Elbiseden önce takva kelimesinin sözlük ve ıstılah anlamlarının izahıyla devam etmek konuyu daha anlaşılır kılacaktır.

Takva kelimesi, koruma, esirgeme anlamına gelen “*vikaye*” kökünden türetilmiştir. Takva kelimesinin sözlüklerdeki anlamı insanın ibâdet ve güzel işler yaparak kendisine iç huzursuzluğu ve acı verecek durumlardan korunmasıdır. İbadetlerde ise takva denilince ihlas, samimiyet ve günahlar konusunda derhal terketmek ve sakınmanın kastedildiği belirtilmiştir.²⁶⁵ Gezgin, takva kelimesinin semantik analizini “*Allah'a karşı gelmekten sakınmak ve Allah'ın azabından korunmak için gerekli önlemleri almak ve daima bu bilinç ile Allah'a derin bir saygı şuuru içerisinde bulunmak*” şeklinde yapmıştır.²⁶⁶ Elmalı'nın izahına göre takva dinde iki anlamda kullanılmıştır. Birincisi ahirette zararlı olandan korunup sakınmaktır. Bunun en aşağı derecesi cehennemde ebedî kalmaya neden olacak şirkten uzak kalmaktır, en yükseği de bütün duyularıyla Allah'a yönelme ve onun korumasına girmektir ki gerçek takva budur. İkincisi ise nefsi günahlardan korumaktır. Mutlak olarak takva denildiğinde ve bir karine bulunmadığında maksat bu olur. Takvaya ulaşmak için nefsi büyük günahlardan korumak gereklidir. Takva sahibi kişiye muttaki denir.²⁶⁷ Takva tabirinin izahından sonra konu başlığı olan hayâ-takva ilişkisi ile ilgili ayetler aşağıda sunulmuştur:

يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُؤَارِي سَوَاتِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسُ النَّفْسِ ذَلِكَ خَيْرٌ ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ
اللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَكَّرُونَ ﴿١٠١﴾ يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُم مِّنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا

²⁶⁵ el-Cürcânî, Seyyid Şerîf (v. 816/1413), *et-Ta'rifât*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 3. Baskı, Beyrut, 1408/1988.

²⁶⁶ Galip, Gezgin Ali, “Kur'ân'da Takvâ”, Anadolu Üniversitesi Y., s.141. Eskişehir 2010.

²⁶⁷ Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır (ö.1361/1942), Hak Dili Kur'ân Dili (9 c) Eser Neşriyat, Haznedar Ofset, C.6, s.4434, 4479. İstanbul 1979.

لِيَأْسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْآتِهِمَا إِنَّهُ يَرَاكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ
لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٧﴾

27- Ey âdemoğulları! Ayıp yerlerinizi örtecek giyimlikle sizi süsleyecek elbiseler gönderdik. Takva elbisesi ise bunlardan daha hayırlıdır. Allah'ın bu ayetleri öğüt almanız içindir. 27- Ey âdemoğulları! Şeytan, ayıp yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak ananızı babanızı cennetten çıkardığı gibi sizi de şaşırtmasın. Sizin onları görmediğiniz yerlerden o ve taraftarları sizi görürler. Biz şeytanları, inanmayanlara dost kılarız. (el-Araf, 7/26-27)

Kur'ân-ı Kerim'deki takva ile ilgili ayetler bir bütünlük içinde incelendiğinde görüleceği üzere Kur'ân-ı Kerim'in önem verdiği bu kavram başlıca şu iki temel anlamı içermektedir. İlk olarak takva, itikadi konularda yanlış ve batıl inançlara kapılmaktan, ahlâkî ve amelî meselelerde ruhu kirleten kötü duygu ve düşüncelerden, çirkin huylardan, kusurlu, eksik, zararlı ve yanlış davranışlardan, İslâm dininde temelleri açıklanmış hayat tarzına uymayan bir yaşayıştan sakınmak ve uzak durmaktır. İkinci olarak ise takva her türlü amel ve görevlerin yerine getirilmesinde, her çeşit kötülüğün terk edilmesinde önce Allah'tan hayâ etmek yani Allah korkusunu ve ona karşı edepli olmayı ön plana çıkararak bu saygı ve edebi, davranışların ve hayatın temeli yapmaktır. Takva bütünüyle erdemleri kuşatan geniş kapsamlı bir fazilettir. Bu sebeple fiziksel elbisenin insan vücudunu koruması ve giyineni süslemesi, güzel göstermesi gibi ayetteki deyimle takva elbisesi de kişinin ruhunu her türlü fenalıklardan koruyup örten ve faziletlerle bezeyip süsleyen bir elbisedir.²⁶⁸

Ayette insan için gerekli olan örtünme ihtiyacını karşılayacak elbise, örtünmenin yanında ziynet maksadı da taşıyan insanı süsleyen, güzel gösteren elbise ve takva elbisesi olmak üzere üç türlü elbiseden söz edilmiştir. Üç türlü elbisenin de insanlık tarihi boyunca kullanımını konusunda gerek dînî inançlar sebebiyle gerek âdet gelenek göreneklerde farklı anlayış ve kullanımlar olagelmiştir. Ancak takva elbisesi mevzusu güzel ahlâk anlamında İslâm dininde özel bir yer tutmuştur. Hicaz topraklarındaki cahiliye döneminde ahlâkî yozlaşmanın üst seviyelere çıktığı bir zamanda Kur'ân'ın üç şekildeki elbiseyle hitapta bulunmasının ehemmiyeti bu ayetin nüzul sebebinde görülmektedir.

Taberî kendi senedi ile Mücahit'ten rivayet ettiği ayetin nüzul sebebinin şöyle ifade eder: “*Elbisesiz olarak Kâbe'yi tavaf etmek cahiliyede bir adetti bu ayetin*

²⁶⁸

Kur'an Yolu Tefsiri Hayrettin Karaman vd., DİB. y. Ankara, 2014.

indirilmesi ile Müslümanlar bu işten sakındırılmakla kalmayıp ruh hallerini ve iç alemlerini temizleyip her türlü gayriahlâkî davranışlardan hayâ edip terk etmeleri istenmiştir.”²⁶⁹ Hz. Âdem örneği ile medeniyetler tarihine kısaca değinmek istenilen ve ibretli bilgiler içeren bu ayette Allah (c.c.), Âdem’in çocuklarına yani insanlığa hitap ederek Allah’ın yarattığı nimetlerin en önemlilerinden olmak üzere bütün tarih boyunca ve bütün insanlarca hem bedeninin korunması hem hayânın korunması hem de bir ziynet ve örtünme olarak kullanılan elbisenin önemine dikkat çekilmiştir.²⁷⁰

“Şeytanın insana ilk kötü etkisi hayâ yerini açtırmak oldu.”²⁷¹ denilmesi ile burada önemli olan örtünme ile hayâ duygusunun korunmasını Allah (c.c) fitri olarak ilk insandan itibaren örnek olarak göstermiştir. Buradan hareketle toplumsal olarak bu hususa dikkat edilmesi gerekir çünkü giyinme ve örtünme sadece insana özgü bir davranış olup aynı zamanda insan olmanın temel unsurlarındandır.

Örtünmenin hayâ ile bağı Taberî şöyle açıklar: Ayette geçen “يُؤَارِي سَوَائِكُمْ” kelimesi “ayıp yerlerinizi örtecek” anlamındadır. “Örtü çirkin ve kötü yerlerinizi kapatır, bu yerlerin açık kalması edebe ve hayâyâ aykırıdır.”²⁷² Elbise ile örtünme bu ayetten de anlaşılacağı üzere insanlık tarihinin en eski tezahürlerindedir.

Kur’ân’da “Biz elbise indirdik, Allah hayvanlardan size sekiz çift indirdi.” (Zümer, 39/6) ve “Demiri indirdik.” (Hadîd, 57/25) ayetlerinde “indirme” (inzal) kelimesi için ayrıca bakıldığında Allah’ın “أَنْزَلْنَا” “indirdik” demesi ile adetâ vahiy indirilmesi gibi elbisenin de Allah tarafından indirilmesi tabirinin kullanılması örtünmenin önemini belirtir.

Elbisenin indirilmesi ile ilgili Taberî’den edinilen bilgilere göre elbiseler hazır ve dikilmiş olarak semadan inmedi. Âdem (a.s.) ile başlayan insanlık tarihinin tümünü ilgilendiren giysinin, örtünmenin emri indirildi. Âdem (a.s.) için dünyaya gelmeden önce giyimleri bir nurdu. Ondan sonra avretleri açığa çıktı ve şeytan onların avretlerinin açılmasına sebep oldu.²⁷³

²⁶⁹ Taberî, *Câmi ‘u’l-beyân*, C.5, s.187; Alûsî, *Rûhu’l Meâni*, C.9, s.70.

²⁷⁰ Bilmen, Ömer Nasûhî. Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Meali Alisi Ve Tefsîri, C.2., s.1006-1008

²⁷¹ bkz. Alûsî, *Rûhu’l Meâni*, C.9, s.71.

²⁷² Taberî, *Câmi ‘u’l-beyân*, C.5, s.187.

²⁷³ Taberî, *Câmi ‘u’l-beyân*, C.5, s.194.

Bu ayetlerde belirtilen örtünmenin insanlar için büyük bir nimet olduğu, insanların bu lütufların değerini bilme ve bunlardan faydalanma mecburiyetinin fitraten anlaşılması gerektiğine değinilir. Ayette libasın ve örtünmenin önemi ile bu tutumun hayâlî olmaktan geldiği görülmektedir. Cahiliye âdetlerinde ısrar eden ve Kâbe-i muazzamayı elbisesiz (çıplak vaziyette) tavaf eden müşrikler yerilmiştir. Bunun anormal bir davranış ve o dönemde dahi sosyal hayata aykırı olduğu görülmektedir.

Takva elbisesine örnek olması açısından Râzî'nin tefsirinde namazın insanı fuhşiyattan nasıl koruduğunu anlatılırken verdiği misal bu konuda çok manidardır: *“İşi çöplüklerde çabalamak olan kişinin temiz bir elbisesi olsa ve elbiseyi giyse, artık pisliklerle uğraşmayacağı açıktır. O kişi pisliklere yaklaşamaz onun elbisesi daha kıymetli olduğunda ve onu giydiği zaman, öncesine nispetle o pisliklerden kaçınır ve kaçınma fiili ile sakınma fiilinin derecesi artar. Bununla birlikte bu kişi altınla süslenmiş bir elbise giymiş olsa örf durumuna göre, bu tarz işlerle uğraşması imkansız hal almaktadır. Buna nispetle namaz kılan kişide böyledir. Çünkü namaz kılan kişi namaz kıldığı zaman takva derecesi artmıştır. O, Allah'ın huzurunda durmakta ve tıpkı heybetli bir hükümdarın huzurunda duran kişi gibi, sağ elini sol elinin üzerine koymuş haldedir. Bu takva elbisesi kalbe nisbeten altınla işlenmiş ipek elbisenin bedenle ilişkisinden daha âli ve daha faydalı bir elbisedir. Bundan böyle, elbise giymiş kimse fuhuş ve münkerat pislikleri ile uğraşmayacaktır ayrıca namaza sürekli devam etmektedir. Bu yüzden takva elbisesine bürünmüş olma durumu da devam etmektedir. Bu yüzden kişinin kötü davranış ve münkerden sakınma durumu da devam etmektedir.”*²⁷⁴

Taberî bu ayetteki takvayı şöyle açıklar: *“İman güzel ameldir (hayâlî olmaktır), en önemlisi ise takva ve hayâdir.”*²⁷⁵ Bu açıklama aynı zamanda takva elbisesi için alışlagelen dağınık bir kılık kıyafet olmadığının, bu dağınıklığı züht ve takvadan saymamak gerektiğinin kanıtıdır. Ayette konunun muhtevassınca takvanın hayâ ile ilişkisinde takva, işlenen her türlü günahattan pişman olup adetâ o günahı örtüp kapatan, utanılan ve böylece günah işlemeyi önleyen bir koruyucu haslet hâline

²⁷⁴ Fahreddin er-Râzî, **et-Tefsîrü'l-Kebir**, C. 18, s. 32-33.

²⁷⁵ Taberî, *Câmi 'u'l-beyân*, C.8, s.177.

gelir. Bu durum da insanda hayâyı meydana getirir. Elbise bedeni kapattığı, koruduğu ve süslediği gibi takva da insanın kötü duygularını örter ve insanın manevi süsü olan hayâya yön verir. Böyle olunca takva sahibi kişinin isyankâr, şehvet düşkün, açgözlü, edepsiz ve hayâsız olması düşünülemez. Mukatil b. Süleyman tefsirinde: “Şeytan sizi giyim konusunda aldatmasın, nasıl ki babanız Âdem’i aldattıysa (sonsuzluk ve melek olma vaadi ile) sonunda o çıplak kaldı ve Allah’tan hayâ etti. Siz o şeytani göremezsiniz o sizi görür.”²⁷⁶ ifadeleri mevcuttur. Takva elbisesine bürünmüş hayâ sahibi insanlar erdemli davranışlar sergiler. Takva ne kadar iman ehlinin özelliği ise hayânın da imandan bir bölüm olduğunu peygamberimiz farklı Hadis-i şeriflerde izah etmiştir. Bununla ilgili bir Hadis-i şerif şöyledir:

الإِيمَانُ بَضْعٌ وَسَبْعُونَ، أَوْ بَضْعٌ وَسِتُّونَ شَعْبَةً: فَأَفْضَلُهَا قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ
الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ، وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الْإِيمَانِ

İman yetmiş (veya altmış) küsur özelliktir (şubedir). En yükseği, ‘Allah’tan başka ilâh yoktur’ demek; en aşağısı ise, eziyet veren şeyleri yoldan kaldırmaktır. Hayâ da imandan bir bölümdür.²⁷⁷

Hadis-i şerifi Buhârî ve Müslim ittifakla tahric etmişlerdir. Aynı şekilde Ebu Davud, Tirmizi, Nesai ve İbni Mace farklı ravilerden muhtelif lafızlarla rivayet etmişlerdir. Utanmak burada imandan bir bölüm sayılmıştır. Hayâ ismi verilen utanma duygusu insanı iyi şeyleri yapmaya, kötü hâlden uzak tutmaya sevk eden bir hâldir. Bu duruma bakarak hayâ da imandan bir şube sayılmıştır.

2.3.3. Hz. Şuayp’ın Kızlarının Hayâsı

Hız. Şuayp Peygamber’in soyu, adı, Hız. Mûsâ ile ilişkisi, peygamber olarak gönderildiği toplum ve akıbeti konusunda farklı rivayetler nakledilir. İbn Sa’d ile İbn Habîb, Hız. İbrahim’in soyundan geldiğini belirterek adını Şuayb b. Yevbeb b. Ayfâ b. Medyen b. İbrâhim şeklinde verirler. İbn Sa’d, onun Hız. Sâlih’ten sonra, Hız. Mûsâ ve Hârûn’dan önce gönderildiğini nakleder. Bazıları da Şuayp’ın Hız. İbrahim’e inanan ve kendisiyle Şam’a hicret eden birinin soyundan geldiğini veya Lût’un kızının oğlu yahut torunu olduğunu söyler. Şuayp isminin “şa’b” (kabile, halk) anlamından türediği ifade edilmiştir. İbn Kuteybe onun “Allah’ım beni milletim

²⁷⁶ Mukâtil b. Süleyman, **Tefsîr**, C.1 s.38.

²⁷⁷ Buhârî, “İman”, Bab. 3, (Hadis No: 9), s. 23.

içinde mübarek kıl.” diye dua ettiği için kendisine bu adın verildiğine dair bir rivayet nakleder.

Bazı İslâmi kaynaklarda Şuayp adının İbranicede Yesrûn, Süryanicede Yetrûn şeklinde söylendiği kaydedilir. Bir kısım âlim, Kur’ân’da Hz. Musa’nın Medyen suyuna geldiğinde yardım ettiği kızların babasının Şuayp, bir kısmı ise bunun Şuayp’ın kardeşinin Yetrûn adlı oğlu olduğunu ifade eder.

Kur’ân’da Şuayp’ın (a.s.) adı on bir yerde geçmektedir. Gönderildiği kavmin ismi ise Medyen ve Eyke şeklinde zikredilir. Hz. Şuayp’ın risalet görevi yaptığı yerin Hud ve Salih peygamberlerin yurdu gibi Kuzeybatı Arabistan ve Akabe Körfezi’nin doğu kıyıları olduğu kabul edilir.

Kur’ân’da Hz. Şuayp’ın kavmini Allah’tan başka ilah olmadığına inanmaya, kendisinin peygamberliğini benimseyip sadece Allah’a kulluk etmeye, ölçü ve tartıyı doğru yapmaya, insanlar arasında adaleti gözetmeye, haksızlıkta bulunmamaya ve bozgunculuk yaparak yeryüzünde karışıklık çıkarmamaya davet ettiği ve uyarıları dikkate almadıkları takdirde Nûh, Hûd, Sâlih ve Lût peygamberlerin kavimlerinin başına gelenlerin kendi başlarına da gelebileceği konusunda onları uyardığı, özellikle Lût kavminin kendilerine çok uzak olmadığını hatırlattığı haber verilir. Bazı kaynaklarda Hz. Şuayp’ın Allah’ın emirlerini kavmine tebliğindeki tatlı üslûbu ve güzel anlatımından dolayı “*hatîbü’l-enbiyâ*” diye nitelendirildiği ifade edilir. Medyen kavminin Hz. Şuayp’ın yaptığı uyarıları dikkate almaması yüzünden şiddetli bir deprem şiddetli bir ses ve “*gölge günü*” azabı ile yok edildiği, bu cezadan sadece Şuayp’a inananların kurtulduğu bildirilir. Hz. Şuayp ve ona inananlar bazılarına göre Mekke’ye gitmişler ve orada ölmüşler, bazılarına göre ise aynı yerde hayatına devam etmişlerdir.²⁷⁸

Kur’ân-ı Kerim’de hayâ örneği olarak sunulan iki kızın babası tercih edilen görüşe göre Hz. Şuayp’tır. Onun hayatı kısaca verildikten sonra asıl konu olan kızlarının hayâsı ile ilgili ayetler şöyledir:

وَلَمَّا وَرَدَ مَاءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةً مِّنَ النَّاسِ يَسْتَفُونَ وَوَجَدَ مِنْ دُونِهِمُ امْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِ قَالَ مَا خَطْبُكُمَا قَالَتَا لَا نَسْقِي حَتَّى يُصَدَرَ الرَّعَاءُ وَأَبُونَا شَيْخٌ كَبِيرٌ ﴿٢٧٨﴾ فَسَقَى لَهُمَا ثُمَّ تَوَلَّى إِلَى الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ إِنِّي لِمَا أَنْزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ ﴿٢٧٩﴾ فَجَاءَتْهُ إِحْدَاهُمَا تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَاءٍ قَالَتْ إِنَّ

²⁷⁸

Ümit, Mehmet, “Şuayb”, **DİA**, C. 39, s.222-223.

أَبِي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيكَ أَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا فَلَمَّا جَاءَهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقِصَصَ قَالَ لَا تَخَفْ نَجَوْتُ مِنَ
الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢٦﴾ قَالَتْ إِحْدَاهُمَا يَا أَبْتِ اسْتَأْجِرْهُ إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ ﴿٢٧﴾

(Musa) Medyen suyuna vardığında orada hayvanlarını sulayan bir grup insanla karşılaştı. Onların biraz ötesinde de (hayvanlarının suya gelmesini) engelleyen iki kadın gördü. Onlara, "meseleniz nedir?" diye sordu. "Çobanlar sulayıp çekilmeden biz (hayvanlarımızı) sulayamayız; babamız da çok yaşlıdır" dediler. Bunun üzerine Musa, onların hayvanlarını sulayıverdi. Sonra gölgeye çekilip, "Ey rabbim! Bana lütfedeceğin her türlü hayra muhtacım!" diye niyazda bulundu. Bu esnada kızlardan biri utangaç bir eda ile yürüyerek yanına geldi; "Bizim yerimize (hayvanlarımızı) sulamanın karşılığını ödemek üzere babam seni çağırıyor" dedi. Musa, babalarının yanına gelip de ona başından geçenleri anlatınca, "Korkma, zalimler güruhundan kurtuldun" dedi. "O iki kızdan biri, "Babacığım, onu ücretle tut. Çünkü ücretle istihdam edeceğin en iyi kimse, güçlü ve güvenilir olandır" dedi." (Kasas, 28/23- 26)

Mekke döneminde nazil olan Kasas sûresinde Musa'nın (a.s.) kıssası, ayrıntılı olarak bildirildiği için bu sûreye "Kasas sûresi" denildiği gibi "Musa sûresi" adı da verilmiştir. Hz. Musa'nın ibret verici hayat tarihini, onun ilâhi vahye, mukaddes bir kitaba, büyük bir muvaffakiyete ve birçok mucize ile desteklenmiş olduğuna dair bilgi vermektedir. Burada Hz. Musa ile kayınpederi Şuayp'ın kızları arasında geçen hayâ konusuyla ilgili bölümü alınmıştır.

Teze konu olan dört ayetin izahı şöyle özetlenebilir: Hz. Musa, Hz. Şuayp'ın kasabası olan Medyen'e yöneldi. Bu bölge Firavun'un hükümranlığı dışında kalıyordu. Bu sebeple Musa (a.s.) oraya gitti. Bazıları, Musa orayı bildiği için oraya yöneldi; bir grup müfessir de Hz. Musa ile Hz. Şuayp arasında yakınlık vardı, onun için oraya gitti, demişlerdir. Medyen ile Mısır arası sekiz günlük bir mesafe idi. Hz. Musa sekiz gün, yalınayak, ağaç yapraklarından başka yiyeceği olmadığı hâlde yola devam etti. Medyen suyundan maksat Medyen halkının su içtiği bir kuyudur. Gördüğü iki kadından kastedilen farklı rivayetler olmakla birlikte Hz. Şuayp'ın kızları olduğu tercih edilmiş olup küçük kızının ismi Sufeyra, büyüğününkü Sefra'dır. İsimleri hususunda değişik rivayetler mevcuttur.

Ayette geçen "Tezûdani" fiili kuvvetli çobanların korkusundan koyunlarının suya varmasına mani olurlardı, anlamındadır. Bazı müfessirler koyunları başkasının sürüsüne katılmasın diye onların önüne geçiyorlardı, anlamını vermişlerdir. Katade, halkı koyunlarının arasına girmekten menederlerdi, derken Ferra, koyunlarının sağa sola dağılmasına mani olurlardı, şeklinde yorumlamıştır.

Bütün bu rivayetler menedilenin koyunlar olduğunu açıkça ifade etmektedir. Bazı müfessirler, onlar koyunları değil de bakanların bakışlarını yüzlerinden menederlerdi. Çünkü mesture idiler, demişlerse de bu rivayetin zayıf olduğu tespit edilmiştir.²⁷⁹

“*Ma hatbukuma*” “Sizin arzunuz nedir, niçin böyle uzak duruyor ve koyunlarınızı gütmekten alıkoyuyorsunuz?” şeklinde Hz. Musa'nın iki kıza soru sormasıdır. Burada kişinin bir mesele hakkında kendisine yabancı olan bir kadınla konuşabileceğine işaret vardır. Kızlar “*Çobanlar sulayıp çekilmeden biz koyunlarımızı sulamayız. Babamız da yaşlı bir ihtiyardır.*” demek sûretiyle mazeretlerini Hz. Musa'ya açıkladılar. Onlar sanki şöyle demek istemişlerdi: “*Biz iki zayıf ve mesture kadınız erkeklerle mücadeleye girmeye gücümüz yok. Bizim başka bir erkeğimiz de yok ki bu işi görsün. Babamız ise yaşlı bir kimsedir. Yaşlılık onu zayıf düşürmüştür. Bütün bunlara binaen halk işini bitirdikten sonra biz su veririz.*” Bazı müfessirlere göre burada onların zaafına delalet eden herhangi bir şey yoktur. Aksine burada hayâlarına, mesture olduklarına işaret vardır. Eğer onlar acizliklerini Hz. Musa'ya ifade etmek isteseydiler “*Biz sulama kudretine sahip değiliz.*” derlerdi. “*Babamız yaşlı bir kimsedir.*” demekten maksatları, “*Biz hayâ etmemizle beraber, bu durumu babamızın yaşlılığından ötürü yapıyoruz. Eğer yaşlı olmasaydı o bu durumu idare ederdi.*” şeklindedir.

Hz. Musa'nın onların koyunlarını sulaması merhametten gelmektedir. Çünkü onlar koyunlarının suya varmasına engel oluyorlardı. Bir grup da durmadan hayvanlarına su veriyordu. Hz. Musa'nın sığındığı gölge, İbn Mesud'dan gelen rivayete göre bir ağaç gölgesiydi. Ayetin zahirinden anlaşılır ki Hz. Musa, halkın üzerinde bulunduğu kuyudan onların hayvanlarını sulamıştır. Nitekim Resul-ü Ekrem'in şu Hadis-i şerifi buna delâlet etmektedir: “*Hz. Musa o insanları iki kadının hayvanlarını sulayınca kadar sudan uzaklaştırdı. Onları suyun üzerinde bırakmadı.*”

“*Rabbim! Doğrusu bana indireceğin her hayra muhtacım*” sözünü Hz. Musa tariz olarak söylemiştir. Nitekim bunun böyle olduğunu şu hadis desteklemektedir: “Musa kızların koyunlarına su verdikten sonra gölgeye çekildi ve bu sözü söyledi. O gün Hz. Musa bir hurmaya dahi muhtaçtı.”

²⁷⁹

Arslan, Ali, *Büyük Kur'an Tefsîri*, Arslan Y. C. 12., s.490-491.

Başka bir rivayette ise İbn Abbas şöyle der: “Musa bu sözü Allah katında en şerefli kul olduğu halde söyledi ve yarım hurmaya bile ihtiyacı vardı. Şiddetle acıktığı için mübarek karnı adeta sırtına yapışmıştı.”

Kız konuşması sebebiyle Hz. Musa'da herhangi bir şüphe doğmasın diye “*Babam seni çağırıyor, yaptığının karşılığını sana vermek istiyor.*” dedi Kızın bu şekilde hitabı onun akıllı, tam manasıyla hayâ ve iffet sahibi olduğunu gösteren bir sözdür. Rivayete göre Hz. Musa kızın davetine icabet ederek onunla gitmiştir. Hz. Musa'nın tereddüt etmeksizin kıza icabet etmesi ihtiyar zatı görerek kendisinden bereketlenmek içindir. Yoksa ücret almak için değildir. Böylece Hz. Şuayp'ın evine vardılar. Musa, macerasını Hz. Şuayp'a anlattıktan sonra Hz. Şuayp: “Korkma! Sen zalim kavminden kurtuldun.” yani “Firavun ve kavminden kurtuldun.” dedi.

Hz. Musa'nın yabancı bir kadınla yürümesi böyle hâllerde zararsız bir durumdur. Bununla beraber Hz. Musa ihtiyatı ve takvayı elden bırakmamış ve kadını arkasına almıştır.

Ayet metnindeki “iste'cir” fiili bir şeyi ücretle talep etmek manasına gelen isticar kökünden gelmektedir. O kızlardan “Bunu ücret karşılığı tut.” diyen, Hz. Musa'yı çağırın ve onunla evlenen kızdır.

“*Çünkü ücretle tuttuklarının en hayırlısıdır. Hem güçlü hem de güvenilir bir kişidir.*” cümlesi daha önceki cümlenin nedenidir. Ayetin zahirine bakılırsa “*el-Kaviy*” ve “*el-Emin*” kelimelerindeki eliflam, cins içindir. Hz. Musa da onlara dâhildir. Buna rağmen Cenab-ı Hak burada “*iste'certe*” kelimesini mazi olarak kullanmıştır. Bu delâlet eder ki bu emir tecrübe edilmiş ve bilinmiştir.

Kızın bu kelamı veciz bir sözdür. Ne fazla ne de eksiktir. Zira “*kuvvet ile emanet bir araya geldiğinde o iş yapılır.*” diye iş sahibinin kalbi hoşnut olur. Kız, Hz. Musa'nın kuvvetli oluşunu halkı sudan uzaklaştırmasında ve koyunlarını tek başına sulamasında görmüştür. Onun emin olması ise tek başına onunla gittiği ve zayıf olduğu hâlde ona herhangi bir çirkin söz söylemeyişiinden ve herhangi bir tarzde bulunmamasından ileri gelir.²⁸⁰

²⁸⁰ Arslan Ali, a.g.e., C. 12, s. 491-496.

Yukarıdaki genel bilgilendirmeden sonra hayâ konusuna taalluk edecek şekilde detaylı bilgileri farklı tefsir kaynaklarından istifade edilerek mevzu daha anlaşılır kılınacaktır.

Ayette görüldüğü üzere استحياء kelimesi nekre olarak gelmiştir. Nekre gelmesinin sebebi hayânın daha şiddetli olduğuna atıftır. Eğer الاستحياء şeklinde marife olarak gelmiş olsa idi o zaman Şuayp'ın (a.s.) kızlarının hayâlı olduğu anlaşılırdı ama çok hayâlî olduğu anlaşılmazdı. Hayânın Allah katındaki kabulü ve insanlar arasındaki ehemmiyeti daha iyi anlaşılması için böyle gelmiştir, denebilir.

Musa'nın, Şuayp'ın kızlarına koyunlarını sulama konusunda yardımda bulunması "Kızlardan biriyle evliliğine yol açıyor ve aile sahibi olmasına sebep oluyor. Sebebin esası kızların davranışının edebe ve hayâyâ uygun olmasıdır."²⁸¹

Kızların ismi, babalarının kim olduğu ve yardım esnasındaki davranış ve tutumlarıyla ilgili tefsirlerde farklı bilgiler mevcuttur. Musa (a.s.), kızlara yardım ettikten sonra onlardan biri edep ile yanına gelerek Taberî'nin Hz. Ömer (r.a)'den rivayetiyle yüzünü kolları ile kapatarak gelmiş ve o şekilde konuşmuştur.²⁸² Kurtubi'nin tefsirinde kızların isimleri ve babalarının durumu ile ilgili iki farklı bilgiye ulaşılır. Kızının birinin adı Saffurya, diğerinin Leyya; babalarının adının Yesrun olduğu söylenmiş ve bir rivayete göre Şuayp'ın yeğeni denilmiştir.²⁸³ Taberî; bu hususta açık bir delil bulunmadığından Kur'ân-ı K'rim'de geçtiği gibi ona "kadınların babası"²⁸⁴ demenin daha doğru olacağını söylemiştir. Mevdûdî ise aynı ayeti tefsir ederken Hz. Ömer'in bu ayeti şöyle açıkladığını bildirir: "*O edep ve itidalle yürüyerek geldi, yüzünde, istedikleri yere gidip diledikleri yere çekinmeden giren hafif meşrep kadınların hilafına, dış elbisesinden bir kesim peçe vardı.*" Bu konuyla ilgili birkaç hadis, sahih isnat zinciriyle Hz. Ömer'den, Said b. Mansur, İbn Cerir, İbn Ebi Hatim ve İbn el-Münzir tarafından rivayet edilmiştir. Bu da gösterir ki Hz. Resul'ün ahabının Kur'ân'dan ve sünnetten çıkardığı edep ve hayâ anlayışı, yüzü yabancı erkeklere karşı açmaya kesinlikle karşıydı. Hz. Ömer yüzü örtmeyi

²⁸¹ Kurtubi, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 8, s.4983; Fahreddin er-Râzî, **et-Tefsîrû'l-Kebir**, C.24, s.203-207.

²⁸² Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, C.11, s.77.

²⁸³ Kurtubi, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, C.16, s.260.

²⁸⁴ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, C.11, s.77.

hayânın açık bir işareti, yabancı erkeklere açmayı ise hayâsızlığın ve edepsizliğin bir göstergesi saymıştır.²⁸⁵

Neticede Musa (a.s.), yaptığı yardımın ücreti için Şuayp (a.s.) tarafından kızları vasıtasıyla eve davet edilir, beraber eve gelirken yürüyüş esnasında Taberî tefsirinde kendi senedinden rivayetle İmam es-Süddi şöyle söyler: Yürürken kadın hayâlî yürüyordu.²⁸⁶ Hz. Musa'nın kızların bütün bu hayâlî davranışlarına bire bir şahit olduktan sonra babaları tarafından kendisine eş olarak teklif edildiğinde evliliği kabul etmesinde bu durumun doğrudan etkili olduğu zikredilir.

İbni Kesir ise Şuayp'ın kızlarından birinin ifadesi olan “*Babam, sizi, yaptığınız iyilikten dolayı, evimize davet ediyor.*” ayetini şöyle izah eder: Bu davet üzerine kalkıp kızın peşinden giden Hazreti Musa, havanın rüzgârlı olması sebebiyle kendisi öne geçti ve kıza “*Arkamdan gel, ben yoldan sapacak olursam bir çakıl taşı at ki onunla yolu bileyim ve doğru yoldan gideyim.*” dedi.²⁸⁷

Böylece edep ve hayâ timsali genç kızın rüzgârla elbiselerinin yapışması veya açılması gibi ihtimallerden kendine karşı korunmasını sağladı. İffetli ve nezih bir erkeğin bu mevzularda hassas olması gerektiğinin örneğini verdi.

Genel anlamda Şuayp'ın (a.s.) kızının yürüyüşünün hür kadınlar gibi derli toplu ve hayâlî olduğu aktarılmaktadır. Toplum içindeki hareketler, yürüyüş bile bir kimlik ifade etmekte ve insanın nasıl biri olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Her toplumun temel ahlâkî değerlerini oluşturan öğeleri olduğu gibi semavî dinlerin de temel ahlâkî kavramlarını kutsal kitaplardan ve peygamberlerinden aldığı bu örnekte görülmektedir. İslâm dininde hayâ doğrudan iman ile bağlıdır. Bu konuyla ilgili bir hadis aşağıdaki şekildedir:

عن ابن عمر رضي الله عنهما أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ وَهُوَ يَعِظُ أَخَاهُ فِي الْحَيَاءِ ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : « دَعُهُ فَإِنَّ الْحَيَاءَ مِنَ الْإِيمَانِ » متفقٌ عليه .

İbn Ömer'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.) utangaç kardeşine bu huyunu terk etmesini söyleyen Medineli bir Müslümanın yanından geçerken ona: “Onu kendi haline bırak, zira hayâ imandandır”²⁸⁸ buyurdu.

²⁸⁵ Mevdûdî, C.4, 172.

²⁸⁶ Taberî, *Câmi 'u'l-beyân*, C.11, s.77.

²⁸⁷ İbn Kesir, *Tefsîru'l Kur'ani'l-Azim*, C. 6, s.228: Buhârî, (Hadis No.24); Müslim, (Hadis No: 57-59)

²⁸⁸ Buhârî, “İman”, Bab. 16, (Hadis No:24) s.25.

Müfessir ve muhaddisler, hayâli davranışın aslında fitrattan ve inançtan kaynaklandığını izah ederken Resûlüllah'ın (a.s.) bu Hadis-i şerifini de örnek göstermektedir. Kişinin hayâsından dolayı çekingen davranmasının bir eksiklik sayılmıyacağını da tespit etmişlerdir.

Âlusî tefsirinde aynı ayet için şu izahı yapar: Musa (a.s.) başka kuyu olup olmadığını sordu. Onlar da “Vardır.” deyip kuyunun üzerinin ağır bir taş ile kapalı olduğunu söylediler. Musa (a.s.) taşı kaldıracak kadar güçlü olduğunu belirterek o taşı kaldırıp kuyudan hayvanları sular.²⁸⁹ Buradan da kızların Hz. Musa için babalarına onu ücretli olarak tutmasını tavsiye ederlerken kavi/kuvvetli tabirini kullandıklarına yorum getirmektedir.

Seyyid Kutub ayetleri tefsir ederken “Bunun üzerine Musa, onların hayvanlarını sulayıverdi. Sonra gölgeye çekilip ‘*Ey Rabbim! Bana lütfedeceğin her türlü hayra muhtacım!*’ diye niyazda bulundu.”²⁹⁰ ayetinde geçen Hz. Musa'nın (a.s.) duasına karşılık Şuayp Peygamber'in ücret ödemek için Hz. Musa'yı davet etmesini yoksul, muhtaç ve kavminden uzaklarda kalmış Musa'nın duasına gökten gelen cevap olduğunu, yaşlı adamın bu davetinin Hz. Musa için bir koruma, onurlandırma ve iyiliğin ödülü olduğunu belirten şu ifadelerde bulunur:

“Allah'ın kurtarışına bakın... “İki kızdan biri” getiriyor bu daveti. Gelirken “Utana utana geliyordu.” Temiz, iyi, iffetli ve terbiyeli kızların bir erkekle karşılaştıklarında yaptıkları gibi “utana utana geliyordu.” Ne kırım ne çalım ne gösteriş ne de baştan çıkarma, geliyor ve en kısa, en öz sözlerle daveti ulaştırıyor, yol gösteriyor, babasının yanına götürüyor. Ayeti Kur'ân-ı Kerim şöyle anlatıyor:

“Babam sulama ücretini ödemek için seni çağırıyor. Kızın davranışlarındaki utangaçlığın yanı sıra sözlerinde de bir açıklık, dikkatlilik ve anlaşılabilirlik ön plandadır. Sözlerini ağzında gevelemiyor, olduğu gibi ve dolambaçlı hale getirmeden söylüyor. Aynı şekilde bu da özelliğini kaybetmemiş, temiz ve doğru bir fitratın belirtisidir. Çünkü tertemiz kalmış iffetli kızlar erkeklerle karşılaştıklarında, onlarla konuştuklarında fitratları gereği utanırlar, ama iffetliklerine ve doğruluklarına olan güvenlerinden dolayı lafı ağızlarında gevelemezler. Karşısındakini tahrik edecek, baştan çıkaracak, heyecanlandırarak şekilde konuşmazlar. Gerektiği kadar ve açık konuşurlar”²⁹¹

²⁸⁹ Alûsî, *Rûhu'l Meâni*, C.19, s.357.

²⁹⁰ el-Kasas 28/24.

²⁹¹ Seyyit Kutup, *Fî Zılâli'l-Kur'an*, C.,5, s. 6286.

Müfessirlerin tespitlerini teyit eder mahiyette Resûlüllah'ın (a.s.) hayânın hayır getireceği ile ilgili farklı kaynaklarda birden fazla Hadis-i şerifi mevcuttur. Bu anlamda hayâ etmenin hayırlı sonuçlar getireceğini belirten bir Hadis-i şerif Buhârî ve Müslim'de şu şekilde geçmektedir:

قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الحياء لا يأتي إلا بخير". وفي رواية لمسلم: "الحياء خَيْرٌ كُلُّهُ" أَوْ قَالَ: "الحياء كُلُّهُ خَيْرٌ"

Resûlüllah (s.a.) şöyle dedi; Hayâ ancak hayır (getirir) kazandırır. Müslimin rivayetinde ise "Hayânın tamamı hayırdır" şeklindedir.²⁹²

Hayâ ile ilgili bu hadis üzerinde muhaddisler ittifak etmiştir.

Hiz. Musa ile Şuayp'ın (a.s.) kızı arasındaki hayâyâ uygun münasebetleri hayırlı bir sonuç olarak evliliklerini getirmiştir. Hayânın hayır getirdiğine dair bir başka örnek ise iffet bölümündeki Hiz. Yusuf ile ilgili ayetlerdir. Yusuf'un (a.s.), efendisinin karısının ahlâksız teklifine karşı Allah'a sığınıp oradan kaçmaya çalışması, hayâlî bir davranış sergilemesi sonucu zindana atılması ve nihayetinde yine aynı kadın ile helâl bir şekilde evlenip yüksek makamlara gelmiş olması onun hayâlî davranışının getirdiği neticelerdendir.

Ayetler üzerine inşa edilen hayâlî davranışın önemi Hiz. Âdem'den başlayıp insanlık tarihi boyunca Hiz. Meryem, Hiz. Yusuf ve Hiz. Musa Peygamber'in hayâlî davranışlarında görülmüştür. Geçmiş medeniyetlerde de olduğu üzere insanın iffetli ve hayâlî olması her insan için geçerliliğini korumaktadır.

2.3.4. Kur'ân'da Geçen Allah'ın Hayâ Etmesi Kavramı

Kur'ân-ı Kerim'de "istihya" hayâ etme kelimesi Bakara sûresinde Allah'a (c.c.) atfedilerek kullanılmıştır. Oysa hayânın yukarıda değinilen ve tamamı insan ile ilgili olan anlamları vardır. Mesela, "Allah'ın razı olmadığı çirkin şeyleri yapmaktan kaçınma", "başkalarının kötülüklerinden çekinme ve korkma", "kötü iş yapınca utanma", "kınanma ve tenkit edilme endişesiyle kurallara aykırı davranmaktan kaçınma", "bu korku ile insanda meydana gelen bir moral bozukluğu ve hâl değişikliği" gibi anlamları vardır ki bunların hiçbirinin Allah'a izafe edilmesi mümkün değildir. Bu yöndeki ayet ve hadislerin nasıl anlaşılması gerektiği meselesi ortaya çıkmış, Allah'ın hayâ etmesinin nasıl yorumlanması ve anlaşılması gerektiği

²⁹² Buhârî, "Edep", Bab.77, (Hadis No: 6117), s.995; Müslim, "İman", Bab. 12, (Hadis No: 6037)

tartışılmıştır. Ayet ve hadislerde Allah'ın hayâsından kastedilen nedir? İnsanın hayâsı ile Allah'ın hayâsı aynı anlamı mı ifade eder? Allah'ın hayâ etmesi nasıl olur? vb. akla gelen sorulara âlimler ve müfessirler tarafından cevaplar aranmıştır. Konuya ışık tutacak olan ayet Bakara sûresinde (2/26) şöyle geçmektedir:

إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَّا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ.

Şüphesiz Allah herhangi bir şeyi, bir sivrisineği, hatta onun da ötesindeki misal vermekten utanıp çekinmez. Bunun karşısında iman edenler onun, Allah'tan gelen gerçek olduğunu bilirler, inkâr edenler ise "Allah misal olarak bununla neyi kastediyor?" derler. Allah birçok kimseyi onunla saptırır, birçok kimseyi de onunla doğru yola iletir, onunla başkalarını değil, ancak emrine karşı gelenleri saptırır.

Ayetin nüzül sebebi ile ilgili müfessirler, üç farklı rivayet zikretmişlerdir. Taberî'nin rivayetine ve Suyutî'nin senet itibarıyla daha sahih ve sûrede geçen ayetler arasındaki uyuma bakıldığında daha münasip olduğunu düşünerek tercih ettiği görüşe göre ashâb-ı kirâm'dan şöyle nakledilmiştir: Allah "*Onların misali, bir ateş yakan insan gibidir. Ateş tam etrafını aydınlattığında Allah ışıklarını yok eder de onları karanlık içinde, hiçbir şeyi görmez bir halde bırakır. Artık onlar sağırlardır, dilsizlerdir ve kördürler, bu yüzden geri de dönemezler. (...) Allah dileseydi onların işitme ve görmelerini büsbütün giderirdi. Şüphesiz Allah her şeye kadirdir.*" (el-Bakara, 2/17-19) ayetlerini inzal edince münafik kimseler, Allah bu tarz örnekler vermektense yüce ve beridir, demişlerdi. Münafıkların bu ithamlarından sonra Allah, Bakara sûresinin sinek ile ilgili yukarıda geçen 26. ayetini indirmiştir.²⁹³

İkinci bir rivayete göre Kur'ân-ı Kerim'in örümcek ve sinekten bahsederek bunları müşrik olanlara örnek olarak getirmesine Yahudi olanlar gülererek "*Bu, Allah'ın sözüne hiç de benzemiyor.*" dediler. Yahudilerin bu sözleri üzerine söz konusu ayet indirilmiştir.

Üçüncü rivayette ise yüce Allah müşriklerin taptıkları ilahları kasedip onlar hakkında şöyle demiştir: "*Ey insanlar! Size bir misal verilmekte; dinleyin onu: Allah'tan başka kendilerine yalvarıp yakardıklarınız var ya, hepsi bunun için bir araya gelseler bile bir sinek yaratamazlar! Hatta sinek onlardan bir şey kapsa, onu*

²⁹³ Taberî, *Câmi 'u'l-beyân*, C. 1, s.138; Lubâbu'n-Nukûl fi Esbâbi'n-Nüzûl, Suyutî, Celâleyn Tefsîri Kenarında, s.5-6. Çağrı Y., İstanbul ts.

dahi ondan kurtaramazlar. İsteyen de aciz, kendinden istenen de!" (el-Hac 22/73) buyurarak, putların ilah edinilmesinin ne kadar anlamsız olduğunu belirtince müşrik kimseler: "*Allah'ın kulu Muhammed'e Kur'an'ı indirdikleri arasında sinekten ve örümcekten söz ettiğini görüyor musun? Acaba o (bunları söz konusu etmekle) ne yapmış oluyor?*" dediler. Bu olay üzerine Allah, söz konusu ayeti indirmiştir.²⁹⁴

Fahreddin er-Râzî, Kaffal'ın görüşlerinin tümünün ihtimal dâhilinde olabileceğini söylediğini belirtmektedir. Ayetin nihayetinde Yahudi kimselere ait olan sıfat kullanılmıştır. Yahudiler, kâfirler ve münafıklar Hz. Peygamber'e (s.a.) eziyet etme konusunda tek fikir oldular. Bakara sûresinin başından bu ayete kadar Yahudi, münafık ve müşriklerden söz edildiği göz önünde bulundurulduğunda hepsi için de geçerli olduğu söylenebilir.²⁹⁵

Müfessirler bu ayette yer alan "Hayâ etmez." buyruğunun anlamının ne olduğu hususunda farklı görüşlere sahiptir. "Korkmaz", "çekinmez" anlamında olduğu söylenmiştir. Taberî bu açıklamayı tercih etmiştir. Ayette yer alan ve "*Ve insanlardan korkuyordun, halbuki Allah'tan korkman daha uygundur.*" (el-Ahzâb 3/37) buyruğunda kullanılan "korkmak" lafzı utanmak, çekinmek anlamını ifade etmektedir. Bir kısım müfessirler de "terk etmez, vazgeçmez" şeklinde açıklamışlardır. "Geri kalmaz" anlamında olduğu da söylenmiştir.

Hayâ etmek; utanmak, çekinmek anlamında anlaşıldığında Allah (c.c.) için böyle bir şey imkânsızdır. Çekinmek anlamında kullanılışıyla ilgili Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde yer alan bir Hadis-i şerif şöyledir: Ümmü Süleym, Hz. Peygamber'in (s.a) yanına gelip şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resülü! Muhakkak Allah haktan çekinmez (Hayâ etmez.)."²⁹⁶ Bu hadiste kastedilen kendi dini uğrunda hayâ edilmesini emretmez ve bu hususun söz konusu edilmesinden imtina etmez, demektir. "Herhangi bir şeyi misal vermek" tabiri de "beyan etmek" anlamındadır.²⁹⁷

Son devrin âlimlerinden Vehbe Zuhaylî, kaynak tefsirlerden çıkardığı özet sonuçta Allah'a nisbet edilen "çekinmez" tabirinin "terk etmez" anlamında

²⁹⁴ el-Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, C. 1, s. 141; İbn Kesîr, *Tefsîru'l Kur'ani'l-Azim*, C. 1, s. 64; Ateş, Süleyman, a.g.e., C.1, s.122-123; Neseî, C. 1, s. 35-36; Sâbûnî, C. 1, s. 45.

²⁹⁵ Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîrü'l-Kebîr*, C.2, s.132.

²⁹⁶ Buhârî, "Gusl", 22, "Edeb", 68, 79. Müslim, "Hayız", 32, 33.

²⁹⁷ el-Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, C. 1, s. 141.

kullanıldığını belirtmiştir. Çünkü terk etmek hayânın sonuçlarındandır. Herhangi bir şeyi işlemekten utanan bir kimse onu terk eder. “Misal vermekten çekinmez.” Misal vermeyi terk etmez. Çekinmek (hayâ); ayıplanmak ve yerilmek korkusundan dolayı insanda görülen değişik bir durumdur. Hayâ, Allah hakkında kullanıldığı takdirde anlatılmak istenen, hayânın başlangıcı ve ondan önceki korku hâli değil, hayânın sonucu olan kötü bir fiili terk etmektir. Buna göre “Allah hayâ etmez.” buyruğu “Çekinmez, vazgeçmez.” demektir.²⁹⁸

Örnek verme, teşbih etme vb. edebî sanatlarıdır. Bu sanatlar kullanılırsa hem sözün anlaşılması kolaylaşır hem de söz güzelleşir. Allah (c.c.) da kullarının kitabını daha iyi anlamaları için gerektiğinde örnekler vererek anlaşılmayı kolaylaştırmıştır. Bu ayet için de müşrikler “Allah’a neden basit örnekler veriyor yahut putlarımızı hafife alıyor.” vb. gibi konuları bahane edip Allah ve Resulu ile alay etmeye kalktıklarında kainatın sahibi olan Allah gönderdiği ayette إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي (Şüphe yok ki, Allah herhangi bir şeyi, bir sivrisineği, hatta onun da ötesindeki misal vermekten utanıp çekinmez.) buyurarak “Hakkın ifadesinde darb-ı mesel için seçilen şeyin küçük ya da büyük olması, sinek ya da örümcek olması önemli değildir.” denilmek istenmiştir. Bu kavil İbn Abbas ve İbn Mesud’dan rivayet edilir.²⁹⁹

Fahreddin er-Râzî buradaki hayâ kavramının Allah’a nispet edilmesi konusunda farklı görüşler ileri sürüldüğünü belirtmiştir. Bir grup âlim bunun caiz olduğunu kabul etmiş ve bu kanaatini, Allah’ın, saçları İslâm’da ağarmış birine azap uygulamaktan hayâ ettiğini belirten habere dayandırmıştır.³⁰⁰ Konuyla ilgili yorumlar yapılırken birçok Hadis-i şerif delil getirilmiştir. Buharî’den örnek bir Hadis-i şerif şöyledir:

وعن أبي وإقيد الحارث بن عوف رضي الله عنه أن رسول الله صلى الله عليه وسلم بيئما هو جالس في المسجد، والناس معه، إذ أقبل ثلاثة نفر فأقبل اثنين إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم وذهب واحد فوقف على رسول الله صلى الله عليه وسلم. فأما أحدهما فرأى فرجة في الحلقة فجلس فيها وأما الآخر فجلس خلفهم وأما الثالث فأدبر ذاهباً. فلما فرغ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: ألا أخبركم عن النفر الثلاثة! أما أحدهم، فأوى إلى الله فأواه الله وأما الآخر فاستحى فاستحى الله منه وأما الآخر، فأعرض، فأعرض الله عنه .

²⁹⁸ ez- Zühaylî, Vehbe, **Tefsîr’ül Münir**, Dar’ul Fikr. 10.b. C.,1, s.117-121. Şam-Suriye 2009.

²⁹⁹ Taberî, *Câmi ‘u l-beyân*, C.1, s. 233.

³⁰⁰ Fahreddin er-Razî, **et-Tefsîr’ül-Kebir**, C.1, s. 361.

Resûlullah (a.s.) Mescid-i Nebevî’de oturmuş, sahabiler de onun etrafını almışken karşıdan üç kişi çıkageldi. İki Resûlullah’a (s.a.) doğru yöneldi, diğeri gitti. Resûlullah’ın yanına gelenlerden biri cemaatin arasında bir boşluk görüp oraya oturdu. Öteki ise cemaatin arkasına gidip oturdu. Üçüncü adam da çekip gitti. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem sözünü bitirince bunlar üç kişi için şöyle buyurdu: “Size şu üç kişinin durumunu haber vereyim mi? Onlardan biri Allah’a sığındı, Allah da onu barındırdı. Diğeri (insanları rahatsız etmekten) utandı, Allah da ondan hayâ etti. Ötekine gelince, o (bu meclisten yüz çevirdi, Allah da ondan yüz çevirdi.”³⁰¹

Burada hatırlatılması gereken bir durum muhaddis ve müfessirlerin Allah’a (c.c.) atfedilen hayânın caiz olmasıyla beraber insanda zuhura gelen yüz kızarması, başı öne eğme gibi insan fiillerine benzetilmemesi gerektiği; bunun sadece anlam içeriği olduğudur.

İbn Kesir, ayette geçen hayâ ile ilgili şunları ifade eder: Hac sûresi 73. ayette geçen sinek örneği ile Ankebut sûresi 41. ayette geçen örümcek örneği misal getirilerek Allah müşrikler için şöyle demiş olmaktadır: “Sizin taptıklarınız toplansa bir sinek dahi yaratamazlar.” Böylece her iki ayet ile darbimeseller verildikten sonra Allah’ın örnek vermesinde hafife alınacak bir durum söz konusu değildir, anlamında Allah örnek vermektense hayâ etmez ifadesini kullanmıştır.³⁰²

Böylece Allah bunda çekinilecek bir şey yoktur, anlamında hayâ lafzının geçtiği ayeti inzal buyurmuştur. Söz konusu ayetler şunlardır:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ ضَرْبٍ مِّثْلٍ فَاسْتَمِعُوا لَهُ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوْ
اجْتَمَعُوا لَهُ وَإِنْ يَسْتَأْذِنُوا مِنْهُ صَغِفَتِ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ

Ey insanlar! Size bir misal verilmekte; dinleyin onu: Allah’tan başka kendilerine yalvarıp yakardıklarınız var ya, hepsi bunun için bir araya gelseler bile bir sinek yaratamazlar! Hatta sinek onlardan bir şey kapsa, onu dahi ondan kurtaramazlar. İsteyen de âciz, kendinden istenen de! (el-Hacc 22/73)

مِثْلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمِثْلِ الْعُنْكَبُوتِ اتَّخَذَتْ بَيْتًا وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ
الْعُنْكَبُوتِ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ

Allah’tan başka varlıkların korumasına sığınanların durumu, örümceğin durumuna benzer: Örümcek, (ağın) kendine bir yuva yapar, ama yuvaların en çürüğü de örümceğin yuvasıdır. Keşke bilselerdi! (el-Ankebût 29/41)

Her iki ayetin de kâfirlerin söyledikleri gibi Allah tarafından utanılacak bir durum olmadığı belirtilmek maksadı ile Bakara sûresinin 26. ayeti nazil olmuştur. Nihai olarak ayette geçen “لَا يَسْتَحْيِي” “hayâ etmez”den maksadın insani

³⁰¹ Buhârî, “İlim”, Bab. 8, (Hadis No: 66).

³⁰² İbn Kesir, *Tefsîru'l Kur'ani'l-Azim*, C. 1, s. 208.

duygularla hayâ etmek utanmak anlamında değil, misal vermekten “vazgeçmez, terk etmez, korkmaz, çekinmez” şeklinde anlamlar içerdiği tespit edilmiştir.

2.3.5. Hz. Peygamber ve Ailesinde Hayâ

Hayâ duygusunun İslâm ahlâkında önemli bir yere sahip olduğu bölüm başında izah edilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.), “İnsanların peygamberlerden öğrenebildikleri ilk sözlerden biri “*Utanmadıktan sonra dilediğini yap.*”³⁰³ buyurmak suretiyle utanma duygusunun bütün insanlıkta ve müslümanın hayatında tuttuğu yeri vurgulamıştır. Resûlullah (s.a.) Hz. Âdem’den beri hayânın her dinin ehemmiyetle üzerinde durup inananlarda özellikle görmek istediği bir erdem olduğunu belirtmekte, akabinde İslâm dininin de ısrarla üzerinde durduğu seciyyenin hayâ olduğunu haber vermektedir. Ebu Saîd el-Hudrî (r.a) şöyle rivayet etmiştir: “*Resûlullah (s.a.) çadırdaki bakire kızıdan daha çok hayâ sahibi idi. Hoşlanmadığı bir şey görmüşse biz bunu yüzünden hemen anlardık.*” Diğer bir rivayet de “Peygamber Efendimiz’in (s.a.) kendisi de örtüsüne bürünmüş bakire bir kızdan daha hayâlî ve edepli idi. Hoşlanmadığı bir şey gördüğünde bu durum, mübarek yüzünden anlaşılırdı.”³⁰⁴ şeklindedir. Bu özelliği Hz. Peygamber’in (s.a.) duygusal olarak da hayâ sahibi olmasındandır. Ancak bu özelliği hiçbir zaman onun hak ve doğru olanı söylemekten çekinmek yahut susmak gibi bir özelliği olduğu anlamına gelmemektedir. Zira peygamberlerin tebliğ sıfatı ve beyan vazifeleri her zaman ve her yerde hakikati ortaya çıkarmayı ve doğruyu söylemeyi gerektirmektedir. Hayâ duygusunun öncelikle Resûlullah’ta (a.s.) görüldüğünü belirten Ahzab sûresindeki bir ayet (el-Ahzâb 33/53) durumu şöyle anlatır:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرَ نَاظِرِينَ إِنِّي وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَأْنِبِينَ لِحَدِيثٍ إِنْ دَلِكُمْ كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ فَيَسْتَحْيِي مِنْكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تُنْكِرُوا آزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا.

Ey iman edenler! Siz, bir yemeğe çağırılmadıkça, zamanını gözetmeksizin, Peygamber’in evlerine girmeyin. Ancak davet edildiğiniz vakit girin. Yemeği yediğinizde hemen dağılın, sohbeta dalmayın. Çünkü bu hareketiniz Peygamber’i üzmemekte, fakat o (size bunu söylemekten) utanmaktadır. Ama Allah, hakkı söylemekten çekinmez. Peygamber’in hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Bu hem sizin kalpleriniz hem de onların kalpleri için

³⁰³ Buharî, “Edep”, Bab. 78, (Hadis No: 6120), s.995.

³⁰⁴ Buharî, “Edep”, Bab.78, (Hadis No: 6119), s.995.

daha temiz bir davranıştır. Sizin Allah'ın Resulünü üzmeniz ve kendisinden sonra onun hanımlarını nikâhlamanız asla caiz olamaz. Çünkü bu, Allah katında büyük (bir günah)tır.

Bu ayet-i kerimeye “hicap ayeti” de denmekle beraber tezin konusu olan, peygamberin hayâ ettiğini belirten kavram sebebiyle nazil olduğu görülmektedir. Nüzul sebepleri hakkında çeşitli rivayetler zikredilse de mevzunun aynı olduğunu görülebilir. Taberi'den ulaşılan bilgilerde zikredildiğine göre bu ayetin Resûlüllah'ın Zeyneb binti Cahş'la evlenmesi sırasında düğün yemeği verirken sahabilerin geç vakitlere kadar oturmaları üzerine nazil olduğu rivayet edilmektedir.

Enes b. Mâlik der ki: *“Ben bu ayetin nüzul sebebini çok iyi biliyorum. Allah tarafından Resûlüllah'a Zeyneb binti Cahş ile evlenmesi emredilince, Resûlüllah ile Zeyneb bir araya geldiler. Resûlüllah velime kastıyla yemek hazırlayıp ikram etmek için insanları davet etti. Sahabeler de davete katılıp yemek yedikten sonra dağılıp gitmek yerine oturup konuşmaya daldılar. Onlar oturup konuşurken Resûlüllah (s.a.) rahatsızlığını bildirmek için dışarı çıkıp içeri giriyordu. Bunun üzerine Allah Teâlâ: “Ey iman edenler! Peygamber hanımlarından bir şey istediğinizde, onlar perde arkasında iken isteyin” ayetini indirdi. Bundan sonra da kadınlarla erkekler arasına perde çekilir oldu.”* Diğer bir rivayete göre ise Enes b Mâlik şöyle der: *“Resûlüllah Zeyneb binti Cahş ile evlenince insanları düğün yemeğine davet etti. İnsanlar yemek yedikten sonra kalkıp gitmediler, oturup konuşmaya başladılar. Resûlüllah bu durumu görünce hayâ edip onlara bir şey söyleyemediği için kalkıp dışarı çıktı. Resûlüllah kalkınca oturanların bir kısmı da onunla beraber kalkıp dışarı çıktılar evlerine gittiler. Ancak içlerinden üç kişi oturmaya devam etti. Resûlüllah (s.a.) içeri girmek istedi. Ben de koşup Resûlüllah'a herkesin gittiğini söyledim. Resûlüllah gelip içeri girdi. Ben de içeri girmek istedim. Resûlüllah benimle kendi arasına perde çekti. Bunun üzerine Allah Teâlâ bu ayeti indirdi.”*

Enes b. Mâlik diğer bir rivayette bu ayetin nüzul sebebi olarak Hz. Ömer, Resûlüllah'tan (s.a.) hanımlarını örtmesini istemesini zikretmiş ve şöyle demiştir: Ömer (r.a.) şöyle dedi: *“Ey Allan'ın Rasulü, senin yanına takva sahibi de giriyor, fasık da giriyor. Mü'minlerin annelerine emretsen araya perde çekseler nasıl olur?”*

dedim. Daha sonra da Allah Teâlâ hicap ayetini (perde çekilmesini emreden ayeti) indirdi.³⁰⁵

Alûsi'nin tefsirinde olay şöyle özetlenmektedir: Hicap (perde, örtü) ayeti olarak bilinen 53. ayet ve onunla birlikte diğer iki ayetin gelmesine neden olan iki olay bildirilmektedir. İlkine göre Hz. Peygamber'e "Evinize iyiler de kötüler de girip çıkıyor, eşlerine perde arkasında olmalarını söylemeniz!"³⁰⁶ mesajı veriliyordu. Bunun nihayetinde ise hicap ayeti nazil oldu. Ayrıntılı bir şekilde olayın şahidi olan Enes b. Malik tarafından anlatılan Hz. Peygamber'in Zeynep ile evlendiği günün akşamı verdiği düğün yemeği ile alakalıdır. Yemekten sonra davetliler kendi aralarında bir sohbete dalmış bulunmaktaydı. Yeni evlenmişleri bir türlü baş başa bırakmamışlardı. Hz. Peygamber zaman zaman çıkıp tekrar içeri gelmiş, rahatsız olduğu mesajını vermek istemiş fakat bu çaba faydalı olmamıştı. En sona kalan üç kişi ise bayağı geç vakitte ayrılmıştı. Resûlullah yatak odasına girmek üzereyken iki ayet nazil olmuştu. Yemekten sonra misafirlerin sohbete dalması ve geç vakte kadar oturmaları Peygamber Efendimiz'e rahatsızlık vermiştir.³⁰⁷ Bu olayda Hz. Peygamber'in rahatsız olsa da insanları kırmamak için onlara bir şey söylememesine, güzel ahlâkına, nezaket ve zarafetine, utanıp çekinen kişiliğine dikkat edilmiştir. Peygamber hanımlarının her türlü şüpheden uzak olması, münafık olan kendini bilmezlerin ithamlarından uzak kalmalarını sağlamak için artık yabancı kimselerle hep perde arkasından konuşmaları istenmiştir.

Bu ayette geçen "فيسْتَحْيِي" "utanıyor" fiili efendimizin ashabına karşı hayâ ettiğini gösterir. Buna mukabil aynı ayetin devamında yapılan yanlış davranışın düzeltilmesi babında "وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ" "Allah ise hakkı söylemekten çekinmez, (hayâ) etmez." Bu davranışınız yanlıştır, bunu düzeltin ve Resûlullah'ı üzmeyin, sizden sonrakiler de yeni evlenen çiftler vb. durumlarda dikkatli davranınlar, şeklinde Müslümanlar uyarılmıştır. İbn Kesir, bu olayı da örnek göstererek Efendimiz'in çok hayâlî olduğundan dolayı ashabını incitmemek için çekindiğini ve rahatsızlıklarını söyleyemediğini³⁰⁸ belirterek hayâyâ mecazi anlamda yüklemiştir.

³⁰⁵ Taberi, a.g.e.

³⁰⁶ bkz. Alûsî, *Ruhul Me'âni*, C. 22, s. 331.

³⁰⁷ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr*, C. 3, s.52.

³⁰⁸ İbn Kesir, *Tefsîru'l Kur'ani'l-Azim*, C. 4, s.454.

Ebu Davud'un rivayetinde Tâif kuşatması sonrasında gerçekleşen bir olay Resûlullah'ın (s.a.) hayâ duygusunu göstermesi açısından kayda değerdir. Sahabeden Sahr (r.a.), süvarileriyle birlikte cihat esnasında başarılar kazanmış, bir kısım esirler almış ve savaştan kaçan Süleymlere ait bir suyu da Efendimiz'den isteyerek oraya kavmiyle birlikte yerleşmişti. Daha sonra aldığı esirlerden birinin yakını olan Muğîre bin Şu'be, Resûlullah'a gelerek "Ey Allah'ın Rasuü, Sahr halamı esir etti. Halbuki halam Müslüman olmuştu, dedi. Allah Resulü onu çağırıp "Ey Sahr, bir kavim Müslüman olduğunda artık kanlarını da mallarını da korumuş olurlar. O hâlde Muğîre'ye halasını geri ver." dedi. Sahr da itaat edip derhal halasını iade etti. Aradan biraz zaman geçtikten sonra Süleymler de Müslüman oldular. Sahr'a (r.a.) gelip daha önce kendilerine ait olan suyu kendilerine iade etmesini istediler. Sahr (r.a.) ise bu isteklerini kabul etmedi, geri çevirdi. Bunun üzerine Resûlullah'a başvurup "Ey Allah'ın Resulü biz Müslüman olduk, suyumuzu iade etmesi için Sahr'a geldik fakat kabul etmedi." dediler. Resûlullah (a.s.) Sahr'ı tekrar çağırdı ve "Ey Sahr, bir kavim Müslüman olunca malları ve canları korunmuş olur. O hâlde sularını geri ver." diye emredince Sahr (r.a.) "Baş üstüne ey Allah'ın Resulü" diyerek sularını iade etti ve Peygamber emrine bütün varlığıyla teslim oldu.

Hadiseyi anlatan sahabe, Resûlullah'ın bu esnada önceden verdiği bir şeyi geri almak mecburiyetinde kaldığından dolayı son derece hayâ duyduğunu ve mübarek yüzünün bir genç kızın yüzü gibi kızardığını ifade etmektedir.³⁰⁹

Nitekim Hz. Peygamber'in eşleriyle ilgili ayetlerde konunun temelinde iffet ve hayâ açık biçimde ifade edilmiştir. Zor şartlar altında iman, iffet, hayâ ve kulluk bilincini korumanın sevabı normal durumlardakinden fazla olur. İffet, hayâ ve bütün güzelliklerle anılan bu kadınların hayâlarına olan bağlılıkları konunun önemini teşkil eder.

İffet ve hayâyaya uygun, erdemli davranışlarda bulunma konusunda Allah (c.c.), peygamber hanımlarından diğer kadınlara nazaran daha farklı davranmalarını gerektirecek isteklerde bulunmuştur. Ahzab sûresindeki iki ayette hitabın doğrudan Peygamber hanımlarına olduğu görülür:

³⁰⁹ Ebu Davud, "Harâc", 34-36. Hadis Hasen derecesindedir.

يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَحْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ
 وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٣٢﴾ وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ
 الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ﴿٣٣﴾
 32- Ey peygamberin hanımları! Sizler herhangi bir kadın gibi değilsiniz. Allah'tan sakınıyorsanız edalı konuşmayın, yoksa kalbi bozuk olan kimse kötü
 şeyler ümit eder; daima ciddi ve ağırbaşlı söz söyleyin. 33- Evlerinizde oturun;
 eski Cahiliyede olduğu gibi açılıp saçılmayın, namazı kılın, zekâtı verin, Allah'a
 ve peygamberine itaat edin. Ey peygamberin ev halkı! Şüphesiz Allah sizden
 kusuru giderip sizi tertemiz yapmak ister. (el-Ahzâb 33/32-33)

Mukatil b. Süleyman tefsirinde bu ayet ile ilgili Allah'ın hayâyı farz kıldığı, namazı ve orucu emrettiği, böylece Peygamber ailesini temizlerden eylediği³¹⁰ zikredilmektedir. Peygamber eşlerinin taşıdıkları şeref ve onlara verilecek mükâfat, Allah'ın lütfü yanında kendilerinin de önemli bir katkısına bağlanmıştır. Bu ise kendilerine yakışmayan her türlü kötülük, çirkinlik ve günahıtan sakınmalarıdır. Âlûsî tefsirinde peygamber eşlerinin vazifeleri belirtilmiş olup hayâlî ve iffetli olmalarının bir gereği olarak başkalarıyla konuşurken takınacakları tavra ve seslerinin tonuna, hassasiyet gerektiren bir durum olmadıkça cahiliye döneminde olduğu gibi rahatça evlerinden dışarı çıkmamaya varıncaya kadar buna riayet etmeleri gerektiği, böylece kendilerine kimsenin dil uzatmaya, haklarında kötü fikirler kurmaya cesaret (hayâsızlık) edememeleri söylenmiştir. Peygamber eşlerinin sorumlulukları yalnızca kötü olanı yapmamak, kötü ve zararlı olmamak değil, ayrıca itaatli, iffetli ve hayâlî olmaktır. Zorunluluk bulunmadıkça evde oturmak, evden dışarı çıkmamak gereğinin bu ayetle peygamber eşlerine emredildiği yorumu getirilmiştir.³¹¹

“Ey Nebinin Hanımları! Siz herhangi bir kadın gibi değilsiniz.” Sizin herhangi biriniz kadınlardan herhangi bir şahıs gibi değildir. Çünkü siz peygambere zevce olmak ve Mü'minlere anne olmak şerefine nail olmuşsunuz, denilerek davranışlarında daha dikkatli olmaları istenmiş ve ses tonuna kadar hassasiyet beklenmiştir. Kocası hariç, kadının yabancılarla kalın bir sesle konuşması İslâmiyet'te de cahiliyede de kadınların güzel davranışlarından biri olarak kabul edilmiştir. Nitekim onların mal hususundaki cimrilikleri de korkaklıkları da özelliklerinden sayılmıştır.

“Kalpteki hastalıktan maksat, fücür ve zinadır.” İbn Abbas ayeti bu şekilde tefsir etmiş ve ona dair A'sa'nın şiirini delil getirmiştir: Kalbinde şehvet, zina şehveti

³¹⁰ Mukâtil b. Süleyman, **Tefsîr**, C. 3 s. 45.

³¹¹ bkz. Âlusî, *Ruhu'l Meâni*, C. 21, s. 250.

veya zina niyeti olan bir kimseyle yumuşak konuşursanız o tamah sahibi olabilir, fikrini bozabilir.

Katade “hastalık” kelimesini münafıklıkla tefsir etmiştir: Siz yumuşak konuşursanız kalbinde nifak olan kimse ümitlenebilir.

İbn'ul-Munzir ve İbn Ebi Hatim, Zeyd ibn Ali'den şöyle rivayet ederler: “Buradaki hastalık iki kısımdır. Biri zina hastalığı, diğeri nifak hastalığı.” “Maruf bir söz söyleyin.” yani güzel, şüpheden uzak, hiç kimseye ümit vermeyen bir söz söyleyin, demektir. “Evlerinizde oturun.” ayetinde Cenab-ı Hak, peygamber hanımlarına evlerine kapanmalarını, zaruret olmaksızın ayrılmamalarını emretmektedir. Tirmizi, Bezzar, İbn Mesud'dan şöyle rivayet ederler. Allah'ın Resulü şöyle buyurdu: “*Kadın avrettir. Evinden çıktığı zaman şeytanlar onu gözetir. Rabbinin rahmetine en yakın olduğu zamanı evinin içinde bulunduğu zamandır.*”³¹²

Fitne büyüdüğü zaman bazı kadınların evlerinden çıkmaları haram olur. Kadınların kabir ziyareti için çıkışları da böyledir. Koku sürdükleri, süslendikleri zamanki çıkışları gibi çıkışlar büyük günahdır. Fitne mutlak ise durum böyledir. Ama fitne zannedilirse çıkış haramdır fakat büyük günah değildir. Hacca gitmek, anne ve babasını, hastayı ziyaret etmek, akraba ve velilerin taziyesine gitmek gibi caiz olan çıkışlar bazı şartlara bağlıdır. Bu şartlar fıkıh kitaplarında zikredilmiştir. “İlk cahiliye çağının kadınları gibi açılıp saçılmayınız.” Bu ayetteki “teberruc” Mücahid ve Katade'nin rivayetlerine göre gururlu, kırita kırita, sallana sallana yürümek demektir.

Mukatil ise “Teberruc'un manası şudur: Kadın başörtüsünü bağlamaksızın başına atar, böylece gerdanlığı, kulaklarındaki küpeler ve boynu görünür. Bütün bunlar ortaya çıkar.”³¹³ şeklinde beyan eder.

Müberred “örtünmesi gereken güzelliklerini ortaya dökmek” demektedir. Leys ise “Kadın, yüzündeki, vücudundaki güzel yerlerini ortaya çıkarırsa bu teberruç olur.” demiştir. Bazıları “büyükçe ve güzel göz”, bazıları da “Köşk ve kasır manasına

³¹² Tirmizî, “Reda”, 18. Rivayetin “hasen garip” olduğu belirtmiştir. Taberanî Kebir’de bu hadisi biraz daha uzunca bir ifadeyle söz konusu etmiştir: “*Kadın avrettir, dışarıya çıktığı zaman şeytan onunla hep beraber olur. Onun Allah’a en yakın olduğu zamanı evinin içinde bulunduğu anıdır.*” Heysemî, bu rivayetin sahih olduğunu belirtmiştir. (Zevaid, 2/35)

³¹³ Mukâtil b. Süleyman, Tefsîr, C. 3, s. 47.

gelir.” demiştir. Kadının teberrüç etmesi köşkünden, kasrından dışarı çıkması demektir. Cahiliye çağındaki kadınlar gibi açılıp saçılmayın, demektir.³¹⁴

Müfessirlerin açıklamalarından sonra ayete genel anlamda bakıldığında peygamber hanımlarının örneğinde hayâli ve erdemli davranışların övüldüğü ve teşvik edildiği görülür. İhtiyaç yoksa dışarı çıkılmaması emredilerek Müslüman toplumun ifsat olmaması yönünde tedbirler alınmıştır, denilebilir.

2.3.6. Hz. Lut’un (a.s.) Kavminin Ahlâksız Teklifi Karşısında Hayâ Etmesi

Bu bölümde Lut’un (a.s.) kavminin yaptığı ahlâksız ve çirkin davranıştan ziyade Hz. Lut’un, kavminin istekleri karşısında hayâ etmesine değinilmiştir. Meselenin anlaşılması için Kur’ân’da yirmi yedi farklı yerde ismen anılan Hz. Lut (a.s.) ve onun kavmi ile ilgili bilgi vermek uygun olacaktır. Hz. Lut’un İbrâhim’in (a.s.) tebliğini kabul etmesi ve İbrahim (a.s.) ile bereketli ülkeye ulaştırılması, peygamberlerden olduğu, ona hüküm ve ilim verilmesi, diğer peygamberler misali Allah tarafından üstün kılınması, salih kullar arasında yer alması bildirilmektedir. Peygamberlik vazifesini yerine getirmek için Sodom’a gitmiştir.³¹⁵ O, kavmini Allah’a karşı gelmekten sakınmalarını, kendisine ve tebliğ ettiklerine itaat etmelerini, kadınlar yerine erkeklere karşı cinsel yaklaşımlarını ve onlara ilgi duymamalarını öğütlemiş, bu davranışların günah ve hayâsızlık olduğunu bildirmiş ve insanların bundan vazgeçmelerini talep etmiştir. Kavmi ise onu sürgünle korkutmaya çalışmış, yaptığı tebliği bir an önce durdurmasını istemiştir. “Eğer doğru söylüyorsan bizi tehdit ettiğin azabı getir.” deyip ona meydan okumuşlardır. Bunun üzerine Lut, onların yaptıklarının günahından ve vebalinden sakınmak için Allah’a sığınmıştır.³¹⁶ Bu hususta Allah Teâlâ, Lut (a.s.)’un duasını kabul etmek için Cebrail, Mikail ve İsrâfil’i görevlendirmiştir.³¹⁷ Melekler yakışıklı ve genç bir insanın suretine bürünerek önce Hz. İbrâhim’e gelmiş ve İshak’ın doğacağını haber vermiştir (müjdelemiştir). Lût kavmini helak edeceklerini de bildirmişlerdir. İbrahim (a.s.) ise

³¹⁴ Arslan, Ali, *Büyük Kur’an Tefsiri*, Arslan Yayınları, C.13, s. 194-198.

³¹⁵ el-Enbiyâ 21/71, 74, 75; el-Ankebût 29/26; es-Sâffât 37/133; el-En’âm 6/86.

³¹⁶ el-A’râf 7/80-81; eş-Şuarâ 26/160-166; en-Neml 27/54-55; el-Ankebût 29/28-30.

³¹⁷ Fîrûzâbâdî, c. 6, s. 56.

Lût'un (a.s.) onlarla birlikte yaşadığını söyleyerek helakın ertelenmesi ve inananların kurtulması hakkındaki isteğini elçilere tekrarlamıştır.³¹⁸

Melekler Lut'un yaşadığı yere gelince Lut daha önce hiç görmediği bu yabancıları evinde misafir eder. Bir taraftan da kavminin yapacağı kötülüğü düşünerek içi daralır. Misafirlerden haberdar olan halk toplanıp evi kuşatır ve misafirlerin kendilerine teslim edilmesini ister. Lut kendisini misafirlerin yanında rezil etmemelerini, isterlerse kızlarıyla evlenebileceklerini ancak misafirlerden vazgeçmelerini söyler. Fakat onlar Lut'a başkalarının işine karışmaktan ve yabancıları evine almaktan kendisini men ettiklerini hatırlatarak isteklerinde ısrar ederler. Lut, "Keşke size karşı koyacak gücüm olsaydı." diyerek sıkıntısını dile getirir. Bunun üzerine melekler Allah'ın elçileri olduklarını, kavminin kendisine ve ailesine zarar veremeyeceğini, geceleyin şehri terk etmesini, sabaha yakın azabın geleceğini, karısı dâhil kavminin helak edileceğini bildirirler.³¹⁹ Öte yandan dışarıda evi kuşatan ve içeri girmeye uğraşan halkın gözlerini kör ederek onları evin çevresinden uzaklaştırırlar. Lut ve ailesi şehirden çıkar, sabaha karşı şehrin altı üstüne getirilir, üzerlerine balçıktan pişirilmiş kat kat taşlar yağdırılır ve Lut'un kavmi karısıyla birlikte helak edilir. Kaynaklarda Lut'un yaşadığı yer ve çevresinin altının üstüne getirilmesi sebebiyle "mü'tefikât" diye adlandırıldığı belirtilmektedir.³²⁰

Lut'un ısrarla misafirleri isteyen kavmine kızlarıyla evlenmelerini teklif etmesi, onların cinsî sapıklığı bırakarak kavminin kızlarıyla evlenmeleri veya kendisinin evli olmayan kızlarını nikâhlamaları şeklinde yorumlanmaktadır. Çünkü kavminin yaptığını kötülük ve pislik olarak niteleyen Lut ailesi ahlâksız kavmi tarafından alay maksadıyla "temiz kalmak isteyen insanlar"³²¹ olarak takdim edilmektedir. Diğer taraftan insanlara gayrimeşru ilişkileri bırakıp kızlarla evliliği tavsiye eden Lut bunun kendileri için daha temiz olduğunu belirtmektedir.³²² Hz. Lut'u utandıran mevzu Hicr sûresinde (15/68) şöyle geçmektedir: قَالَ إِنَّ هَؤُلَاءِ ضَيْفِي فَلَا تَفْضَحُون (Lût dedi ki: Bunlar benim misafirlerim, sakın beni utandıracak bir şey

³¹⁸ bkz. Hûd 11/69-70, 74; el-Hicr 15/57-58; el-Ankebût 29/31.

³¹⁹ bkz. Hûd 11/77-81; el-Hicr 15/67-71.

³²⁰ Taberî, **Câmi u'l-beyân**, C. 12, s. 97-98.

³²¹ el-A'râf 7/83-84; Hûd 11/81-83; el-Hicr 15/65, 73-74; el-Kamer 54/37-39; et-Tahrîm 66/10.

³²² bkz. Harman, Ömer Faruk, "Lût", **DİA**, c. 27, s. 227-229.

yapmayın.). Müfessirlerden derlenen şekliyle Lut'un peygamber olarak gönderildiği ve hayâsızlıkta haddi aşan kavmi, Lut'un konukları olduğunu duyunca onlara sarkıntılık etmek üzere hızlıca geldiklerinde³²³ Hz. Lut onların niyetlerini fark ettiği için kendilerini “Allah’tan ve insanlardan hayâ ederim, diyerek güzel bir dil ile uyardı.”³²⁴ Fakat kavmi “*Seni insanları uyarmaktan menetmedik mi?*” diyerek hayâsızlıklarında ısrar ettiler. Hz. Lut, kavmini hayâsızlıktan uzaklaştırmaya çalışmış ancak her peygamber gibi o da kendi kavminden hayâsız cevaplar almıştı. Bütün bu hayâsızlıklarına rağmen son bir defa daha “*İşte kadınlar, benim kızlarım, nikâh yaparsanız.*” diyerek onları arzularını doğru ve ahlâkî yollardan karşılamaya çağırdı. Bu sözüyle Lut, bir peygamber olarak kendisini adetâ “ümmetinin babası gibi görüyor”³²⁵, dolayısıyla ümmetinin kızlarını da kendi kızları kabul ediyor, bu hayâsız topluluğa, yapmak istediklerini bu kızlarla yani hemcinsleri ile değil de ahlâkî ve yaratılış olarak temiz kadınlarla yapmaları gerektiğini, doğru ve hayâlî tutumun bu olduğunu bildiriyordu. Ayetlerden anlaşıldığına göre aslında bu kavim felâketi çoktan hak etmişti. Fakat Allah’ın rahmeti ve bir peygamber olarak Hz. Lut’un ümmetine ve bütün insanlara karşı duyduğu şefkat sebebiyle her türlü hayâsızlıktan vazgeçip hâllerini düzeltmeye çağrılmıştır.

Ayetteki yemin ifadesi, onların bu hâllerinin artık ıslah edilemez olduğuna işaret etmektedir. Ayetteki bu yemin sözü zaman ve mekân fark etmeksizin hayâsızlıkta haddi aşanların sonlarının alevli bir azap olduğunu da göstermektedir. İnsanoğlunun Allah’tan ve peygamberden gelen her türlü uyarıya karşı bu denli hayâsız davranması sonucunda toplumları derinden tehdit eden bir durumun olduğu aşikârdır. İnsanoğlunun nefsine ve şehvetine esir olması hâlinde hayâ ve edep duygularının işlemez olacağını, en doğru nasihatleri bile duyup anlayamayacak kadar insanlığını kaybedeceğini anlatmaktadır. Lut’u (a.s.) hayâ ettiren ahlâksız teklifi anlatan bir diğer ayette, Hûd sûresinde (11/78) şöyle belirtilmektedir:

وَجَاءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ قَالَ يَا قَوْمِ هُوَ لَاءِ بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ فِي ضَيْفِي أَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ ﴿٧٨﴾

³²³ Ebü'l-Haccâc Mücâhid b. Cebr el-Mekkî el-Mahzûmî, Tefsîri Mücahid, s.389, Daru'l fikril İslâmî, Kahire, 1.Baskı, 1989.

³²⁴ bkz. Âlusî, *Ruhu'l Meâni*, C.14, s.425.

³²⁵ Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîrü'l-Kebir*, C. 6, s. 379.

Lut'un kavmi koku almışçasına koşarak ona geldi. Daha önce de o çirkin işleri yapıyorlardı. Lut, "Ey kavmim! Şunlar kızlarım; sizin için en nezih olanı onlarla evlenmektir. Allah'tan korkun ve misafirlerimin önünde beni rezil etmeyin! İçinizde akli başında bir adam yok mu!" dedi.

Elçiler Lut'a misafir olmak için yanına geldiler ve Hz. Lut onların melek olduğunu bilmediği için kavminin onlara hayâsızlık edebileceğini düşünerek kaygılandı. Kavmi adetâ koşarak Lut'un evine gelmeye başladı. Ahlâksız teklifleri karşısında Hz. Lut (a.s.) da kavminin babası hükmünde olduğu için onların kızlarını kendi kızları yerinde kabul edip kavminin onlarla evlenmelerini teklif ederek misafirlerini korumaya çalıştı.³²⁶ Kavminin yaptığı çirkin işten de ziyade Lut'u ziyarete gelen temiz delikanlılar için peygambere yapılan teklif onu utandırmaktadır. Bu aşağılık duruma düşmektense meşru olan bir teklifle bu ahlâksızlığın önüne geçmeye çalışmaktan başka yol görünmüyordu.

Her iki ayette görüldüğü şekilde Hz. Lut'un teklif karşısındaki hayâ edişi insanlara mesaj olarak verildiği gibi kavminin yaptığı hayâsız davranış yerilerek çirkin bir yol olduğu belirtilmiş ve insanlık uyarılmıştır.

2.4. BİR HAYÂ ÂBİDESİ OLARAK HZ. MERYEM

2.4.1. Hz. Meryem'in Nezih Hayatı ve Sıkıntıları

Hayâ konusunda Hz. Meryem, Müslümanlar için güzel örneklerden biridir. Toplumsal ve özel hayatta hayâ namına bir denge kurmak gerektiğinde -kadın olsun erkek olsun- karşımıza Hz. Meryem çıkmaktadır. Seçilmiş, iffetli ve şahsiyetli bu kadın Kur'ân ve İncil'de birçok konunun muhtevasını teşkil eder. Kur'ân-ı Kerim'de kendisinden yüksek bir takdir ile şu şekilde bahsedilir: "*Melekler şöyle demişti: "Ey Meryem! Allah seni seçti, seni tertemiz kıldı ve seni bütün dünyadaki kadınlara üstün eyledi."*³²⁷ Aşağıdaki pasajlarda da incelenecek bu ayet, Meryem'in (a.s.) Kur'ân-ı Kerim'de nasıl ele alındığını ve Allah'ın Müslümanlara örnek şahsiyet kıldığını gösterir.

Kur'ân'da kendi ismine has bir sûre olan, en çok üzerinde durulan kadın şahsiyet Meryem hakkında bilgi vermek gerekir. Meryem adı Kur'ân-ı Kerim'de yirmiyüç "İsa b. Meryem" şeklinde olmak üzere otuz dört yerde geçmekte, Kur'ân'ın

³²⁶ Fahreddin er-Râzî *et-Tefsîrü'l-Kebîr*, C. 6, s. 379.

³²⁷ Al-i İmran 3/42.

on dokuzuncu sûresi bu isimle anılmaktadır. Hz. Meryem Kur'ân'da ismiyle anılan yegâne kadındır. Babasının adı İmran'dır (Âl-i İmran 3/35; et-Tahrîm 66/12). Annesinden adı verilmeksizin İmran'ın karısı diye bahsedilmektedir. Diğer İslâmî kaynaklarda Meryem'in annesi Hanne, Fâkûz'un (Fakûd) kızı ve İşâ'nın (İşbâ', İşi', İşyâ' veya Eşyâ') kız kardeşi olarak geçmekte, babasının şeceresi ise İmrân b. Mâsân (Yaşehim) şeklinde verilmekte ve Hz. Mûsâ'nın soyundan olduğu belirtilmektedir.³²⁸

Annesi, Hanne'nin dileği çocuk sahibi olmaktı ve bunun için Allah'a dua etmekteydi. Bir gün bir ağacın altında otururken ağacın dalları arasında yavrularını besleyen anne kuşu görünce duygulanarak Allah'a büyük bir samimiyetle dua etmişti.³²⁹ Allah bu kulunun duasını kabul ederek ona Meryem'i bahşetti. Bu ihsanın farkında olan Hanne, “*Ya Rabbi karnımdaki doğacak olan bu çocuğumu sana adadım. Onu mukaddes meşicidin hizmetine vereceğim. Ya Rab bu adağımı kabul buyur. Sen kullarının adaklarını iştir, niyetlerini bilirsin.*”³³⁰ diyerek adak adadı.

Hanne'nin adadığı bu adak ile ilgili Yahudilerin örfünden kaynaklanan bir sıkıntı doğacaktı. Henüz çocuğun kız mı erkek mi olduğu bilinmiyordu. Hanne, çocuğu Hz. Zekeriya'nın himayesinde Beytülmakdis'e adayacaktı. Fakat o günün Yahudi toplumunun kültüründe yalnızca erkekler din hizmetine adanmaktaydılar. Kız çocuklarının ve kadınlarının böyle bir hizmete adanması görülmüş bir durum değildi.³³¹ Hanne çocuğunun erkek olarak doğacağını düşündüğü için böyle bir adakta bulunarak şöyle yakarmıştı:

إِذْ قَالَتْ امْرَأَةٌ عَمْرَأَنَ رَبِّ إِي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّي إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

İmrân'ın eşi (Hanne): "Rabbim ben, karnımda olanı (oğacak çocuğumu), hür olarak senin için (yalnız sana itaat ve ibâdet etsin diye) nezrettim (adadım). Artık (onu) benden kabul buyur. Muhakkak ki Sen Semi'sin (en iyi işitensin), Alîm'sin (en iyi bilensin)."³³²

Meryem (a.s.) doğduğunda ise şöyle dedi:

فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ إِي وَضَعْتُهَا أُنْثَىٰ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعْتَ وَلَئِنِ الدَّكْرُ كَالْأُنْثَىٰ وَإِي سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَإِي أَعِيدُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

³²⁸ Harman, Ömer Faruk, “Meryem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul Diyanet Vakfı, 2004.

³²⁹ Bakara 2/ 186.

³³⁰ Âli İmran 3/35.

³³¹ Hüseyin Cisri Efendi, *Risale-i Hamidiye*, Bahar Yayınları, s. 625 İstanbul, trs.

³³² Âli İmran 3/35.

“Fakat onu doğurunca: “Rabbim, gerçekten ben onu kız olarak doğurdum” dedi. Ve Allah, onun ne doğurduğunu çok iyi biliyordu. “Erkek, kız (çocuğu) gibi değildir. Ben onu, "Meryem" diye isimlendirdim ve muhakkak ki ben, onu ve onun zürriyetini, taşlanmış şeytandan Sana sığındırırım” dedi.” (Âl-i İmrân 3/36)

Görüldüğü üzere hamile iken çocuğunu Beytülmağdis'e adayan Hanne, doğan çocuğun kız olduğunu görünce adağından vazgeçmemiş, onu şeytanın şerrinden korumak için Allah'a sığınmıştır. Zira ne Hz. Meryem'e ne de Meryem oğlu Hz. İsa'ya hayatları boyunca şeytan asla dokunamamıştır. Peygamberimiz'in bir kudsî hadisinde durum şöyle açıklanmıştır: *“Hiçbir çocuk yoktur ki, doğarken şeytan ona dokunmasın. Çocuk, bu dokunmadan dolayı bağırarak dünyaya gelir. Ancak Hz. Meryem ile oğlu (İsa) böyle olmamıştır.”*³³³

Hanne bir taraftan çocuğu olduğu için sevinirken bir taraftan da doğacak çocuğunu Beytülmağdis'in hizmetine veremeyeceği yani adağını gerçekleştiremeyeceği için üzölmekteydi. Doğan kızına Aramicede “ibâdet ve hizmet eden” anlamına gelen “Meryem” ismini verdi. Daha sonra kesin kararını vererek kızını Beytülmağdis'in hahamı, aynı zamanda eniştesi olan Hz. Zekeriyya'nın yanına verdi.

Hayatı boyunca sahip olduğu üstün ahlâkı ve Müslömanlara örnek olması sebebiyle Kur'an'daki iffet ve hayâ sembollerinden biri olan Hz. Meryem'e büyük sorumluluklar yüklenmiştir. Küçük yaştan itibaren Zekeriyya'nın (a.s.) eğitiminden geçmiş ve Allah tarafından peygamberlerin ahlâkıyla ahlâklandırılmıştır. Çocukluğundan itibaren güçlü iman ve üstün ahlâkla donatılan Meryem, belli bir olgunluğa eriştikten sonra bazı mucizelere sahip olmaya başlamış, Allah tarafından korunduğu anlaşılmıştır.³³⁴ İbadet ettiği zamanlarda sürekli yiyecek bulması, Cebrail (a.s.) ile görüşmesi, hiçbir erkeğin teması olmadan Hz. İsa'ya hamile kalması bu mucizelerdendir.³³⁵

Kur'an-ı Kerim'de onun birçok ahlâkî özelliğine vurgu yapılmaktadır. Yukarıda bahsedildiği üzere Kur'an'da ismiyle anılan tek kadın olan Hz. Meryem'in (a.s.) babası seçkin bir aileden gelmekte ve kendi ahlâkî faziletleri Kur'an'ın birçok

³³³ Buharî, “Tefsîr: Âl-i İmrân”, Bab. 2; Müslim, “Fedailü'l-Kur'an”, Bab. 40. Daha fazla bilgi için bkz. Muharrem Yıldız, “Kur'an ve Hadisler Bağlamında Hazreti Meryem'in İffeti”, Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD), c. 6, sy. 8, s. 45-69.

³³⁴ Fahreddin er-Râzî, **et-Tefsîrü'l-Kebir**, c.7, s.525.

³³⁵ Beydâvî, c.1, s.157-159.

ayetinde vurgulanmaktadır. Babasının vefatından sonra amcasının yanında ve himayesinde kalan Hz. Meryem'in zahidâne hayatı, hiç evlenmemesi, iffet ve hayâ örneği olmasına kendisinden sonra gelen Müslümanlar için Kur'ân ayetlerinde değinilmiştir. Ayetlerde iffetli, hayâ sahibi ve sabırlı olması yönlerinden övgüyle bahsedilmiş kadın şahsiyetlerden biridir.³³⁶ Kur'ân-ı Kerîm gerek kendisini gerekse oğlu Hz. İsa'yı (a.s.) Allah'a yakınlık konusunda örnek göstermiştir:

إِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِّنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَجِيهًا فِي
الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ

“Melekler demişlerdi ki: Ey Meryem! Allah sana kendisinden bir Kelime'yi müjdeliyor. Adı Meryem oğlu İsa'dır. Mesih'tir; dünyada da ahirette de itibarlı ve Allah'ın kendisine yakın kıldıklarındandır.” (Âli İmrân 3/45)

Hayatının her anında Allah'a teslimiyet ve sadakatini ortaya koyan Meryem (a.s.), Kur'ân-ı Kerim'de güzel ahlâkiyla, zorlu olaylardaki kararlılığı ve tevekkülü ile övülmektedir:

وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَيْنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُّوحِنَا وَصَدَّقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُنْتِ
وَكَانَتْ مِنَ الْقَانِتِينَ

“Bir de İmrân'ın kızı Meryem'i misâl getirir. Meryem, iffet ve namusunu korudu. Biz ona ruhumuzdan üfledik. O da Rabbinin kelimelerini ve kitaplarını tasdik etti ve gönülden itaat edenlerden oldu.” (et-Tahrim 66/12)

Bu ayetle ilgili Taberî şunları belirtmiştir: “Allah Mü'minlere Meryem'i misal vermiştir. O iffetli ve namuslu bir kimseydi. Allah, Cebrail vasıtasıyla Meryem'in entarisinin cebinden ona üfledi.” Taberî'nin aktardığına göre Peygamberimiz'den gelen *"Erkeklerden çoğu kemale ulaşmıştır. Kadınlardan ise sadece Firavun'un karısı Âsiye ve İmran'ın kızı Meryem bu üstün mertebeye ulaşmışlardır. Âişe'nin diğer kadınlara üstünlüğü, Tirid'in diğer yemeklere olan üstünlüğü gibidir."* hadisi Hz. Meryem'in ahlâkına değinmektedir.³³⁷

Yaşadığı tüm zorluklarda yalnız olması Meryem (a.s.) için büyük bir eğitim olmuştur. Zorlu olaylarla ve iftiralarla yalnız başına mücadele ederken zayıflık ve üzüntüye kapılmamış, yardımını Allah'tan bekleyip yalnızca ona sığınmıştır.

³³⁶ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, c.3, s. 242-244; Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, c.7, s. 71-86.

³³⁷ Buhârî, “Enbiyâ”, Bab. 32, (Hadis No: 3411). A.mlf. “Fezâilü's-sahâbe”, Bab. 30, (Hadis No: 3769); Müslim, “Fezâilü's-sahâbe” Bab. 70, (Hadis No:2431).

Kur’ân-ı Kerim’de Hz. Meryem’in ahlâkına dair bir diğer ayet (el-Mâide 75/5) ise şu şekilde gelmiştir:

مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ وَأُمُّهُ صِدِّيقَةٌ كَانَا يَأْكُلَانِ الطَّعَامَ انظُرْ
كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الْآيَاتِ ثُمَّ انظُرْ أَنَّى يُؤْفَكُونَ.

“Meryem oğlu Mesih (Hz. İsa) sadece bir Resül’dür. Ondan önce de resüller (elçiler) gelip geçmiştir. Ve onun annesi Sıddıktır (çok doğru ve iffetlidir). İkisi de (diğer insanlar gibi) yemek yerlerdi. Bak, onlara ayetleri nasıl açıklayıp beyan ediyoruz. Sonra da bak, nasıl (Allah’tan) döndürülüyorlar.”

İnançsızlık ve ahlâksızlığın insanlar ve toplumlarda yayıldığı bir dönemde iffeti, ahlâkı ve sabrı ile tüm insanlığa örnek olan Hz. Meryem, Allah’ın seçkin kullarından biriydi. O, kimseyle evlenmemiş, namusunu ve iffetini korumuş olmasına rağmen Allah’ın bahşetmesiyle çocuk sahibi oluvermişti. Bu olay hiçbir erkeğin teması olmamasına rağmen Allah’ın takdiriyle gerçekleşmiştir. Bu konu Kur’ân-ı Kerim’de (el-Enbiyâ 21/91) şöyle açıklanmaktadır:

وَالَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهَا مِنْ رُوحِنَا وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ.

“İrzımı iffetle korumuş olan (Meryem’i de an.) Biz ona ruhumuz-dan üfledik; onu ve oğlunu cümle âlem için bir ibret kıldık.”

Bu ayetin kelime anlamı olarak “Enbiyâ/Peygamberler” sûresinde geçmesi de önemlidir. Hz. Meryem burada peygamberler arasında anılmış ve Müslümanlar tarafından her zaman hürmet edilmesi gereken şahsiyetlerden biri olarak takdim edilmiştir.

Hız. Meryem’in ahlâkına dair örneklerden biri Allah’ın inayetiyle kendisine bir çocuk bahşedilmesi üzerine kendisine atılan iftiralara sabır göstermesidir. O hiçbir şikâyette bulunmaksızın zorluklara göğüs germiş, kötü niyetli insanların dil uzatmalarına karşı Allah’a sığınarak onun rızasını kazanmıştı. Allah (c.c.) da onu bu davranışına karşılık olarak peygamberler makamına ulaştırmış ve şöyle buyurmuştur:

يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفَاكِ عَلَى نِسَاءِ الْعَالَمِينَ ﴿٣٢﴾

“Ey Meryem! Allah, seni seçti. Seni tertemiz yaptı ve seni dünya kadınlara üstün kıldı.” (Âl-i İmrân 3/42)

Taberî tefsirinde ayetle ilgili şu açıklama getirilmiştir: Zikredilen “Allah seni tertemiz kıldı.” ifadesi, “Âlemin diğer kadınlara üstün kıldı.” demektir. “Âlemin diğer kadınlara üstün kıldı.” demek ise “İtaat ettiğin için zamanındaki diğer kadınlardan üstün kıldı.” anlamına gelmektedir. Peygamberimiz (s.a.) konu ile ilgili şöyle buyurmuştur: "Ali b. Ebi Talib (radiyallahü anh) diyor ki "Ben Resûlüllah’ın

şöyle buyurduğunu işittim: "Cennetin kadınlarının en hayırlısı, Huveylid'in kızı Hatice'dir. Yine cennetin kadınlarının en hayırlısı İmran kızı Meryem'dir."³³⁸ Beydavi bu ayetle ilgili şöyle bir yorum getirmektedir: "Senden önce ancak bazı erkekleri peygamber gönderdik." (el-Enbiya 21/7) ayetinde buyrulduğu üzere "Melekler ona ilham ettiler." şeklinde yorumlar getirilmiştir. Burada istifa (seçme) kelimesinin anlamlarından biri ibâdete verilen bir kul olması ve sabrı karşılığı cennetten rızık verilmesidir. Temizlenmesi de kadınlar için hoş olmayan şeylerden temizlenmesidir. Bir diğer anlamı ise kendisine hidayet edilmesi, kendisine meleklerin gönderilmesi ve babasız çocuk mucizesinde olduğu gibi ikram verilmesidir. Yahudilerin attıkları iftiraya cevap olarak da bebeğin konuşması, onun ve oğlunun diğer insanlara örnek yapılması Allah'ın kendisine verdiği ikramlardandır."³³⁹

Bu olay Hz. Meryem'in hayatının en önemli noktalarından biriydi. Hamileliği esnasında Meryem'in akrabası olan yanındaki Yusuf en-Neccâr adındaki marangoz genç onun hamileliğini sezmiş ve hamileliği belirgin bir hâl almaya başlayınca ondan uzaklaşmıştı. Onun Meryem'den uzaklaşmasına ilişkin çeşitli yorumlar yapılmıştır. İnsanlar arasında çıkacak bir fitneden uzak olmak veya insanların kendi hakkında suizan etmelerinden kaçınmak olduğuna dair çeşitli yorumlar yapılmıştır. Taberî'de ise şöyle geçmektedir: Yusuf en-Neccâr günah işlemeyeceğini bildiği için ona bir kötülük gelmemesi amacıyla Meryem'i Mısır'a götürmüştür.³⁴⁰

Tüm bu iftiralara rağmen Hz. Meryem, Allah'a olan imanı, samimiyeti, temizliği, iffeti ve güzel ahlâkı ile Allah'ın âlemlerin kadınlarına örnek olarak gösterdiği mübarek bir insandır. Allah'ın dilemesi ile babasız bir çocuk dünyaya getirmiştir. Çocuğu ile kavminin içine girdiğinde ise büyük bir tepki almış ve utanmaz bir kadın olmakla suçlanmıştır. Bu konu Kur'ân'da (Meryem 19/27-28) şöyle geçmektedir:

فَأَنْتَ بِهِ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا ﴿٢٧﴾ يَا أُخْتُ هَارُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُمُّكَ بَعْثًا ﴿٢٨﴾

27- Böylece onu taşıyarak kavmine getirdi. (Kavmindekiler) dediler ki: "Ey Meryem! Andolsun ki sen, acayip (kötü) bir şey yaptın. 28- Ey Harun'un

338 Tirmizi, *el-Câmi 'u 'ş-Sahîh*, el-Menakıb, (Hadîs No. 3877).

339 Beydavî, c.2, s. 65.

340 Taberî, *Câmi 'u 'l-beyân*, c.1, s.585.

(kız)kardeşi! Senin baban kötü bir adam değildi. Ve senin annen de azgın (iffetsiz) değildir.”

Kavminin her türlü suçlamasına, iftirasına ve çirkin davranışına karşı tevekkülü ve sabrı elden bırakmayan Meryem (a.s.), Allah'ın yardımının hep yanında olduğunu bilerek hareket etmiş, konuşmamaya ve insanlara açıklama yapmamaya karar vererek Allah'a sığınmıştır. Kendisinden durum açıklanması istendiğinde beşikteki çocuğu göstererek ona yönelmelerini istemiştir. Allah'ın mucizesi ile beşikteki çocuk konuşarak Meryem'in Allah tarafından seçilmiş bir kul olduğunu ve iffetsiz bir davranış sergilemediğini insanlara apaçık göstermiştir.³⁴¹

Aslında kavim, onun iffetsiz bir davranış sergilemeyeceğinin ve temiz bir insan olduğunun farkındadır. Ancak Hz. Meryem'in kendilerinden uzaklaşarak yalnızca Allah'a kulluk etmesi hoşlarına gitmemiştir. Hz. İsa'nın beşikte konuşmasından ve Hz. Meryem'in günahsız olduğunu tasdik etmesinden hoşlanmayan inkârcılar iftiralarına devam etmişlerdir.³⁴² Fakat Hz. Meryem'e yönelik iftiralar karşılıksız kalmış, onu insanların gözünde küçük düşürmemiştir. Yukarıdaki ayetlerde geçtiği üzere Allah, Hz. Meryem'i insanların gözünde temiz çıkarmış, inkârcıların iftiralarına apaçık değinmiştir. Bu ayetlerden biri şöyledir:

وَيُكْفِّرُهُمْ وَعَقُولُهُمْ عَلَىٰ مَرْيَمَ بُهْتَانًا عَظِيمًا

“Ve onların inkârları ve Hz. Meryem'e olan sözleri “çok büyük iftiradır.” (en-Nisâ 4/156)

Bu konuda Taberî şu yorumu getirmektedir: “Yahudilerin Hazret-i Meryem'e attıkları zikredilen iftiradan kasıt, ona zina isnat edilmesidir. Abdullah b. Abbas, Süddi ve Cüveybir de iftirayla kastedilen mananın zina isnat etmek olduğunu belirtmişlerdir.”³⁴³

Yukarıda ifade edildiği üzere Kur'ân-ı Kerîm ayetleri yine bu iftiralara karşılık Meryem'in (a.s.) ahlâkını ve iffetini şöyle vurgulamakta ve ona destek vermektedir:

وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَيْنَا فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا وَصَدَّقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُنْتِ مِنَ الْقَائِمِينَ

³⁴¹ İbn Kesir, *Tefsîru'l Kur'ani'l-Azim*, c. 3, s.1452-1453.

³⁴² Daha fazla bilgi için bkz. Yıldız, Muharrem, “Kur'ân ve Hadisler Bağlamında Hazreti Meryem'in İffetini”, c. 6, sy. 8, s. 45-69.

³⁴³ Taberî, *Câmi 'u'l-beyân*, c.1, s. 456.

İmran'ın kızı Meryem ki, onun iffeti ahsendi. Bu sebeple onun içine Ruhumuzdan üfledik. Ve o, Rabbinin kelimelerini ve kitaplarını tasdik etti. Ve o, kânitin olanlardan oldu. (et-Tahrîm 66/12)

Kavmi Meryem'i (a.s.) zinacı olarak görmüş ve bu konuda onu toplum içinde küçük duruma düşürmüş, aşağılamıştır. Nitekim Allah ona yardım göndermiş, beşikteki bebeğin konuşması mucizesiyle kavmi büyük bir şaşkınlığa uğratmıştır:

فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا ﴿٣٠﴾ قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا ﴿٣١﴾ وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا ﴿٣٢﴾ وَبَرًّا بِوَالِدَاتِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا ﴿٣٣﴾ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا ﴿٣٤﴾

29- Bunun üzerine, onu (çocuğu) işaret etti. (Onlar) dediler ki: “Beşikte olan bir sabi (bebek) ile biz nasıl konuşuruz?” 30- (Bebek) şöyle dedi: “Muhakkak ki ben, Allah'ın kuluyum. Bana kitap verdi ve beni nebi (peygamber) kıldı.” 31- Ve beni nerede bulunursam bulunayım (bulduğum her yerde) mübarek kıldı. Ve hayatta kaldığım sürece namazı ve zekâtı bana vasiyet etti (emretti). 32- Ve anneme karşı bir saygılı olmayı (emretti). Ve beni, cebbar (zorba) şâki kılmadı (yapmadı). 33- Ve doğduğum gün ve öleceğim gün ve canlı olarak diriltileceğim gün selâm benim üzerimedir (banadır). (Meryem 19/29-33)

2.4.2. Hz. Meryem'in Hayâsı Uğruna Ölümü Tercih Etmesi

Yukarıdaki pasajlarda aktarıldığı üzere Hz. Meryem birçok konuda Kur'an'da övgüyle anılan şahsiyetlerden biri olmuştur. O; ahlâk, teslimiyet, Rabbine sığınma konusunda Müslümanlara örnek bir şahsiyettir. Bu durum hamileliği esnasında yaşanan ve Kur'an'da da bahsedilen olay karşısında gösterdiği tavırda görülmektedir.

Hamileliği esnasında yaşadığı toplumdaki insanlar tarafından birçok iftiraya maruz kalan Meryem (a.s.) bu iftiralara karşı kararlı ve vakarlı bir biçimde göğüs germiş, Allah'a sığınmış ve iftiralara karşı pes etmemiştir. Yukarıdaki bölümlerde geçtiği üzere Hz. Meryem'e iffetine sıkı sıkıya bağlı olmasına rağmen diğer peygamberlerin de karşılaştığı “iffetsizlik” suçlaması yapılmıştır. Doğumundan itibaren gösterdiği davranışlarla ve kişiliğiyle uyuşmayan bu iftiralarla insanlar içinde küçük düşürülmeye çalışılmış, yaşadığı toplum tarafından dışlanmıştır. Allah onu temize çıkarmış ve suçsuzluğunu diğer insanların da görmesini sağlamıştır.

Hz. Meryem, doğumdan sonra ölümün dahi insanların iftiralarından daha kolay geldiği, kendisi için daha kabul edilebilir olduğu kanaatindedir. Ölüm hangi dine mensup olursa olsun insanların istemediği bir gerçektir. Müslümanlar açısından ölüm, dünya hayatının sonu olsa da asıl olan ahiret hayatının başlangıcıdır. Ölümüne iman etmelerine rağmen Müslümanlar ölümü temenni etmezler. Bu durum insanın fitratından kaynaklıdır ve insan psikolojisi Allah'a kavuşma (şehit olma) dışında

ölüm arzusuna daima soğuktur. Allah'a kavuşma ile ilgili sahabeler dahi istekli olmamışlardır. Bunun nedeni ise insanlara dünya hayatının cazip gelmesi, ahiret hayatına yeterince hazırlık yapmamış olmaları ve bu düşünce ile biraz daha yaşayıp iyi işler yapma gayesinde olmalarıdır. İnsan karşılaştığı ciddi hastalık, işkenceler, baskılar, iflas, açlık ve sefalet gibi durumda dahi ölüm temennisinden men edilmiş; eğer ölüm istemek kaçınılmaz bir hâl alırsa Hz. Meryem gibi hayâsı uğruna bunu temenni etmesi gibi istisnâî hâller olmuştur.

فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَى جِذْعِ النَّخْلَةِ قَالَتْ يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَذَا وَكُنْتُ نَسِيًّا مَنْسِيًّا

Sonra doğum sancısı onu bir hurma ağacının dibine yöneltti. Meryem, "Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim! Dedi. (Meryem 19/23)

Hız. Meryem düştüğü durumdan çok sıkıntı çekmiş ve üzüntü duymuş olmalı ki "Daha önceden ölmüş olsaydım ve unutulup gitseydim de bu başıma gelmeseydi." demesine karşılık Allah Teâla "Biz senin sıkıntını gidereceğiz, düştüğün durumdan seni kurtaracağız." müjdesini ayet ile vermiştir. Hız. Meryem'in durumu tamamen dînî, ahlâkî bir endişedir. Bir kaçış, bir yok oluş arzusu değildir. Naslardan ve kaynaklardan görüldüğü üzere Hız. Meryem çocukluğundan yetişkin olma süreçleri de dâhil daima ibâdet eden, Allah'ı anan, hayâlî ve iffetli kadındır. İbn Kesir bu ayet için "Kimse ile konuşmamak üzere oruç tut. Allah'a teslim ol dedi ve Allah iffetini korumak için Hız. Meryem'e bir mucize verdi, işte bu mucize Hız. İsa (a.s.) kundakta bebek olarak konuşmasıdır."³⁴⁴ demiştir. Burada toplumun huzurunda iffetin ve hayânın önemi ortaya çıkmakta ve iffetli insanlara destek olarak Allah katından insanlara mucizevi bir yardım olarak ayetler gelmektedir.

Taberî ise bu konuyla ilgili "Meryem annemize alttan biri çağırıldı. Bir rivayete göre bu İsa (a.s.) idi. "Ey annem üzülme." Meryem annemiz "Nasıl üzülmem, sen benimle berabersin ben birisine köle değilim, kocam olmadan hamile olduğumu insanlara nasıl açıklarım." dedi. "Keşke ölmüş olsaydım." dedi. İffetini korumak için ölümü bile göze almıştır. İffetsizlik yerine ölmeyi tercih etmiştir. İsa (a.s.) kendisine cevaben "Sen konuşma susmak üzere oruç tut ben insanlara konuşacağım." demiştir.³⁴⁵

³⁴⁴ İbn Kesir, *Tefsîru'l Kur'ani'l-Azim*, c.3, s.1454.

³⁴⁵ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, c.16, s.82.

Zemahşerî tefsirine göre Meryem “Ben zina yapan, erkeklerin peşinden giden değil, iffetli bir kadımdır.” dedi.³⁴⁶

Kurtubî’ ye göre ise “*Keşke ölmüş olsaydım sözünden dolayı, ölümü istemek caiz olmadığına istisna getiriyor. İffetsiz, hayâsızlık karşısında zor durumda kalırsanız bu temennide bulunmakta sakınca yoktur.*”³⁴⁷

Sonuç olarak Hz. Meryem’in (a.s.) sahip olduğu iffet, hayâ ve ahlâk insanlığa büyük hizmetlerdendir. O, kendisinden sonra gelen kadınlara bugün bile örnek teşkil etmesiyle, iftiralara karşı Allah’a sığınmasıyla, kadınlık ve annelik konusunda önemli temsillerden biri olmasıyla Allah’ın övgüsüne mazhar olan önemli kadın şahsiyettir. Kur’ân-ı Kerim’de örnek bir şahsiyet olarak sunulan Meryem’i (a.s.) Allah ikramlarla mükâfatlandırmıştır. Hayatın zor anlarında kendisine verilen mucizeler bunun güzel örnekleridir. Günümüz dünyasında Müslüman âleminin içine düştüğü ahlâkî çöküntü göz önünde bulundurulduğunda onun iman, namus, şeref, ibâdet gibi konulara gösterdiği ihtimam daha fazla örnek alınmalı ve araştırılmalıdır. Son yüzyılların içinde bulunduğumuz coğrafyayı gerek bilgi açısından gerekse maneviyat açısından karanlığa hapsedmesi yadsınamaz bir gerçektir. Yine bilinmektedir ki onlarca yıldır bu karanlığın içinden çıkışın yolu aranmaktadır. Bu arayış, Meryem (a.s.) gibi örnek şahsiyetlerin çocuklara ve tüm insanlığa daha iyi anlatılabilmesiyle gerçekleşebilecek bir idealdir.

Kur’ân-ı Kerim’de Meryem’in (a.s.) iffeti, hayâsı ve ahlâkıyla beraber seçilmiş bir kul olduğunda belirtilmiştir. Onunla birlikte Mü’min kadınlara ve erkeklere bir ahlâk örneği sunulmaktadır. O, başına gelen ve kavmi tarafından maruz kaldığı sıkıntıların büyük bir sabır ve teslimiyet ile üstesinden gelmiş, bu konuda Rabbinin övgüsüne mazhar olmuştur. İffeti, namusu, teslimiyeti ile dünyadaki bütün kadınlardan üstün yaratılmış, Kur’ân-ı Kerim’de peygamberler seviyesine çıkarılmış ve bu seviyede bahsedilen tek kadın şahsiyet olmuştur. Onun bedenini ve ruhunu kötülüklerden koruması, hakikati savunup emrolunduğu gibi yaşaması ve günümüz dünyasında Müslümanlara örnek olması önem arz etmektedir. Günümüz Müslüman

³⁴⁶ Zemahşerî, Tefsîri’l-Keşşaf, c.3, s.10.

³⁴⁷ Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’ân*, c.6, s. 4131.

kadın ve erkek şahsiyetlerin önem verdikleri hususların değişmesi, Hz. Meryem'in (a.s.) daha fazla anlatılması ve araştırılmasının önemini göstermektedir.

Hz. Meryem günümüz genç kızları ve kadınları için iffet noktasında büyük bir örnektir. Kendisine gönderilen meleği tanımadığı için *“Eğer başkasının hak ve hukukunu çiğnemekten sakınan biri isen (bana sakın yaklaşma değilse) senden rahmeti bol olan Allah'a sığınırım.”*³⁴⁸ şeklinde karşılık vererek iffetini ve hayâsını her an koruma duygusuyla yaklaşan bu şahsiyet toplumda kadınların ve çocukların nezdinde özel bir yerde konumlandırılmalıdır. O, iffet dışında Allah'a itaat, sabır ve tevekkül konusunda da özel bir çaba göstermiş, Kur'ân-ı Kerim'de Müslümanlara örnek olarak gösterilmiştir. Kur'ân'ın referansı ile iffetin ve hayânın da güzel yönünü temsil eden kadın şahsiyettir.

³⁴⁸

Meryem 19/18.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MÜSTEHCENLİK

3.1. MÜSTEHCENLİĞİN LUGAT VE ISTILAH ANLAMAMI

Müstehcen kavramı etimolojik köken olarak Arapça menşeli bir sözcük olup “hcn” “هجن” kökünden türetilmiş mezid fiil olan إستهجن fiilinden (ayıp ve çirkin olan davranışı yapmak)³⁴⁹ mustehcen “مستهجن” kalıbı ile “çirkin sayılan, ayıp, utanç verici” sözcüğünden alınmıştır. Arapça istihcân “إستهجان” “çirkin sayma, ayıplama” sözcüğünün istif’al vezninden mastarıdır.³⁵⁰

Müstehcen kelimesi, sözlük anlamı itibarıyla edebe aykırı, açık saçık, çirkin sayılan, insanın yaptığı ayıp şey, yakışsız anlamlarına gelmektedir.³⁵¹ Müstehcen sözcüğü Kur’an’da kelime olarak geçmemektedir. Türkçe sözlüklerden biri olan Develioğlu sözlüğünde “istihcan edilmiş-edepsiz, terbiyesiz, açık saçık, edepsizce” anlamlarındadır.³⁵² Türk Dil Kurumunun tanımına göre müstehcen “açık, saçık, edebe aykırı, yakışsız” anlamlarında kullanılmaktadır.³⁵³ Aynı kökenden gelen “hacin” nesli bozuk, melez, soysuz anlamlarına karşılık gelmektedir.³⁵⁴ Bu durumda müstehcen olan ya da müstehcenliğe karşılık gelen her şeyin toplumun genel ahlâkına aykırılık oluşturduğu kabul edilmektedir. Dönmezer, müstehcen olanın belirlenmesinde içeriğin bütününe göz önünde bulundurma, içeriği oluşturanın maksadını ortaya koyma, içeriğe maruz kalanlarda şehvet duygusunu ortaya çıkarma gibi çeşitli yaklaşımlardan hareket edilebileceğini ancak buna rağmen kesin bir

³⁴⁹ El-Müncid fi’l Lüğa vel ‘A’lem, Luvîs Ma’lûf (1867-1947) s. 856. Dar’ul Meşrik Beyrut, 2014.

³⁵⁰ İbn Manzûr, c.4, s.53-254; www.tdk.gov.tr; <http://www.etimolojiturkce.com> (e.t.: 21.11.2021)

³⁵¹ el-Mu‘cemu’l-Vesît İbrâhîm Mustafâ, Ahmed Hasan ez-Zeyyât, Hâmid ‘Abdulkâdir, Muhammed ‘Ali en-Neccâr c.2,s.974. Kahire,1972 ; el-Kâmûsu’l-Muhît, Fîrûzâbâdî, Mecdüddin Muhammed b. Yakub, Risale y. 3.b. s.1239. Beyrut, <http://www.etimolojiturkce.com> (e.t.: 21.11.2021)

³⁵² Develioğlu, Ferit , *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, 1962, s. 126, 892.

³⁵³ Türk Dil Kurumu, *Okul Sözlüğü*, Ankara, 2000, 2. B., s. 689. Ayrıca bkz. www.tdk.gov.tr. (e.t.: 21.11.2021)

³⁵⁴ <http://www.etimolojiturkce.com> (e.t.: 21.11.2021)

standarda ulaşmanın mümkün olmadığını belirtmektedir.³⁵⁵ Donay, müstehcenin cinsiyet ile ilgili olduğunu ve cinsellikle ilgili olan içeriğin ise ar ve hayâ duygusunu rencide eder nitelikte olması gerektiğini, bu standardın ise orta yollu bir kişinin nezdinde belirleneceğini ancak buna rağmen içeriğin bütünü ile bilim veya sanata dair bir nitelik taşımaması gerektiğini ifade ederken³⁵⁶ Erem/Toroslu, müstehcenin belirlenmesinde ortak utanç duygusunun esas alınmasını ve genelin ar ve hayâ duygusunun rencide olması gerektiğini ifade etmektedir.³⁵⁷ Gürelli; cinsî konulardaki disiplinin ar ve hayâ duyguları şeklinde tezahür edeceğini ve sübjektif olarak ar ve hayâyâ aykırılığın müstehcenlik ile ilişkilendirilebileceğini, buna rağmen objektif bir kıstasa ihtiyaç olduğunu, bunun da aile müessesesi olarak görülmesi gerektiğini belirtmektedir.³⁵⁸ Hafizoğulları/Özen bir tanım vermemekle birlikte müstehcenliğin toplumun sahip olduğu edep, ar ve hayâ duygularına aykırı bulunduğunu söylemektedir.³⁵⁹ Önder, müstehcenlikte cinselliğin hakim olduğunu ve failin kişilerdeki cinsel duyguları tahrik etmek amacıyla yazıyı yazmış veya eseri meydana getirmiş olması gerektiğini savunmaktadır.³⁶⁰ Bu tariflerden hareketle müstehcenliğin ahlâk kavramı ile doğrudan ilgili olduğu söylenebilir. Müstehcenliğin izahı için iffet, hayâ, edep, adap ve ar kavramları ön plana çıkmaktadır. Müstehcenlik tanımı yapıldığında kavramların birlikte kullanılması, konunun ahlâka aykırı ve toplum ahlâkını tehdit eder niteliğini vurgulamak içindir.

Kur'ân ve sünnet ışığında düşünüldüğünde toplumların edep ve hayâ duygularını rencide edecek, fertlerin iffetli duruşunu zorlayabilecek bütün yazı, söz ve davranışlar müstehcendir, denilebilir. Fakat ceza hukukunda müstehcenlik; kavramlaştırma aşamasında aleniyet kazanmış, anında ortaya çıkmış ve tam o sırada sonuçlarını doğurmuş edepsizlik olarak kabul görebilecek davranışlar hayâsızca

³⁵⁵ Dönmezer, Sulhi, Genel Adap ve Aile Düzenine Karşı Cürümler, 5. B. s. 239-244, İstanbul, 1983.

³⁵⁶ Donay, Süheyl, "Ceza Hukukunda Müstehcenlik Kavramı: Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta", İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi, s. 128-145. İstanbul.

³⁵⁷ Erem, Faruk-Toroslu, Nevzat, Ceza Özel Hukuku, Ankara, 1975, s. 385'ten aktaran Özbek, Veli Özer, Müstehcenlik Suçu, Ankara, 2009, s. 18.

³⁵⁸ Gürelli, Nevzat, "Ceza Hukukunda Müstehcenlik Kavramı", İÜHFD, C. 2, sy. 4, İstanbul 1967, s. 569-587.

³⁵⁹ Hafizoğulları, Zeki- Özen, Muharrem, Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler Topluma Karşı Suçlar, Ankara 2016, 2. B., s. 328.

³⁶⁰ Önder, Ayhan, Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, İstanbul, 1985, s., 324.

hareketler olarak tanımlanmıştır. Ahlâksız sözler, küfretmek, aşağılamak gibi kişilerin manevi duygularını rencide edecek davranışlar hakaret kavramı altında ele alınmaktadır. Müstehcenlik ise özellikle edepsiz davranışların konu olduğu yazılı, basılı, görsel yahut işitsel olarak kalıcı bir şekilde ve yayılma kabiliyeti olan araçlar vasıtasıyla toplumlara ulaşmanın gaye edinildiği davranışlar olarak değerlendirilmektedir. Bu durumda ceza hukuku bakımından müstehcenlikten sadece konusu cinselliğin, toplumun ve kişilerin edep ve hayâ duygularını rencide etmeye ve bu yönde yayılmaya yönelmiş materyaller bakımından bahsedilebileceğini söylemek gerekir. Burada ayırıcı ölçüt, edepsiz durumu ortaya koyan bir davranışı konu edinen olay veya düşüncenin görsel, yazılı veya işitsel ifadeden oluşan bir içerik şeklinde dış dünyaya aktarılmaya hazır hâle getirilmiş olmasıdır.³⁶¹ Kanunlar nezdinde anlaşılır şekilde müstehcenliğin tarifi net olarak yapılmamıştır. Konu itibarı ile ayetler ışığında müstehcenlik kavramı İslâmi açıdan değerlendirilmek arzusuyla iffet ve hayâ bölümünde işlenen ayetlerin dışındaki ayetleri eklenerek çalışmaya devam edilmiştir.

3.2. MÜSTEHCENLİK İLE İLGİLİ AYETLER

Kur'ân-ı Kerim'de müstehcenlik kelime olarak geçmemekte ancak müstehcen davranış ve sözler hayâsızlık ve edepsizlik anlamında yerilmektedir. Müstehcen söz ve davranışların bilerek yapıldığında kabul görmediğini ve müstehcenliğin tahriki ve etkisiyle insanların başına gelebilecek diğer çirkin işlerin de yasaklandığını yahut ayıplandığını belirten ayetlerin bir arada sunulması uygun görülmüştür. Daha sonra ayetlerin ışığında müstehcenliğin, müstehcen söz ve davranışların insanların başına getirebileceği sonuçlar ayet ve hadisler ışığında ortaya koyulmuştur.

³⁶¹ Dönmezer, Aktaran, Garraud, V, 454, not 4, Gustave Le Poittevin, Traite de Presse, c 2, s. 161 Paris 1903.

el-Araf 7/26-27

يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُؤَارِي سَوَاتِيكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسُ النُّفُوسِ ذَلِكَ خَيْرٌ ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ
اللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٢٦﴾ يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُمُ مِنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا
لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوَاتِيَهُمَا إِنَّهُ يَرِيكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ
لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٧﴾

Ey Ademoğulları! Ayıp yerlerinizi örtecek giyimlikle sizi süsleyecek elbiseler gönderdik. Takva örtüsü ise bunlardan daha hayırlıdır. Allah'ın bu ayetleri öğüt almanız içindir. Ey Ademoğulları! Şeytan, ayıp yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak ananızı babanızı cennetten çıkardığı gibi sizi de şaşırtmasın. Sizin onları görmediğiniz yerlerden o ve taraftarları sizi görürler. Biz şeytanları, inanmayanlara dost kılarız.

en-Nur 24/58,60

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنَكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِنْ
قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهْرِ وَمِنَ الْغَدَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ
لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ
الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٨﴾ وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ الَّتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ
يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَغْفِرْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٩﴾

Ey iman edenler! Ellerinizi altında bulunanlar (kölelerinizi) ve sizden henüz buluş çağına ermemiş olanlar, günde üç defa; sabah namazından önce, öğleyin elbiselerinizi çıkardığınız vakit ve yatsı namazından sonra (yanınıza girecekleri zaman) sizden izin istesinler. Bu üç vakit sizin soyunup dökündüğünüz vakitlerdir. Bu vakitlerin dışında (izinsiz girme konusunda) ne size ne onlara bir günah vardır. Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz. Allah, ayetlerini size işte böylece açıklar. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Artık evlenme ümidi beslemeyen, hayızdan ve doğumdan kesilmiş yaşlı kadınların ziynetlerini göstermeksizin dış elbiselerini çıkarmalarında kendileri için bir günah yoktur. Ama yine sakınmaları onlar için daha hayırlıdır. Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.

3.2.1. Fuhuş (Ahlâksızlık) ile İlgili Ayetler

el-Araf 7/28

وَإِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا قُلْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ اتَّقُوا اللَّهَ
عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ

Çirkin bir iş işledikleri vakit, "Biz atalarımızı bunun üzerinde bulduk, Allah da bize bunu emretti" derler. De ki: "Şüphesiz, Allah çirkin işleri emretmez. Siz bilmediğiniz şeyleri Allah'ın üzerine mi atıyorsunuz?"

Yusuf 12/23-24

وَرَأَوْنَهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي
أَحْسَنُ مَنَاقِبًا إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾ وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ كَذَلِكَ
لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ ﴿٢٤﴾

Evinde bulunduğu kadın onu kendine çağırdı, kapıları sıkı sıkı kapadı ve "gelsene" dedi. Yusuf: "Günah işlemekten Allah'a sığınırım, doğrusu senin kocan benim efendimdir; bana iyi baktı. Haksızlık yapanlar şüphesiz başarıya

ulaşamazlar." dedi. And olsun ki kadın Yusuf'a karşı istekli idi; Rabbinden bir işaret görmeseydi Yusuf da onu isteyecekti. İşte ondan kötülüğü ve fenalığı böylece engelledik. Doğrusu o bizim çok samimi kullarımızdandır.

3.2.2. Fuhuş Konusunu ve Lafzını Çağrıştıran Kelimelerin Geçtiği Ayetler

el-Bakara 2/168-169

يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿١٦٨﴾ إِنَّمَا يَأْمُرُكُم بِالسُّوءِ وَالْفَحْشَاءِ وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٦٩﴾

Ey İnsanlar! Yeryüzündeki temiz ve helal şeylerden yiyin, şeytana ayak uydurmayın, zira o sizin için apaçık bir düşmandır. Muhakkak size, kötülüğü, hayâsızlığı, Allah'a karşı da bilmediğiniz şeyi söylemenizi emreder.

el-Bakara 2/268

الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُم بِالْفَحْشَاءِ وَاللَّهُ يَعِدُكُم مَغْفِرَةً مِنْهُ وَفَضْلًا وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

Şeytan sizi fakirlikle korkutarak cimriliği ve hayâsızlığı emreder; Allah ise kendisinden mağfiret ve bol nimet vadeder. Allah'ın lütfü boldur, O her şeyi bilir.

en-Nahl 16/90

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُم لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder, çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.

en-Nur 24/19,21

إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٩﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ أَبَدًا وَلَكِنَّ اللَّهَ يُزَكِّي مَنِ يَشَاءُ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢١﴾

İnananlar arasında çirkin şeylerin yayılmasını arzulayan kimseler için dünyada da ahirette de çetin bir ceza vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz. Ey iman edenler! Şeytanın adımlarını takip etmeyin. Kim şeytanın adımlarını takip ederse, muhakkak ki o, edepsizliği (yüz kızartıcı suçları) ve kötülüğü emreder. Eğer üstünüzde Allah'ın lütfü ve merhameti olmasaydı, içinizden hiçbir kimse asla temize çıkamazdı. Fakat Allah dilediğini arındırır. Allah işitir ve bilir.

el-Ankebut 29/45

أَتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِنِ الصَّلَاةِ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ ﴿٤٥﴾

(Ey Muhammed!) Kitaptan sana vahyolunanı oku, namazı da dosdoğru kıl. Çünkü namaz, insanı hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoymaz. Allah'ı anmak (olan namaz) elbette en büyük ibâdetdir. Allah, yaptıklarınızı biliyor.

3.2.3. Zina ile İlgili Ayetler

en-Nisa 4/15-16

وَالَّذِي يَأْتِيَنَّ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهَدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّى يَتَوَفَّيَهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا ﴿١٥﴾ وَالَّذَانِ يَأْتِيَانِيهَا مِنْكُمْ فَأَدُوهُمَا فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرَضُوا عَنْهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ تَوَّابًا رَحِيمًا ﴿١٦﴾

Kadınlarınızdan fuhuş (zina) yapanlara karşı içinizden dört şahit getirin. Eğer onlar şahitlik ederlerse, o kadınları ölüm alıp götürünceye veya Allah onlar hakkında bir yol açmıyorsa kadar kendilerini evlerde tutun (dışarı çıkarmayın). Sizlerden fuhuş (zina) yapanların her ikisini de incitip kınayın. Eğer onlar tövbe edip ıslah olurlarsa, onları incitip kınamaktan vazgeçin. Çünkü Allah, tövbeleri çok kabul edendir, çok merhamet edendir.

en-Nisa 4/24-25

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَأُجِّلَ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٢٤﴾ وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا أَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمَنْ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ فِتْنَاتِكُمْ الْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِكُمْ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فَانكِحُوهُنَّ بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ وَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ وَلَا مُتَّخِذَاتِ أَخْدَانٍ فَإِذَا أُحْصِنَ فَإِنَّهُنَّ بِنَافِعَةٍ عَلَيْهِنَّ نِصْفٌ مِمَّا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ وَأَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٥﴾

(Savaş esiri olarak) sahip olduklarınız hariç, evli kadınlar (da size) haram kılındı. (Bunlar) üzerinize Allah'ın emri olarak yazılmıştır. Bunların dışında kalanlar ise, iffetli yaşamak ve zina etmemek şartıyla mallarınızla (mehirlerini verip) istemeniz size helâl kılındı. Onlardan (nikâhlanıp) faydalanmanıza karşılık sabit bir hak olarak kendilerine mehirlerini verin. Mehir belirlendikten sonra, onunla ilgili olarak uzlaştığımız şeyler konusunda size günah yoktur. Şüphesiz ki Allah (her şeyi) hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Sizden kimin, hür Mü'min kadınlarla evlenmeye gücü yetmezse sahip olduğunuz Mü'min genç kızlarınızdan (cariyelerinizden) alsın. Allah, sizin imanınızı daha iyi bilir. Hepiniz birbirinizdensiniz. Öyle ise iffetli yaşamaları, zina etmemeleri ve gizli dost tutmamaları hâlinde, sahiplerinin izniyle onlarla evlenin, mehirlerini de güzelce verin. Evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa, onlara hür kadınların cezasının yarısı uygulanır. Bu (cariye ile evlenme izni), içinizden günaha düşmekten korkanlar içindir. Sabretmeniz ise sizin için daha hayırlıdır. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.

el-Mâide 5/5

الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ

Bugün size temiz ve iyi şeyler helal kılınmıştır. Kendilerine kitap verilenlerin (Yahudi, Hristiyan) yiyeceği size helaldir, sizin yiyeceğiniz de onlara helaldir. Mü'min kadınlardan iffetli olanlar ile daha önce kendilerine kitap verilenlerden

iffetli kadınlar da mehirlerini vermeniz şartıyla, namuslu olmak, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helaldir. Kim (İslâmî hükümlere) inanmayı kabul etmezse onun ameli boşa gitmiştir. O, ahirette de ziyana uğrayanlardandır.

el-En'am 6/151

قُلْ نَعَالُوا أُنْثَىٰ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ
إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرِزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرُبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي
حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَلِكُمْ وَصِيَّتُكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

De ki: Gelin Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, ana-babaya iyilik edin, fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin -sizin de onların da rızkını biz veririz-; kötülüklerin (Fuhşiyat) açığına da gizlisine de yaklaşmayın ve Allah'ın yasakladığı cana haksız yere kıymayın! İşte bunlar Allah'ın size emrettikleridir. Umulur ki düşünüp anlarsınız.

el-İsra 17/32

وَلَا تَقْرُبُوا الزَّانِيَةَ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا

Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o, son derece çirkin bir iştir ve çok kötü bir yoldur.

3.2.4. Ahlâk Dışı Yasak Davranışların Dünyevi Cezasıyla İlgili Ayetler

en-Nur 24/2-9

الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ
تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَيْسَ لَهُمَا عَذَابٌ طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾ الزَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ
مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَحُرْمٌ ذَلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣﴾ وَالَّذِينَ يَرْمُونَ
الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ
هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤﴾ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥﴾ وَالَّذِينَ يَرْمُونَ
أَرْوَاحَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ
﴿٦﴾ وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٧﴾ وَيُذَرُّوا عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعُ
شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٨﴾ وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٩﴾

Zina eden kadın ve erkeğin her birine yüzer değnek vurun. Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dini konusunda o ikisine acımayın. Onların ceza görmesine, inananlardan bir topluluk da şahit olsun. (Bu ayet evli veya dul olmayan kadın ve erkek içindir.) Zina eden erkek, ancak zina eden veya putperest bir kadınla evlenebilir. Zina eden kadınla da ancak zina eden veya putperest olan bir erkek evlenebilir. Bu, Mü'minlere yasak edilmiştir. İffetli kadınlara zina isnat edip de sonra dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun; ebediyen onların şahitliğini kabul etmeyin. İşte onlar yoldan çıkmış kimselerdir. Ama bundan sonra, tövbe edip düzelenler bunun dışındadır. Şüphesiz Allah bağışlar ve merhamet eder. Eşlerine (zina suçu) atan ve kendilerinden başka şahitleri bulunmayan kimseler (e gelince): Onlardan her birinin şahitliği, dört defa Allah'a yemin edip, kendisinin mutlaka doğru söyleyenlerden olduğuna şahitlik etmek (şeklinde)tir. Beşinci defa da: Eğer yalan söyleyenlerden ise Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını diler. Kadının da dört defa Allah'a yemin edip kocasının mutlaka yalan söyleyenlerden olduğuna şahitlik etmesi, cezayı kendisinden kaldırır. Beşincisinde, kocası doğrulardan ise kendisinin Allah'ın gazabına uğramasını diler.

3.2.5. Eşcinsellikle İlgili Ayetler

3.2.5.1. Kadın Kadına Yapılan Cinsel Sapkınlık: Lezbiyenlik

en-Nisa 4/15-16

وَالَّذِي يَأْتِيَنَّ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّى يَتَوَفَّيَهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا ﴿١٥﴾ وَالَّذَانِ يَأْتِيَانِيهَا مِنْكُمْ فَأَدُوهُمَا فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرِضُوا عَنْهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ تَوَّابًا رَحِيمًا ﴿١٦﴾

Kadınlarınızdan zina edenlere, bunu ispat edecek aranızdan dört şahit getirin, şahadet ederlerse, ölünceye veya Allah onlara bir yol açana kadar evlerde tutun. 16- İçinizden zina eden iki kimseye eziyet edin, tövbe edip düzeltirlerse onları bırakın, Doğrusu Allah tövbeleri daima kabul ve merhamet eder.

3.2.5.2. Erkek Erkeğe Yapılan Cinsel Sapkınlık: Lutîlik

el-Araf 7/80-82

وَلَوْطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿٨٠﴾ إِنَّا كُنَّا لَنَآتُونَ الرَّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ ﴿٨١﴾ وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوهُمْ مِنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أَنَاسٌ يَنْطَهَرُونَ ﴿٨٢﴾

Lut'u da (gönderdik). Hani o kavmine demişti ki: "Siz, sizden önce dünyalarda hiç kimsenin yapmadığı fuhşu mu yapıyorsunuz?" 81- Siz kadınları bırakıp erkeklere yaklaşıyorsunuz hâ! Doğrusu çok aşırı giden bir milletsiniz" dedi. 82- Milletinin cevabı sadece, "Onları kasabanızdan çıkarın, güya onlar temiz kalmaya uğraşan insanlarmış" demek oldu.

en-Neml 27/54-56

وَلَوْطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٥٤﴾ أَيُّكُمْ لَأْتُونَ الرَّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿٥٥﴾ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوا آلَ لُوطٍ مِنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أَنَاسٌ يَنْطَهَرُونَ ﴿٥٦﴾

Lut'u da (gönderdik); milletine şöyle dedi: "Göz göre göre bir ahlâksızlık mı yapıyorsunuz?" 55- Kadınları bırakıp, erkeklere mi yaklaşıyorsunuz; evet, siz cahil bir milletsiniz. 56- Milletinin cevabı sadece: "Lut'un ailesini kasabanızdan çıkarın, güya onlar temiz kalmaya çalışan insanlarmış" demek oldu.

el-Ankebut 29/28-30

وَلَوْطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ إِنَّا كُنَّا لَنَآتُونَ الرَّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ ﴿٢٨﴾ إِنَّا كُنَّا لَنَآتُونَ الرَّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ ﴿٢٩﴾ قَالَ رَبِّ انصُرْنِي عَلَى الْقَوْمِ الْمُفْسِدِينَ ﴿٣٠﴾

Lut da milletine şöyle demişti: "Doğrusu siz dünyalarda hiç kimsenin sizden önce yapmadığı bir hayâsızlığı yapıyorsunuz." 29- "Erkeklere yaklaşıyor, yol kesiyor ve toplantılarınızda fena şeyler yapmıyor musunuz?" Milletinin cevabı: "Doğru sözlü isen bize Allah'ın azabını getir" demek oldu. 30- Lut: "Rabbim! Bozgunculara karşı bana yardım et" dedi.

3.3. KUR'ANIN MÜSTEHCENLİĞE YAKLAŞIMI

İslâm dininin temel kaynağı olan Kur'ânın “Müstehcenliğe Yaklaşımı?” sorusu akla ilk gelen meseledir. Konu başında tanımı verilen müstehcenlik Kur'ân'da hayâsızlık ve çirkinlik olarak nitelendirilmiştir Müstehcenlik kavramı ayetlerde geçmemektedir fakat iffetsizlik, hayâsızlık ve ahlâksızlık anlamında devam eden bölümlerdeki ayetlerde geçmektedir.

Tarih boyunca erkek veya kadın bütün insanlar için müstehcenlik kabul görmemiştir. Dinler ve birçok devlet önlem almaya yönelik gerekli hükümler ve ceza yasaları koymuştur. Türk Ceza Kanunları da müstehcenlikle mücadele etmiştir.

Hız. Âdem ile Hız. Havva'nın şeytanın vesvesesine aldanarak işledikleri itaatsizlik sebebi ile cennetten yeryüzüne indirilmeleri bunu açık bir şekilde göstermektedir. Hayâ bölümünde genişçe izah edilen bu mevzu A'raf sûresinde şöyle anlatılır: “*Derken şeytan, birbirine kapalı ayıp yerlerini kendilerine göstermek için onlara vesvese verdi...*” Böylece Hız. Âdem ve Hız. Havva şeytanın vesvesesine aldanarak yasaklanmış ağacın meyvesinden yediler. Bu hususu Kur'ân (el-A'râf 7/20-22) şöyle haber verir: “*Şeytan bu suretle onları kandırarak yasağa sürükledi. Ağaçtan tattıklarında kendilerine ayıp yerleri göründü (çıplak kesiliverdiler). Derhal üzerlerini cennet yaprakları ile örtmeye başladılar...*”

İslâm inancına göre müstehcenlik tabiriyle izahına çalışılan “çıplaklık” daha dünyaya indirilmeden insanoğlunun başına gelmiş oldu. Ancak yaptıkları itaatsizliğin sonucu olarak başlarına gelen bu duruma fitrat ve hayâ duyguları ile tepki gösterip cennet yapraklarıyla örtünerek müdahale etmişlerdir. Onların örtünmek için çabalamaları Allah tarafından kabul görmüştür. Böylece aynı uyarı Âdem'in (a.s.) soyundan gelecek tüm insanlara yapılmıştır.

Çıplaklığın daha önce Âdem ve Havva'nın başına istemeden geldiği ayetlerle anlatılmıştı. Her iki ayet de örtünmeyi meşru görüp çıplaklığı insan yalnız başına iken bile hoş görmemiştir. Aslında hiçbir yoruma fırsat bırakmadan daha sonra gelecek nesillerde çıplaklık konusunda uyarılmıştır. Nur sûresi 58. ayette ise çıplak olunabilecek zamanlarda diğer insanlara görünmemek için Kur'ân tedbirler önermiştir. Aşağıdaki ayet (en-Nur 24/58) buna açık bir örnek teşkil etmektedir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنَكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ
ثَلَاثَ عَوْرَاتٍ لَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهْرِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ
طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

Ey iman edenler! Ellerinizi altında bulunanlar (kölelerin, hizmetçilerin) ve sizden henüz buluğ çağına ermemiş olanlar, günde üç defa; sabah namazından önce, öğleyin elbiselerinizi çıkardığımız vakit ve yatsı namazından sonra (yanınıza girecekleri zaman) sizden izin istesinler. Bu üç vakit sizin soyunup dökündüğünüz vakitlerdir. Bu vakitlerin dışında (izinsiz girme konusunda) ne size ne onlara bir günah vardır. Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz. Allah, ayetlerini size işte böylece açıklar. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Taberî ayetin tefsirinde aynı evde yaşayan insanların birbirlerinin yanlarına girmeleri hâlinde izin istemeleri hükmünü getirmektedir. Aynı sûrenin 27, 28 ve 29. ayetinde yabancıların birbirlerinin evlerine girmeleri hâlinde izin istemeleri hükmü getirilmektedir. Bu ayette Allah'a iman eden kimselerin Mü'minlere hizmet edenlerin, kölelerin ve ergenlik çağına ermemiş çocukların üç vakitte yanlarına girmemelerini gerektiren ve ayetin nüzul sebebi olarak belirtilen olay Taberî, Bilmen ve Mevdûdî tefsirlerinde özetle şu şekildedir: "Bir gün öğle vakti Peygamberimiz (s.a.) Hz. Ömer'i yanına çağırması için sahabeden Hz. Müdlic'i ona göndermişti. Müdlic, Hz. Ömer'in yanına izin istemeden girmiş, onu uyku hâlinde elbisesi üzerinden açılmış görmüştü. Hz. Ömer o hâl üzere görülmesinden rahatsız olup bunun üzerine şöyle dedi: Cenab-ı Allah'tan temenni ederim ki bu saatlerde ana babalarımızı, oğullarımızı, hizmetçilerimizi izinsiz yanımıza girmekten nehyetsin. Daha sonra Hz. Ömer, o genç ile birlikte Resul-i Ekrem'in yanına gidince Peygamberimiz'e bu ayetin nazil olduğunu öğrenmiş ve Allah Teala'ya hamd etmiştir. Binaenaleyh Hz. Ömer'in temennisi bu ayetin nüzul sebebi sayılmıştır."³⁶² Burada ayetin zahirinde görüleceği üzere örtülmesi gereken yerlerin açık hâlde görünmemesi için farkında olmayarak yapılmasında mahsur olmamasına rağmen tedbir alınması açıklanmıştır.

Müstehcenlik ifade etmeyen açılmalar yani görenler tarafından tahrik edici özelliği kalmamış, açılan kişilerin de bakanların da herhangi bir hisse kapılması söz konusu olmayacak durumlarda açılmaya müsaade edilmiştir.

Artık evlenme ümidi kalmamış, hayızdan ve doğumdan kesilmiş yaşlı kadınların zinetlerini göstermeksizin dış elbiselerini çıkarmalarında kendileri için bir

³⁶² Taberî, *Câmi 'u'l-beyân*, C. 10, s. 204-207, Bilmen, Ömer Nasûhî, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*, c. 5, s. 2380-81; Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, c. 3, s. 560.

günah yoktur. Ama yine iffetli davranmaları onlar için daha hayırlıdır. Allah, hakkıyla iştir, hakkıyla bilendir. (en-Nur 24/60)

Cazibesi kalmamış, yaşlanmış kadınların dışarı çıkarken normal kadınlar gibi dış örtüsü almasına gerek kalmamasına rağmen Allah ayetin sonunda yine de iffetli davranmayı tavsiye etmiştir.

Bilmen tefsirinde bu ayetle ilgili dikkati çeken konu ise ziynetlerini göstermemek şartıyla üst örtülerini ve başlarındaki örtülerinin üzerine ayrıca aldıkları örtülerini (feracelerini, perdelerini), çarşaflarını vb. bırakmalarında kendileri için bir günah olmayacağını izahı yapılmıştır. Günlük, ev içinde kullandıkları başörtüleri ile olabileceğini belirtip dışarı çıkarken üzerine aldıkları dış örtülerini almaya gerek yoktur, şeklinde yorumlamıştır.³⁶³

Bu ve benzeri ayetler ile Kur'ân'ın müstehcenliğe açık bir şekilde katılmadığı ve müstehcenlikten kaçınılması gerektiği anlaşılmaktadır.

3.3.1. Sözde ve Yazıda Müstehcenlik

“İnsanları müstehcenliğe ve ahlâksız davranışlara sevk edecek kalbi karartacak yazılar ve sözlerin durumu nasıldır?”, “İşlenen bir günahı yahut kabul görmeyen bir fuhşiyatı gerek yazılı olarak gerekse sözlü olarak yapmak veya yayılmasına sebep olmanın durumu nedir?” sorularına Nur sûresinin 19. ayeti ışık tutmaktadır. Fuhşiyatın söz ve yazı ile yapılması toplumda yayılmasına yol açmakta, Kur'ân tarafından nehyedilerek inananlar uyarılmaktadır. İnsanlar arasında yasaklanmış ahlâksız davranışların bilerek devam ettirilmesi durumunda Allah tarafından ceza uygulanacağı belirtilmiştir. Ayet (en-Nür 24/19) durumu şöyle belirtmektedir:

İnananlar arasında çirkin utanmazlıkların (fuhşun) yayılmasını arzulayan kimseler için dünyada da ahirette de çetin bir ceza vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz.

Ayetin müfessirler tarafından yapılan açıklamasında metinde geçen kelimeler kötülüğün propagandası için kullanılacak tüm biçimleri kapsamaktadır. Bu ayet, İslâm beldelerinde kötü sözleri ve ahlâka aykırı şeyleri neşretmeye cüret edenlerin akıbetlerinin kötü olacağını bildirmektedir. Allah, inananlar arasında çirkin, yüz kızartıcı, insanın onuru ile oynayacak haberlerin yayılmasını istememektedir. Nisa

³⁶³

Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, c. 5, s. 2382.

sûresi 148. ayette zulümden başka kötülüklerin ifşa edilmemesi istenmektedir. Allah'ın lütfu, rahmeti olmasa insanların felaketlere uğrayacağına işaret edilmiştir. Mü'min kulların şeytanların adımlarını takip etmemeleri gerektiği, şeytanların kötü/ahlâksız şeyleri insanlara telkin ettiği ve onlara uyanların pişman olacağı ihtarında bulunmaktadır. Ancak Allah Teâlâ'nın lütuf ve rahmeti sayesinde insanların iffet ve temizliklerini muhafazaya muvaffak olacakları beyan edilmektedir. Tövbe ve istiğfar etmeksizin ahirete gidince orada cehennem azabına uğrarlar. Allah bütün mahlûkatının hâllerini ve ne yaptıklarını âlim sıfatıyla bilmektedir. Amellerine göre haklarında mükafat verir ya da azap eder. "Siz bilemezsiniz. Ey insanlar! Siz Allah'ın bildiği her şeyi bilemezsiniz ancak görünen şeyleri sahip olduğunuz duyu organları ile keşfedip görüp anlayabilirsiniz. Allah'ın sizlere emir ve beyan buyurduğu şeylerden haberdar olabilirsiniz." Yani *"kişisel davranışların toplum üzerindeki etkisini siz bütünüyle kavrayamazsınız. Bu davranışlardan etkilenen insanların sayısını ve bu çeşit gayri Ahlâki eylemlerin toplumda yaptığı etki ve olumsuzlukları en iyi bilen Allah'tır."* Öyleyse Allah'a güvenmeli ve onun nehyettiği kötülükleri ortadan kaldırmak için elinizden geleni yapmalısınız. Bunlar, basite alınacak önemsiz meseleler değildir, aksine oldukça ciddî etkileri ve sonuçları vardır, dolayısıyla suçlular da cezalandırılmalıdır. Şu hâlde Mü'minler de ahlâksızlığı yaymamak konusunda dikkat etmelidir.³⁶⁴

Mevdudî, tefsirinde sonuç olarak günümüz Müslümanlarına seslenerek ayeti *"İftira atanlar, kötülüğü propaganda edenler ve yayanlar ve İslâm maneviyat ve ahlâkına güvensizlik getirenler cezayı hak ederler. Bunlar, genelevleri açma olabilir, şehvet kamçılıyıcı (erotik) hikayeler, şarkılar, tablolar, film ve piyesler yazma, yayınlama, söyleme ve gösterme olabilir. Veya halkı ahlâksızlığa iten kulüp ve otellerde her türden karışık toplantılar olabilir. Kur'ân, bütün bu yollara başvuranların, yalnızca ahirette değil, dünyada da cezayı hak eden suçlular olduğunu ilan eder. O halde, tüm bu ahlâksızlığı yayma ve propaganda etme araçlarını ortadan kaldırmak İslâmî bir görevdir. Ceza hukuku Kur'ân'ın kamu ahlâkına karşı işlenmiş suçlar saydığı ve işleyenlerini cezaya müstahak gördüğü tüm*

³⁶⁴ Fahreddîn er-Râzî, **et-Tefsîrü'l-Kebir**, c. 23, s. 159. Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsîri*, c. 5, s. 2337.

bu eylemleri ceza gerektirici suçlardan saymak zorundadır"³⁶⁵ şeklinde tefsir etmiştir.

Mü'minler arasında toplum içinde hayâsızlık ve ahlâksızlığın yaygınlaşmasını her çağda arzu eden şehvetperest ve sapık düşünceli kişiler bulunabilir. Müslümana düşen görev, onlara karşı hoşgörülü davranmamak ve ıslahı için gerekeni yapmaktır. Onlar fuhşiyatı yayma konusunda haddi aşarlarsa Allah (c.c.) hem dünyada hem ahirette rezil ve rüsva edecektir.

3.3.2. Davranışta ve Medyada Müstehcenlik

Bu bölümde toplum içinde veya günlük hayatta mahrem kimselerin bizleri görebileceği durumlarda müstehcen tavır ve davranışlardan kaçınmak konusuna değinilecektir. Durumun sosyal medyada (internette, basılı ve görsel) paylaşılmasına açıklık getirmeye gayret sarf edilmiştir. A'raf sûresi 26. ayetinin ışığında farklı tefsirlerden yararlanılmıştır. Allah ayette (el-A'râf 7/26-27) şöyle buyurmaktadır:

Ey âdemoğulları! Ayıp yerlerinizi örtecek giyimlikle sizi süsleyecek elbiseler gönderdik. Takva elbisesi ise bunlardan daha hayırlıdır. Allah'ın bu ayetleri öğüt almanız içindir. Ey âdemoğulları! Şeytan, ayıp yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak ananızı babanızı cennetten çıkardığı gibi sizi de şaşırtmasın. Sizin onları görmediğiniz yerlerden o ve taraftarları sizi görürler. Biz şeytanları, inanmayanlara dost kılarız.

Müfessirlerden Taberî, Mücahid'den rivayet ettiği ayetin nüzul sebebini şöyle ifade eder: "*Elbisesiz (çıplak) olarak Kabe'yi tavaf etmek cahiliyede bir adetti. Bu ayetin indirilmesi ile Müslümanlar bu işten sakındırılmakla kalmayıp ruh hallerini, iç âlemlerini de temizleyip her türlü gayri Ahlâki davranışlardan hayâ edip terk etmeleri de istenmiştir.*"³⁶⁶ Kur'ân insanlığın ilk atası olan Hz. Âdem'i anne baba olarak nitelendirmiştir. Anne ve baba, davranışlarda kişiye ilk örnek ve mürebbidir. Müstehcenliğe karşı ibretli bilgiler içeren bu ayetlerde Allah (c.c.), Âdem'in çocuklarına yani insanlığa hitap ederek Allah'ın nimetlerinin en önemlilerinden olmak üzere bütün tarih boyunca ve bütün insanlarca bedeninin müstehcenlikten

³⁶⁵ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, c. 3, s. 509.

³⁶⁶ Taberî, *Câmi'ü'l-beyân*, c. 5, s. 187; Alûsî, C. 9, s. 70.

korunması, hayânın korunması ve zinet ve örtünme olarak kullanılan elbisenin önemine dikkat çekmektedir.³⁶⁷

Bu ayetlerde örtünmenin insanlar için lütuf olduğuna, bu nimetlerin değerinin ve kullanma mecburiyetinin fitri olarak anlaşılması gerektiğine işaret eder. Ayette elbisenin ve örtünmenin önemi kadar Âdem ve Havva'nın yasak fiil sonucu çıplak kesiliverdikleri gibi "elbiselerini soyarak" ifadesi ile müstehcenlik de yerilmiştir. Cahileye âdetlerinde ısrar eden ve Kâbe'yi elbisesiz (çıplak) tavaf eden müşrikler de aynı sebeple eleştirilmiş, Mekke'nin fethinden sonra bu uygulama Hz. Peygamber tarafından kaldırılmıştır. Çıplaklık o dönemde dahi gayriahlâki bir davranış ve sosyal hayata aykırı olarak görülmüştür. Ayeti tefsir eder mahiyette bir hadiste Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur: "*Çıplaklıktan sakınınız! Zira yanınızda sizden hiç ayrılmayan (melekler) vardır. Bunlar ancak ihtiyaç giderirken ve kişi hanımına yaklaştığı anda ayrılırlar. Onlardan utanınız ve onlara iyi davranınız.*"³⁶⁸ Bu ve benzeri birçok rivayette açık bir şekilde görüldüğü gibi insan müstehcenlikten uzak, hayâ duygusu içinde yaşamalı ve Peygamber Efendimiz'i örnek alarak önce Allah'tan hayâ etmeli ve her anını edep üzere yaşamalıdır.

Müstehcenlikle ilgili Sahih-i Müslim'de geçen dikkat çekici Hadis-i şeriflerden biri Hz. Ebu Hüreyre'nin (r.a.) rivayet ettiği hadistir:

Ateş ehlinden iki sınıf vardır, henüz onları görmedim: Yanlarında sığırkuyruğu gibi birşeyler taşıyıp onu insanlara vuran insanlar; giyinmiş, çıplak kadınlar ki bunlar Allah'a itaatten dışarı çıkmışlardır. Bunlar, başkalarını da baştan çıkarırlar. Başları deve hörgücü gibidir. Bu kadınlar cennete girmek şöyle dursun, kokusunu dahi almazlar. Halbuki onun kokusu şu şu kadar uzak mesafeden duyulur."³⁶⁹

Âlimler, bu nevi hadisleri Resûlullah'ın (s.a.) gaybtan haber verme çeşidine giren mucizeler olarak değerlendirmiştir. Çünkü hadislerde zikri geçen haberler kısa bir zaman sonra gerçekleşmeye başlamıştır.

Hadis metninde geçen kâsiyât kelimesi, giyinmiş kadınlar demektir. Âriyat ise çıplak kadınlar anlamındadır. Burada kadın, iki zıt özellikle sıfatlandırılmıştır. Giyinmiş ama çıplak, yani hem giyinik hem de çıplak olma durumunu İslâm âlimleri

³⁶⁷ Fahreddin er-Râzî, **et-Tefsîrü'l-Kebîr**, c. 14, s. 42-46; Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi Ve Tefsiri*, c. 2, s.1006-1008.

³⁶⁸ Tirmizî, "Edep", Bab. 43, (Hadis No: 2801), Hadis Hasen derecesindedir.

³⁶⁹ Müslim, "Cennet", Bab. 53, (Hadis No:2857), "Libas", Bab. 125, (Hadis No:2128)

ittifakla Mü'min kadınların dışarı çıkarken örtünmesi gereken avret yerlerini tam örtmemesi yahut vücut organlarını gösterecek şekilde dar giyinmesi, ziynetleri görünecek şekilde şeffaf giyinmesidir³⁷⁰, şeklinde izah etmişlerdir.

Âlimler genel tabirle mâilat kelimesini de Allah'ın gösterdiği doğru yoldan sapmış, yanlış istikametlere yönelmiş kadın olarak anlamışlardır. Bazı âlimler de bu tabirle kırıtarak yürüyenlerin kastedildiğini söylemiştir. Mümîlât kelimesini başkasını da kendine benzetmeye çalışarak baştan çıkaran, başkasına da kırıtarak yürümesini öğreten kadın anlamında açıklamışlardır.

Hadisin devamındaki başları deve hörgücü gibi yapılmış kadınlar tabiri özellikle günümüz Müslüman kadınlarının bir kısmını tarif eder niteliktedir. Kadınlar, değişik saç modelleri ile saçlarını çeşitli şekillerde bağlayarak tepelerinde hotos denen çıkıntılar yapmaktadır. Mü'min kadınlar, gerek giyecek hususunda gerek başörtüleri konusunda bu ve benzeri hadislerin uyarılarını dikkatle göz önüne alarak cennetten mahrum kalmaktan korkup çekinmeli, tesettüre riayet etmelidir.

Hadisi farklı rivayetlerle İmam Malik'in Muvattasın'da ve Müsnedi Ahmed'de bulmak mümkündür. Günümüzdeki bazı hadis araştırması yapan kişiler ile eleştirmenlerince farklı noktaya çekilmek istense de hadisteki müstehcenlik anlamındaki bölüm, ayetler ile bire bir örtüşmesi ve hadisin bulunduğu Müslim'in sahihliğinin daha fazla yoruma gerek bırakmadığı düşünülmektedir.

İffet ve hayâ bölümünde değinilen şekliyle çıplaklığın erkek ve kadın hiçbir fert için kabul görmediği anlatılmıştır. Bununla ilgili yüzlerce Hadis-i şerife ulaşmak mümkündür. Burada çıplaklıkla ilgili yine Ebu Davud'da geçen bir Hadis-i şerifi örnek gösterebiliriz. Peygamber Efendimiz bir gün peştamalsız (izarsız) olarak açık alanda yıkanan bir kimseyi görmüş, bunun üzerine minbere çıkmış ve hutbesinde ashabına şöyle seslenmiştir:

“Allah çok hayâli ve çok gizlidir. Bu nedenle hayâyı ve örtünmeyi sever. O halde biriniz yıkanacağı zaman örtünsün.”³⁷¹

Ayetlerde ve Hadis-i şeriflerde görüldüğü üzere İslâm açık saçıklığa daha önceki semavî dinlerde olduğu şekilde³⁷² şiddetle karşıdır. Bununla ilgili gereken

³⁷⁰ bkz. ez-Zuhaylî, Vehbe, **İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi**, İstanbul, Risale y., 1990, c. 1, s. 454.

³⁷¹ Ebu Davud, “Hamam”, Bab. 1, (Hadis No: 4009, 4010), Hadis Hasen derecesindedir.

tedbirler alınmıştır. İslâm dini fertlerin kendi alanlarındaki kişisel özgürlüklerine karışmaz. Müslümanın ayıbını araştırmak, bir cürüm işleyip işlemediğine ilişkin casusluk yapmak yasaklanmıştır. Kendi alanında gözlerden uzak ne yapıyorsa kişi ile Allah arasındadır (el-Hucurât 49/12). Ancak toplum huzurunda yahut insanlar arasında neşretmek, günümüzde bakıldığında gerek internet kanalıyla gerek basın yoluyla müstehcen resim, video vs. yaymak yasaklanmıştır. Cinselliğin teşhiri konusunda Nevzat Tarhan “*Cinselliğin toplum içinde teşhir edilmesi, aç bir kişinin karşısına oturup afiyetle yemek yemeye benzer. Kontrolsüz yemek yemek nasıl yeme adabına uymazsa, cinselliğin teşhiri de toplumsal görgü kurallarına aykırıdır. Bu konuda muhakkak etik, sosyal ve kültürel sınırların olması gerekir.*”³⁷³ ifadesini kullanarak müstehcen davranışların diğer insanları da psikolojik olarak etkileyeceğini ve tahrik edici olacağını belirtmiştir.

3.4. MÜSTEHCENLİĞİN SONUCU OLARAK ZİNA

Müstehcenlik ile zina arasında bir sebep sonuç ilişkisi olabileceği kanaati ile zina kavramı konuya dâhil edilmiştir. Zira ayette görüleceği şekilde “Zina yapmayın.” demek yerine “Zinaya yaklaşmayın.” emri sadece zinanın değil, zinaya yol açacak söz ve davranışların da haram kılındığı şeklinde anlaşılmıştır.

(Sakın) Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o, son derece çirkin bir iştir ve çok kötü bir yoldur. (el-İsra 17/32)

Zina الزنى kavramının “meşru olmayan cinsel ilişki” şeklindeki sözlük anlamıyla dînî terminolojideki anlamı farklı değildir. Evlilik bağı olmaksızın mükellef bir erkeğin mükellef bir kadınla veya mükellef bir kadının mükellef bir erkekle akli, şuurunu yerinde iken hiçbir zorlama ve baskı söz konusu olmadan isteyerek üreme organlarıyla yaptıkları cinsel ilişkinin adıdır.³⁷⁴

Bilmen, “Zinaya yaklaşmayın.” ayetini tefsir ederken “Değil bilfiil zinada bulunmak, zinaya sebebiyet verecek, yol açacak şeylere de girişimde bulunmayınız, namahremlere şehvetli bakışlarla bakmayınız. (Şüphe yok ki o) zina cinayeti (pek çirkin bir şeydir). İnsanlık için büyük bir kara lekedir, apaçık bir rezalettir, pek fazla

³⁷² Hz. Âdem ile Havva'nın yasak ağaçtan yemeleri ve avret yerlerinin görülmesi farklı anlatımlarla Tevrat, İncil ve Kur'an'ın ortak kıssaları arasındadır. Bkz. **Kutsal Kitap** -Yeni Çeviri- Kitâb-ı Mukaddes Şirketi-Yeni Yaşam Y., İstanbul 2001.

³⁷³ Tarhan, Nevzat, **Duyguların Psikolojisi**, İstanbul, Timaş Yay, 2011,9. bs., s. 168.

³⁷⁴ Bkz. Esen, Hüseyin- Elder Hasanov, “Zina”, DİA (<https://İslâmansiklopedisi.org.tr/zina>)

utanmayı ve alçaklığı gerektirir (ve) o hayvani davranış (ne kötü bir yoldur) o yola girenler, ahlâkın çöküşüne nesillerin bozulmasına, karışmasına, meydan vermiş olurlar. Zinâkar olan bir erkek yahut kadın, insanlık şerefinden mahrum kalmıştır. Bu kişilerden her temiz yaratılış sahibi insanlar nefret ederler, onların tuttıkları bu çirkin yol sebebiyle hayvanlardan bir farkı kalmaz.” şeklinde yorum getirmektedir.³⁷⁵

Kadın ile erkeğin nikâh ile evlenmesinden asıl maksat, sırf şehveti tatmin etmek değil, aynı zamanda meşru surette bir aile hayatı yaşayarak evlat sahibi olmaktır. Zina fiili ise bütün bu gayelere aykırıdır. Bu sebeple İslâm, zina fiiline götüren nedenlerin yolunu keser. Böylece İslâm, kişinin zinaya düşmesini engeller. Zorunlu sebepler dışında kadın-erkek karışık bir arada bulunmayı hoş görmez. Birbirine nikâhı düşen bir kadın ve erkeğin tek başlarına (halvet) kalmasına müsaade etmez. Kadının ziynet eşyasıyla açılıp saçılmasının önünü keser. Gücü yeten insanlara evlenmeyi öğütler. Gücü yetmeyen insanlara ise oruç tutmayı nasihat eder. Evliliğe giden yolda yüksek mehir gibi evliliği zorlaştıran şartlara müsaade etmez. İnsanların dünyaya çocuk getirmesinin fakirliğe sebep olacağı düşüncesinin yanlış olduğunu öğütler. Namuslarını korumak için evlenmek isteyen insanlara diğer insanların yardımcı olmasını teşvik eder. Tüm bunlarla birlikte zina suçu ortaya çıkmışsa en ağır cezayı verir. Namuslu ve hiçbir şeyden haberi olmayan kadınlara iftira atılmasını şiddetle kınar. İslâm, toplumu gerileme ve dağılmadan korumak için bu şekilde bir dizi önlemleri beraberinde getirir.³⁷⁶ Taberî, tefsirinde ayeti kısaca Ebu Ümame’den rivayetle bir Hadis-i şerifi yazarak izah etmiştir:

“Bir genç, Resûlullah’a gelerek “Ey Allah’ın Resülü, bana, zina etmem için izin ver.” dedi. Orada bulunanlar ona yönelip kendisini azarladılar ve ona Bırak şunu bırak dediler. Resûlullah (s.a.v.) “Onu bana yaklaştırım. dedi. Genç, Resulülaha yaklaştı ve Resûlullah ona: Otur dedi. Ve oturdu. Resûlullah ona: Annenin zina etmesini ister misin? dedi. Genç: Allah beni sana feda kılsın. Hayır vallahi istemem dedi. Resûlullah: “Diğer insanlar da annelerinin zina etmesini istemezler.” buyurdu. Resûlullah tekrar: “Kızının zina etmesini ister misin?” buyurdu. Genç: “Allah beni sana feda kılsın. Hayır, vallahi istemem. dedi.” Resûlullah: “Diğer insanlar da kızlarının zina etmesini istemezler.” buyurdu. Yine Resûlullah: “Kız kardeşinin zina etmesini ister misin?” buyurdu. Genç: “Allah beni sana feda kılsın. Hayır, vallahi istemem.” dedi, Resûlullah: “Diğer insanlar da kız kardeşlerinin zina etmesini istemezler.” buyurdu. Resûlullah tekrar: “Halanın zina etmesini ister misin?” buyurdu. Genç: “Allah beni sana feda kılsın. Hayır, vallahi istemem.” dedi. Resûlullah: “Diğer insanlar da halalarının zina etmesini istemezler.” buyurdu. Son olarak Resûlullah: “Teyzenin zina

³⁷⁵

Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Meali Alisi Ve Tefsiri, Ömer Nasuhi Bilmen, C. 5, s. 337.

³⁷⁶

Seyyit Kutup, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, C. 4, s. 2224.

etmesini ister misin?” buyurdu. Genç: “Allah beni sana feda kılsın. Hayır, vallahi istemem.” dedi. Resûlüllah: “Diğer insanlar da teyzelerinin zina etmesini istemezler.” buyurdu. Sonra elini o gencin üzerine koydu ve: “Ey Allah’ım, sen bunun günahını affet. Kalbini temizle ve namusunu koru.” diye dua etti. Bundan sonra o genç, artık herhangi bir şeye bakmaz oldu.³⁷⁷

Bu sebeple akliselim sahibi hiçbir kimse, kendisine veya aile efradına böyle bir hayâsızlığın yapılmasını istemez. Kendisine yapılmasını istemediği davranışları diğer insanlara karşı meşru görmek Müslüman ahlâkı değildir.

Dînî tabirde zina ile her türlü cinsel haram da ifade edilmiştir. Zira bir hadiste geçen gözün ve dilin zinası tabirleri buna açıklık getirir:

“Âdemoğluna zinadan nasibi takdir olunmuştur. O buna mutlaka erişir. Gözlerin zinası bakmak, kulakların zinası dinlemek, dilin zinası konuşmak, elin zinası tutmak, ayakların zinası yürümektir. Kalbe gelince o, arzu eder, ister. Üreme organı ise, bunu ya gerçekleştirir ya da boşa çıkarır.”³⁷⁸

Hadis-i şerif göz, kulak, dil ve kalp ile işlenen cürümden bahsederken zina kelimesinin değişmeceli anlamda kullanımına da örnek teşkil edebilir. İnsanın harama bakması ve sonrasında cinsel içerikli sözler söyleyerek başlayan sürecin kademe kademe zinaya götürme ihtimali olmasından dolayı böyle bir ifade kullanılmış olabilir. Söz konusu organlarla yapılanlara zina denilmesi bu açıdan yapılmış bir değerlendirme olarak görülebilir. Diğer taraftan bu organların bahis konusu amelleri, asıl zinaya götürücü öncü fiillerdir. Bu bakımdan kötü sonuçtan Müslümanlar sakındırılmış olmaktadır. Hadiste açıkça belirtildiği gibi üreme organı, diğer organların ve özellikle kalbin, bu konudaki arzusunu gerçekleştirmedikçe yasaklanmış, zina suçu işlenmiş olmaz. Zira cinsel organ, el, ayak, göz, kulak ve konuşma yoluyla kişinin yaptığı istek ve hazırlıkları boşa çıkarabilir. Bu durumda diğer organların yaptıkları küçük günahlar olarak kalır. Bu tür hatalara Kur’ân-ı Kerîm’in ifadesiyle "lemem" denilmektedir:

Onlar, ufak tefek kusurları dışında, büyük günahlardan ve çirkin işlerden uzak duran kimselerdir. Şüphesiz Rabbin, bağışlaması çok geniş olandır.” (en-Necm 53/32)

Ayette geçtiği şekilde bir şeye ilgi duyup üzerinde durmamak anlamına gelen “lemem”, kelimesi küçük günahlar ve ufak tefek hatalar olarak değerlendirilmiştir. Küçük günahları Allah’ın affedeceği ancak zina gibi büyük günahlara ise asla

³⁷⁷ İbn Cerîr et-Taberî, *Tefsîrû't Taberî, Câmiu'l-Beyân an Te'vîli âyi'l-Kur'an*, Tah. Muhammed Mahmud Şakir el'Harestânî, Tashih/Ali Âşûr, İhyai't-turâsî'l Arabî, Beyrut ts.
³⁷⁸ Buhârî, “İstîzan”, Bab.12, (Hadis No:6243); Müslim, “Kader”, Bab. 5, (Hadis No:2657)

yanaşmamak gerektiği anlaşılmış olur. Nur sûresinde kişiye haram olan karşı cinslerin görülmesi yasak olan yerlerine bakması yasaklanmıştır. Müstehcen söz ve davranışları yapanlar kadar onlara bakanlar da aşağıdaki ayetlerde görüldüğü şekilde uyarılmıştır:

Mü'min erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Bu davranış onlar için daha nezihtir. Şüphesiz ki, Allah onların yaptıklarından hakkıyla haberdardır. Mü'min kadınlara da söyle: Gözlerini bakılması yasak olandan çevirsınlar, iffetlerini korusunlar. Süslerini, kendiliğinden görünen kısmı müstesna, açmasınlar. Baş örtülerini yakalarının üzerine salsınlar... (en-Nur 24/30-31)

İslâm dini, zinayı haram kılıp büyük günahlardan saymış ve bu suçu işleyenlere dünyada da verilmek üzere bazı cezalar getirmiştir. Tövbe edilmemiş zina haramı da ahiret azabına uğratacak büyük bir günahdır. Kur'ân'da zina kelimesi beş ayette geçmektedir. Bunlardan ilki yukarıda geçen zinaya yaklaşılmaması gerektiğinin belirtildiği ayettir. İkisinde zina; şirk ve adam öldürme gibi büyük günahlar arasında zikredilmiştir. Son iki ayette de zina eden erkekle zina eden kadına yüzer sopa (celde) vurulması emredilmektedir.³⁷⁹ Ancak kişi dünyadaki cezasından sonra tövbe ederse Allah çok affedicidir, affetmeyi sever.

3.5. MÜSTEHCENLİĞİN SONUCU OLARAK EŞCİNSELLİK

Livâta (eşcinsellik) kelimesi sözlük anlamı olarak “*havuzu çamur vb. ile sıvamak suretiyle onarmak*” şeklinde tanımlanmaktadır. Örfte ise erkeklerin birbiriyle olan eşcinsel ilişkisini ifade etmektedir. Arapçada aynı kalıptan türemiş olan livât, mülâvata ve televvut sözcükleri de kullanılmıştır.

Kelime anlamını homoseksüelliğin yaygın olduğu Lut kavminden almaktadır. Cevâd Ali'ye göre livâta sözcüğünün Araplar arasında kullanılmaya başlanması

³⁷⁹ el-Furkân 25/68. Mealen (Onlar, Allah ile beraber başka bir ilâha kulluk etmeyen, haksız yere, Allah'ın haram kıldığı cana kıymayan ve zina etmeyen kimselerdir. Kim bunları yaparsa ağır azaba uğrar)., el-Mümtehine 60/12, (Ey Peygamber! Mü'min kadınlar, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, hiçbir iyi işte sana karşı gelmemek konusunda sana biat etmek üzere geldikleri zaman, biatlarını kabul et ve onlar için Allah'tan bağışlama dile. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.), en-Nûr 24/2-3 (“Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüz celde vurun. Allah'a ve Âhiret Günü'ne inanıyorsanız Allah'ın dinini tatbik hususunda sizi sakın acıma duygusu kaplamasın. Mü'minlerden bir gurup da onlara uygulanan cezaya şahit olsun. Zina eden erkek ancak, zina eden veya Allah'a ortak koşan bir kadınla evlenir. Zina eden bir kadınla da ancak zina eden veya Allah'a ortak koşan bir erkek evlenir. Bu, mü'minlere haram kılınmıştır.)

Kur'an'daki kullanımından sonradır. Türk dilinde livâta kelimesine karşılık eşcinsellik, Lûtilik ve bunun yanı sıra oğlancılık tabirleri kullanılmıştır. Ayrıca aynı cinsten kişiler içinde cinsel ilişkileri andırması sebebiyle homoseksüellik lezbiyenlik/sevicilik diye ifade edilen ve kadınlar arasında olan ilişkileri içine almaktadır. Türk dilinde bu fiili işleyen kimselere Lûti ya da eşcinsel adı verilmektedir. Batı dillerinde ise livâta kelimesinin karşılığı olarak da Lut kavminin yaşadığını söyledikleri Sodom şehriden türemiş olan **sodomy/sodomie** sözcüğü kullanılmaktadır. Burada eşcinselliğin Lûtilik ve lezbiyenlik olarak iki ayrı bölümde aktarılmasının uygun olacağını düşündük.

3.5.1. Lûtilik (Homoseksüellik)

Hz. Lut (a.s.), Hâran'ın oğlu Azer'in torunu, Hz. İbrahim'in (a.s.) yeğeni idi. Hakka çağırmanın tebliği, konusunda tecrübe edinmek için Suriye, Filistin ve Mısır'a gitmek üzere amcası Hz. İbrahim'le (a.s.) birlikte Irak'tan ayrılmıştır. Daha sonra Allah tarafından elçi olarak gönderilip kan bağı olması hasebiyle onun “kavmi” diye vasıflanan günahkâr grubu ıslah etmek ve doğru yola iletmek için gönderildiği rivayet edilmektedir.³⁸⁰

Erkek erkeğe yapılan cinsel ilişki yaygın olarak ilk defa Lut kavminde görüldüğü içinde Lûtilik adını almıştır. Bu çirkin ilişki hemen hemen bütün dönemlerde ve bütün toplumlarda cinsel sapkınlık olarak bilinmiş ve toplumlarda kabul görmemiştir. Yüzyılımızın son çeyreğinde her ne kadar bazı ülkelerde kanunen tanınmış olsa da toplum arasında o ülkelerde dahi hoş karşılanmamaktadır. Aynı zamanda hemen tüm dinlerin şiddetle mücadele ettiği çirkin bir yol³⁸¹ olarak görülmüştür.

Lûtilikle ilgili Kur'ân-ı Kerim'in on üç sûresinde Lut peygamber ve halkından bahseden ayetler vardır. Ayrıca Tahrim sûresinin 10. ayeti Lut

³⁸⁰ Bkz. Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, C. 2, s. 60.

³⁸¹ Bkz. Kitâb-ı Mukaddes (Eski ve Yeni Ahid), Tekvîn, 13/13,18/20, Romalılar'a Mektup, 1/27; Korintoslular'a Birinci Mektup, 6/9, Levililer, 18/22; 20/13, Kitâb-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1995.

Peygamber'in eşinden bahsetmektedir.³⁸² Konuya ışık tutması için Araf sûresinden 3 ayet (7/80-82) örnek alınarak konu izah edilmeye çalışılmıştır.

Lut'u da (gönderdik). Hani o kavmine demişti ki: “Siz, sizden önce dünyalarda hiç kimsenin yapmadığı fuhşu mu yapıyorsunuz? Siz kadınları bırakıp erkeklere yaklaşıyorsunuz öylemi! Doğrusu çok aşırı giden bir milletsiniz” dedi. Milletinin cevabı sadece, “Onları kasabanızdan çıkarın, güya onlar temiz kalmaya uğraşan insanlarmış” demek oldu.

Ayette geçen “Sizden evvel âlemlerden hiç kimsenin yapmadığı hayâsızlığı mu yapıyorsunuz?” buyruğunda kastedilen hayâsızlığın manasını Kurtûbi, “Erkeklere yaklaşmaktır.” şeklinde ifade eder. Allah'ın “el-Fahişe: hayâsızlık” ismiyle bundan söz etmesi, aynı zamanda bu işin bir zina olduğunu açıklaması için olduğunu belirtir: “Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o, gerçekten bir hayâsızlık (fahişe)dir.” (el-İsrâ 17/32) ayetini delil olarak sunmuştur.³⁸³

Ayete ki “Sizden evvel âlemlerden hiç kimsenin yapmadığı” bölümü ile ilgili Razi tefsirinde şöyle bir izah yapılmıştır: “Belki de onların hepsi bu işe yönelmişlerdir. Bu işe herkesin yönelmesi ise daha önceki asırlarda asla bulunmamış olan şeyler nevindedir. Hasan el-Basrî, onların erkeklerle dübürlerinden temasta bulduklarını, bunu ise ancak yabancılara yaptıklarını söylerken Ata, İbn Abbas'tan rivayeten “Bu iş, onlar arasında iyice kök salmıştı. Onlar, bu yolla birbirleriyle temasta bulunuyorlardı.” demiştir.³⁸⁴

Amr bin Dinar, bu ayetin yorumunda Lut kavminden önce hiçbir erkeğin başka bir erkekle böyle bir ilişkide bulunmadığını söylemektedir. Bu yüzden Lut kavmine “Âlemlerden hiç kimsenin sizden önce yapmadığı o kötülüğü mü işliyorsunuz?” denilmekte olduğunu belirtmiştir.³⁸⁵ Mevdudî ise bu ahlâksızlığın kötü sonucunu üç madde ile izah eder. İlk olarak bu davranışı yapan kişi, şehvetinin esiri olup kendilerinin organlarının fiziki ve fitri işlevlerine karşı olarak savaş açmış misali olur. Bu noktada bu fiili yapanların fiziki, zihnî ve ahlâkî karakterleri üzerinde zararlı etkiler ortaya çıkarmaktadır.

³⁸² Bkz.Sureler ve ayetleri: el-Enam 86. Araf Suresi'nin 80.-84. ayetleri, Hud 70.-83. Hicr 57.-77, Enbiya 70, 75., Hac 43.-45. Şuara 160.-175, Neml 54.-58., Ankebut 26. 28.- 35. Sâffât 133-138., Sâd 12.-15. Kaf 12.-14, Kamer 33.-40.ayetler.

³⁸³ Kurtubi, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, c. 3, s. 1652-1653.

³⁸⁴ Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîrü'l-Kebir*, c. 14, s.136-137

³⁸⁵ Arslan, Ali, *Büyük Kur'an Tefsîri*, c. 6, s. 65.

İkinci olarak kendi cinsine ve çevresine yönelik yapması gereken görevlerini yerine getirmek yerine gayrimeşru cinsel lezzetler peşinde koşması, tabiata ve fitrata karşı vefasızlık ve ihanet kabahatini yapmış olmasına neden olur. Üçüncü olarak bu kibirli ve uygunsuz hareket fayda getirmeyen bir hareket olmakla kalmaz, toplumun ve halkın ahlâkına zararlar vermektedir. Kendilerini insanlığa ve kendi ailelerine faydasız duruma getirirler. Erkeklerde doğal olmayan, kadınsal özelliklerin yerleşmesine neden olur. Böylece kadınlara rağbet edilmemesine, dolayısı ile kadınların da ahlâksızlığına (lezbiyen) ve zinaya düşmelerine yol açabileceğini ifade eder.³⁸⁶

Ayetin “Onları kasabanızdan çıkarın, güya onlar temiz kalmaya uğraşan insanlarmış.” kısmı ile ilgili Mevdûdî içlerinde takva sahibi kimselerin yer almasına dahi katlanamamalarının ahlâk derecesinin en aşağı seviyesinde olduklarını göstermektedir, der. Onlar sadece günahkâr, hayâsız ve ahlâksız değil, aynı şekilde her türlü fazilet ve iyilik duygusundan yoksun hâdedirler. Aralarında ahlâk ve fazilete davet edecek kimsenin kalmaması dolayısıyla Hz. Lut (a.s.) ve takipçilerini davalarından alıkoymak ve vazgeçirmek istediler. Kâfirler bu sözü, inananlarla alay etmek ve kötülükler ile fuhşiyattan temiz ve uzak duruşlarıyla istihza etmek için söylemişlerdir. Bu tıpkı kendilerine salih bir kimse öğüt ve tavsiyede bulunduğu günahkâr şeytanların (insanların) “Bizden şu dindarlık taslayan adamı uzaklaştırın ve bizi zahidlik taslayan şu adamdan kurtarın.” demesi gibidir.”³⁸⁷ Topluca günahkârlığın en son sınırına dayanmış ve aralarında iyilikten hiçbir eser kalmamış olduğundan yeryüzünde bulunmaları için artık hiçbir sebep kalmamış ve bu yüzden helak edilmiş olduklarını ifade eder.³⁸⁸

Her müstehcen davranışın daha sonra bir tehlike oluşturabileceğini, Lûtîlik gibi haram ilişkilere sürükleyebileceğini hatırlatmak amacıyla Hadis-i şeriflere müracat edildiğinde “*Erkek erkeğin avretine bakmasın, kadın da kadının avretine bakmasın, erkek erkekle bir tek örtünün altına girmesin, kadın da kadınla bir tek örtünün altına girmesin.*”³⁸⁹ buyrulduğu görülmektedir.

³⁸⁶ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, c. 2, s. 61.

³⁸⁷ Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîrü'l-Kebîr*, C. 14, s.138-139.

³⁸⁸ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, C. 2, s. 62.

³⁸⁹ Tirmizî, “Edeb”, Bab. 38, (Hadis No: 2793). Hadis Hasen derecesindedir.

Muhaddis ve fakihler ise Hadis-i şeriften çıkarılacak mananın arada perde olmaksızın iki erkeğin bedenlerinin birbirine değmesinin haram olduğunu ifade etmektedir. Maksat aynıdır, bu davranışlar zamanla eşcinselliğe götürebilir. Ancak tokalaşmak bu hükmün dışında tutulur, şeklinde cevaz verilmiştir. Aynı şekilde başkasının avretine nerde olursa olsun elle değmek ittifakla haramdır. Ancak İmam Nebevi herkese açık havuz ve hamamlara gidenlerin bir kısmının haramlara riayet etmeyip gevşeklik gösterdiğini, buna rağmen oralara girenlerin başkalarının avretine karşı elini, gözünü kulağını koruması gerektiğini, kendi avretini de başkasının bakışından koruması gerektiğini belirtmiştir. Bu hassasiyeti göstermeyenlere de gücü yettikçe müdahale etmek gerektiğini, karşı tarafın uyarı yapıldığında bunu kabul etmeyeceğini zannetmenin nehyi anil münker görevini üzerinden düşürmeyeceğini ancak nefsi veya başkası hakkında fitneden korkarsa müdahale vazifesinin sakıt olacağını söyler.³⁹⁰

Kur'ân'da ve hadislerde geçen ifadelerden yola çıkan İslâm âlimleri, livâtanın dünyevî cezayı da gerektiren haram bir fiil olduğu konusunda görüş birliğine varmışlardır. Livâta yapan kimseye verilecek ceza konusunda İslâm âlimleri farklı görüşler beyan etmişlerdir. Livâtayı haramlık bakımından zinadan daha ağır bir cürüm olarak kabul edenler dahi olmuştur. Bu konudaki görüş ayrılığının ana sebebi ise livâtanın zina kapsamında bir suç mu yoksa ondan ayrı başka bir suç mu teşkil ettiği konusundaki farklı yaklaşımlardan kaynaklanmasındır.

Fakihlerin çoğunluğu, Kur'ân'da hem livâtanın hem zinanın apaçık bir hayâsızlık ve çirkin davranış (fuhuş) olarak nitelendirilmesini dikkate alarak livâtayı zinaya kıyas etmişler, eşcinselliğin de zina olarak adlandırılabilceğini ve zina ile aynı hükümlerin uygulanması gerektiğini belirtmişlerdir. Evlinin ya da bekârın bir erkekle livata yapması durumunda kıyasa göre cezanın zina cezası gibi olması, evli olanın recm, bekârın ise yüz değnek ile cezalandırılması gerekmektedir. Ancak İbn Abbas'ın rivayet ettiği bir hadiste şöyle buyrulmuştur: “*Lut kavminin yaptığını yapan iki kimse görürseniz her ikisini de öldürün.*”³⁹¹ Sünen sahiplerinin naklettiği bu hadisi delil alan âlimlerin birçoğu bu görüştedir. Nitekim Kur'ân'da eşcinsellik konusunda

³⁹⁰ Bkz. Canan, İbrahim, *Kütübü Sitte*, (Hadis No: 5723), C. 16, s. 84-85.

³⁹¹ Ebû Dâvud, “Hudûd”, Bab. 29, (Hadis No: 4462, 4463), Hadis hasen derecesindedir.

bir hüküm belirtilmemiştir. Bu konuda Lûtîlik ile zina hükmü arasında bir çelişkinin olduğu görülmemektedir. İmam Şâfî ile Hanefî fakihlerinden İmam Muhammed ve Ebû Yusuf'a göre livâta yapan kişilere zina suçunda olduğu gibi had cezası uygulanır; kişiler evli ise recmedilir, değilse yüz celde (sopa) vurulur. Şâfiler, livâta yapan kişinin bekâr olması durumunda kendisine ayrıca sürgün cezası verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel ise Hz. Peygamber'den rivayet edilen livâta yapan kişilerin recmedilmesi yahut öldürülmesi gerektiğini ifade eden hadisleri esas alarak evli olsun bekâr olsun livâta yapan suçluya recm cezası verileceği görüşündedir. Fakihlere göre livâta suçunun ispatı için zina suçunda olduğu gibi dört şahit de getirilmelidir.³⁹²

Eşcinsellik ve zinada şöyle bir soru akla gelebilir: İstemediği hâlde bu işe zorlananın durumu nedir? Bu da olası bir meseledir. Bu konuda Nahl sûresinde kalbi iman ile yatıştığı hâlde imandan sonra zorlanmaları sebebiyle dilleri ile küfredenlere Allah'ın gazabında bir istisna vardır.³⁹³ İbn Mace'nin, Sünen'inde İbn Abbas'tan rivayet ettiği hadiste Resûlüllah'ın "*Allah, ümmetimden hata ve unutmayı kaldırmıştır.*"³⁹⁴ müjdesi mevcuttur.

3.5.2. Lezbiyenlik (Sihâk)

Kadın eşcinseller için kullanılan "lezbiyen" (ing. lesbian) tabiri İslâmî literatürde "sihâk" olarak geçmektedir. "sihâk" "السحاق" sözlükte (sahk, müsâhaka) "sevicilik", müsâhika ve sehhâka "sevici" (lezbiyen) anlamına gelmektedir. Ezherî gibi dilciler bu kullanımın İslâm'dan sonra ortaya çıktığı kanaatindedir. Cevâd Ali ise bazı dil bilginlerinin bunu cahiliye dönemine kadar geri götürdüklerinden hareketle kelimenin müvelled olmadığını ancak mecazi anlatımlarda yer aldığını ve bu kullanımın İslâm'dan sonra yaygınlaştığını belirtir. Zemahşerî de kelimenin mecazen bu anlamda kullanıldığını söylemektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de sahk kökünden türeyen kelimeler iki yerde "uzaklık" manasında, hadislerde ise çoğunlukla "ezerek

³⁹² Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. 3, s. 1652-1655; bkz. Yaşaroğlu, M. Kâmil, "Livâta", DİA, C. 27, s.198-200.

³⁹³ Elmalılı, Hak Dini C. 5, s. 294-295; en-Nahl suresi 16/106 "*Kalbi imanla dolu olduğu halde zorlanan kimse hariç, inandıktan sonra Allah'ı inkâr eden ve böylece göğsünü küfre açanlara Allah'tan gazap iner ve onlar için büyük bir azap vardır.*"

³⁹⁴ Ebû Abdullâh Muhammed b. Yezid İbn Mâce, **Sünen-i İbn Mâce**, "Talâk", Bab.16, (Hadis No: 2043), Hadis Zayıf derecesindedir. nşr. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, Kahire 1952.

toz hâline getirmek” ve “uzaklık” anlamlarında geçer. Sihâk, tâli hadis kaynaklarında “sevicilik” manasında da kullanılmıştır. Literatürde bu ilişkiyi ifade etmek için *tedâlük*, *ityânü'l-mer'eti'l-mer'e* gibi kelime ve ifadeler geçtiği gibi sahk ve müsâhaka kelimeleri, iki erkek veya erkek ve kadın arasında cinsel birleşmeye ulaşmayan hareketleri belirtmek için de kullanılır. Sihâkın ilk defa Kur'ân-ı Kerîm'de helâk edilmiş kavimlerden biri olarak zikredilen “ashabü'r-ress”in kadınları arasında ortaya çıktığı ve Lut peygamberin kavminde yaygın olduğu rivayet edilmiştir.

Fıkıh terimi olarak sihâk iki kadın arasındaki cinsel ilişki anlamına gelir. Cinsel ahlâka aykırı ve aile düzenini bozan fiillerden olan sihâkın haramlığı konusunda fakihler arasında görüş ayrılığı yoktur. “*Kadınlarınızdan çirkin fiilde bulunanlara karşı aranızdan dört şahit getirin. Eğer şahitlik ederlerse o kadınları ölüm alıp götürünceye yahut Allah onlara bir yol açıncaya kadar evlerde hapsedin.*”³⁹⁵ ayetinde geçen “çirkin fiil” (fahişe) kelimesi, Mu'tezile'den Ebû Müslim el-İsfahânî tarafından sevicilik olarak yorumlanmıştır. Fahreddin er-Râzî'nin naklettiği, Muhammed Abduh ve M. Reşîd Rızâ'nın desteklediği bu görüş çağdaş tefsir çalışmalarının bir kısmında da tercih edilmiştir.^{396 397}

Homoseksüelliğin ne kadar çirkin ve reddedilmiş bir haram olduğu ayetler ışığında tespit edildikten sonra asrımızda yaygınlaşmaya başlayan lezbiyenlik ile ilgili doğrudan ayetlerde bulunmamış olsa da Nisa sûresindeki iki ayetin müfessirler tarafından yapılan yorumları sihâk konusunun da gündeme getirildiğini gösterir. Ancak konuyu aydınlatıcı hadislerde bu tür ilişkinin Lûtîlik kadar çirkin görüldüğü söylenebilir.

Kadınlarınızdan zina edenlere, bunu ispat edecek aranızdan dört şahit getirin, şahadet ederlerse, ölünceye veya Allah onlara bir yol açana kadar evlerde tutun. İçinizden zina eden iki kimseye eziyet edin, tövbe edip düzeltirlerse onları bırakın, Doğrusu Allah tövbeleri daima kabul ve merhamet eder. (en-Nisa 4/15-16)

Konuyla ilgili olarak alınan iki ayetin mevzusu oldukça uzundur. Sadece lezbiyenlik bölümüne odaklanmak amacıyla müfessirlerin çoğunun görüşü

³⁹⁵ en-Nisa 4/15.

³⁹⁶ Öğüt, Salim “Sihâk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009).

kaynaklarıyla özetlenerek verilmiştir. Ayetlerde bildirilen hükümler İslâm'ın ilk yıllarında uygulanmıştır. İlk defa bu iki ayette zina suçunun cezasından bahsedilmiştir. İlk ayete göre suçlu olan kadın bir sonraki emre kadar evinde hapsedilmelidir. 2. ayete göre ise zina eden kadın ve erkek azarlanarak, aşağılanarak, dövülerek cezalandırılmalıdır. Nur sresi 2. ayetin nüzulünden sonra bu ceza nesh edilmiştir.³⁹⁸ İslâm hukukunda cezaların tedrici olarak artırılması, akıl ve hikmetlere dayanmaktadır. Cahiliye döneminde Araplar belirli bir hukuk ve ceza sistemine sahip olmayan yerleşik bir hükümetin bulunmadığı sistemle yaşıyorlardı. Bu sebeple belli kurallar altında yaşamaya alışkın değillerdi. İslâm devleti eğer tüm ceza sistemini birdenbire uygulamaya kalkmış olsaydı bu kuralara anında teslim olup uymak onlara ağır gelebilirdi. Bu nedenle tıpkı içkinin haram edilişi ile ilgili ayetlerde olduğu gibi ilk önce bu iki ayetteki tipte cezalar uygulanmıştır. Sonra tedrici olarak zina, hırsızlık, cinayet, içki gibi suçlar için daha ağır cezalar getirilerek İslâm Ceza Hukuku tam bir sistem hâlinde belirlenmiştir. Son hâliyle Hz. Peygamber (a.s.) zamanında ve raşit halifeler döneminde aynen uygulanmıştır.³⁹⁹

Yasak olan birçok şeyde olduğu gibi İslâm bu konuda da kademeli bir yol takip ederek pedagojik bir metot izlemiştir. İslâm'ın gelişme çağında daha yeni Müslüman olan ve cahiliye devrinin birçok kötü ve çirkin ahlâkını kendinde taşıyan kişilere ilk önce ağır bir ceza tatbik etmek ilahi metoda uygun gelmediğinden önce hafif cezalar ile yetinilmiştir. Kınama, ayıplama ve ev hapsi gibi tedbirler adetâ bir deneme mahiyetinde ortaya konmuştur. Daha sonra cezalar son şekline getirilmiştir.

Cezalar konusunda bir önemli husus da suçun belirlenmesi ve ispat şeklidir. Suçun sabit olabilmesi için dört Müslüman ve adil erkeğin şahitlik yapması istenmiştir. Bu da cezanın caydırıcı olduğu kadar uygulamasının zor olduğunu göstermektedir. Ayetin ifade ettiği bir diğer mana da namuslu kadın ve erkekleri zina iftiracılarından korumaya yöneliktir.

Zina cezası olarak ilk ayetlerde zikredilen cezaların fuhşu açıktan yapanlara hafif geleceği ve önleyici bir tedbir olmayacağı biliniyordu. Bunun için Resûlüllah'ın

³⁹⁸ Zina eden kadın ile zina eden erkeğin her birine yüz sopa vurun. Allah'a ve âhîret gününe inanyorsanız, Allah'ın dinini uygulama hususunda o ikisine karşı merhamet duygusuna kapılmayın. Mü'minlerden bir topluluk da onların cezalandırılmasına şahit olsun. (en-Nûr, 2)

³⁹⁹ Mevdûdî, Tefhimu'l-Kur'ân, c. 1, s. 333.

daha ağır bir cezanın inmesini beklediği söylenebilir. Nitekim recm ayeti indiğinde bu düşüncesini açığa çıkarırcasına “*Benden zina hakkında gerekli hükmü alın. Benden (gerekli hükmü dinleyip) alın, benden (gerekli hükmü dinleyip) alın! Allah fuhuş yapan kadınlara bir yol açtı: Evli evliyle, bekar bakire ile zina ettiğinde, evli ve dula yüz değnek ve recim gerekir. Bekar erkek ve bakireye ise yüz değnek ve bir yıl sürgün gerekir.*”⁴⁰⁰ buyurmuştur.

Konu başında anlatıldığı şekilde ayette sözü edilen kınama ve evde tutma cezasının lezbiyenlikle ilgili olduğunu, zira ayetin zahirinden bu mananın anlaşıldığını söyleyenler de olmuştur. Ancak sahih rivayetlerin çoğu zina ile ilgili olduğunu ortaya koymaktadır. İlim adamlarının çoğu bu hükümlerin recm ayetiyle kaldırıldığını belirtmişlerdir.⁴⁰¹

Lezbiyenliğe götürebilecek müstehcen davranışlara yönelik açıklayıcı hadisler bolca mevcut olup özet mahiyetinde üç Hadis-i şerifi örnek verebiliriz:

Abdullah İbn Mes'ud'dan (r.a.) gelen bir rivayete göre Nebi (s.a.) şöyle buyurdu: “*Kadın kadına (bir örtünün altında) mübaşeret etmesin. Sonra onun niteliklerini kocasına o kadını görüyormuşçasına anlatır.*”⁴⁰²

Hadis-i şerifte mahrem yerlerini korumakta kadınların birbirleriyle bile kendi aralarında belli sınırlara uyması gerektiği belirtilmektedir. Burada yasağın asıl sebebi sedd-i zerâi denilen kötülöklere götürebilecek yolları yasaklamaktır. Kadının hemcinsi olan diğerkadının bedenini kocasına anlatması, kocasını o kadınla fitneye düşürmeye yahut vafedilen kadının eşinin kulağına gitmesiyle daha büyük fitnelere sebep olabilir.

Buharî *Sahih*'inde şöyle bir hadis nakletmektedir: “*Kadın kadınla, erkek erkekle mübaşerette bulunmasın.*”⁴⁰³ şeklinde geçmektedir. Müslim ve Tirmizi'nin rivayet ettiği hadisler ise daha kapsayıcıdır. “Erkek erkeğin avretine bakmasın, kadın

⁴⁰⁰ Müslim, “Hudûd” Bab. 13, (Hadis No:1690), Tirmizî, “Hudûd”, Bab. 8, (Hadis No:1434).

⁴⁰¹ Bkz. Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsîri*, c. 3, s. 1239-1240; Fahreddin er-Râzî, **et-Tefsîrül-Kebir**, C. 9, s. 186-191; Kurtubi, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, C. 3, s. 1652-1655; Seyyid Kutub, *Fî Zilal-il Kur'an*, C. 1, s. 597; İbn-i Kesir, *Tefsîru'l Kur'ani'l-Azim*, C. 1, s. 517; Neseî, C. 1, s. 340-341; Arslan, Ali, *Büyük Kur'an Tefsîri*, C. 3, s. 305-310.

⁴⁰² Bkz. Buharî, “Nikah”, Bab. 118, (Hadis No:5240), Tirmizî, “Edeb”, Bab. 38, (Hadis No: 2793), Ebu Davud, “Nikah”, Bab. 44, (Hadis No: 2150).

⁴⁰³ Buhârî, “Nikah”, Bab.118, (Hadis No:5240, 41).

da kadının avretine bakmasın, erkek erkekle bir tek örtünün altına girmesin, kadın da kadınla bir tek örtünün altına girmesin.”⁴⁰⁴ buyrulmuştur. Hadisten erkeğin erkeğin avretine bakmasının, kadının da kadının avretine bakmasının haram olduğu anlaşılmaktadır. Bu konuda ittifak oluşmuştur. Aynı şekilde kadının erkeğin avretine, erkeğin de kadının avretine bakması icma ile haramdır. Ancak eşler bundan istisna tutulmuştur. Karı koca birbirinin avretlerine bakabilirler. Sebep yokken bakmak ise mekruhtur, diyenler de olmuştur. Aynı şekilde mahremler de birbirlerine dizkapağı göbek arası hariç diğer yerlerine şehvetsiz olmak şartıyla bakabilirler.⁴⁰⁵

İslâm dini bu anlamda namahreme karşı kişinin mahrem yerlerini gösteremeyeceğini; söz, davranış, giyim kuşamda belirtilen ölçülere uymak gerektiğini naslar ile belirlemiştir.

⁴⁰⁴ Müslim, “Hayız”, Bab. 74, (Hadis No: 338); Tirmizî, “Edeb”, Bab. 38, (Hadis No: 2793).

⁴⁰⁵ Bkz. Canan, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, (Hadis No: 5723), C. 16, s. 84-85.

SONUÇ

Küreselleşen dünyada sosyal medya araçlarının kullanımının yaygınlaşması sebebiyle geleneksel manevî değerlerin giderek zayıfladığı, millî, tarihî ve dinî değerlerimizden olan “hayâ ve “iffet” kavramlarının törpülediği görülmektedir. Müslüman toplumların bu durumdan etkilendiği ve müslüman gençliğin de bu fırtınanın etkisinde savrulduğu gözlemlenmektedir.

Gül gibi nezih, pırlanta gibi değerli gençlerimizin gözümüzün önünde iffetsizliğin kurbanı olarak eriyip yok olmaları gerçeğine karşı ailevî, sosyal, psikolojik, ahlakî, terbiyevî, idarî ve benzeri önlemler yanında konunun önemini vurgulayacak, insanımızı uyaracak akademik ilmî çalışmalara şiddetle ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Bu hayatî problemin akademik çalışmalarda maalesef derinliğine ele alınmadığı görülmüş, bu sorunun çözümü için Kur’an’ın öğretilerini ilmî üslupla hatırlatmak, Kur’an’ın hayâ ve iffet konusundaki hayâtî mesajlarını ele alma amacıyla bu çalışma yapılmıştır.

Fitrî hukukun temel esaslarından ve evrensel değerlerden biri olan, temiz fitrat sahibi insanların önem verdiği “hayâ” ve “iffet” gibi insanî ve ahlakî değerlerin aslında temel Kur’anî ve Nebevî değerler olduğu tespit edilmiştir. Aile kurumunun devamının iffet ve hayâya bağlı olduğu, iffetsizlik ve hayâsızlığın insanlığın huzur ve mutluluğunu zedelediği sonucuna varılmıştır.

Kur’an-ı Kerim’de “iffet” kelimesi masdar olarak geçmemekte, ancak “iffet” kökenli kelimeler kullanılmakta, bunun yanında iffetle eş anlamlı üç kelimenin (ihسان, isti’sâm, hıfzul-furûc) kullanıldığı, ayrıca (fahşâ ve bağy gibi) zıt anlamlı kelimelerle iffetsizliğin şiddetle reddedildiği görülmektedir. Her cuma günü hatibin minberden inerken cemaate üçü de iffet karşıtı olan “fahşâ, münker ve bağy” kavramlarını hatırlatmasının çok yerinde ve anlamlı olduğu müşahade edilmektedir.

Dört yüzü aşkın âyette “rahmet” ve “merhamet” kökenli kelimelerinin kullanıldığı Rahmet Kitabı Kur’an-ı Kerim’de, konu hayâsızlığın sonucu olan “zina”

fiili olunca; “*Bu iki kimseyi cezalandırma konusunda sakın sizi şefkat hissi tutmasın*” (Nur, 24/22) buyurularak bu konuda taviz verilmemesi emredilmiştir.

Kur’an-ı Kerim’de “iffet”, “hayâ” ve “müstehecenlik” konusunda müspet ve menfi örnekleme metodu kullanılmış, Müspet örnekleme ile Hz. Yusuf’un iffeti ve Hz. Meryem’in iffeti takdirle anlatılmış, menfi örnekleme ile Lut aleyhisselam’ın kavminin çirkefligi şiddetle reddedilmektedir. Nur Sûresinde Hz. Âişe validemizin iffeti konusundaki on ayette (Nur. 24/11-20) iffetin değeri ve önemi, Hz. Âişe validemizin nezâheti vurgulanmaktadır.

İffetle tesettürün ilgisi olmadığını iddia edenlere rağmen; Kitabımızın, Nur sûresinde (Nur, 24/60) iffetli olmayı arzu edenlerin yaşlı olsalar bile tesettüre riayet edeceklerini belirttiği görülmektedir.

Bu çalışmanın vurguladığı hususlardan biri şudur: Hayâ, imanın gereği ve iffetin kaynağıdır. Hadis-i şeriflerde her dinin kendine has temel ahlakî özelliği olduğu, İslâm dininin temel ahlakî özelliğinin “hayâ” olduğu ifade edilmektedir. Hayâsızlık iffetsizliğe; iffetsizlik, yüz kızartıcı suç olan fuhşa götürür. Fuhuş ise neslin, ailenin, nesebin ve ahlakın çürümesine sebep olur.

Tezimizde ele alınan “Müstehecen” kavramı, Kur’an-ı Kerim’de geçmemesine rağmen Kur’an-ı Kerim’in müstehecenliğin her çeşidinin şiddetle yasakladığı anlaşılmaktadır. İsrâ Sûresi’nde (İsrâ, 17/32) Zinaya yaklaşmayı yasaklayan Kitabımızda; zinayı özendiren müstehecen söz, tavır ve kıyafetlerin tamamı yasaklanmış, fuhşun yaygınlaşmasını isteyenlere (Nur, 24/19) ayetiyle ağır ceza verileceği ifade edilmiştir.

Bu çalışma sonunda; ırz, namus, mahremiyet, nikâh, tesettür, iffet ve hayâ değerlerinin şartlara göre değişen geçici değerlerden olmadığı, bilakis bu değerlerin insanı insan yapan değerler olduğu, diğer yaratıklarda bu değerlerin bulunmadığı vurgulanmış, Kur’anî ve Nebvî uyarılara rağmen pespâyeye insanların ağına düşen nezih gençliğimize bu hakikatleri samimî bir şekilde hatırlatmanın bir insanlık görevi olduğu kanaati gönlümüzde köklemiştir.

Teklifimiz; ahlsızlıkla mücadelede özgürlük dengesinin iyi korunması; müstehecenliğin kaynağı olan medyatik programların ve eğlence ortamlarının iyi denetlenmesi, müstehecenliği özendiren çapsız ve seviyesiz çalışmaların

engellenmesi, ilahî bir nimet olan özgürlüğün ahlakî yozlaşmaya ve dejenerasyona sebep olacak şekilde istismar edilmesine fırsat verilmemesidir.

Ancak dinimizin “namus cinayetleri” dahil hiçbir cinayeti onaylamadığı ve onaylamayacağı bilinmeli, Kur’an ve Sünnet’e dayanmayan bölgesel ve yöresel anlayışlar İslâm’a mal edilmemelidir. Temel hedef ailede ve eğitim kurumlarında ahlak, iffet, edep ve terbiye eğitiminin verilmesi olmalıdır.

Kanaatimizce; “hayâ” ve “iffet” konuları her platformda defalarca işlenmeli, frengi gibi tehlikeli olan hayasızlık ve iffetsizlik denilen bulaşıcı hastalıkların temiz fitratlara sirayet etmemesi için ciddî, ilmî, pedagojik, psikolojik ve sosyolojik önlemler alınmalıdır.

Son tespitimiz, bu kadar önemli ve değerli değerler olmasına rağmen hayâ ve iffet gibi vazgeçilmez ahlakî değerlerin çürümesi sebebiyle her yıl binlerce yuvanın yıkılması gerçeği karşısında İslam toplumunun anlamsız duyarsızlığı ve vurdumduymazlığıdır.

Tezimizin bu konuda yapılacak yeni tezlere ufuk açması dileğiyle...

KAYNAKÇA

- Abbas, Fadl Hasan, et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn Esâsiyyetuhû ve İtticâhâtuhû ve Menâhicuhû fi Asri'l-Hadîs, Ürdün, Dâru'n-Nefâis, 1437/2016.
- Abduh, Muhammed (v. 1323/1905)-Rıza, Muhammed Reşid (v. 1354/1935), *Tefsîru'l- Kur'ani'l-Hakîm (Tefsîru'l-Menâr)*, I-XII, Dâru'l-Menâr-Mektebetü'l-Kâhire, Kâhire, 1953.
- Abdurrâzık, Ali (v. 1386/1966), *İslâm'da İktidârın Temelleri -Bir İdeolojik Devlet Eleştirisi-*, Terc: Ömer Rızâ Doğrul, Birleşik Y., İstanbul, 1995.
- Abdülbâkî, Muhammed Fuâd, *el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'ani'l-Kerîm*, Çağrı Y., İstanbul, 1990.
- el-Aclûnî, İsmail b. Muhammed (v. 1162/1749), *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlül-İlbâs amme'stehera mine'l-Ehâdisi alâ Elsineti'n-Nâs*, I-II, Dâru'l-Kütübül-İlmiyye, Beyrut, 1988.
- Adam, Baki, *Yahudilik ve Hıristiyanlık Açısından Diğer Dinler*, Pınar Y., İstanbul, 2002.
- el-Ahfeş, Saîd b. Mesa'de el-Belhî el-Mücâşîî, *Meâni'l-Kur'ân*, thk. Abdülemir Muhammed Verd, Beyrut, Âlemü'l-Kütüb, 1985.
- Ahmed b. Hanbel (v. 241/855), *el-Müsned*, 1-6, Çağrı Y., 2. Baskı, İstanbul, 1992.
- Ahmed Naim, Babanzâde (1872-1934), *İslâm Ahlâkının Esasları*, Bedir Y., İstanbul, 1992.
- Ahmed Rıfat (v. 1312/1894), *Tasvîr-i Ahlâk*, Mahmud Bey Matbaası, 2. Baskı, Dersaâdet, 1309/1891. Sâdeleştirilmiş baskısı: *Tasvîr-i Ahlâk; Ahlâk Sözlüğü*, Yayına Haz: Hüseyin Algül, Tercüman 1001 Temel Eser, yrs., trs.
- Akarsu, Bedia, *Immanuel Kant'ın Ahlâk Felsefesi*, İnkılap Y., 4. Baskı, İstanbul, 1999.
- _____, *Mutluluk Ahlâkı*, İnkılap Y., 4. Baskı, İstanbul, 1998.
- el-Akk, Hâlid Abdurrahmân. *Usûlü't-Tefsîr ve Kavâiduhû*, Dimeşk, Dâru'n-Nefâis, 1406/1986.

- Akseki, Ahmed Hamdi (v. 1370/1951), *Ahlâk Dersleri*, Üçdal Neşr., 2. Baskı, İstanbul, 1968.
- Alalu, Suzan ve diğerleri, *Yahudilik'te Kavram ve Değerler*, Gözlem Gazetecilik Y., 2. Baskı, İstanbul, 2001.
- Albayrak, Halis, Kur'ân'ın Bütünlüğü Üzerine: Kur'ân'ın Kur'ân'la Tefsiri, İstanbul, Şule Yay., 7. Baskı, 2015.
- Alexander, Philip S., "Essay with Commentary on Post-Biblical Jewish Literature", *OBC*, s. 792-829, Oxford University Press, New York, 2001.
- Altıntaş, Ramazan, "Ebû Hanîfe'nin Akıl-Vahiy Anlayışı", *Kelam Araştırmaları Dergisi*, 2: 1 (2004), ss. 3-22.
- Altıntaş, Halil, *İslâm'da Din Hürriyetinin Temelleri*, DİB Y., Ankara, 2000.
- el-Âlûsî, Ebu'l-Fadl Şihâbüddîn es-Seyyid Mahmûd (v. 1270/1854), *Rûhu'l-Meânî fi Tefsîri'l- Kur'ani'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, I-XXX (15 mücellid), Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1406/1985.
- Ankara Psikiyatri. "Başlıca Psikiyatrik Bozukluklar". <http://ankarapsikiyatri.net/hastaliklar.html>. Erişim: 23/04/2020.
- Apak, Âdem. Ana Hatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü, Ensar Neşriyat, İstanbul 2009.
- Aristoteles (M. Ö. 384-322), *Nikomakhos'a Etik*, Terc: Saffet Babür, Ayraç Y., 2. Baskı, Ankara, 1998.
- _____, *Eudemos'a Etik*, Terc: Saffet Babür, Dost Kitabevi Y., Ankara, 1999.
- Arnold, Thomas W., "Halîfe", *İA*, V/1, 148-155, MEB Y., Eskişehir, 1997.
- Arpa, Enver, *İbn Teymiyye'nin Kur'ân Anlayışı*, Ankara, Fecr Y., 2010.
- Ali Arslan, *Büyük Kur'an Tefsiri Hulâsatü't-Tefâsîr*, İstanbul, Arslan Yayıncılık, ts.
- Arslan, Ahmet, *Felsefeye Giriş*, Vadi Y., 4. Baskı, Ankara, 1999.
- Atalay, Şeyma. "Mukatil b. Süleyman'ın Tefsirinde Kur'ân'ın Kur'ân'la Tefsiri", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniv. Sosyal Bilimler Enst.), Eylül 2015.
- Ataman, Hakan, *LGBTT Hakları İnsan Haklarıdır, İnsan Hakları Gündemi Derneği Yayınları*, Ankara, 2009, s.6.
- Ateş, Ali Osman, *İslâm'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Adetleri*, İstanbul, Beyan Yay., 2014.

- Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 1-12, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1997.
- _____, *Kur'an Ansiklopedisi (KA)*, I-XXVII, Kur'anBilimleri Araştırma Vakfı (KUBA), İstanbul, trs.
- _____, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri* (1-12), c.I s.122-123 Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1988.
- Avcı, Câsim, "*Hilâfet*", *DİA*, XVII, 539-546, TDV Y., İstanbul, 1998.
- Ay, Mahmut, *Kur'ân Kıssalarını Sîret Bağlamında Okumak –Hz. Mûsâ Kıssası Örneği-*, İstanbul, Ensar Yay., 2017.
- Aydın, Mehmet S., *Tanrı-Ahlâkİlişkisi*, TDV Y., Ankara, 1991.
- _____, "*Ahlâk (İslâm Felsefesi)*", *DİA*, II, 10-14, TDV Y., İstanbul, 1989.
- Aykan, Recep, *Kelime ve Konularına göre Alfabetik Kur'an Fihristi*, Pınar Y., 3. Baskı, İstanbul, 2002.
- el-Bağdâdî, Ebû'l-Ferec Cemaluddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzî el-Kuraşî, *Nevâsihu 'l-Kur'ân*, Beyrut, 1985.
- Baltacı, Burhan, "Zâhirî-Selefi Din Yorumu Üzerine –Anlam, Yorum ve Makâsîd Ekseninde Bir Değerlendirme", *KURAMER*, İstanbul, 2019, ss. 357-378.
- Bardakoğlu, Ali, "Ahlâkın Fıkıh Kuralları Arasında Buharlaşması", *Eski Yeni: Anadolu İlahiyat Araştırma Dergisi*, 2017, Sayı: 35, ss. 51-94
- Barker, G., *O'nun İzinde; Hıristiyanlık ve Laiklik Tarihi*, Zafer Matb., İstanbul, 1985.
- Barton, John-Muddiman, John (editörler), *The Oxford Bible Commentary (OBC)*, Oxford University Press, New York, 2001.
- Bayraktar, Mehmet, "İbn Miskeveyh", *DİA*, XX, 201-208, TDV Y., İstanbul, 1999.
- Bayraktutar, Muammer, "*Nassları Anlamada Literal Yorum ve Doğurduğu Bazı Problemler*", ed. Mehmet Kubat vd., Malatya, Malatya İlahiyat Vakfı, 2017.
- Bayram, Abdullah, "Kullanılan Metodoloji Bağlamında Kurtubî'nin Kur'ân'ın Kur'ân'la Tefsiri Yöntemini Uygulama Biçimi", *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, Aralık, ss. 32-53. 2018,

- el-Behiy, Muhammed, *Kur'an ve Toplum*, Terc: M. Beşir Eryarsoy, Bir Y., İstanbul, 1986.
- el-Beğavî, Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mesûd, *Tefsîru'l-Beğavî* Meâlimu't-Tenzîl, thk. Muhammed Abdullah en-Nemr, Osman Cum'a Damiriyye, Süleyman Müslim el-Harş, Riyâd, Daru Taybe, 1414/1993.
- el Beyhakî, Ebubekir Ahmet b. el Hüseyin b. Ali, Hadis No.6188, Cilt.9, s.12
- Bertrand, Alexis (1850-1912), *Ahlâk Felsefesi*, Terc: Salih Zeki, Sad: Hayrani Altıntaş, Akçağ Y., 2. Baskı, Ankara, 2001.
- Besalel, Yusuf, *Yahudilik Ansiklopedisi (YA)*, I-III, Gözlem Gazetecilik Y., İstanbul, 2001-2002.
- el-Bikâî, Burhânuddîn Ebi'l-Hasen İbrahim b. Ömer (ö.885/1480), *Nazmü'd-Dürer fi Tenâsübi'l-Âyâti ve's-Süver* (I-VIII), (Thk. Abdurrezzâk Ğalib el-Mehdî), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1995, c.4, s.268.
- Bilmen, Ömer Nasûhî (v. 1391/1971), *Dînî ve Felsefî Ahlâk Lügatçesi*, Bilmen Y., İstanbul, 1967.
- _____, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi Ve Tefsiri*, (8 Cilt), Elif Ofset, İstanbul, 1993.
- _____, *Büyük İslâm İlmihali*, s.570., Kıtış Yayınları, İstanbul 2003
- Binder, Leonard, *Liberal İslâm*, Terc: Yusuf Kaplan, Rey Y., Kayseri, 1996.
- Birişık, Abdülhamit, *Hind Alt Kıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, İstanbul, İnsan Yay., 2001.
- Bolelli, Nusreddin, *Belağat-Kur'an Edebiyatı*, Rağbet Yay., İstanbul, 2000.
- Broyde, Michael, "Karet", *ODJR*, s. 392, Oxford University Press, New York, 1997.
- el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim (v. 256/870), *el-Câmiu's-Sahîh*, Tahkik: Mustafa Dîb el-Bugâ, Dâru'l Hadis, Kahire, 2011
- el-Bursevî, İsmail Hakkı (v. 1137/1724), *Rûhu'l-Beyân*, I-X, Matbaa-i Osmâniyye, Dersâdet, 1330/1912.
- el-Câbirî, Muhammed Âbid, *Arap-İslâm Kültürünün Akıl Yapısı*, Çev. Burhan Köroğlu vd., İstanbul, Kitabevi, 2001.
- _____, *Çağdaş Arap-İslâm Düşüncesinde Yeniden Yapılanma*, Çev. Ali İhsan Pala-Mehmet Şirin Çıkar, Ankara, Kitâbiyât, 2001.

- Cahill, Lisa Sowle-Childress, James F. (editörler), *Christian Ethics; Problems and Prospects*, The Pilgrim Press, USA, 1996.
- Canan İbrahim, Kütübü Sitte (Muhtasarı tercüme ve şerhi) Akçağ y., Ankara 1993.
- Canbulut Mehmet, Dinî Kavramlar Sözlüğü, DİB Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2007.
- Case of Van Kück V. Germany, 12/09/202, [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61142#{"itemid":\["001-61142"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61142#{); Yaşar Salihpaşaoğlu , “Özel Hayatın Kapsamı: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Işığında Bir Değerlendirme” s.239.
- Cengiz, Erdal, "Törebilimde Değer ve Ölçüt Sorunu", *Doğu Batı (Etik Sayısı)*, sy: 4, s. 25-39, 2. Baskı, Ankara, 1999.
- el-Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd (v. 393/1003), *es-Sihâh*, I-VI, Tahkîk: Ahmed Abdülğafûr Attâr, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1399/1979.
- Cevizci, Ahmet, *Etiğe Giriş*, Paradigma Y., İstanbul, 2002.
- _____, *Felsefe Sözlüğü (FS)*, 3. Baskı, Paradigma Y., İstanbul, 1999.
- _____, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, Pradigma yay. s.310-311., İstanbul, 2003.
- Ceylan, Yasin, "Din ve Ahlâk", *Doğu Batı (Etik Sayısı)*, sy: 4, s. 101-107, 2. Baskı, Ankara, 1999.
- Challaye, Felicien, *Dinler Tarihi*, Terc: Samih Tiryakioğlu, Varlık Y., İstanbul, 1960.
- el-Cassâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Sadık Kamhavi, Beyrut, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1985.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, Ankara, TDV.Y., 2012.
- el-Cevherî, Ebî Nasr İsmâîl b. Hammâd, *es-Sihâh Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye*, Kâhire, Dâru'l-Hadîs, 1430/2009.
- Coşkun, Muhammed, Tefsirin İlk Çağları: Kur'ân Yorumunun Hazırlık ve Oluşum Dönemleri, İstanbul, İFAV Y., 2019.
- Coşkun, Muhammed, *Kur'ân Yorumunda Sîret-Nüzûl İlişkisi*, İstanbul, Fikir Yay., 2014.
- el-Cürcânî, Seyyid Şerîf (v. 816/1413), *et-Ta'rîfât*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 3. Baskı, Beyrut, 1408/1988.
- Çağrııcı, Mustafa, *Anahatlarıyla İslâm Ahlâkı*, Ensar Neşr., 3. Baskı, İstanbul, 2000.
- _____, *İslâm Düşüncesinde Ahlâk*, Birleşik Y., İstanbul, 2000.

- _____, "Ahlâk", *DİA*, II, 1-9, TDV Y., İstanbul, 1989.
- _____, "Edebü' d-Dünyâ ve'd-Dîn", *DİA*, X, 406-408, TDV Y., İstanbul, 1994.
- _____, "Gazzâlî", *DİA*, XIII, 489-505, TDV Y., İstanbul, 1996.
- Çalışkan, İsmail, "Tefsirde Mâturîdî'yi Keşfetmek: İmam Mâturîdî ve Te'vilatu'l-Kur'ân'ın Tefsir İlmindeki Yeri", *Milel ve Nihal Dergisi*, Cilt: 7, sayı: 2 Mayıs-Ağustos, ss. 67-93, 2010.
- Çelik, Yusuf, "Kur'ân'ı Nesnel Okuma Çabalarına Bir Katkı", *Dini Araştırmalar*, Cilt: 6, Sayı: 18, ss. 119-128.
- Çâvîş, Abdülazîz (v. 1348/1929), *Hilâfet-i İslâmiyye ve Âl-i Osmân*, Yayına Haz: Muhammed Sâfî, Bedir Y., İstanbul, 1993.
- Çelebi, Ahmed, *İslâm Düşüncesinde Cihad ve Savaş Siyâseti*, Terc: Abdullah Kahraman, Yayına Haz: Mehmet Erdoğan, İz Y., İstanbul, 1994.
- Çelik, İbrahim, *Kur'ân Işığında Hoşgörü ve Şiddet*, Bursa, 2001.
- Çelebi, İlyas, "Hüsün ve Kubuh", *DİA*, XIX, 59-63, TDV Y., İstanbul, 1999.
- Çetin, Abdurrahman, "Takvâ", *İslâm'da İnanç, İbâdet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, IV, 236-237, Editör: İbrahim Kâfi Dönmez, I-IV, İFAV Y., İstanbul, 1997.
- Çubukçu, İbrahim Ağâh, *İslâm'da Ahlâk ve Mutluluk Felsefesi*, DİB Y., Ankara, 1990.
- ed-Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman (v. 255/869), *Sünen-i Dârimî*, I-II, Çağrı Y., 2. Baskı, İstanbul, 1413/1992.
- Dâvûd, Abdülehad (v. yaklaşık 1349/1930), "İncil ve Salib", Yayına Haz: Kudret Büyükcoşkun, İnkılâb Y., İstanbul, 1999.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as (v. 275/888), "es-Sünen", I-5, Çağrı Y., 2. Baskı, İstanbul, 1992.
- Demircan, Ali Rıza, *İslâma Göre Cinsel Hayat*, Ensar y., İstanbul 2014.
- _____, *Kur'ân ve Sünnet Işığında Cariyeler ve Sömürülen Cinsellikleri*, Ensar Y., İstanbul, 2014.
- Derveze, Muhammed İzzet (v. 1404/1984), *et-Tefsîru'l-Hadîs; Nüzûl Strasına Göre Kur'ân Tefsîri*, I-VII, Terc: Şaban Karataş ve diğerleri, Ekin Y., 2. Baskı, İstanbul, 1998.

- Devâlibî, Ma'rûf, *İslâm'da Devlet ve İktidar*, Terc: Mehmed Saîd Hatiboğlu, Dergâh Y., İstanbul, 1981.
- Deylemi, Ebû Şücâ Şîrûye b. Şehredâr b. Şîrûye Darul Hadis Y., Riyad.,1990.
- TDV-İstanbul Müftülüğü, *Din ve Hayat Dergisi*, s.19 y.2013.
- Dindi, Korkut, “*Siyer-Tefsir İlişkisi*”, Siyer Araştırmaları Dergisi, Sayı: 5, Ocak-Haziran, ss. 267-274, 2019.
- Dizisi, Tartışmalı İlmi Toplantılar, *Son Dönem Osmanlı Ahlâk Terbiyecileri ve Ahlâk Terbiyesi*, Ensar/İsav Y., İstanbul, 2015.
- Draz, Muhammed Abdullah (v. 1378/1958), *Kur'an Ahlâkı*, Terc: Emrullah Yüksel-Ünver Günay, İz Y., İstanbul, 1993.
- Duman. M. Zeki, *Kur'an'ı Kerim'de Âdâb-ı Muâşeret* (Görgü Kuralları), İpek y., İstanbul. 2002.
- Dücanecüendioğlu, *Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Anlamın Tarihi*, İstanbul, Tibyan Yay., 1997.
- Düzenli, Yaşar, “*Siyerin Hakemliğinde Tefsirin Varoluş Mücadelesi*”, Siyer Araştırmaları Dergisi, Sayı: 5, Ocak-Haziran, 2019, ss. 235-244.
- Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısırî et-Tahâvî (ö. 321/933), *Ahkâmü'l-Kur'an Tefsiri*, Diyanet vakfı Y., Cilt.2, s.259-60,
- Ebü'l-Haccâc Mücâhid b. Cebr el-Mekkî el-Mahzûmî, Tefsiri Mücahid, Darul Fikir el-İslâmiyye Y., Kahire, 1.Baskı, 1989.
- Ebü Hanîfe, Nu'mân b. Sâbit b. Zûtâ b. Mâh, “*el-Âlim ve'l-Müteallim*” İmam-ı Azam'ın Beş Eseri, Çev. Mustafa Öz, İstanbul, Kalem Yay., 1981.
- Ebü Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nîsâbûrî (ö. 405/1014) Darul Kutubul ilmiyye, Beyrut, 1997.
- Ebü Hayyân el-Endelusî, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân Endelusî, *el-Bahru'l-Muhît*, thk. Sıdkî Muhammed Cemîl, Beyrut, Daru'l-Fikr, 1420.
- Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, Fethu'l-Bârî, Dar'ul Hadis, Kahire.
- Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed Rağıb el-İsfâhâni, el-Müfredât fî Garîbil-Kur'an, Matbatul Fenniyetul-Hadise, Beyrut.

- Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, Zâdul Mesir fi İlmit Tefsîr, Daru İbn Hazm / el-Mektebü'l-İslâmi, Beyrut, 2015.
- Ebü's-Senâ, Şehâbeddin Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el Hüseyinî el-Âlusî, Rûhu'l Meâni, er- Risale Y., Beyrut 1.Baskı, 2010.
- EbüsSuûd Efendi, Şeyhulİslâm, İrşâdu'l-Akli's-Selîm İla Mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerîm, Beyrut, Daru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, t.y.
- Ebü Süleyman, Abdülhamid A., *Kur'âni Dünya Görüşü*, Çev. Günseli Aksoy, Mahya Yay., İstanbul, 2018.
- Ebü Ubeyde Ma'mer b. el-Müsennâ et-Teymî, *Mecâzü'l-Kur'an*, thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2006.
- Ebü Zeyd, Muhammed, *el-Hidâye ve'l-İrfân fi Tefsîri'l-Kur'an bi'l-Kur'an*, Sir Seyyid el-Mektebetü't-Tezkâriyye, 1349/1934.
- Ebü Zeyd, Nasr Hâmid, Dinsel Söylemin Eleştirisi -Dinsel Metinleri Anlamada Bilimsel Bir Yönteme Doğru-, Çev. Fethi Ahmet Polat, Ankara, Kitâbiyât, 2002.
- _____, *İlahi Hitabın Tabiatı*, Çev. Mehmet Emin Maşalı, Ankara, Otto Yay., 2013.
- Ebü'l-Velîd Muhammed b. Abdullah Ezrâkî, *Ahbâru Mekketi'l-Müşerreffe*, Göttingen, Medresetü'l-Mahrûse, 1275/1858.
- Elik, Hasan, "*Sahâbe ve Sonraki Müslümanların Kur'an'a Muhatap Oluş Keyfiyeti*", Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, ss. 67-82. Sivas. 2016.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır (v. 1361/1942), *Hak Dini Kur'an Dili*, 1-10, Eser Neşr., İstanbul, (1-9) 1971, (10) 1982.
- el-Ensârî, Abdülhamîd İsmâîl, "Ehlü'l-hal ve'l-akd", *DİA*, 10, 539-541, TDV Y., İstanbul, 1994.
- Erbaş, Ali, Hıristiyan Âyinleri (Sakramentler), Nûn Y., İstanbul, 1998.
- Erbaş, Muammer, *Kur'an-ı Kerim'in Zâhirî Anlamına Yaklaşımlar*, İzmir İlahiyat Vakfı y., İzmir, 2008.
- Erdem, Hüsamettin, "Dînî Ahlâk ve İlâhî Dinlerden Yahudilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlık'taki Bazı Ahlâki Meselelere Mukâyeseli Bir Yaklaşım", *Selçuk Ü. İlahiyat F. Dergisi*, sy: 3, s. 225-253, Konya, 1990.

- Erkal, Mehmet, "Öşür", *İslâm'da İnanç, İbâdet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, III, 554-556, Editör: İbrahim Kâfi Dönmez, I-IV, İFAV Y., İstanbul, 1997.
- Ermanski Robert A., "The Right to Privacy for Gay People Under International Human Rights Law", *Boston College International and Comparative Law Review*, volume: 15, ss. 141-164, s.164.
- Esed, Muhammed (1900-1992), *Kur'an Mesajı (Meal-Tefsir)*, Terc: Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, İşaret Y., İstanbul, 1997.
- el-Eş'arî, Ebu'l-Hasen Ali b. İsmail (v. 324/936), *Kitâbu'l-Luma' fi'r-Reddi alâ Ehli'z-Zeyği ve'l-Bida'*, Yayına Haz: Richard J. McCarthy, el-Matbaatü'l-Katolikiyye, Beyrut, 1372/1952.
- Fakhry, Majid, *Ethical Theories in Islam*, E. J. Brill Y., Leiden, 1991.
- Fârâbî, Ebû Nasr Muhammed b. Tarhan b. Uzlug (v. 339/950), *el-Medînetü'l-Fâzıla*, Terc: Nâfiz Danışman, MEB Y., İstanbul, 1990.
- Fusûlü'l-Medenî (Siyâset Felsefesine Dâir Görüşler), Terc: Hanifi Özcan, Dokuz Eylül Üniversitesi Y., İzmir, 1987.
- _____, *İhsâü'l-Ulûm (İlimlerin Sayımı)*, Terc: Ahmet Ateş, MEB Y., İstanbul, 1990.
- Farukî, İsmail Râci (1926-1986) (editör), *İbrâhimî Dinlerin Diyalogu*, Pınar Y., İstanbul, 1993.
- Fazlurrahmân (1919-1988), *Ana Konularıyla Kur'an*, Terc: Alparslan Açıkgenç, Ankara Okulu Y., 5. Baskı, Ankara, 1999.
- _____, *İslâm ve Çağdaşlık: Fikrî Bir Geleneğin Değişimi*, Çev. Alparslan Açıkgenç, M. Hayri Kırbasoğlu, Ankara, Ankara Okulu, 9. Baskı, 2018.
- Fazlıoğlu, İhsan, Üçler, İbrahim Halil, Taşköprülüzade'de Dil, Ahlâk ve Siyaset, İlem Y., İstanbul, 2020.
- el-Ferâhî, Abdülhamîd, *Nizâmu'l-Kur'ân ve Te'vilü'l-Furkân bi'l-Furkân*, Tunus, Daru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1433/2012.
- Feyizli, Hasan Tahsin, *Kur'an'da Ahlâk-Hukuk İlişkisi*, İz Y., İstanbul, 2020.
- Fidan, Ayşenur, "Kur'ân Dilinin Nebevî Dili İnşası: Kudsi Hadisler Bağlamında", (Yayımlanmamış Yüksel Lisans Tezi, İstanbul Üniv. Sosy. Bil. Enst.), İstanbul, 2016.

- Filiz, Şahin, *Ahlâkın Aklî ve İnsânî Temeli*, Çizgi Kitabevi Y., Konya, 1998.
- el-Fîrûzâbâdî, Mecdüddin Muhammed b. Ya'kûb (v. 817/1414), *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Tahkik: Heyet, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1993.
- _____, Basâiru Zevi't-Temyîz fi Letâifi'l-Kitâbi'l-Azîz, Tahkîk: Muhammed Ali en-Neccâr -Abdü'l-Alîm et-Tahâvî, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, trs.
- _____, *Tenvîru'l-Mikbâs min Tefsîri'bni Abbâs*, Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Kâhire,1951.
- Fishbane, Michael, "Adam", *ER*, I, 27-28, Macmillan Publishing Company, New York, 1987.
- Fuâd Abdülbaki, Muhammed, el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim, Kahire, Daru'l-Hadis, t.y.
- Gafarov, Anar, Nasîrüddîn Tûsî'nin Ahlâk Felsefesi, İsam Y., İstanbul, 2011.
- el-Gazzâlî, Hucetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed (v. 505/1111), *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1-5, Beyrut, trs.
- _____, *Mi'yâru'l-İlm fi'l-Mantık*, Şerh: Ahmed Şemseddîn, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut,1990.
- _____, *el-Mustasfâ minilmi'l-Usûl*, I-II, el-Matbaatü'l-Emîriyye, Bulak, 1322-1324/1904-1906.
- Gengil, Veysel, “*Tefsir Te'vîl Ayrımı Bağlamında Mâturîdî'de Tefsirin İmkânı Meselesi*”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniv. Sosy. Bil. Enst.), İstanbul, 2018.
- Gezer, Süleyman, *Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Kur'an*, Ankara Okulu y., Ankara, 2008.
- Gezgin Ali Galip, “Kur'an'da Takvâ”, Tefsir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, s.141. Eskişehir 2010.
- Goldziher, Ignaz, *Zâhirîler "Sistem ve Tarihleri"*, trc. Cihad Tunç, Ankara, 1982.
- Gökkır, Necmettin Bilal, *Kur'an'a Çağdaş Yaklaşımlar*, y.y., t.y.
- Gördük, Yunus Emre, Tabiin Döneminde Kur'an Tefsiri –Nafi' Mevla İbn Ömer Örneği-, İstanbul, Siyer Yay., 2017.
- Guraya, Muhammed Yûsuf, *Sünnetin Neliği Sorunu*, Çev. Mehmet Emin Özafşar, Ankara, Otto, 2015.

- Güler, İlhami, “Hermenötik Açıdan Kur’an’ı Anlama ve Yorumlamanın Sorunları”,
2. Kur’an Sempozyumu, s. 302. ss. 295-303. Ankara, 1996.
- Gümüş, Sadreddin, Kur’ân Tefsirinin Kaynakları, Ankara, Kayıhan Yay., t.y.
- Gündüz, Şinasi, *Din ve İnanç Sözlüğü (DİS)*, Vadi Y., İstanbul, 1998.
- Güney, Derya, Mü’min Şahsiyetin İnşası Bağlamında Kur’an’da Dua, Ankara, Fecr Yay., 2020.
- Güngör, Mevlüt, *Cassâs ve Ahkâmu’l-Kur’ân’ı*, Ankara, 1989.
- Hamidullah, Muhammed (v. 1423/2002), *İslâm Peygamberi*, I-II, Terc: Salih Tuğ, İrfan Y., İstanbul, 1993.
- _____, el-Vesâiku's-Siyâsiyye (Hz. Peygamber Döneminin Siyâsî-İdârî Belgeleri),
Terc: Vecdi, Akyüz, Kitabevi Y., İstanbul, 1997.
- _____, *Rasûlullah Muhammed*, Terc: Salih Tuğ, İrfan Y., 2. Baskı, İstanbul, 1992.
- _____, *İslâm Anayasa Hukuku*, Terc: Heyet, Editör: Vecdi Akyüz, Beyan Y.,
İstanbul, 1995.
- _____, *İlk İslâm Devleti (Makaleler)*, Terc: İhsan Süreyya Sırma, Beyan Y.,
İstanbul, 1992.
- _____, *İslâm Tarihine Giriş*, Terc: Ruhi Özcan, Yayına Haz: Vecdi Akyüz, Beyan Y.,
İstanbul, 1994.
- Hamurcu, Fevzi, *Mukâtil b. Süleyman ve İlk Fıkhî Tefsir*, Ankara, Fecr Yay., 2009.
- Harman, Ömer Faruk, “Yûsuf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*
- Hançerlioğlu, Orhan, *Felsefe Ansiklopedisi (FA)*, 1-9 (Kavramlar ve Akımlar: 1-7;
Düşünürler Bölümü: 1-2), Remzi K., 3. Baskı, İstanbul, 2000.
- el-Hasanü'l-Basrî, Hasan b. Ebi'l-Hasan Yesâr el-Basrî (v. 110/728), *Tefsîru'l-Haseni'l-Basrî*, I-II, Derleyen: Dr. Muhammed Abdürrahîm, Dâru'l-Hadîs, Kâhire, trs.
- Haşimi, M. Ali, Müslüman Kadının Şahsiyeti, Çeviri: Halil İbrahim Kutlay, Hamdi Arslan, Nureddin Yıldız. Risale yayınları, İstanbul 2017.
- Hatib el-Bağdadi, Ebû Bekr Ahmed b. Ali Sâbit, *er-Rihle fî Talebi'l-Hadîs*, thk. Nureddin İtr, Dımaşk, 1975.
- el-Hâzin, Alaeddin Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Bağdâdî, *Lübâbü't-Te'vil fî Meâni't-Tenzîl*, thk. Muhammed Ali Şahin, Beyrut, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1415.

- Henry, Matthew (1662-1714), *Matthew Henry's Commentary on the Whole Bible*, Hendrickson Publishers, USA, 2002.
- Hüseyin, Tâhâ, “*Kur’ân-ı Kerim’de Üçüncü Şahıs Zamirinin İşaret Zamiri Olarak Kullanılışı*” Çev. Said Hatiboğlu, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1961.
- İbiş, Fatih, *Dinî ve Felsefî Açından Anlamın Doğası: Kur’ân’ı Anlamaya Dair*, İstanbul, İz Yay., 2016.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir b. Muhammed Tâhir, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, Tunus, ed-Daru’t-Tunusiyye, 1984.
- İbn Fâris, Huseyn Ahmed b. Zekeriyâ, *Mekâyîsu’l-Luğa, Daru’l-Hadis, Kahire*, 2008
- İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib el-Endelüsî el-Muhâribî, *el-Muharreru’l-Vecîz fî Tefsîri’l-Kitâbi’l-Azîz*, thk. Abdüsselâm Abdü Şâfi Muhammed, Daru’l Kutubil İlmiyye, Beyrut, 1422.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd, *el-İhkâm fî Usûli’l-Ahkâm*, thk. Mahmûd Hâmid Osmân, Kâhire, Dâru’l-Hadîs, 1426/1998.
- İbn Haldûn, Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed (v. 808/1406), *Mukaddime*, Dâru’l-Cîl, Beyrut, trs.
- _____, *Mukaddime*, Terc: Süleyman Uludağ, 1-2, Dergâh Y., İstanbul, 1982.
- İbn Hazm, Ebu Muhammed, Ali bin, Said bin, Hazm el Endülisi el Kurtubi, (ö.456/1064), *Ahlâk ve Davranış Tarzları Nefislerdeki Ahlâki Hastalıkların Tedavisi*, Türkçe Tercüme: Mustafa Çağrırcı, Türkiye Diyanet Vakfı Y., İstanbul, 2015.
- el-Heysemî, Ebû’l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân (ö. 807/1405) *Bugyetü’r-râ’id fî tahkiki Mecma’i’z-zevâ’id*, 1.10, Beyrut 1414/1994.
- İbn Hişâm (v. 218/833), *es-Sîratü’n-Nebeviyye*, I-IV (2 mücelled), Tahkîk: Mustafâ es-Sekâ- İbrâhîm el-Ebyârî- Abdül’l-Azîz Şelebî, el-Kütübü’l-İlmiyye, yrs., trs.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed, *İ’lâmu’l-Muvakkîn ‘an Rabbi’l-âlemîn*, thk. Muhammed Abdüsselam, Beyrut, y.y., 1991.

- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İmâdüddîn İsmail b. Ömer, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Muhammed Hüseyin Şemsüddin, Beyrut, Darul Kutubil ilmiyye, 1998/1419.
- _____, *Tefsîr'ül Kur'an'il Azim*, er-Reyyan yayınları, Beyrut/2.Baskı, 2006.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Makdisî el-Hanbelî (v. 620/1223), *el-Muğnî*, I-XV, Tahkîk: Abdullah b. Abdü'l-Muhsin et-Türkî- Abdü'l-Fettâh Muhammed el-Hulv, Riyad, 1419/1999.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, Te'vîlü Muhtelifil-Hadîs, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, s. 95-96. Beyrut 1999.
- _____, *Hadis Müdafaası*, Çev. M. Hayri Kırbaoğlu, Ankara, Otto Yay., 2017.
- İbn Mâce Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el Kâzvînî, (v. 273/886), Sünen, İhyau't Turasil Arabi Y., Beyrut, 1989.
- İbn, Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd, Sünenü İbn Mâce, Muhammed Fuâd Abdulbâkî (thk.), Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, Kahire, 1952
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el Kâzvînî, (v. 273/886), *es-Sünen*, 1,2, Çağrı Y., 2. Baskı, İstanbul, 1413/1992.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî (v. 711/1311), *Lisânu'l-Arab*, 1-15, Dâru Sâdır, Beyrut, trs., Lisânu'l-Arab, thk. Abdullah Ali el-Kebîr vd., y.y., Daru'l-Meârif, t.y.
- İbn Miskeveyh (v. 421/1030), *Tehzîbü'l-Ahlâk ve Tathîru'l-A'râk*, Tahkîk: İbnü'l-Hatîb, el- Matbaatü'l-Asriyye, yrs., 1398/1978.
- İbn Teymiyye, Takıyyüddîn Ahmed b. Abdülhalîm b. Abdüsselam (v. 728/1328), *Siyâset (es- Siyâsetü's-Şer'iyye)*, Terc: Vecdi Akyüz, Dergâh Y., 2. Baskı, İstanbul, 1999.
- _____, *İktidâu's-Sırâti'l-Müstekîm Muhâlefeti Ashâbi'l-Cehîm*, thk. Muhammed Hâmid el-Fıkî, Beyrut, Dâru'l-Ma'rife, t.y.
- _____, *Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye Tefsîri*, İstanbul, Karınca-Polen Yay., 2017.
- İbn Sîde Ebü'l-Hasen Alî b. İsmâîl ed-Darîr el-Mürsî (ö. 458/1066). *el-Muhassas*, Beyrut, Darul Fikir, 1978.
- İncil-i Şerîf (Ahd-i Cedîd)*, Agop Matyosyan Matbaası, İstanbul, 1921.
- İncil (Müjde)*, Yeni Yaşam Y., İstanbul, 2001.

- İsmail Şükrü (Çelikalay) (v. 1369/1950), *Hilâfet-i İslâmiyye ve Türkiye Büyük Millet Meclisi*, Bedir Y., İstanbul, 1993.
- Izutsu, Toshihiko, Kur'an'da Dînî ve Ahlâki Kavramlar, Terc: Selahattin Ayaz, Pınar Y., 3. Baskı, İstanbul, 1993.
- Jogjacarta (Yogyagarta) İlkeleri, İnsan Hakları Gündemi Derneği, http://www.rightsagenda.org/attachments/479_Yogyakarta%20%C4%B0lkeleri.pdf, (17/04/2021).
- Kâdî Abdülcabbâr, Ahmed b. Halil el-Hemedânî (v. 415/1024), *el-Muğnî fi Ebvâbi't-Tevhîd ve'l-Adl*, Neşr: Tâhâ Hüseyin ve diğerleri, (IV-IX, XI-XVII, XX), Vezâratü's-Sekâfeti ve'l-İrşâdi'l-Kavmî, Kâhire, 1379-1384/1960-1965.
- Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, Tahkîk: Abdülkerîm Osmân, Mektebetü Vehbe, Kâhire, 1384/1965.
- el-Kâdî, Abdulfettâh, *Sahâbe ve Müfessirlere Göre Esbâb-ı Nüzûl*, Terc: Salih Akdemir, Fecr Y., Ankara, 1986.
- Kâfî, Mansûr, Menâhîcu'l-Müfessirîn fi'l-Asri'l-Hadîs, Cezair, Dâru'l-İlm, t.y.
- Kahraman, Abdullah, İslâm Hukuk ve Ahlâk İlkeleri Bağlamında Özel Hayatın Gizliliği, Ebabil Yay., Ankara, 2008.
- Kalın, İbrahim, Ben, Öteki ve Ötesi (İslâm-Batı İlişkileri Tarihine Giriş), İstanbul, İnsan Yay., 2017.
- Kandemir, M. Yaşar, *Örneklerle İslâm Ahlâkı*, Nesil Y., 6. Baskı, İstanbul, 1993.
- Kant, Immanuel (1724-1804), *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi*, Terc: Ioanna Kuçuradi, Türkiye Felsefe Kurumu Y., 2. Baskı, Ankara, 1995.
- _____, *Philosophia Practica Universalis; Etik Üzerine Dersler I*, Terc: Oğuz Özügül, Kabalcı Y., İstanbul, 1994.
- _____, *Pratik Usun Eleştirisi*, Terc: İsmet Zeki Eyuboğlu, Say Y., 2. Baskı, İstanbul, 1994.
- Kara, İsmail, *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi*, I-III, Kitabevi Y., İstanbul, 1997-1998.
- Karagöz, Mustafa, "Tefsirde Rivayet-Dirayet Ayırımının Ortaya Çıkışı ve Mahiyeti", *Bilimname V*, 2004/2, 45-45, ss. 45-60.

- _____, “*Selefi Yorumları Bağlamında Şenkîti ve Advâu'l-Beyân Adlı Tefsiri*” (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2001).
- Karakaş, Fatih, İlahi Geleneğin İdealindeki Gençlik İçin Rol Model Olarak Hz. Yusuf, Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, 2019.
- Karakuş, Rahmi, Felsefe Serüvenimiz, Aktf Düşünce z., İstanbul, 1995.
- Karaman, Hayreddin v. dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Ankara, DİB Yay, 2007, 3. bs.
- Kur'an Yolu Tefsiri Hayrettin Karaman vd., DİB. y. Ankara, 2014.
- Karapınar, Fikret, “İlk Dönem Sûfilerin Nassları Yorumlama Tarzı”, Kur'an'ın Bâtînî ve İşârî Yorumu, ed. Mustafa Öztürk, İstanbul, KURAMER, 2018.
- el-Kâsımî, Muhammed Cemâlüddîn, *Mehâsinü't-Te'vîl*, 1-17 (10 mücellled), Beyrut, Dârul Fikr, 1398/1978, 2. bs.
- Kaya, Remzi, "Kur'an'da İstiâze (Sığınma)", *Uludağ Ü. İlahiyat F. Dergisi*, c. 10, sy. 1, Bursa, 2001, s. 95-112.
- Kaymaz, Seydi Gökcan, *Hasan Tahsin Uygulamada Sulh Ceza Davaları*, Ankara, Adil Yayınevi, 2002, 2. bs.
- el-Kefil, Muntedâ: “*Menhecu Tefsîru'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân*”, (<https://forums.alkafeel.net/showthread.php?t=98697>) erişim: 15 Ocak 2021
- Keskin, Yusuf Ziya, *Recm Cezası; Âyet ve Hadis Tahlilleri*, Beyan Y., İstanbul, 2001.
- Kesler, M. Fatih, *Medine Tefsir Ekolü*, Ankara, Akçağ Y., 2005.
- Kılıç, Recep, *Ahlâkın Dînî Temeli*, Ankara, TDV Y., 1996.
- Kıllıoğlu, İsmail, *Ahlâk-Hukuk İlişkisi*, Marmara Ü. İlahiyat F. Vakfı (İFAV) Y., İstanbul, 1988.
- Kınalızâde Ali Efendi (v. 980/1572), *Ahlâk-ı Alâî*, I-III (tek mücellled), Tashîh: Sa'dullah Saîd Efendi- Abdülvehhâb Dağüstânî, Bulak Matbaası, 1248/1832. Sâdeleştirilmiş baskısı: *Ahlâk (Ahlâk-ı Alâî)*, Yayına Haz: Hüseyin Algül, Tercüman 1001 Temel Eser, yrs., trs. (I. Cilt). *Devlet*

- ve *Âile Ahlâkı*, Yayına Haz: Ahmet Kahraman, Tercüman 1001 Temel Eser.
- Kırbaçoğlu, M. Hayri, *İslâm'ın Kurucu Metni –Kur'ân Araştırmaları-*, Ankara, Otto, 2015.
- Kırca, Celal, *Kur'ân'a Yönelişler*, İstanbul, t.y.
- Kıyıcı, Burhaneddin, “*İbn Teymiyye'de Akıl-Nakil İlişkisi (Der'u Tearuzi'l-Akl ve'n-Naklı Bağlamında)*”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniv. Sosy. Bil. Enst.), Ankara 2009.stanbul, trs. (II. ve III. Cilt).
- Kitâb-ı Mukaddes (Eski ve Yeni Ahid)*, Kitâb-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1995.
- el-Kitâbü'l-Mukaddes (Kütübü'l-Ahdi'l-Kadîm ve'l-Ahdi'l-Cedîd), Dâru'l-Kitâbi'l-Mukaddes, Lübnan, 1995.
- Koç, Mehmet Akif, İsnat Verileri Çerçevesinde İlk Dönem Tefsir Faaliyetleri İbn Ebi Hatim Örneği, Ankara, Kitabiyat, 2003.
- Korim, Suad, “*Tefsîru'l-Kur'ân Bi'l-Kur'ân el-Mefhûm ve'l-Menhec*”, erişim: 15 Ocak 2021, <https://vb.tafsir.net/tafsir10657/#.W5dxIM4zbIU>.
- Köse, Saffet, İslâm Hukuku Açısından Din ve Vicdan Hürriyeti, İz Y., İstanbul, 2003.
- el-Kummî, Ebû'l-Hasan Ali b. İbrahim b. Haşim, *Tefsîru'l-Kummî*, thk. Heyet, Beyrut, 1991.
- el-Kurtubî, Ebû Ömer Cemaleddin Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed İbn Abdülber Nemerî, *Câmiu Beyâni'l-İlm ve Fazlihî ve ma Yenbeği fî Rivâyetihî ve Hamlihî*, thk. Ebû'l-Eşbal ez-Zuheyri, Riyad, 1994.
- el-Kuşeyrî, Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdülmelik, (465/1072), er-Risâletü'l-Kuşeyriyye Yayınları, Beyrut, 1990, sf. 238.
- _____, *Letâifu'l-İşârât*, thk. İbrahim Bisyûnî, Mısır, el-hey'etü'l-Mısıriyyeti'l-Âmmeti li'l-Kitab.t.y.
- Kutluay, Yaşar (1931-1969), *İslâm ve Yahudi Mezhepleri*, 2. Baskı, Anka Y., İstanbul, 2001.
- Kutsal Kitap Dizini (Geniş Kapsamlı)*, Kitâb-ı Mukaddes Şirketi-Yeni Yaşam Y., İstanbul, 2004.
- Kutsal Kitap -Yeni Çeviri- (Eski ve Yeni Antlaşma; Tevrat, Zebur, İncil), Kitâb-ı Mukaddes Şirketi-Yeni Yaşam Y., İstanbul, 2001.

- Küçükkalay, Hüseyin, *Abdullah İbn Mesu'd ve Tefsir İlmindeki Yeri*, Konya, Denizkuşları Matbaası, 1971.
- Lewis, Bernard, *İslâm'ın Siyâsal Dili*, Terc: Fatih Taşar, Rey Y., İstanbul, 1992.
- MacDonald, William, *Kutsal Kitap Yorumu (Yeni Antlaşma Serisi)*, I-III, Terc: Filiz Akyüz- M. Uysal, Yeni Yaşam Y., İstanbul, 2000-2003.
- _____, *Kutsal Kitap Yorumu (Eski Antlaşma Serisi I)*, Terc: Filiz Akyüz- M. Uysal, Yeni Yaşam Y., İstanbul, 2004.
- MacIntyre, Alasdair, *Ethik'in Kısa Tarihi -Homerik Çağdan Yirminci Yüzyıla-*, Terc: Hakkı Hünler- Solmaz Zelyut Hünler, Paradigma Y., İstanbul, 2001.
- Madrigal, Carlos, *Hıristiyanların Üçlü-Birlik (Tevhit'te Teslis) İnancı Ne Demek? (Tanrıbilimsel Bir İnceleme)*, Müjde Y., 2. Baskı, İstanbul, 1995.
- Ma'lûf Luvîs (1867-1947) *El-Müncid fi'l Lüğa vel 'A'lem*. Dar'ul Meşrik Beyrut, 2014.
- el-Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Mahmûd, *Te'vilât-u Ehli's-Sünne Tefsîru'l-Mâtürîdî*, thk. Mecdi Basellum, Beyrut, Darul Kutubil İlmiyye, 1971.
- el-Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mansûr es-Semerkindî el-Hanefî (v. 333/944), *Kitâbu 't-Tevhîd*, Tahkîk: Fethullah Huleyf, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, 1399/1979.
- _____, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, I-V, Tahkîk: Fâtıma Yûsuf el-Haymî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1425/2004.
- Menna'u'l-Kattân, b. Halîl, *Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'ân*, y.y., Mektebetü'l-Meârif, 1421/2000.
- el-Merâğî, Ahmed b. Mustafâ, *Tefsîru'l-Merâğî*, Mısır, Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1365/1946.
- el-Mâverdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb (v. 450/1058), *en-Nüket ve'l-Uyûn (Tefsîru'l-Mâverdî)*, I-VI, Ta'lik: es-Seyyid b. Abdî'l-Mansûr b. Abdî'r-Rahîm, Dâru'l- Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1412/1992.
- _____, *el-Ahkâmü's-Sultâniyye ve'l-Vilâyâtü'd-Dîniyye*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1405/1985.
- _____, *Edebü'd-Dünyâ ve'd-Dîn*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 16. Baskı, Beyrut, 1399/1979.

- Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ (v. 1391/1971), *Tefhîmu'l-Kur'an*, I-VII, Terc: Muhammed Han Kayanî ve diğeri, İnsan Y., İstanbul, 2002.
- el-Meydânî, Abdurrahman Hasan Habenneke, *el-Ahlâku'l-İslâmiyye ve Üsûsühâ*, I-II, Dâru'l- Kalem, 2. Baskı, Dimeşk, 1407/1987.
- el-Muhâsibî, Hâris, *El-Akl ve Fehmü'l-Kur'an*, thk. Hüseyin el-Kuvvetlî, Dâru'l-Fikr, y.y., 1971.
- Mukâtil b. Süleymân, *Kitâbu Tefsîri'l-Hamsi Mie Âye Mine'l-Kur'an*, thk. Isaiah (Yeshayâhu) Goldfeld, İsrail, 1980.
- _____, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, thk. Ahmed Ferîd, Beyrut, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1424/2003.
- Müftüoğlu, Ömer, *Bugünün Müslümanının Kur'an'la İletişimi*, Ankara, Otto Yay., 2012.
- Mûsâ b. Meymûn el-Kurtubî el-Endelûsî (v. 602/1205), *Delâletü'l-Hâirîn*, Tahkîk: Hüseyin Atay, Ankara Ü. İlâhiyat F. Y., Ankara, 1974.
- Müslim b. Haccâc, Ebu'l-Hüseyin (v. 261/875), *el-Câmiu's-Sahîh bi Şerhi'l-İmâm Muhyiddîn en-Nevevî*, c.1-19, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1996.
- Müslim, Mustafa, *Menâhîcu'l-Müfessirîn et-Tefsîr fi Asri's-Sahâbe*, Riyâd, Dâru'l-Müslim, 1415.
- Nâsırüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî (v. 685/1286), *Envârü't-tenzîl' Esrâr'üt-Te'vil*, Darul Kutubil İlmiyye, Lübnan, 2011.
- en-Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb, *es-Sunenu'l-Kübrâ*, thk. Abdulgaffar Suleyman el-Bundari, Beyrut, 1991.
- En-Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmet b. Şuayb b. Ali, *es-Sünen*, Darul matbuat el İslâmiyye Y., Halep, 1986.
- en-Nesefî, Ebû'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, thk. Yusuf Ali Büdeyvî, Beyrut, Daru İbn Kesîr, 2008/1429.
- en-Nesefî, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd (v. 710/1310), *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, Beyrut, 1.Baskı, 2005.

- en-Nîsâbûrî, Nizamuddin el-Hasen b. Muhammed b. Huseyn el-Kummî, *Garâibu'l-Kur'ân ve Rağâibu'l-Furkân*, thk. Şeyh Zekeriyye Umeyrât, Beyrut, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1416.
- Oktay, Ayşe Sıdıka, *Kınalızade Ali Efendi ve Ahlâk-ı Alai*, İz Y., 5. Baskı, İstanbul, 2019.
- Öner, Necati, *İnsan Hürriyeti*, Kültür Bakanlığı Y., 2. Baskı, Ankara, 1990.
- Örs, Hayrullah, *Musa ve Yahudilik*, Remzi K., İstanbul, 1966.
- Özel, Ahmet, *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı (Dâru'l-İslâm-Dâru'l-Harb)*, İz Y., İstanbul, 1998.
- Özcan, Esat, *Eyyübî-Memlûk Döneminde Tefsir (Ezdî Örneği)*, İstanbul, Kitap Yay., 2019.
- Özsoy, Ömer, “*Kur'ân Hitabının Tarihselliği ve Tarihsel Hitabın Nesnel Anlamı Üzerine*”, *Journal Of Islamic Research*, Vol: 9, No: 1-2-3-4, 1996, ss. 135-143.
- _____, *Kur'ân'ın Çağımıza Mesajı: Erken Aydınlanma Olarak Kur'ân*, İstanbul, KURAMER, 2018.
- Öztürk, Mustafa, *İlâhî Hitâbın Tefsiri*, Ankara, Ankara Okulu, 2018.
- _____, *Kur'ân'ı Kendi Tarihinde Okumak –Tefsirde Anakronizme Ret Yazıları-*, Ankara Okulu, Ankara, 2013.
- _____, *Kur'ân'ın Mu'tezilî Yorumu: Ebû Müslim el-İsfehânî Örneği*, Ankara Okulu, Ankara, 2012.
- _____, *Kur'ân, Tefsir ve Usûl Üzerine Problemler, Tespitler, Teklifler*, Ankara Okulu, Ankara, 2011.
- _____, “*Tefsir Nedir, Ne Değildir?*”, *İslâm ve Yorum: Temel Tartışmalar, İmkanlar ve Sorunlar*, ss. 33-51. Malatya, 2017.
- Packer, J. I., "Good", *NBD*, s. 481-483, The Inter-Varsity Fellowship Y., London, 1962.
- Paçacı, Mehmet, *Çağdaş Dönemde Kur'an ve Tefsire Ne Oldu?* İstanbul, Klasik Yay., 2013.
- _____, *Kutsal Kitaplarda Ölümötesi*, Ankara Okulu Y., Ankara, 2001.
- Parlak, Orhan, *Muhammed el-Emin eş-Şinkîti'nin Tefsirdeki Metodu*, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9/5, ss. 62-81. 2016.

- Pazarlı, Osman, *İslâm'da Ahlâk*, Remzi K., 2. Baskı, İstanbul, 1980.
- Pelikan, Jaroslav, "Christianity: An Overview", *ER*, III, 348-362, baş editör: Mircea Eliade, Macmillan Publishing Company, New York, 1987.
- Pirke Avot (Bilgelerimizin Öğretileri)*, açıklamalarla çeviren: Rav Naftali Haleva, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın a.ş., İstanbul, 2004.
- Polat, Fethi Ahmet, *Çağdaş İslâm Düşüncesinde Kur'ân'a Yaklaşımlar*, İstanbul, İz Yay., 2011.
- Preston, R. H., *Christian Ethics*, DCR, s. 190-193, Weidenfeld & Nicolson Y., London, 1970.
- Râgıp el-İsfahânî, Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, thk. Safvan Adnan Dâvûdî, Dimeşk-Beyrut, Daru'l-Kalem, 1430/2009.
- _____, *Mukaddimetü't-Tefsîr*, Mısır, Matbaatü'l-Cemaliyye, 1911.
- Rayyıs, M. Ziyauddin, *İslâm'da Siyâsî Düşünce Tarihi*, Terc: İbrahim Sarmış, İstanbul, Nehir Y., 1995.
- er-Râzî, Abdurrahman b. Muhammed b. İdrîs İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm: Müsneden an Rasûlillah s.a.v. ve's-Sahâbe ve't-Tâbiîn*, Mektebetü'n-Nizâr Mustafa el-Bâz, thk. Esa'd Muhammed et-Tayyib, Mekke-Riyâd, 1417/1997.
- Râzî, Fahreddîn Muhammed b. Ömer b. Huseyn b. Ali el-Kureşî et-Teymî el-Bekrî (v. 606/1209), *Tefsîrü'l-Kebir*, İhyau'd Turasî'l-Arabî Y., (16.Cilt) Beyrut, 4. B, 2001
- _____, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 1-32 (16 mücelled), el-Matbabatü'l-Behiyyetü'l-Mısriyye, Mısır, trs.
- Rendsburg, Gary A., *Abraham*, *ODJR*, s. 5-6, "Ammon and Moab", *ODJR*, s. 44, Oxford University Press, New York, 1997.
- Reşîd Rızâ, *Tefsîru'l-Menâr*, y.y., el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmmetü li'l-Kitâb, 1990.
- Rousseau, Jean-Jacques, *Emil yahut Terbiyeye Dâir*, Terc: Hilmi Ziya Ülken- Ali Rıza Ülgener- Salâhattin Güzey, Türkiye Y., 2. Baskı, İstanbul, 1945.
- Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefasir*, Darul Hadis, Kahire, ts.

- es-Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrahim, *el-Keşf ve'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, thk. Seyyid Kesrevey Hasen, Beyrut, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2003/1440.
- es-Sâlih, Subhî, *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 2000.
- Sancar, Yalçın Türkan (2002) "Türk Ceza Kanunu Tasarısının (2000) Bazı Hükümleri Hakkında Düşünceler" Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 51, Sa. 3, S. 1-25, s. 13.
- Savlu, A. Hamdi, *Müfessir Taberî ve Tefsirdeki Metodu*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniv. Sosy. Bil. Enst.), Ankara, 1971.
- Schimmel, Annamarie, *Dinler Tarihine Giriş*, Kırkambar Y., İstanbul, 1999
- Sena, Cemil, *Filozoflar Ansiklopedisi (FA)*, 1-4, Remzi K., İstanbul, 1974-1976.
- Serinsu, Ahmet Nedim, Kur'ân'ın Anlaşılmasında Esbâb-ı Nüzul'ün Rolü, Sûle Yay., Gündoğdu Mat., st., 1994.
- Seyyar, Ali, *Ahlâk Terimleri (Ansiklopedik Sözlük)*, Beta Basım Yayım Dağıtım A. Ş., İstanbul, 2003.
- Seyyid Bey (v. 1925), "Hilâfet ve Hâkimiyet-i Milliye", *Türk Hukuk ve Siyâset Adamı Seyyid Bey Sempozyumu* içinde, s. 165-229, Yayına Haz: Mehmet Sait Toprak, İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Y., İzmir, 1999.
- "Hilâfetin Şer'î Mâhiyeti", Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi I içinde, s. 259-300, Kitabevi Y., İstanbul, 1997.
- Sezgin, Fuad, *Tarihi't-Türasi'l-Arabi*, trc. Mahmud Fehmi Hicazi, Riyad, 1983,
- Sıcak, Ahmet Sait, *Kur'ân Tefsirinde Öznellik*, Ankara, Ankara Okulu, 2017.
- Sıddık Hasan Han, Fethü'l-Beyân fî Makasidi'l-Kur'ân, Kahire, 1965.
- es-Sicistânî, Ebû Muhammed İbn Uzeyr, *Gâribu'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Abdulvâhid Cimrân, Suriye, Dâru Kuteybe, 1416/1995.
- Subhî, Ahmed Mahmûd, *el-Felsefetü'l-Ahlâkiyye fî'l-Fikri'l-İslâmî*, Dâru'n-Nehdati'l-Arabiyye, 3. Baskı, Beyrut, 1413/1992.
- es-Sühreverdî, Ebu'n-Necîb Abdurrahman b. Nâzır b. Abdullah (v. 563/1168), *Yönetenlerin Yönetimi (Nehcü's-Sülûk fî Siyâseti'l-Mülûk)*, Terc: Nahîfi Mehmed Efendi, Yayına Haz: Hüseyin Algül, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1974.

- es-Suyûtî, Ebu'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr, *ed-Durru'l-Mensur fi't-Tefsîri bi'l-Me'sûr*, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 2010.
- _____, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl, Beyrut, el-Mektebetü'l-Asriyye, 1432/2011.
- es-Sülemî, Ebû Abdurrahmân Muhammed b. el-Huseyn b. Mûsâ el-Ezdî, *Tefsîru's-Sülemî ve hüve Hakâiku't-Tefsîr*, thk. Seyyid İmrân, Beyrût, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2001/1421.
- eş-Şâfiî, Ebû Abdullah Muhammed b. İdris b. Abbâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, Beyrut, Daru'l-Kalem, t.y.
- Şahin, Nurten Zeliha, "İslâm Hukuku ve İnsan Hakları Bağlamında Eşcinsellik Sorunu", 2015, s. 507-530.
- Şebusterî, Muhammed Müctehid, *Hermenötik Kur'ân ve Sünnet*, İstanbul, Mana Yay., 2017.
- Şener Abdullah Naim, Müslüman Kadını ve Yuvası, Gonca y., b. 6, İstanbul, 1984.
- eş-Şenkîti, Muhammed Emîn (v. 1393/1973), *Advâu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ani bi'l-Kur'an*, IX, Riyad, 1403/1983.
- eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdullah (ö.1250/1834), *İrşâdü'l-Fühûl ilâ Tahkiki'l-Hak min İlmi'l-Usûl*, Beyrut, Dâru'l-Fazîle, 2000.
- _____, *Fethu'l-Kadîr*, Beyrut, Daru İbn Kesîr, Daru'l-Kelimi't-Tayyib, 1414.
- Şimşek, M. Sait, *Yaratılış Olayı*, Beyan Y., İstanbul, 1998.
- eş-Şinkîti, Muhammed el-Emîn b. Muhammed el-Muhtâr el-Cekenî eş-Şinkîti, *Âdâbü'l-Bahs ve'l-Münâzara*, Cidde, t.y.
- _____, *Advâu'l-Beyân fî İdâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân*, Kahire, Dâru'l-Hadîs, 1426/2006.
- et-Tabâtabâi, Allâme es-Seyyid Muhammed Huseyn, *el-Mîzân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrut-Lübnan, Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbûât, 1417/1997.
- et-Taberani, Ebu'l-Kasım Müsnidü'd-Dünya Süleyman b. Ahmed b. Eyyub, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, thk. Hamdi b. Abdülmecid es-Selefi, Kahire, Mektebetü İbn Teymiyye, 2. Bask. 1415/1995.
- et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (v. 310/922), *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, İhyai't Turasi'l Arabî Y., Beyrut, 1.Baskı, t.y.

- _____, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Kâhire, 1968.
- et-Tabersî, Emîn el-İslâm Ebî Alî el-Fadl b. Hasen, *Mecmeu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'an*, Beyrut, Dâru'l-Murtedâ, 1427/2006.
- et-Tahâvî, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Sellame el-Ezdî, *Ahkâmu'l-Kur'âni'l-Kerim*, thk. Sadeddin Ünal, İstanbul, 1995/1416.
- Tanyol, Cahit, *Schopenhauer'da Ahlâk Felsefesi*, Gendaş Y., İstanbul, 1998.
- Taşköprüzâde, Ahmed b. Mustafa (v. 968/1561), *Miftâhu's-Saâde ve Misbâhu's-Siyâde*, 1-3, Tahkîk: Kâmil Kâmil Bekrî- Abdülvehhâb Ebu'n-Nûr, Dâru'l-Kütübi'l-Hadîse, yrs., trs.
- Taşpınar, İsmail, *Duvarın Öteki Yüzü -Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilik'te Âhîret İnanıcı-*, Gelenek Y., İstanbul, 2003.
- Tefsir'ül Münir, Dar'ul Fikr.10.bsk. 13 cilt. Şam-Suriye 2009.
- Tefsir'ül Veciz, Darul Fikr, 2.bsk. Şam-Suriye 1996.
- et-Tehânevî, Muhammed Ali b. Ali (v. 1158/1745), *Keşşâfu Istulâhâti'l-Fünûn*, Tashîh: el-Mevlevî Muhammed Vecîh ve diğeri, I-II, Kahraman Y., İstanbul, 1404/1984.
- Temâm Hassân, el-Luğatu'l-Arabiyyetu Ma'nâhâ ve Mebnâhâ, ed-Dâru'l-Beydâ, 1994.
- et-Tirmîzî, Ebî İsa Muhammed b. İsa b. Sevra (v. 279/892), *Sünen-i Tirmizî*, Beyrut, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1971.
- _____, Sünen, 1-7, Çağrı Y., İstanbul, 1413/1992.
- et-Tûfî, Necmeddin Suleyman b. Abdu'l-Kavi, el-İksîr fî İlmi't-Tefsîr, thk. Abdülkadir Hüseyin, Mektebetü'l-Adab, Kahire, 1977.
- et-Tüsterî, Ebû Muhammed Sehl b. Abdullah et-Tüsterî Sehl, *Tefsîru't-Tüsterî*, thk. Muhammed Bâsil Uyûn es-Sûd, Beyrut, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1423/2002.
- Topaloğlu, Bekir, "İffet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Diyanet Vakfı, XXI, 506-507
- _____, *Matürîdi-Tefsir İlmindeki Yeri*, DİA, c. 28, Ankara, 2003.
- Topçu, Nurettin, *Ahlâk*, Dergâh Y., 17. Baskı, İstanbul, 2020

- Tora; Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Tora ve Aftara (2. Kitap: Şemot)*, Terc: Moşe Farsi ve diğerl., Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul, 2004.
- Turgut, Ali (v. 1412/1991), *Kur'an-ı Kerim'e Göre Ahlâk Esasları*, Şâmil Y., İstanbul, 1980.
- Turgay, Nurettin, *Sahâbenin Tefsir İlimindeki Yeri*, *Bilimname*, 14, 2008/1, ss. 35-58.
- Türcan, Saliha, *Rivâyet Tefsiri Geleneğinin Dönüşümü İbn Kesîr (ö. 774/1373) Tefsiri Örneği Üzerinden*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniv., Sosy. Bil. Enst.), Ankara, 2011.
- Tümer, Günay- Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ocak Y., 2. Baskı, Ankara, 1993.
- Türcan, Zişan, *Hadis Rivayet Geleneği ve Tefsir –Sahîhu'l-Buhârî'nin Kitâbu't-tefsîr'i Örneği-*, SÜİFD, ed. Mehmet Bayyigit, ss. 249-282.
- Tütün, Sevgi, *Hiz. Âişe ve Kur'an'ı Tefsiri (Taberî Tefsiri Örneği)*, *Kur'an ve Sahâbe Sempozyumu*, (22-23 Mayıs 2015/Sivas), 2016, ss. 381-400.
- Uludağ, Süleyman, *İslâm-Siyâset İlişkileri*, Dergâh Y., İstanbul, 1998.
- Ursula Kilkelly, “Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Gösterilmesi Hakkı”, *İnsan Hakları El Kitapları*, No: 1, Almanya, 2001, s.18.
- Ümit KOCASAKAL, *Kişilerin Huzur ve Sükûnunu Bozma Suçu (TCK 123)*, Makale, 17 Ocak 2020, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/398257>
- Üçal, Turgay- Malcolm, Derek, *Hiristiyan Ahlâkı*, Ön Asya Y., İstanbul, 2000.
- Ülken, Hilmi Ziya (v. 1394/1974), *Ahlâk*, Ülken Y., 2. Baskı, İstanbul, 2001.
- Vâdî, Munşid Fâlih, *Evcuhu Tefsîri'l-Kur'an Bi'l-Kur'an*, erişim: 16 Ocak 2021, <http://www.academia.edu/19830657>.
- el-Vâhidî, Ebû'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâburî, *el-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, thk. Safvân Adnân Dâvûdî, Daru'l-Kalem, s.348, Beyrut, 1995
- _____, *Esbâbü'n-Nüzûl*, Beyrut, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1991.
- el-Vâhidî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali (v. 468/1075), *Esbâb-ı Nüzûl - Kur'an-ı Kerim'in İniş Sebepleri-*, Terc: Necati Tetik - Necdet Çağıl, İhtar Y., Erzurum, trs.

- de Vaux, Carra, "Ahlâk", *İA*, I, 157-160, MEB Y., Eskişehir, 1997.
- de Vaux, Roland, *Yahudilik'te Aile*, Terc: Ahmet Güç, Arasta Y., Bursa, 2003.
- Watt, William Montgomery, İslâm'da Siyasal Düşüncenin Oluşumu (Hz. Muhammed'den Günümüze İslâm'ın Siyasetteki Rolü), Terc: Ulvi Murat Kılavuz, Birey Y., İstanbul, 2001.
- Websters, A. Merriam, Webster's Third New International Dictionary, of the English Language, Springfield, Massachusetts, U.S.A., 1981, s.36.
- Wensinck, A. J., el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfazi'l-Hadîsi'n-Nebeviyyi ani'l Kütübis-Sitte ve an Müsnedi'd-Dârimî ve Muvatta Mâlik ve Müsnedi Ahmed b. Hanbel, (1-8), "Ha-Yi-Ye" maddesi, Leiden 1936, c.I, s.540-541.
- Wolfson, H. Austryn (1887-1974), *Kelâm Felsefeleri (Müslüman-Hıristiyan-Yahudi Kelâmı)*, Terc: Kâsım Turhan, Kitabevi Y., İstanbul, 2001.
- Yaman, Ahmet, Makâsıd Merkezli Kur'ân-Sünnet ve İslâm Anlayışı: İmkânlar, Sınırlar ve Sorunlar, İstanbul, KURAMER, 2018.
- Yavuz, Yusuf Şevki, "Esam, Ebû Bekr", *DİA*, XI, 353-355, TDV Y., İstanbul, 1995.
- Yavuz, Ömer Faruk, *Rivayet ve Dirayet Bağlamında Sahâbe Tefsiri*, Kur'ân ve Sahâbe Sempozyumu, (22-23 Mayıs 2015 ss. 163-170. Sivas, 2016,
- Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Akçağ Yayınları, 2007, IV.
- Yıldız, Abdullah, *Yusuf'un Üç Gömleği*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2015.
- Yolcu, Mehmet, *Kur'ân'ın Zihniyet Değiştirmesi*, İstanbul, Denge Yay., 2005.
- Yüksek, Muhammed İsa, *Mücmelin Beyânı Bağlamında Kur'ân'ın Kur'ân'la Tefsirinin Bilgi Değeri*", Sakarya Üniv. İlah. Fak. Dergisi, Cilt: 21, Sayı: 39 ss. 173-198. Sakarya, 2019.
- Zakherî, Ali, *İbn Miskeveyh Ahlâk Felsefesi*, Yeni Zamanlar Y., İstanbul, 1997.
- ez-Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhim b. Es-Seri b. Sehl, *I'râbu'l-Kur'ân*, thk. İbrahim el-Ebyârî, Kahire, t.y.
- ez-Zehebî, Muhammed es-Seyyid Hüseyin, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn*, Kahire, t.y.
- ez-Zemahşerî, Ebû'l-Kasım Mahmud b. Amr b. Ahmed, *el-Keşşâf an Hakiki Gavaâmidi't-Tenzîl*, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut, 1407.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmud b. Ömer b. Muhammed (v. 538/1143), *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmizi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fi Vucûhi't-Te'vîl*, et-Tevfikiyeye Y., Kahire.

ez-Zemlekânî, Kemâleddîn Abdü'l-Vâhid b. Abdü'l-Kerîm, *el-Burhân el-Kâşif An İ'câzi'l-Kur'ân*, thk. Hadîce el-Hadîdî-Ahmed Matlûb, Bağdâd, Matbaatü'l-Ânî, 1394/1974.

Zeyveli, Hikmet, *Sîretin Kur'ân Araştırmalarında Önemi*, ed. Yusuf Şevki Yavuz, Kur'ân'ı Anlama Yolunda KURAMER Konferansları-II. Eylül, 2014.

Zuhaylî, Vehbe, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi, Risale Y.*, İstanbul, 2018

Zührî, İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Meni, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ, Beyrut, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1410/1990.

ez- Zürkânî, Muhammed Abdülazîm, *Menahilu'l-İrfan fi Ulumi'l-Kur'ân*, thk. Bedi' Seyyid el-Liham, Daru Kuteybe, Şam-Suriye 2010.